

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ЩИГОЛЬ ОЛЕГ ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 343.122

**ДИСЕРТАЦІЯ
ГАРАНТІЇ ПРАВ ПОТЕРПІЛОГО НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ**

Спеціальність 081 – Право
Галузь знань 08 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О.В. Щиголь

Науковий керівник:

Кучинська Оксана Петрівна,
доктор юридичних наук, професор

Київ – 2024

АНОТАЦІЯ

Щиголь О.В. Гарантії прав потерпілого на досудовому розслідуванні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2024.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню гарантій прав потерпілого на стадії досудового розслідування, опрацюванню теоретичних і практично-орієнтованих питань, що пов'язані із забезпеченням здійснення, охорони та захисту прав потерпілого.

Здобувачем сформульовано авторські визначення понять «кримінальні процесуальні гарантії» та «гарантії прав учасників кримінального провадження», з'ясовано їх співвідношення, а також співвідношення інших суміжних понять. За предметним критерієм кримінальні процесуальні гарантії диференційовано на дві групи: 1) гарантії законності та дієвості кримінального провадження, його завдань, стадій, етапів; 2) гарантії прав, свобод, законних інтересів та обов'язків учасників кримінального провадження. У роботі визначено форму закріплення та форму вираження гарантій, встановлено їх зміст, предмет та інші сутнісні ознаки.

За результатами дослідження законодавчої дефініції поняття «потерпілий», закріпленої у частині першій статті 55 КПК України, спираючись на доктринальні та інші джерела, здобувачем пропонується істотно розширити її. Запропоновано надати статус потерпілого громадським об'єднанням, фермерським господарствам та іншим утворенням без статусу юридичної особи, можливість створення та діяльності яких прямо передбачені законом (окрім філій, представництв, структурних підрозділів юридичних осіб, трудових колективів).

З'ясовано місце гарантій прав потерпілого у системі гарантій прав учасників кримінального провадження. Досліджено роль та функціональне призначення гарантій прав потерпілого у кримінальному процесі України, визначено їх ознаки. Запропоновано власний варіант класифікації цих гарантій за відповідними критеріями. Гарантії прав потерпілого на досудовому розслідуванні (весь їх масив) поділено на дві відносно самостійні групи: 1) універсальні; 2) темпоральні.

Окреслено основні наукові підходи щодо процесуального статусу (становища) потерпілого, моменту його виникнення та співставлено їх з нормами чинного КПК України. Висловлено та аргументовано власну позицію щодо цього питання. На прикладі іноземного досвіду правового регулювання пропонується закріпити право потерпілого на відмову від свого процесуального статусу.

Досліджено коло процесуальних інтересів потерпілого, передусім на стадії досудового розслідування. Доведено необхідність виокремлення нової, віктимоспрямованої кримінально-процесуальної функції, як вираженого в законі напрямку процесуальної діяльності потерпілого та його представників, з віднесенням вказаної функції до переліку основних. Підкреслюється її важливе теоретико-прикладне значення.

У розрізі забезпечення прав потерпілого на досудовому розслідуванні обстоюється позиція, згідно з якою він має посісти центральне (чільне) місце в кримінальному процесі. З урахуванням цього розроблено самостійну засаду кримінального провадження – процесуальний віктиміцентризм. Запропоновано імплементувати вказану засаду в кримінальне процесуальне законодавство України та практику його застосування.

Дисертантом сформовано якісно нову концепцію процесуального становища потерпілого та його представників у кримінальному провадженні, котра передбачає наділення їх статусом окремої, потерпілої сторони (разом із обвинуваченням та захистом). У разі системного реформування кримінального

процесуального законодавства втілення цієї концепції істотно збільшить обсяг процесуальних прав потерпілого і його представників, їх гарантій.

Удосконалено існуючі теоретичні напрацювання стосовно запровадження інституту правонаступництва потерпілого. Запропоновано частково видозмінити інститут законного представництва потерпілого.

Охарактеризовано право потерпілого на участь у досудовому розслідуванні та право впливати на його хід і результати, котрі хоч і не дістають окремого (буквального) закріплення в КПК України, однак прямо впливають з його змісту та виокремлюються в науці кримінального процесу. Визначено та досліджено основні гарантії цих прав:

1. Право потерпілого на інформацію. Звернено увагу на проблему недостатньої дієвості наведеного права та запропоновано шляхи її подолання.

2. Право потерпілого на збирання та подання доказів. Одержали подальший розвиток теоретичні підходи стосовно надання потерпілому можливості самостійно залучати експертну установу, експерта або експертів для підготовки висновку на стадії досудового розслідування. За аналогією пропонується закріпити право потерпілого на залучення перекладача та спеціаліста. Підтримано запровадження в законодавство інституту запиту потерпілого, котрий би прирівнювався до адвокатського запиту. Підтримано пропозиції науковців щодо уповноваження потерпілого збирати не лише копії документів, а і їх оригінали, якщо проти цього не заперечують суб'єкти, у яких вони запитуються. Запропоновано наділити потерпілого правом безпосередньо ініціювати перед слідчим суддею допит себе, свідків, осіб, стосовно яких уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого, в порядку статті 225 КПК України з метою депонування доказів.

3. Право потерпілого на участь у слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях, його права під час проведення таких дій. Зокрема, розглянуто пред'явлення особи, речі, трупа для впізнання, слідчий експеримент

та освідування. Висловлено пропозицію встановити в КПК України заборону примусового освідування потерпілого, а також внести до статті, котра регламентує його здійснення, окремі зміни.

4. Право потерпілого на оскарження рішень, дій та бездіяльності уповноважених осіб на стадії досудового розслідування. Констатовано недосконалість нормативного регулювання цього права та механізму його реалізації.

5. Право потерпілого на професійну правничу допомогу. Обґрунтовано потребу вдосконалення права потерпілого на професійну правничу допомогу (представництво), а саме надання її безоплатно, за рахунок держави, що вже неодноразово висвітлювалося вченими, однак продовжує залишатися поза увагою законодавця.

Досліджено право потерпілого на відшкодування шкоди, завданої йому кримінальним правопорушенням. Підтримано концепцію створення Державного фонду відшкодування шкоди потерпілим. Зважаючи на потребу ефективного та своєчасного поновлення порушених прав потерпілого, така шкода має бути відшкодована якнайшвидше – на досудовому розслідуванні. Запропоновано передбачити в КПК України обов'язок слідчого, прокурора забезпечити проведення психологічної експертизи з метою визначення розміру моральної шкоди, завданої потерпілому, якщо він заявив про це відповідне клопотання.

Згруповано та досліджено гарантії прав потерпілого на початковому, проміжному та завершальному (прикінцевому) етапах досудового розслідування.

Одержали розвиток пропозиції щодо управління потерпілого самостійно ініціювати перед слідчим суддею застосування окремих заходів забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжних заходів. Разом із тим потерпілий повинен мати можливість брати активну участь у розгляді клопотань про застосування заходів забезпечення, незалежно від суб'єкта, який їх ініціював.

Підтримано підходи вчених щодо потреби проведення закритого судового засідання, якщо у ньому бере участь неповнолітній потерпілий.

Пропонується удосконалити право потерпілого на ознайомлення із обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, реєстром матеріалів досудового розслідування.

Розглянуто інші питання, пов'язані із гарантуванням прав потерпілого на досудовому розслідуванні.

За результатами системного аналізу норм чинного кримінального процесуального законодавства України, практики національних судів, кримінального процесуального законодавства іноземних держав та праць вчених розроблено пропозиції щодо внесення змін і доповнень до КПК України та інших нормативно-правових актів. Вказане має на меті розширення кола процесуальних можливостей потерпілого під час досудового розслідування, створення додаткових і вдосконалення існуючих гарантій прав цього учасника кримінального провадження, усунення законодавчих недоліків, прогалин та колізій. Сформульовано низку теоретичних висновків і положень стосовно участі потерпілого та його представників на стадії досудового розслідування, його окремих етапах, котрі виносяться на захист.

Ключові слова: потерпілий, права потерпілого, гарантії прав потерпілого, захист прав людини, процесуальний статус, досудове розслідування, інформація, докази та доказування, оскарження, представник потерпілого, відшкодування шкоди, віктимоспрямована кримінально-процесуальна функція, процесуальний віктиміцентризм, потерпіла сторона.

ABSTRACT

Shchyhol O.V. Guarantees of the Victim's Rights During Pre-trial Investigation.

– Qualifying research paper on the rights of the manuscript.

The thesis for a Doctor of Philosophy by specialty 081 – Law. – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, 2024.

The thesis is devoted to the comprehensive study of the guarantees of victim's rights during pre-trial investigation, theoretical and practical issues related to ensuring the exercise, protecting, and defending the rights of the victim.

The author formulates own definitions of “criminal procedural guarantees” and “guarantees of participants' rights in criminal proceedings” and clarifies their interrelation, as well as the interrelation of other related concepts. Criminal procedural guarantees are divided into two groups according to the subject criterion: 1) guarantees of legality and effectiveness of criminal proceedings, their tasks, stages and phases; 2) guarantees of rights, freedoms, legitimate interests and obligations of those involved in criminal proceedings. The article defines the form of consolidation and expression of guarantees. It determines their content, subject and other essential features.

On the basis of the results of the study of the legislative definition of the concept of "victim" in the first part of Article 55 of the CPC of Ukraine, with the help of doctrinal and other sources, the author proposes to significantly expand it. It is proposed, inter alia, to grant the status of victim to public associations, farms, and other organizations without the status of legal persons, the establishment and operation of which is directly provided for by law (except branches, representative offices, structural divisions of legal persons, labor collectives).

The author clarifies the place of guaranteeing the rights of victims in the system of guaranteeing the rights of those involved in criminal proceedings. The role and the functional purpose of the guarantees of victim's rights in the criminal procedure of Ukraine are considered. Their characteristics are defined. According to the relevant criteria the author offers her own version of the classification of these guarantees.

In turn, the guarantees of the rights of the victim in the pre-trial investigation (their whole range) are divided into two relatively independent groups: 1) universal; 2) temporal.

The author outlines the main scientific approaches to the procedural status (position) of the victim, at the moment of its occurrence and compares them with the provisions of the current CPC of Ukraine. On this question, the author expresses her own opinion and argues. Taking into account the experience of foreign legal regulation, the author proposes to introduce the right of the victim to renounce his/her procedural status.

The author analyzes the range of the victim's procedural interests. The focus is on the pre-trial stage. By including this function in the list of the most important ones, the author proves the necessity of assigning a new victim-oriented criminal procedural function as a direction of procedural activity of the victim and his representatives expressed in the law. The author underlines its important theoretical and practical significance.

The position that the victim should have a central (leading) place in criminal proceedings is advocated in the context of ensuring the rights of the victim in the pre-trial investigation. The author develops an independent principle of criminal proceedings – procedural victim-centeredness – with this in mind. The author proposes the introduction of this principle into the criminal procedure legislation of Ukraine and the practice of its application.

The author of the thesis has developed a qualitatively new concept of the procedural position of the victim and his/her representatives in criminal proceedings. This concept provides for granting them the status of a separate, injured party (along with the prosecution and the defense). The implementation of this concept will significantly increase the scope of procedural rights and guarantees of victims and their representatives in the event of a systemic reform of criminal procedure.

The author improves the existing theoretical developments regarding the introduction of the institute of the legal successor of the victim. The institution of legal representation of the victim is partially modified.

The author characterizes the right of the victim to participate in the pre-trial investigation and the right to influence its course and results. Although these rights are not explicitly (literally) stipulated in the CPC of Ukraine, they are directly derived from its content and are distinguished in the science of criminal procedure. The author identifies and studies the basic safeguards of these rights:

1. The victim's right to information. The problem of insufficient effectiveness of this right is highlighted. Ways to overcome this problem are proposed.

2. The victim's right to collect and present evidence. Among other things, the theoretical approaches have been further developed with regard to the victim's right to independently engage an expert institution, an expert, or experts for the preparation of an expert opinion at the pre-trial investigation stage. Similarly, the right of the victim to hire an interpreter and an expert is proposed. The introduction into the legislation of the institution of a victim's request, which would be equivalent to a lawyer's request, was supported. There is support for the scientists' proposals that the victim should have the right to collect not only copies of documents but also their originals if the subjects from whom they are requested have no objection. The author suggests that the victim should be granted the right to initiate directly before the investigating judge the interrogation of himself, witnesses, and persons in respect of whom the authorized body has decided to exchange as a prisoner of war, in accordance with Article 225 of the CPC of Ukraine, for the purpose of collecting evidence.

3. The victim's right to participate in investigative (search) and other procedural actions, his/her rights during such actions. In particular, the author examines the presentation of a person, an object, or a corpse for identifying, investigating, and examining. The author suggests that the CPC of Ukraine should prohibit

the compulsory examination of a victim and that certain amendments should be made to the article regulating the implementation of this provision.

4. At the stage of pre-trial investigation, the victim has the right to appeal against decisions, actions, and inactions of authorized persons. The author notes the imperfection of the legal framework governing this right and the mechanism for implementing it.

5. The victim's right to professional legal assistance. The author substantiates the need, repeatedly emphasized by scholars but still ignored by legislators, to enshrine the victim's right to free professional legal assistance at the expense of the state.

The author analyzes the right of a victim to get compensated for the damage caused by a criminal offense. The concept of creating a state fund for the compensation of victims is supported by the author. Such damage should be compensated as soon as possible – during the pre-trial investigation, taking into account the need for effective and timely restoration of the violated rights of the victim. It is proposed that the CPC of Ukraine should provide for the obligation of the investigating and prosecuting officer to ensure that a psychological examination is carried out to determine the amount of non-pecuniary damage caused to the victim if he or she makes a corresponding request.

The author summarizes and studies the guarantees of victim's rights at the initial, intermediate and final (final) stages of the pre-trial investigation.

The author substantiates the need for the victim's department to initiate independently before the investigating judge the application of certain measures to ensure the criminal proceedings, including preventive measures. At the same time, the victim, regardless of the body that initiated them, should be able to actively participate in the consideration of applications for the application of provisional measures.

The author supports the approaches of scientists on the necessity of holding a closed court hearing in case of participation of a minor victim.

It is suggested to improve the right of the victim to acquaintance with the indictment, the petition for application of compulsory medical or educational measures, and the register of pre-trial investigation materials.

During the pre-trial investigation, other issues related to ensuring the rights of the victim are considered.

The author has developed proposals for amendments to the CPC of Ukraine and other regulatory legal acts based on a systematic analysis of the provisions of the current CPC of Ukraine, the practice of national courts, the CPC of foreign countries, and the works of scientists. The aim of the study is to expand the range of procedural opportunities for the victim during the pre-trial investigation, to create additional and improve existing guarantees of the rights of this participant in criminal proceedings, and to eliminate legislative shortcomings, gaps, and conflicts. The author formulates a number of theoretical conclusions and provisions concerning the participation of the victim and his/her representatives at the stage of the pre-trial investigation and at its individual stages, which are submitted for defense.

Keywords: victim, victim's rights, guarantees of victim's rights, human rights protection, procedural status, pre-trial investigation, information, evidence and proving, appeal, victim's representative, damages, victim-oriented criminal procedural function, procedural victim-centeredness, injured party.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. O. Shchyhol. Correlation of the procedural status of a victim with the procedural statuses of an applicant and a civil plaintiff in criminal proceedings. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2023. № 4 (56). P. 312-320.

2. O. Shchyhol. Comparative legal analysis of criminal procedural legislation of Ukraine and other Eastern European countries in terms of establishing certain victims' rights and their guarantees at the pre-trial investigation. *Recht der Osteuropäischen Staaten*. 2022. № 1. S. 34-41.

3. Щиголь О. Нова концепція процесуального становища потерпілого та його представників у кримінальному провадженні з урахуванням засади процесуального віктимцентризму. *Юридичний вісник*. 2021. № 2. С. 177-185.

4. Щиголь О. Забезпечення прав потерпілого на збирання та подання доказів під час досудового розслідування. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 3. С. 289-295.

5. Щиголь О. Збирання потерпілим копій документів під час здійснення кримінального провадження: проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2020. № 3-4. С. 178-187.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Щиголь О.В. Трансформація гарантій прав потерпілого під час воєнного стану: праксеологічний аспект. *Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи*: матер. круглого столу (м. Львів, 23 вер. 2022 р.). Л., 2022. С. 253-258.

7. Щиголь О.В. Науково-практичний огляд законодавчих змін, пов'язаних із наданням окремим категоріям потерпілих права на безоплатну вторинну правову допомогу в кримінальному провадженні. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Хмельницький, 27 трав. 2022 р.). Х., 2022. С. 92-94.

8. Щиголь О.В. Гарантії прав потерпілого на стадії досудового розслідування як запорука досягнення завдань кримінального провадження. *Кримінальна юстиція сучасної України: виклики та перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Одеса, 20 лист. 2021 р.). О., 2021. С. 138-143.

9. Щиголь О.В. Роль Європейської конвенції з прав людини та протоколів до неї у механізмі забезпечення прав потерпілого в кримінальному провадженні. *Застосування в національному судочинстві стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Хмельницький, 22 жовт. 2021 р.). Х., 2021. С. 133-135.

10. Щиголь О.В. Щодо потреби здійснення кримінального провадження в закритому судовому засіданні у разі участі в ньому неповнолітнього потерпілого. *Сучасне правотворення: питання теорії та практики: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Дніпро, 04-05 черв. 2021 р.). Д., 2021. С. 120-123.

11. Щиголь О. Щодо процесуальної участі потерпілого у вирішенні питання про застосування запобіжного заходу. *Актуальні питання розвитку юридичної науки та практики: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 21 трав. 2021 р.). К., 2021. Т. 2. С. 174-176.

12. Щиголь О.В. Визначення розміру моральної шкоди, завданої потерпілому, шляхом проведення експертизи на стадії досудового розслідування:

окремі питання. *Економіка, фінанси, облік і право: актуальні питання і перспективи розвитку*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 19 трав. 2021 р.). П., 2021. Ч. 2. С. 50-52.

13. Щиголь О.В. Новий підхід до процесуального становища потерпілого та його представників у кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми економіки, фінансів, обліку та права в Україні та світі*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 17 бер. 2021 р.). П., 2021. Ч. 2. С. 78-80.

14. Щиголь О.В. Актуальні питання проведення експертизи на стадії досудового розслідування за ініціативою потерпілого. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу*: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 19 лист. 2020 р.). К., 2020. С. 651-655.

***Наукові праці, які додатково відображають
наукові результати дисертації:***

15. Щиголь О.В. Проблематика належності потерпілого до конкретної кримінально-процесуальної функції. *Збірник матеріалів конкурсу з актуальних питань розвитку кримінологічної віктимології*. 2021. С. 106-113.

16. Кучинська О.П., Щиголь О.В. Кримінально-правова кваліфікація діяння за статтею 190 КК України (шахрайство) в разі відсутності власника майна (потерпілого) та завдання йому шкоди: теоретичні аспекти й виклики правозастосування. *Юридична Україна*. 2021. № 4. С. 28-36.

17. Oksana P Kuchynska, Oksana Y Kashyntseva, Oleh V Shchyhol. Current issues of legal regulation of surrogate maternity and enforcement of rights of surrogate mothers. *Wiadomo ści Lekarskie*. 2020. 73(12). P. 2871-2876.

18. Щиголь О.В. Порядок проведення експертизи відповідно до КПК України в редакції Закону № 187-IX від 04.10.2019: переваги та недоліки.

Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 05 лист. 2019 р.). К., 2019. С. 638-642.

19. Кучинська О.П., Щиголь О.В. Поняття та зміст доступу до правосуддя в кримінальному процесі України. *Вісник кримінального судочинства.* 2019. № 3. С. 20-30.

20. Кучинська О.П., Щиголь О.В. Окремі проблеми процесуального статусу потерпілого в кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства.* 2019. № 1. С. 18-25.

21. Кучинська О.П., Щиголь О.В. Гарантії прав особи при проведенні освідування: сучасний стан, актуальні проблеми та шляхи їх вирішення. *Вісник кримінального судочинства.* 2018. № 4. С. 54-62.

22. Кримінальний процес України: навч. посіб.; за заг.ред. О.П. Кучинської, Ю.В. Циганюк. 3-тє вид., допов. Київ: Юрінком Інтер, 2023. 652 с.

23. Кримінальний процес України: навч. посіб., 2-ге видання, доповнене / кол. авторів; за заг. ред. О.П. Кучинської, Ю.В. Циганюк. Київ: Юрінком Інтер, 2022. 476 с.

24. Кримінальний процес України: навч. посіб. кол. авторів; за заг. ред. О.П. Кучинської, Ю.В. Циганюк. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 448 с.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	18
ВСТУП	20
РОЗДІЛ 1. ХАРАКТЕРИСТИКА ГАРАНТІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	32
1.1. Наукові підходи до визначення поняття «кримінальні процесуальні гарантії», його співвідношення з поняттям «гарантії прав учасників кримінального провадження». Співвідношення інших суміжних понять.....	32
1.2. Місце гарантій прав потерпілого в системі гарантій прав учасників кримінального провадження.....	50
1.3. Роль та функціональне призначення гарантій прав потерпілого у кримінальному процесі України, їх класифікація	71
Висновки до Розділу 1	82
РОЗДІЛ 2. УНІВЕРСАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ПОТЕРПІЛОГО НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	85
2.1. Процесуальний статус (становище) потерпілого у механізмі забезпечення його прав. Момент набуття особою процесуального статусу (становища) потерпілого	85
2.2. Гарантії права потерпілого на участь у досудовому розслідуванні, а також права впливати на його хід і результати. Право потерпілого на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди	113
2.2.1. Право потерпілого на інформацію	117
2.2.2. Право потерпілого збирати та подавати докази слідчому, дізнавачу прокурору і слідчому судді.....	123

2.2.3. Право потерпілого на участь у слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях. Гарантії прав потерпілого під час їх проведення.....	132
2.2.4. Право потерпілого оскаржувати рішення, дії та бездіяльність уповноважених осіб, ухвал слідчого судді	140
2.2.5. Право потерпілого користуватися професійною правничою допомогою	146
2.2.6. Право потерпілого на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди.....	157
Висновки до Розділу 2	172
РОЗДІЛ 3. ГАРАНТІЇ ПРАВ ПОТЕРПІЛОГО НА ОКРЕМИХ ЕТАПАХ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ (ТЕМПОРАЛЬНІ ГАРАНТІЇ).....	176
3.1. Гарантії прав потерпілого на початковому етапі розслідування	176
3.2. Гарантії прав потерпілого на проміжному та завершальному (прикінцевому) етапах розслідування	186
Висновки до Розділу 3	212
ВИСНОВКИ	213
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	218
ДОДАТКИ	257

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВП	Велика Палата
ВС	Верховний Суд
ЄСПЛ, Європейський суд	Європейський суд з прав людини
ЄО	Єдиний облік
ЄРДР, Реєстр	Єдиний реєстр досудових розслідувань
Закон № 2462-ІХ	Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану» від 27 липня 2022 року № 2462-ІХ
Закон № 2238-ІХ	Закон України «Про внесення змін до частини першої статті 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» щодо розширення переліку осіб, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу»
ІТС ІПНП	Інформаційно-телекомунікаційна система «Інформаційний портал Національної поліції України»
КГС	Касаційний господарський суд
ККС	Касаційний кримінальний суд
КУпАП	Кодекс України про адміністративні правопорушення

**Конвенція, Європейська
конвенція**

КСУ

КК

КПК, Кодекс

КПК 1960 року

ПК

Порядок № 100

США

ФРН

ЦК

ЦПК

Конвенція про захист прав людини
і основоположних свобод

від 04 листопада 1950 року

Конституційний Суд України

Кримінальний кодекс

Кримінальний процесуальний кодекс

Кримінально-процесуальний кодекс

України 1960 року

Податковий кодекс

Порядок ведення єдиного обліку

в органах (підрозділах) поліції заяв

і повідомлень про кримінальні

правопорушення та інші події,

затверджений Наказом Міністерства

внутрішніх справ України від 08 лютого

2019 року № 100

Сполучені Штати Америки

Федеративна Республіка Німеччина

Цивільний кодекс

Цивільний процесуальний кодекс

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Створення належних умов (належного підґрунтя) для здійснення учасниками кримінального провадження своїх прав, свобод та законних інтересів учасників, їх охорона й захист потребують запровадження у кримінальний процес розгалуженої системи гарантій, що покликані забезпечити дієвість та ефективність існуючих законодавчих положень. Гарантії є чинником, який надає правам реальний характер, сповнює їх змістом.

Законодавство та практика його застосування повинні забезпечувати (гарантувати) права усіх без винятку учасників кримінального провадження, однак на першочергову увагу все ж заслуговує потерпілий. За загальним правилом потерпілим є особа, яка зазнала фізичної, майнової та/або моральної шкоди унаслідок вчинення кримінального правопорушення.

64,43 % респондентів (22,82 % адвокатів, 12,08 % слідчих, 19,46 % прокурорів, 10,07 % суддів) зазначили, що норми кримінального процесуального законодавства та органи кримінальної юстиції у своїй практичній діяльності мають насамперед забезпечувати права та інтереси саме потерпілого.

Участь потерпілого в кримінальному провадженні, його процесуальний статус (становище), здійснення потерпілим своїх прав на стадії досудового розслідування, їх охорона й захист, забезпечення (гарантування) цих прав неодноразово ставали предметом досліджень Ю.П. Аленіна, С.А. Альперта, М.О. Буртового, В.Г. Буткевича, О.П. Герасимчука, І.В. Гловюк, В.Г. Гончаренка, М.І. Гошовського, Ю.М. Грошевого, Ю.О. Гурджі, С.В. Давиденко, Є.В. Діденка, Д.Ю. Кавуна, Х.Р. Кахнич, М.В. Кікалішвілі, О.Ю. Костюченко, О.П. Кучинської, В.Т. Маляренка, Н.В. Михайлової, І.Ю. Мірошникова, В.Т. Нора, С.І. Перепелиці, В.П. Півненка, М.А. Погорецького, В.Г. Пожара, І.В. Ракіпової, Д.Б. Сергєєвої, А.А. Страшок, І.І. Татарина, Г.К. Тетерятник, І.А. Тітка,

М.І. Тлепової, А.Р. Туманянц, Ж.В. Удовенко, Н.Б. Федорчука, Ю.В. Циганюк, І.І. Цилюрик, Л.І. Шаповалової, В.П. Шибіка.

На окрему увагу заслуговують такі сучасні наукові доробки: дисертаційне дослідження І.В. Ракіпової («Теоретичні, правові та праксеологічні засади правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні», 2023 рік), дисертаційне дослідження А.А. Страшок («Процесуальне становище суб'єктів кримінального процесу, які здійснюють функцію сприяння кримінальному провадженню», 2022 рік), дисертаційне дослідження М.О. Буртового («Процесуальні права потерпілого та їх реалізація на стадії досудового розслідування», 2022 рік), дисертаційне дослідження І.І. Цилюрик («Гарантії прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження під час проведення слідчих (розшукових) дій», 2020 рік), дисертаційне дослідження Д.Ю. Кавуна («Кримінальний процесуальний механізм забезпечення прав потерпілого (фізичної особи) у досудовому розслідуванні», 2016 рік), дисертаційне дослідження І.І. Татарина («Забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, на досудовому розслідуванні», 2015 рік), дисертаційне дослідження М.І. Тлепової («Процесуальне становище потерпілого під час досудового розслідування», 2015 рік).

Попри значний науковий внесок, гарантії прав потерпілого на досудовому розслідуванні все ще супроводжуються багатьма проблемами. Концепт кримінальних процесуальних гарантій та гарантій прав учасників кримінального провадження є невизначеним і погляди вчених на нього різняться. Значна кількість наукових праць обмежується фрагментарним аналізом гарантій прав потерпілого, їх окремих аспектів; щодо низки питань у наукових колах тривають дискусії. Крім того, пропозиції вчених не знаходять відображення в правотворчій та правозастосовній діяльності, залишаються без належної уваги.

Вказане свідчить про актуальність обраної теми та існування нагальної потреби у її всебічному опрацюванні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Річної національної програми під егідою Комісії Україна – НАТО на 2021 рік (Указ Президента України від 11 травня 2021 року № 189/2021), Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273), пріоритетних напрямків «Правові механізми забезпечення і захисту прав та свобод людини», «Фундаментальні та прикладні проблеми наукового забезпечення боротьби зі злочинністю в Україні» Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 роки (постанова загальних зборів Національної академії правових наук України від 26 березня 2021 року № 12-21). Тематика дослідження пов'язана з Національною стратегією у сфері прав людини (Указ Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021) та Планом дій з її реалізації на 2021-2023 роки (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 червня 2021 року № 756-р).

Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої ради Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка 23 листопада 2020 року (протокол № 9).

Мета і завдання дослідження. *Метою роботи є виявлення теоретичних і прикладних проблем у площині забезпечення (гарантування) прав потерпілого на досудовому розслідуванні, їх вирішення шляхом розроблення науково-обґрунтованих висновків та пропозицій, у тому числі щодо внесення змін і доповнень до КПК України, інших нормативно-правових актів.*

Досягнення поставленої мети потребує розв'язання наступних завдань:

1) дослідити поняття «кримінальні процесуальні гарантії» та здійснити його співвідношення з поняттям «гарантії прав учасників кримінального провадження». Здійснити співвідношення інших суміжних понять. Встановити форму закріплення та форму вираження гарантій, їх зміст, напрями дії та інші

сутнісні ознаки. Надати теоретико-правове визначення поняття «гарантії прав учасників кримінального провадження»;

2) визначити місце гарантій прав потерпілого в системі гарантій прав учасників кримінального провадження;

3) з'ясувати роль та функціональне призначення гарантій прав потерпілого, зокрема на досудовому розслідуванні, визначити ознаки цих гарантій, класифікувати їх;

4) дослідити поняття «потерпілий», закріплене в КПК України, особливості процесуального статусу (становища) потерпілого та момент виникнення цього статусу, окреслити коло процесуальних інтересів потерпілого, насамперед на стадії досудового розслідування;

5) проаналізувати існуючі кримінально-процесуальні функції та з'ясувати, до якої з них належить потерпілий і чи може належати взагалі;

6) дослідити гарантії права потерпілого на участь у досудовому розслідуванні та права впливати на його хід і результати з погляду їх достатності та ефективності, серед іншого проаналізувати:

- право потерпілого на інформацію;
- право на збирання та подання доказів;
- право на участь у слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях;
- право на оскарження рішень, дій та бездіяльності уповноважених осіб;
- право на професійну правничу допомогу.

Окремо дослідити право потерпілого на відшкодування шкоди, завданої йому кримінальним правопорушенням, а також його втілення на стадії досудового розслідування;

7) дослідити гарантії прав потерпілого на окремих етапах досудового розслідування: початковому, проміжному, завершальному (прикінцевому);

8) сформулювати науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення законодавства України в частині забезпечення (гарантування) прав потерпілого на досудовому розслідуванні.

Об'єктом дослідження є правовідносини у сфері забезпечення (гарантування) прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, зокрема потерпілого, взаємодія потерпілого з іншими учасниками кримінального провадження.

Предметом дослідження є гарантії прав потерпілого на досудовому розслідуванні.

Методи дослідження обрані з урахуванням його мети, завдань, об'єкта й предмета. При написанні дисертації використано систему загальних та спеціальних методів наукового пізнання.

Метафізичний метод дозволив розглянути правові явища як окремі, самостійні, розкрити їх внутрішню будову. За допомогою цього методу досліджено поняття «кримінальні процесуальні гарантії», а також надано визначення поняття «гарантії прав учасників кримінального провадження» (підрозділ 1.1), виокремлено ознаки гарантій прав потерпілого (підрозділ 1.2), здійснено їх класифікацію (підрозділ 1.3). *Діалектичний метод* наукового пізнання надав можливість здійснити співвідношення окремих понять (підрозділ 1.1), дослідити правову природу гарантій прав потерпілого, їх місце в системі гарантій прав учасників кримінального провадження, зв'язок з іншими інститутами кримінального процесу (підрозділи 1.2, 1.3), розглянути питання, що досліджуються, в динаміці. Заразом вказаний метод сприяв розумінню предмета дослідження в аспекті поєднання потреб наукової та практичної діяльності. *Системно-структурний метод* використовувався для здійснення класифікації кримінальних процесуальних гарантій (підрозділ 1.1) та гарантій прав потерпілого, зокрема на досудовому розслідуванні (підрозділ 1.3). *Метод тлумачення правових приписів* допоміг з'ясувати зміст зафіксованих у різних

джерелах правових норм. *Порівняльно-правовий метод* застосовано у процесі співставлення матеріалів судової практики в частині гарантування прав потерпілого на стадії досудового розслідування, виявлення відмінностей у правозастосуванні (підрозділи 2.1, 2.2, 3.2 та інші), порівнянні кримінального процесуального законодавства різних країн. *Метод системного аналізу* забезпечив виявлення прогалин, колізій та недоліків у чинному кримінальному процесуальному законодавстві України. *Метод моделювання та формально-логічний метод* дозволили сформулювати висновки й пропозиції щодо удосконалення норм кримінального процесуального законодавства стосовно розширення кола гарантій прав потерпілого на досудовому розслідуванні, а також вдосконалення існуючих гарантій (розділи 2, 3). *Соціологічний метод* надав можливість оцінити погляди практичних працівників на окремі питання теорії та практики кримінального процесу. *Статистичний метод* використовувався при узагальненні результатів, отриманих у процесі дослідження практики національних судів, результатів проведеного анкетування (опитування).

Ці та інші методи використовувалися в діалектичному взаємозв'язку і взаємозалежності, що забезпечило повноту та об'єктивність одержаних результатів.

Інформаційну та емпіричну основу дисертаційного дослідження становлять: національні, міжнародні та іноземні нормативно-правові акти; практика національних судів України (39 ухвал слідчих суддів, 9 ухвал судів, 16 постанов ВС, 3 вироки), рішення ЄСПЛ; результати анкетування 54 адвокатів, 30 слідчих, 44 прокурорів, 21 судді (усього 149 респондентів); наукові праці в галузі кримінального процесу та інших галузях юридичної науки. Крім того, здобувачем використано власний досвід роботи адвокатом та помічником адвоката.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є системним науковим дослідженням, у якому аналізується низка концептуальних і важливих для теорії та правозастосування питань, пов'язаних із гарантуванням прав потерпілого на досудовому розслідуванні. Основні авторські висновки виносяться на захист та містять елементи наукової новизни.

За результатами проведеного дослідження сформульовано і обґрунтовано, зокрема, такі наукові положення, висновки й пропозиції:

вперше:

– гарантії прав потерпілого на досудовому розслідуванні (весь їх масив) поділено на дві відносно самостійні групи: 1) універсальні – мають загальний характер і дістають свій вияв на всіх етапах досудового розслідування; 2) темпоральні – діють (принаймні зберігають свою дієвість) на окремих етапах досудового розслідування: початковому, проміжному, завершальному (прикінцевому);

– запропоновано надавати статус потерпілого громадським об'єднанням, фермерським господарствам та іншим утворенням без статусу юридичної особи, створення та діяльність яких прямо передбачені законом;

– обґрунтовано необхідність виокремлення нової, віктимоспрямованої кримінально-процесуальної функції, як вираженого в законі напряму процесуальної діяльності потерпілого та його представників, у тому числі на стадії досудового розслідування;

– у розрізі забезпечення прав потерпілого на досудовому розслідуванні розроблено самостійну засаду (принцип) кримінального провадження – процесуальний віктиміцентризм; визначено змістовне наповнення вказаної засади, запропоновано імплементувати її в кримінальне процесуальне законодавство України та практику його застосування;

– сформовано якісно нову концепцію процесуального становища потерпілого та його представників у кримінальному провадженні, котра

передбачає наділення їх статусом окремої, потерпілої сторони (разом із обвинуваченням та захистом), та, як наслідок, надання цим учасникам кримінального провадження широкого кола процесуальних прав і їх гарантій;

- враховуючи вольовий аспект участі потерпілого в кримінальному провадженні, пропонується закріпити право особи відмовитися від процесуального статусу потерпілого шляхом подання відповідної заяви про це;

- запропоновано надати потерпілому право самостійно залучати перекладача та спеціаліста (як альтернативу їх залучення прокурором чи слідчим суддею) під час досудового розслідування;

- запропоновано закріпити в КПК України заборону примусового освідування потерпілого, а також внести до статті, котра регламентує його здійснення, окремі зміни;

- наголошується на потребі встановити у КПК України обов'язок слідчого, дізнавача, прокурора забезпечити проведення психологічної експертизи з метою визначення розміру моральної шкоди, завданої потерпілому, якщо останній заявив про це відповідне клопотання.

удосконалено:

- поняття «гарантії прав учасників кримінального провадження» шляхом окреслення в ньому форми закріплення і форми вираження гарантій, їх змісту, напрямів дії та інших сутнісних ознак (фактично запропоновано власний, авторський підхід); особливості співвідношення цього поняття з іншими суміжними поняттями;

- розуміння ролі та функціонального призначення гарантій прав потерпілого в кримінальному процесі України;

- класифікацію гарантій прав потерпілого;

- законодавчу дефініцію поняття «потерпілий»;

- наукові підходи щодо моменту виникнення в особи процесуального статусу потерпілого, «появи» цього учасника кримінального провадження;

– теоретичні напрацювання стосовно запровадження інституту правонаступництва потерпілого та вдосконалення інституту законного представництва потерпілого;

– пропозиції стосовно запровадження в законодавство інституту запити потерпілого;

– теоретичні підходи та пропозиції щодо надання потерпілому права самостійно звертатися до слідчого судді з клопотанням про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжних заходів, а також права брати участь у розгляді такого клопотання, незалежно від суб'єкта його подання;

– пропозиції стосовно здійснення кримінального провадження в закритому судовому засіданні, якщо у ньому бере участь неповнолітній потерпілий;

одержали подальший розвиток:

– пропозиції передбачити в КПК України, що потерпілим у кримінальному провадженні може бути юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної шкоди;

– теоретичні підходи щодо надання потерпілому права самостійно залучати експертну установу, експерта або експертів для підготовки висновку на стадії досудового розслідування;

– напрацювання науковців стосовно уповноваження потерпілого збирати не лише копії документів, а їх оригінали;

– пропозиції наділити потерпілого правом ініціювати власний допит у порядку статті 225 КПК України з метою депонування показань безпосередньо перед слідчим суддею;

– пропозиції щодо права потерпілого на безоплатну професійну правничу допомогу (представництво) протягом досудового розслідування;

– гарантії права потерпілого на відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Практичне значення одержаних результатів. Викладені в дисертації положення, теоретичні узагальнення, висновки й пропозиції можуть бути використані:

– у *правотворчій діяльності* – з метою вдосконалення законодавчого регулювання кримінальних процесуальних відносин у частині гарантування прав потерпілого на стадії досудового розслідування – шляхом внесення змін та доповнень до КПК України та інших нормативно-правових актів (повідомлення Апарату Верховної Ради України про одержання звернення та передання його в Комітет Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності від 25 вересня 2023 року вих. № 09/15-2023/209161);

– у *правозастосовній діяльності* – для забезпечення ефективної участі потерпілих на стадії досудового розслідування, належного ставлення до них з боку інших суб'єктів кримінального процесу; для підвищення дієвості представництва потерпілих адвокатами (акти про впровадження результатів дисертаційного дослідження у діяльність адвокатського об'єднання «Національна колегія адвокатів» від 20 вересня 2023 року вих. № 37Н, адвокатського об'єднання «Вишневий і партнери» від 20 вересня 2023 року вих. № 81, адвокатського об'єднання «Яр. ВАЛ» від 21 вересня 2023 року вих. № 21-09/2023 та адвокатського об'єднання «ДЖІ ЕНД ДІ» від 02 жовтня 2023 року вих. № 1/02/10);

– у *науково-дослідній сфері* – для подальших досліджень кримінальних процесуальних гарантій, гарантій прав учасників кримінального провадження загалом та гарантій прав потерпілого зокрема, участі цього учасника кримінального провадження і його представників на стадії досудового розслідування, процесуального статусу (становища) потерпілого, а також інших пов'язаних із цим питань; надання науково обґрунтованих пропозицій щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства України в зазначеній площині (акт впровадження результатів дисертаційного

дослідження в науково-дослідну діяльність Донецького державного університету внутрішніх справ від 15 вересня 2023 року);

– у навчальному процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Кримінально-процесуальне право», «Актуальні проблеми кримінального процесу України», «Змагальне кримінальне судочинство» (акти впровадження результатів дисертаційного дослідження в освітній процес Донецького державного університету внутрішніх справ від 15 вересня 2023 року, навчальний процес Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова від 02 жовтня 2023 року); для підготовки підручників (їх окремих розділів, глав, параграфів), навчальних і довідкових посібників, методичних рекомендацій тощо.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення та ідеї дисертації доповідалися й обговорювалися на засіданнях кафедри кримінального процесу та криміналістики Навчально-наукового інституту права (раніше – Інституту права) Київського національного університету імені Тараса Шевченка, а також виступах на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи» (м. Львів, 23 вер. 2022 р.), «Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції» (м. Хмельницький, 27 трав. 2022 р.), «Кримінальна юстиція сучасної України: виклики та перспективи» (м. Одеса, 20 лист. 2021 р.), «Застосування в національному судочинстві стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року» (м. Хмельницький, 22 жовт. 2021 р.), «Сучасне правотворення: питання теорії та практики» (м. Дніпро, 04-05 черв. 2021 р.), «Актуальні питання розвитку юридичної науки та практики» (м. Київ, 21 трав. 2021 р.), «Економіка, фінанси, облік і право: актуальні питання і перспективи розвитку» (м. Полтава, 19 трав. 2021 р.), «Актуальні проблеми економіки, фінансів, обліку та права в Україні та світі» (м. Полтава, 17 бер. 2021 р.), «Актуальні питання судової експертології,

криміналістики та кримінального процесу» (м. Київ, 19 лист. 2020 р.; м. Київ, 05 лист. 2019 р.).

Публікації. Положення та висновки, сформульовані в дисертаційному дослідженні, відображені у 21 публікації: 8 статтях у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, 2 статтях у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу, з наукового напрямку, за яким підготовлено дисертацію здобувача, 1 статті у періодичному науковому виданні, проіндексованому в базі даних «Scopus», та 10 тезах доповідей на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях. Крім того, здобувач є співавтором навчального посібника «Кримінальний процес України» (видання 2021, 2022 та 2023 років).

Структура дисертації зумовлена метою, завданнями, предметом і логікою дослідження та композиційно складається з анотації, переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, що включають сім підрозділів та шість пунктів, висновків, списку використаних джерел, додатків. **Обсяг дисертації** – 358 сторінок, із них основний текст викладено на 198 сторінках. Список використаних джерел (337 найменувань) становить 39 сторінок, додатки – 102 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ХАРАКТЕРИСТИКА ГАРАНТІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

1.1. Наукові підходи до визначення поняття «кримінальні процесуальні гарантії», його співвідношення з поняттям «гарантії прав учасників кримінального провадження». Співвідношення інших суміжних понять

Жодна галузь, інститут, правова норма, суб'єктивне право, законний інтерес чи юридичний обов'язок не можуть належним чином функціонувати й виконувати своє призначення за відсутності розгалуженої системи гарантій. Завдяки останнім право з належного (нормативного) стає суцим, а не просто залишається існувати «на папері». Гарантії, як обов'язкові та необхідні умови (*sine qua non*), забезпечують актуалізацію нормативних приписів у суспільних відносинах, сповнюють їх сенсом, приводять у дію.

М.А. Погорецький справедливо визначає кримінально-процесуальні гарантії фундаментальною категорією кримінального процесу [171, с. 1]. Пронизуючи увесь кримінальний процес, гарантії слугують невіддільною, іманентною складовою кримінального провадження.

Прикметно, що в юридичній науці відсутній єдиний підхід до визначення поняття кримінальних процесуальних гарантій та поняття гарантій загалом. Це, зокрема, пояснюється їх складністю, розмаїттям, багатоаспектністю, а також відсутністю нормативної дефініції в КПК України й інших законодавчих актах.

Отже, досліджуючи значення гарантій, пропонуємо спершу звернутися до загальних знань у галузі мовознавства. Вітчизняна лінгвістика визначає поняття «гарантія» як: 1) поруку в чомусь; 2) забезпечення чого-небудь; 3) умову, що забезпечує успіх чого-небудь [229, с. 29; 39, с. 222]. Кембриджський словник позиціонує поняття «guarantee» як обіцянку того, що щось буде зроблено або

щось станеться [5]. Таким чином, гарантія – це те, що забезпечує чи значно збільшує можливість настання бажаного результату.

Не менш важливо проаналізувати наукові підходи до поняття «гарантія», сформульовані в теорії права і науці конституційного права, оскільки в цих галузях знань наведена тематика є найбільше розробленою. До того ж гарантії розглядаються вченими у значенні, яке є концептуально та контентуально наближеним до кримінального процесу.

Характеризуючи гарантії законності, О.М. Бандурка та інші автори вважають ними систему умов і засобів, за допомогою яких у суспільстві забезпечується режим законності [239, с. 333].

Гарантії законності поділяють на загальносоціальні (економічні, політичні, ідеологічно-виховні) та спеціально-юридичні [239, с. 333, 334]. Таким чином, диференціація загальних гарантій здійснюється за відповідними сферами суспільного життя, що є досить розповсюдженим критерієм.

П.М. Рабінович розглядає гарантії законності як систему засобів, завдяки яким у суспільному житті впроваджується, охороняється, а в разі порушення – відновлюється законність. Підхід вченого до класифікації гарантій є майже ідентичним [206, с. 140]. Цікаво, що П.М. Рабінович не використовує для позначення гарантій термін «умови», вживаючи натомість лише термін «засоби» (це так званий одноелементний підхід). Позитивним аспектом дефініції є виокремлення напрямів дії гарантій законності, якими, на думку автора, є: 1) впровадження; 2) охорона; 3) відновлення.

Разом із тим гарантії законності розглядаються в літературі як позитивні об'єктивні умови, що сприяють підвищенню рівня розвитку суспільства, добробуту народу, а також спеціальні юридичні засоби і способи, через які забезпечується режим законності у країні [73, с. 210]. Натомість значна кількість авторів вважає, що гарантії – це не лише об'єктивні, а й суб'єктивні чинники [247, с. 182; 38, с. 555; 57, с. 150], з чим погоджуємося і ми.

Дійсно, гарантіям завжди притаманна суб'єктивна складова, адже: 1) вони створюються та встановлюються людиною, функціонують у межах конкретного суспільства, поширюються на конкретні види суспільних відносин, можуть бути змінені чи скасовані за волевиявленням їх творця; 2) формою вираження гарантій є рішення, дії (діяльність) та/або бездіяльність відповідних суб'єктів. На усі ці процеси, звісно, впливають антропосоціальні фактори. Водночас об'єктивна складова гарантій виявляється у їх об'єктивній зумовленості, нормативному закріпленні, системному характері, взаємоузгодженості, відносній стабільності.

Вивчаючи поняття «гарантії», окрім гарантій законності, слід звернутися до гарантій прав і свобод людини. Корені сучасних знань про них беруть початок з ідей стародавніх мислителів: Платона, Арістотеля, Сократа, Протагора, Цицерона, які надалі розвивалися у філософсько-правових роздумах Гуго Гроція, Джона Лока, Шарля-Луї де Монтеск'є, Жан-Жака Руссо та інших видатних діячів [138, с. 7]. Забезпечення прав людини є важливою сферою міжнародного права, завданням усіх без винятку демократичних країн, різноманітних урядових та неурядових організацій.

М.М. Гуренко зазначає, що гарантії прав людини та громадянина є системою норм, принципів, умов і вимог, які сукупно забезпечують дотримання прав, свобод і законних інтересів [59, с. 124]. Цей підхід повністю поділяє Г.О. Саміло [222, с. 324]. Схоже визначення надають А.М. Колодій та А.Ю. Олійник [99, с. 223].

Натомість М.В. Савчин вважає гарантії сукупністю юридичних способів і засобів (тобто вказує на суто юридичний характер гарантій – О.В.) забезпечення прагнення особи до певних матеріальних і духовних благ, які зобов'язують органи публічної влади діяти належним чином та їх захищати [220, с. 275]. Щодо поняття «прагнення», воно відповідає швидше не суб'єктивним правам (юридичним можливостям), а законним інтересам [218].

Усю сукупність гарантій прав та свобод Є.В. Білозьоров поділяє на загальні та спеціальні. До загальних гарантій належать економічні, політичні, соціальні, ідеологічні та культурні гарантії, а до спеціальних – правові [31, с. 27] (їх також часто іменують юридичними гарантіями – О.В.). Наведена позиція, подібно до класифікації гарантій законності, є відносно усталеною та підтримується більшістю науковців, хоча, як правило, з окремими відмінностями.

Гарантії прав та свобод людини і громадянина розглядаються науковцями як система загальних (політичних, економічних, духовних та інших) і спеціально юридичних засобів та інститутів, спрямованих на створення умов для реалізації прав людини, а також забезпечення їх всебічної охорони та захисту від порушень [74, с. 456].

Вважається, що загальні гарантії не здатні безпосередньо забезпечити реалізацію прав та свобод людини, тож виникає потреба у спеціальних юридичних гарантіях. Деякі автори вважають, що закріплення суб'єктивних прав на нормативному рівні саме собою є одним із різновидів їх гарантованості [257, с. 99]. На переконання Ю.А. Джебє, у системі гарантій захисту прав і свобод особи основну роль відведено спеціальним (юридичним) гарантіям [63, с. 10].

Ми переконані, що будь-які гарантії, так чи інакше, мають юридичний характер, позаяк усі вони дістають своє формальне закріплення у відповідних нормативно-правових актах. За формою закріплення гарантії – це правові норми. Отже, самі гарантії ми теж можемо називати юридичними. Натомість аналіз цих норм демонструє, що в них втілені й «загальні» гарантії. Зважаючи на їх нормативне закріплення, підстави, порядок та межі реалізації, останні набувають юридичний зміст. Водночас усім юридичним гарантіям притаманна відповідна соціальна зумовленість (економічна, культурна, ідейно-політична, організаційна тощо). При цьому іноді чітко розмежувати гарантії за цим критерієм досить складно.

Навіть так звані організаційно-правові (інституційні) гарантії врешті зводяться до нормативного регулювання діяльності відповідних органів, визначення та регламентації їхньої компетенції (кола повноважень, завдань).

Такий підхід може здатися позитивістським, звуженим, ідеалістичним, однак якщо природні права людини та їхні гарантії не дістають нормативне закріплення (не мають юридичної форми), це апріорі свідчить про відсутність правової держави та громадянського суспільства (як сформованого інституту), своєрідну аномію, а отже позбавляє будь-яку дискусію предметності. На сьогодні в усіх без винятку демократіях гарантії мають легальне підґрунтя та формалізуються в актах національного й міжнародного права.

Визнавати гарантіями ті засоби (умови, інститути тощо), які функціонують лише *de facto*, однак не закріплені *de jure*, було б неправильним. Такий стан справ навпаки свідчить про відсутність або недостатність відповідних гарантій, потребу їх нормативного закріплення.

У низці випадків певні засоби можуть не узгоджуватися із приписами позитивного права, однак при цьому гарантувати права, свободи та законні інтереси особи. Безперечно, якщо сторона обвинувачення шляхом тиску та/або хибних запевнень спонукатиме підозрюваного укласти на невігідних для нього умовах угоду про примирення з потерпілим, вірогідно, це допоможе захистити порушені права останнього та відшкодувати завдану йому шкоду. Втім, для підозрюваного це становитиме втручання в його права та свідчитиме про зловживання з боку сторони обвинувачення, вихід за межі наданих їй законом повноважень. На наше переконання, будь-яка мета, навіть найбільш висока та шляхетна, не може досягатися неправовими (незаконними) засобами. У такому разі ця мета зводиться нанівець та подібно правилам, що існують в межах однойменної доктрини, стає плодом отруйного дерева.

Таким чином, гарантії обов'язково мають знаходити відображення (формалізуватися) у відповідних нормативно-правових актах.

Можемо констатувати, що в теорії права та науці конституційного права гарантії концептуально розглядаються як засоби (умови, способи, механізми, інститути тощо), котрі, впливаючи на певний об'єкт, забезпечують його функціонування, приводять у дію, убезпечують від порушень, усувають негативні наслідки останніх.

На нашу думку, приблизно в такому ж значенні гарантії необхідно розглядати й у кримінальному процесуальному праві.

Завдяки наявності відповідних процесуальних прав суб'єкти, котрі беруть участь у кримінальному провадженні, отримують змогу задовольнити в ньому свої інтереси й стають повноцінними учасниками процесу. Крім того, широкий спектр прав дозволяє їм здійснювати активну процесуальну діяльність, що є важливою умовою досягнення завдань, визначених статтею 2 КПК України [111].

Однак сама собою (*per ipsum*) наявність прав далеко не завжди свідчить про їх дієвість та ефективність. Для втілення прав у життя і надання їм бодай якогось сенсу в суспільних відносинах не достатньо декларативно закріпити їх у законі – потрібно належним чином забезпечити ці права, створити підґрунтя для їх вільного й безперешкодного здійснення управненими суб'єктами, впровадити механізми їх охорони та захисту.

Саме кримінальне провадження теж повинно забезпечуватися певними гарантіями, котрі б поширювалися на всі (як загалом, так і відокремлено) його стадії, етапи, процесуальні інститути та завдання.

Українські вчені В.М. Тертишник, О.В. Марченко та О.І. Тертишник дотримуються думки, згідно з якою весь кримінальний процес (його форма) є системою гарантій [244, с. 145-146]. Водночас О.Г. Яновська влучно зазначила, що така позиція зробила б розмову про гарантії непередметною, непевною та малоперспективною в теоретичному й практичному аспектах [337, с. 28-29].

В.М. Тертишник визначає процесуальні гарантії як закладену в процесуальній формі систему правових засобів, що забезпечують встановлення

об'єктивної істини, справедливість правосуддя, можливість усіма суб'єктами кримінального процесу реалізувати свої права, свободи й обов'язки, досягнення мети й виконання завдань кримінального судочинства [242, с. 16].

Попри те, що вказане визначення датується 2002 роком, воно досі залишається актуальним. У ньому чітко простежується мета кримінальних процесуальних гарантій, зазначається, що гарантії є елементом процесуальної форми та існують у вигляді системи (увага акцентується на їх множинності та внутрішній упорядкованості) [242, с. 16]. У монографії від 2009 року В.М. Тертишник конкретизує, що цими засобами є правові принципи, приписи, санкції тощо [241, с. 24].

Втім, недоліком дефініції можливо назвати відсутність згадки про забезпечення законних інтересів учасників кримінального провадження, хоча про них все ж доцільно було б зазначити спільно із гарантуванням їх прав та свобод, тим паче, що законодавець неодноразово згадує це поняття в тексті КПК України (статті 2, 22, 24, 47 та інші). Між іншим, у КПК 1960 року [114] воно теж фігурувало (статті 2, 44, 236⁷ тощо).

У підручнику «Кримінальний процес» Ю.М. Грошевий та інші автори визначають кримінальні процесуальні гарантії як сукупність встановлених законом правових норм, що забезпечують виконання завдань кримінального провадження і надають можливість суб'єктам кримінального процесу виконувати обов'язки та реалізовувати права. При цьому в широкому розумінні весь кримінальний процесуальний порядок значною мірою становить систему кримінальних процесуальних гарантій, спрямованих на досягнення завдань кримінального провадження. Натомість кримінальними процесуальними гарантіями у вузькому розумінні є гарантії, спрямовані на захист особи від кримінальних правопорушень, охорону прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження (гарантії прав особи) [110, с. 21-22].

Вважаємо, що обидві перелічені групи кримінальних процесуальних гарантій мають самостійний характер, є принципово різними та відносно відокремленими, а тому потреби в їх широкому чи вузькому тлумаченні не існує. Наприклад, Л.Д. Удалова не диференціює процесуальні гарантії за широким та вузьким підходом [256, с. 23], що повністю підтримується нами. Схожий підхід демонструє Т.Г. Фоміна [308, с. 187].

Досить цікаву, нетипову дефініцію процесуальних гарантій формулює П.М. Кубрак, який розглядає їх як передбачену кримінальним процесуальним законом систему засобів, умов і такий існуючий політико-правовий режим та соціально-економічні складові, котрі сукупно забезпечують функціонування верховенства права, що сприяє досягненню мети і виконанню завдань кримінального провадження [117, с. 24].

Загалом ми погоджуємося, що функціонування правовладдя (верховенства права) сприяє досягненню мети і виконанню завдань кримінального провадження, як про це пише П.М. Кубрак. Водночас вказане є лише однією зі складових успішності та дієвості кримінального процесу. На нашу думку, визначення було б більш повним, якщо в ролі самостійного об'єкта гарантування безпосередньо згадувалися завдання кримінального провадження.

Вказівка на політико-правовий режим і соціально-економічні складові, як кримінальні процесуальні гарантії, теж породжує певні запитання, оскільки останні мають радше матеріально-правовий, аніж процесуальний характер. Отже, іменувати їх процесуальними гарантіями некоректно.

Підсумовуючи, за предметом кримінальні процесуальні гарантії можливо диференціювати на дві групи: 1) гарантії законності та дієвості кримінального провадження, його завдань, стадій, етапів; 2) гарантії прав, свобод, законних інтересів та обов'язків учасників кримінального провадження. Подібну думку висловлює В.В. Зуєв [87, с. 17].

Іншим важливим питанням є те, якою є форма закріплення та форма вираження гарантій, що становить їх зміст (структурні елементи).

Досліджуючи наукові праці, присвячені кримінальним процесуальним гарантіям, О.С. Старенький резюмує, що останні розглядаються вченими як передбачені кримінально-процесуальним законом засоби, система правових засобів, встановлені законом засоби і способи, система встановлених процесуальним законом умов, передбачені кримінально-процесуальним законом умови, засоби та способи, встановлені процесуальним законом заходи, встановлені кримінально-процесуальним законодавством і підзаконними актами правила, сукупність установлених законом правових норм, весь кримінальний процесуальний порядок, система прийомів тощо. Спираючись на лексичне значення слова «умова», О.С. Старенький вважає його найбільш доцільним для визначення поняття кримінальних процесуальних гарантій [234, с. 64-65].

М.М. Михеєнко, В.Т. Нор і В.П. Шибіко зазначають, що в юридичній науці гарантії розглядаються науковцями по-різному: як норми права, суб'єктивні права та обов'язки учасників кримінального провадження, обов'язки державних органів і посадових осіб, які здійснюють кримінальне судочинство, діяльність учасників кримінального судочинства тощо. Деякі автори пропонують включати до гарантій процесуальну форму, принципи кримінального процесу та заходи кримінального процесуального примусу [150, с. 32].

Аналіз доктринальних джерел свідчить, що форма закріплення, форма вираження гарантій та їх зміст у науці кримінального процесу чітко не диференціюються. Надаючи визначення поняття «гарантії», вчені, як правило, довільно (механічно) перелічують певні релевантні елементи, не заглиблюючись при цьому у їх корелятивні зв'язки та їх критеріальне співвідношення. Вважаємо, що це невиправдано спрощує дослідження кримінальних процесуальних гарантій, не дозволяє повною мірою досягнути їхню сутність та правову природу, визначити есенціальні ознаки гарантій, структурувати їх.

На підставі викладеного вище пропонуємо розмежовувати: 1) форму закріплення кримінальних процесуальних гарантій; 2) форму вираження кримінальних процесуальних гарантій; 3) зміст кримінальних процесуальних гарантій.

Єдиною можливою **формою закріплення кримінальних процесуальних гарантій** є норми кримінального процесуального права: уповноважуючі, зобов'язуючі та забороняючі, норми-санкції, норми-принципи, норми-презумпції, норми-дефініції тощо.

Тільки завдяки нормам певні юридичні конструкції (права, обов'язки, заборони, кримінальна процесуальна відповідальність) взагалі можуть існувати. Без нормативного регулювання не можуть функціонувати й відповідні організаційні утворення та інституції, інакше б їх компетенція була невизначеною, а діяльність – невпорядкованою. Норма є первинним елементом права, у якому виявляються його властивості, в тому числі забезпечувальні.

Водночас у розрізі функціонального призначення гарантій мова йде навіть не про текстуальний вираз норм, а про їх змістовне, фіксоване наповнення, тобто ті суб'єктивні права, обов'язки, заборони, відповідальність, принципи, котрі ними встановлюються, умови, вимоги та правила, що впливають з них. Безперечно, сам текст кримінальної процесуальної норми не має жодної практичної цінності. Важливими є модель поведінки та правила, котрі встановлюються нормою.

Таким чином, кримінальні процесуальні норми – це форма закріплення гарантій, а межі можливої та необхідної поведінки (права і обов'язки), відповідальність, принципи, умови, вимоги та правила, які встановлюються ними, – їх зміст, структурні елементи гарантій, завдяки яким матеріалізується, упредметнюється, викристалізовується їхня сутність.

М.Г. Моторигіна вважає, що процесуальними гарантіями, зокрема, є права та обов'язки учасників кримінального провадження [152, с. 121].

Звісно, може здатися, що прирівнювати гарантії до прав хибно, позаяк відбувається змішування цих понять, розмиття їх змісту. Водночас все ж слід визнати, що в межах певних правовідносин одні права цілком можуть слугувати гарантіями інших прав. Т.В. Волошанівська теж зауважує, що думка про визнання одних прав учасників кримінального провадження гарантіями інших прав має право на існування [44, с. 341].

Ми переконані, що **зміст кримінальних процесуальних гарантій** становлять права, обов'язки, заборони, відповідальність, принципи, умови, вимоги та правила.

Втім, не можна повною мірою вважати кримінальними процесуальними гарантіями те, що не здатне реально та належним чином забезпечити законність і дієвість кримінального провадження, досягнення його завдань, здійснення, охорону та захист прав учасників кримінального процесу, виконання ними своїх обов'язків.

Так, згідно з пунктом 5 частини першої статті 56 КПК України протягом кримінального провадження потерпілий має право на забезпечення безпеки щодо себе, близьких родичів чи членів своєї сім'ї, майна та житла. Відповідно до частини першої статті 20 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» підставою для здійснення вказаного права є дані, що свідчать про наявність реальної загрози його життю, здоров'ю, житлу і майну. Втім, чіткі критерії такої загрози та її реальності в законодавстві відсутні. Наведене поняття є оцінним, що на практиці може призводити до зловживань і порушень з боку органів, які приймають рішення про застосування заходів безпеки. Крім того, як зазначає А.М. Орлеан, процес індивідуалізації рішення про обрання заходів захисту законом не регламентований [164, с. 88].

Варто погодитися, що система правових гарантій повинна бути цілісною та збалансованою на всіх рівнях функціонування (як зовнішньому, так і внутрішньому). Наявність зайвих (через їх штучний, суто декларативний

характер) засобів у цій системі призводить до втрати позитивного впливу на предмет гарантування, до зникнення необхідності їх застосування, фактичного ігнорування й незастосовності їх на практиці [28, с. 83]. Крім того, норми не можуть слугувати самостійними гарантіями поза процесом їх здійснення [140, с. 131].

Безперечно, норма права не може відокремлено слугувати гарантією, однак наявність нормативного забезпечувального механізму та його втілення у процесі реалізації правових норм – обов'язкові ознаки будь-якої гарантії.

Досліджуючи юридичні гарантії законності, С.М. Шило вважає за доцільне виділити у їх структурі два елементи: 1) правові норми; 2) діяльність суб'єктів [317, с. 285]. Наведена думка є слушною, однак у цьому випадку йдеться радше про форму закріплення та форму вираження гарантії, а не їх елементи.

Саме тому, надаючи визначення поняття «кримінальні процесуальні гарантії», слід враховувати нормативно-правовий та діяльнісний аспекти у їх дуальному поєднанні та діалектичному взаємозв'язку.

Отже, **формою вираження кримінальних процесуальних гарантії** є рішення, дії (діяльність) та/або бездіяльність.

П.М. Рабінович розглядає правові гарантії як норми права, правозастосовну діяльність, що на них ґрунтується, та індивідуальні юридичні акти, якими ця діяльність фіксується [205, с. 237]. Загалом окреслений підхід здається нам правильним.

Підсумовуючи все викладене вище, **кримінальні процесуальні гарантії** – це закріплені в нормах кримінального процесуального права суб'єктивні права, обов'язки, заборони, кримінальна процесуальна відповідальність, принципи, умови, вимоги та правила, представлені у виді складної різнорівневої системи, що спрямовані на забезпечення законності й дієвості кримінального провадження, досягнення його завдань, забезпечення прав, свобод, законних інтересів та обов'язків учасників кримінального процесу, а також дістають свій

фактичний вияв у вигляді процесуальних рішень, дій (діяльності) та/або бездіяльності.

Кримінальні процесуальні гарантії є складною юридичною конструкцією (системою), елементи якої характеризуються різнорівневими зв'язками та мають взаємодетермінуючий характер. Одні умови й правила слугують гарантіями інших, тоді як останні (загалом або частково) цілком можуть забезпечувати дієвість ще однієї, третьої групи правил, умов, положень тощо. Варто погодитися, що право збирати докази забезпечує здійснення права на їх подання. Водночас, збирання та подання доказів разом з іншими процесуальними правами гарантують право потерпілого на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди. Більш того, права на збирання і подання доказів теж забезпечуються низкою уповноважуваних, зобов'язуваних, забороняючих та інших норм, їх втіленням у кримінальному процесі.

Як наслідок, перед нами постає інтегрований ланцюг, кожен попередній елемент якого виконує роль гарантії іншого. Прикметно, що в кримінальному процесі виникає безліч таких ланцюгів, котрі до того ж є багатоаспектними та флексибільними (можуть зазнавати змін і доповнень, піддаватися деформації).

При цьому певні умови можуть забезпечувати одна одну, функціонуючи на засадах двостороннього взаємного гарантування. Безперечно, можливість укладення з підозрюваним, обвинуваченим угоди про примирення забезпечує право потерпілого на відшкодування шкоди, завданої йому кримінальним правопорушенням. Водночас право на відшкодування шкоди *vice versa* є однією з підстав для укладення угоди про примирення. У більшості випадків саме це право слугує рушієм для приведення інституту угоди про примирення в дію, забезпечує реалізацію його норм на практиці.

В.В. Новіцький зауважує, що юридичні гарантії прав людини – достатньо динамічний об'єкт наукового пошуку, який потребує постійного моніторингу [159, с. 88]. До того ж певний засіб може слугувати гарантією для одних

учасників кримінального провадження, проте не бути гарантією для інших його учасників.

Для визначення предмета кримінальних процесуальних гарантій слід з'ясувати, що підлягає захисту (забезпеченню – О.В.) за їх допомогою [88, с. 323]. Як вже було зазначено, **залежно від спрямованості та призначення кримінальних процесуальних гарантій їх можливо класифікувати за предметом на дві групи:** 1) гарантії законності та дієвості кримінального провадження, його стадій та етапів, досягнення завдань кримінального провадження; 2) гарантії прав, свобод, законних інтересів та обов'язків учасників кримінального провадження.

Ми переконані, що кримінальні процесуальні гарантії є загальним поняттям, яке включає в себе дві самостійні групи, котрі хоч і мають багато спільного, проте все ж не є тотожними.

Іноді гарантіям притаманні ознаки обох груп, тобто про безумовну дихотомію не йдеться, однак у такому разі необхідно враховувати їх першочергове (основне) призначення. При цьому слід відштовхуватися від конкретних правовідносин, у яких такі гарантії функціонують.

Як вже було зазначено раніше, гарантії прав учасників кримінального провадження мають відповідні напрями своєї дії. У науці кримінального процесу це також іменують способом існування гарантій [58, с. 11], що, однак, здається нам недостатньо точним.

За **напрямами дії** гарантії прав учасників кримінального провадження можливо диференціювати на три групи: 1) гарантії здійснення; 2) гарантії охорони; 3) гарантії захисту. Водночас деякі автори обстоюють іншу позицію [140, с. 133, 134].

Варто зауважити, що охорона та захист – різні за змістом напрями (аспекти) забезпечення прав особи. Як охорона, так і захист передбачають недопущення

правопорушень, однак охорона є превентивною діяльністю, а захист – ретроспективною.

При цьому одна і та ж гарантія цілком може поєднувати в собі одночасно декілька напрямів (напрямів дії) забезпечення прав учасника кримінального провадження.

У підсумку пропонуємо розглядати **гарантії прав учасників кримінального провадження** як закріплені в правових нормах інші суб'єктивні права, обов'язки, заборони, юридичну відповідальність, принципи, умови, вимоги та правила, представлені у виді складної різнорівневої системи, які спрямовані на забезпечення належного, ефективного, вільного, безперешкодного здійснення прав учасників кримінального провадження, їх охорону й захист, а також дістають свій фактичний вияв у вигляді рішень, дій (діяльності) та/або бездіяльності.

Водночас потреби у запровадженні окремої дефініції для позначення гарантій прав потерпілого не вбачається. Висвітлене поняття є узагальнюючим та повною мірою характеризує гарантії прав усіх без винятку учасників кримінального провадження, корелюючись із ними як загальне та особливе.

У питанні співвідношення понять «гарантії прав учасників кримінального провадження» та «гарантії прав особи в кримінальному провадженні» ми притримуємося наступної позиції.

Складно уявити випадки, коли права особи забезпечуються в кримінальному провадженні, однак при цьому вона не є його учасником. Втім, далеко не всіх учасників кримінального провадження можливо означити словом «особа». Вважаємо, що воно характерне для підозрюваного, обвинуваченого (підсудного), потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, їх законних представників тощо.

Водночас іменувати особами суб'єктів, які ведуть кримінальний процес (слідчий, дізнавач, керівник органу досудового розслідування, керівник органу

дізнання, прокурор, керівник органу прокуратури, слідчий суддя), здається алогічним та непослідовним з огляду на їх статус і функції, котрі ними виконуються. Щонайменше, слід застосовувати словосполучення «уповноважена особа», «посадова особа», «службова особа».

Те саме стосується суб'єктів, котрі беруть участь у кримінальному провадженні на професійній основі та сприяють його веденню (адвокати, які здійснюють захист або представництво своїх клієнтів, перекладачі, експерти, спеціалісти, представники персоналу органу пробації, секретарі судового засідання, судові розпорядники). Переконані, термін «особа» не є характерним для них, оскільки він не в змозі повною мірою відобразити особливості їх процесуального статусу, роль і завдання в кримінальному провадженні.

Поняття «особа» має приватно-правову природу і тяжіє до тих суб'єктів, які не виконують у кримінальному процесі функції держави (в широкому розумінні) та не діють за професійним спрямуванням. Як правило, такі суб'єкти відстоюють особисті інтереси, намагаються досягнути певних індивідуально значущих результатів у кримінальному провадженні.

Підсумовуючи, гарантії прав особи в кримінальному провадженні включаються до змісту гарантій прав учасників кримінального провадження, слугуючи складовою частиною цього родового поняття.

Водночас «гарантії прав людини» в кримінальному провадженні – ще вужче поняття, ніж «гарантії прав особи». Це зумовлено тим, що людина у юридичному сенсі є винятково фізичною особою, хоча в кримінальному провадженні, безумовно, гарантуються права не тільки фізичних, а і юридичних осіб. Звісно, можна притримуватися зворотної позиції, вважаючи, що створення юридичних осіб та провадження ними своєї діяльності є лише однією з форм реалізації прав людини, задоволення нею власних потреб. Втім, у розрізі гарантій вказаний підхід здається нам контраверсійним.

І.Ф. Літвінова визначає кримінально-процесуальні гарантії прав людини як різноманітні засоби, умови та способи, встановлені нормами кримінально-процесуального права, що слугують, з одного боку, забезпеченню реалізації, з іншого, – захисту, охороні та відновленню прав і законних інтересів особи-учасника кримінально-процесуальних відносин [135, с. 143].

При дослідженні гарантій цікавим є і те, що, власне, слід розуміти під правами учасників кримінального провадження (особи, людини), які є предметом забезпечення, – процесуальні, матеріальні права чи обидві ці групи водночас.

Прикметно, що суб'єктивні матеріальні права переважно знаходять і процесуальне вираження. Яскравим прикладом є право на відшкодування шкоди фізичній особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення, що закріплене як у нормах ЦК України, так і у відповідних нормах КПК України.

Отже, варто погодитися, що матеріальні суб'єктивні права, які дістають вияв у межах кримінального провадження, мають і процесуальну природу, оскільки закріплюються в нормах кримінального процесуального законодавства. Загалом складно віднайти суб'єктивні матеріальні права, які б стосувалися кримінального провадження, здійснювалися, охоронялися та/або захищалися в ньому, але при цьому не знаходили свого закріплення в кримінальному процесуальному законодавстві. Зрозуміло, що такі права мають матеріально-правову природу, вона є первинною (домінуючою), однак у межах кримінального провадження вони набувають і кримінальний процесуальний характер.

Втім, у аспекті гарантування це не має практичного значення. Гарантії можуть та мають забезпечувати всі без винятку права учасників кримінального провадження, незалежно від їх зумовленості.

Навіть якщо звернути увагу на інститут цивільного позову, який має цивільний процесуальний характер, у кримінальному провадженні він додатково набуває кримінальний процесуальний характер. Про це свідчить і частина п'ята статті 128 КПК України. Отже, можливо сформулювати два висновки. По-перше,

норми ЦПК України, що стосуються відносин, які пов'язані з цивільним позовом, стають сегментом кримінальної процесуальної форми та, відповідно, набувають кримінальний процесуальний характер. По-друге, за наявності колізії із загальними засадами кримінального судочинства норми ЦПК України не застосовуються, тобто пріоритет має саме кримінальний процес.

Таким чином, кримінальні процесуальні гарантії є однією з найбільш складних та всеохоплюючих категорій кримінального процесу, яка відкриває безмежне поле для наукових пошуків і досліджень.

При цьому деяким гарантіям властиво діяти (принаймні бути дієвими) лише на чітко визначених стадіях кримінального провадження, їх окремих етапах. Згодом вони зникають або ж стають марними.

1.2. Місце гарантій прав потерпілого в системі гарантій прав учасників кримінального провадження

В.П. Шибіко зауважує, що КПК України 2012 року закріплює широке коло процесуальних прав потерпілого. Законодавець передбачав, що це має забезпечити активну участь потерпілого як у досудовому, так і в судовому провадженні [316, с. 309]. Заразом права потерпілого супроводжуються рядом гарантій, котрі слугують підґрунтям для їх ефективного здійснення, охорони та захисту, запорукою належної процесуальної участі потерпілого. Потреба гарантування прав потерпілого є очевидною, аксіоматичною та не викликає жодного сумніву.

Гарантії прав потерпілого можуть взаємодіяти з гарантіями прав інших учасників, прямо чи опосередковано залежати від них, вступати з останніми в своєрідну конфронтацію тощо. Усе це породжує потребу з'ясування місця гарантій прав потерпілого в системі гарантій прав учасників кримінального провадження.

Однак для початку слід визначитися, хто згідно з чинним законодавством може бути потерпілим у кримінальному процесі, які «критерії» висувуються до особи, котра претендує на участь у ньому в ролі потерпілого.

Без відповідей на означені питання дослідження гарантій прав потерпілого є неможливим, адже вивчення певних аспектів об'єкта за відсутності уявлення про сам об'єкт тягне дефектність результатів дослідження, їх недостовірність. Варто погодитися із тезою Сократа, який зазначав: «Якщо немає поняття, то немає й знання».

Більш того, повнота і якість норми-дефініції, котра надає визначення поняття «потерпілий», та її належне застосування в практичній діяльності є самостійною гарантією прав потерпілого в кримінальному провадженні.

Н.В. Нестор звертає увагу, що норми правового інституту потерпілого містяться не лише в КПК України. Інститут потерпілого є міжгалузевим [157, с. 130]. О.О. Дудоров теж зазначає, що вчення про потерпілого має міждисциплінарний характер [67, с. 55]. Водночас, зосереджуючись на предметі цього дисертаційного дослідження, поняття потерпілого аналізуватиметься нами передусім у кримінальному процесуальному аспекті.

В основу законодавчої дефініції покладена концепція шкоди з розмежуванням її видів. Своєрідним винятком є випадки набуття статусу потерпілого адміністратором за випуском облігацій, адже йому шкода не завдається; він є «квазіпредставником» реальних постраждалих – власників облігацій [52, с. 122, 123]. За аналогічними правилами беруть участь у кримінальному провадженні близькі родичі та члени сім'ї потерпілого (частина шоста статті 55 КПК України), адже формально їм теж не завдається безпосередня шкода.

Утім, вітчизняні вчені неодноразово звертали увагу на недосконалість нормативного визначення, наявність у ньому певних вад. З огляду на це спершу пропонуємо звернутися до іноземного досвіду шляхом аналізу кримінального процесуального законодавства зарубіжних країн.

Для цілей глави 237 розділу 18 Кодексу США жертвою злочину (*crime victim*) визнається особа, яка прямо чи опосередковано постраждала внаслідок вчинення федерального правопорушення або правопорушення в окрузі Колумбія [18]. Види завданої шкоди законодавець не уточнює.

Параграф 373b КПК ФРН встановлює, що для цілей цього Кодексу потерпілими вважаються особи, які безпосередньо постраждали у своїх законних інтересах (*Rechtsgütern*) чи зазнали безпосередньої шкоди внаслідок ймовірно вчиненого або законно встановленого діяння [16]. Тобто критеріями, за якими особа визнається потерпілим, є порушення її законного інтересу або завдання їй шкоди. При цьому види останньої знову-таки не конкретизуються.

У статті 49 КПК Республіки Польща зазначається, що потерпілим є фізична або юридична особа, законний інтерес (*dobro prawne*) якої було безпосередньо порушено чи поставлено під загрозу злочином [9]. Отже, наявність шкоди для набуття статусу потерпілого за польським законодавством взагалі не вимагається. Поняття потерпілого є досить абстрактним, встановлюючи відносно низькі вимоги для «вступу» осіб у кримінальне провадження в ролі потерпілих. Разом із тим потерпілими можуть бути державні органи, органи місцевого самоврядування, інші організаційні одиниці, котрі в силу відповідних приписів наділені правосуб'єктністю.

М.І. Тлепова позитивно сприймає пропозицію заміни переліку видів шкоди (як критерію фактичної підстави набуття процесуального статусу потерпілого – О.В.) на більш широке поняття – порушення прав та законних інтересів особистості [245, с. 179].

Вказаний підхід є цікавим, однак потребує додаткового дослідження, адже його невважене застосування може призвести до розмиття поняття «потерпілий», його необмеженого трактування в правозастосовній практиці. До того ж концепція шкоди є більш поширеною та конкретизованою. Остання функціонує у вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві України вже не одне десятиріччя і загалом демонструє свою дієвість.

Відповідно до статті 95 КПК Латвійської Республіки потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична чи юридична особа, якій кримінальним правопорушенням була завдана шкода, яка полягає в моральній травмі, фізичному стражданні або матеріальних втратах [10]. Пункт 1 параграфу 45 КПК Республіки Чехія [21], частина п'ята статті 59 КПК Республіки Вірменія [112], частина двадцять друга статті 3 КПК Сакартвело¹ [113] теж свідчать про можливість визнання потерпілим юридичної особи, якій злочином завдано

¹ Сакартвело – саме так називають свою країну грузини (картвели). Сакартвело означає «країна картвелів». Ця історична назва походить від Картлі – одного з основних регіонів цієї держави.

моральної шкоди. Аналогічний підхід втілений у КПК Республіки Словаччина [19].

За змістом статей 201 та 1116 ЦК України ділова репутація визнається особистим немайновим благом, яке охороняється цивільним законодавством [311]. Приниження останньої згідно з пунктом 4 частини другої статті 23 ЦК України є завданням моральної шкоди. Позитивна ділова репутація здобувається роками і підтримувати її на належному рівні геть не просто. Для цього необхідні фінансові, кадрові та інші ресурси, високі показники в господарській діяльності, управлінські здібності, наявність внутрішніх політик (встановлених принципів, правил, стандартів, методів тощо) та їх бездоганне дотримання.

Ділова репутація має свою вартість (гудвіл) (пункт 14.1.40 статті 14 ПК України) [172]. У розумінні статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року [100] гудвіл охоплюється поняттям «майно» (possessions) та підлягає правовій охороні. Про це йдеться в рішеннях ЄСПЛ у справах «Van Marle and Others v. the Netherlands» [215], «Buzescu v. Romania» [212], «Oklešen and Pokopališko Pogrebne Storitve Leopold Oklešen S.P. v. Slovenia» [213] та багатьох інших.

Безперечно, іноді кримінальні правопорушення можуть негативно впливати на ділову репутацію юридичних осіб, припинювати її, завдаючи у такий спосіб моральну шкоду. Яскравим прикладом цього слугують протидія законній господарській діяльності (стаття 206 КК України), незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару (стаття 229 КК України).

Втім, права на вступ у кримінальне провадження в статусі потерпілих у зв'язку із завданням моральної шкоди юридичні особи не мають [11, с. 36-37].

Представники вітчизняної науки неодноразово наголошували, що серед складових фактичної передумови набуття юридичною особою процесуального статусу потерпілого слід передбачити завдання моральної шкоди [246, с. 62; 115,

с. 121], шкоди діловій репутації [149, с. 144-145]. О.Ю. Костюченко зазначає, що ця проблема має бути вирішена шляхом внесення відповідних змін до КПК України [103, с. 40]. На жаль, такі важливі пропозиції вчених ігноруються законодавцем і протягом багатьох років залишаються непоміченими.

39,60 % респондентів вважають доцільним передбачити в законодавстві України, що потерпілим у кримінальному провадженні може бути юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної шкоди, 19,46 % – вважають це скоріше доцільним, чим ні.

Підсумовуючи, ми поділяємо думку вчених, котрі пропонують доповнити частину першу статті 55 КПК України, вказавши, що потерпілим у кримінальному провадженні може бути юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано не лише майнової, а і моральної шкоди.

На противагу цьому слід зазначити, що в окремих країнах юридичні особи, яким завдано моральної шкоди, потерпілими в кримінальному провадженні не визнаються. Можливість їх участі в ролі потерпілих допускається лише у разі завдання майнової шкоди. Як приклад можна навести приписи частини дванадцятої статті 71 КПК Республіки Казахстан [129]. Більш того, КПК Республіки Узбекистан (стаття 54) [258] взагалі не допускає, що потерпілим може бути юридична особа. За КПК України 1960 року (стаття 49) потерпілим теж визнавався лише «громадянин» (навіть не фізична особа). Втім, вважаємо це істотним законодавчим недоліком.

Досить цікавим у розрізі процесуальної правосуб'єктності потерпілого є підхід, втілений у частині двадцять другій статті 3 та частині четвертій статті 56 КПК Сакартвело. Вказані норми передбачають, що потерпілим можуть бути не тільки фізичні та юридичні особи, але і держава. Такий підхід підтримують С.Є. Абламський [22, с. 34] і А.В. Лапкін [131, с. 3]. Натомість у кримінальному процесуальному праві вказаному питанню увага майже не приділяється.

З одного боку, оскільки завданням кримінального провадження є захист не лише фізичних і юридичних осіб, а й суспільства та держави (стаття 2 КПК України), здається, що останні нібито повинні мати змогу набувати статус потерпілого в кримінальному провадженні. З іншого боку, слід проаналізувати це питання детальніше, враховуючи, в тому числі, його практичну складову.

У матеріальному (кримінально-правовому) розумінні державі та суспільству (його певній частині) дійсно може завдаватися шкода чи існувати загроза її завдання, однак у процесуальному розумінні (в кримінальному провадженні) потерпілим завжди є конкретний суб'єкт, який здійснює наданий йому законом обсяг процесуальних прав та обов'язків. Оскільки держава є політико-територіальною формою організації влади суспільства [240, с. 35], формальним інститутом, що діє в особі системи уповноважених органів, саме ці органи можуть бути потерпілими в кримінальному процесі. Аналогічним чином у кримінальному процесі реалізується правосуб'єктність територіальної громади.

Щодо суспільства, ним є історично сформована сукупність стійких відносин між людьми в межах певної території [151, с. 36]. У вузькому розумінні суспільство розглядається як сукупність людей. Для позначення людини, як учасника правовідносин, у юриспруденції використовується поняття «фізична особа». Саме конкретні фізичні особи, яким кримінальним правопорушенням завдано шкоди, можуть набути статус потерпілого в кримінальному провадженні.

Підсумовуючи, держава та суспільство (його певна частина) як абстрактні утворення не здатні набути статус потерпілого в кримінальному провадженні. Носієм прав і обов'язків потерпілого завжди є індивідуально визначений суб'єкт – фізична особа, юридична особа публічного чи приватного права. З цим погоджуються В.С. Новожилов, О.В. Бабаєва та О.І. Марочкін [161].

Втім, неабиякий інтерес викликає можливість набуття статусу потерпілого громадськими об'єднаннями без статусу юридичних осіб. Правову основу створення та функціонування останніх насамперед становить Закон України

«Про громадські об'єднання». Частина п'ята статті 1 Закону визначає, що громадське об'єднання може здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи або без такого статусу [81].

Крім того, Закон України «Про фермерське господарство» теж допускає можливість створення та діяльності фермерських господарств без набуття статусу юридичної особи [83].

Проаналізувавши статтю 2 ЦК України, можливо дійти висновку, що утворення без статусу юридичної особи не є учасниками цивільних відносин. Водночас такі утворення об'єктивно функціонують. Відтак не можна заперечувати можливість завдання їм шкоди кримінальними правопорушеннями та, як наслідок, потребу участі в кримінальному провадженні таких утворень.

Громадські об'єднання та фермерські господарства без статусу юридичної особи завжди представлені конкретною особою. Така особа, переконані, може бути представником потерпілого (громадського об'єднання, фермерського господарства) у кримінальному провадженні.

Отже, пропонуємо доповнити частину першу статті 55 КПК України, зазначивши, що потерпілим може бути громадське об'єднання, фермерське господарство чи інше утворення без статусу юридичної особи, можливість створення та діяльності якого прямо передбачені законом.

Водночас слід передбачити, що вказане правило не поширюється на: 1) філії, представництва та структурні підрозділи юридичних осіб, оскільки потерпілими в такому разі будуть саме юридичні особи; 2) трудові колективи, позаяк потерпілими можуть бути лише конкретні фізичні особи, які входять до їх складу.

Можливо погодитися, що трудові колективи наділені трудовою правосуб'єктністю, що надає їм можливість вступати в різного роду відносини [48, с. 172], однак кримінальну процесуальну правосуб'єктність вони не мають. Своєрідний виняток становить інститут звільнення від кримінальної

відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки та пов'язані з цим правовідносини (стаття 47 КК України, стаття 289 КПК України), проте навіть це здається спірним.

Статтю 58 КПК України слід доповнити новою частиною наступного змісту: «Представником громадського об'єднання, фермерського господарства, іншого утворення без статусу юридичної особи, яке є потерпілим, є особа, визначена законом або установчим документом, а також особа, яка має право бути захисником у кримінальному провадженні».

На увагу заслуговує й та обставина, що за Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» клієнтами адвоката можуть бути лише фізичні та юридичні особи, держава, органи державної влади, органи місцевого самоврядування. Укладення договору з утвореннями без статусу юридичної особи та здійснення їх представництва й захисту законодавством не передбачено. З метою реалізації права таких утворень на професійну правничу допомогу до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» потрібно внести відповідні зміни.

Хочемо зауважити, що сама можливість створення громадських об'єднань та фермерських господарств і здійснення ними діяльності без статусу юридичної особи сприймається нами неоднозначно. На нашу думку, це є анахронізмом, який бере витoki з радянських часів, насамперед ідеї колективізму. Суспільству нав'язувався підхід, за яким «радянський індивід» може існувати лише в колективі. Втім, допоки утворення без статусу юридичної особи існують, ігнорувати їх, особливо в площині кримінального процесу, помилково.

Наступна проблема, пов'язана із нормативним визначенням поняття «потерпілий», стосується формулювання «кримінальним правопорушенням завдано». Вбачається, що останнє є некоректним, оскільки для констатації завдання шкоди певній особі спочатку необхідно довести подію і склад

кримінального правопорушення, те, що ним, власне, була завдана відповідна шкода, а також те, що вона завдана конкретній особі.

Тож пропонуємо використовувати в статті 55 КПК України формулювання: «особа, стосовно якої існує сукупність підстав вважати, що кримінальним правопорушенням їй було завдано фізичної, моральної чи майнової шкоди». До речі, стаття 71 КПК Республіки Казахстан закріплює подібну юридичну конструкцію.

Більш того, іноді кримінальне правопорушення може бути незакінченим (готування, замах), створюючи лише загрозу завдання відповідної шкоди, проте безпосередньо не завдаючи її. Однак у такому разі участь потерпілого, вочевидь, не виключається, навпаки – має бути належним чином забезпечена.

Таким чином, ми поділяємо думку, що потерпілим є фізична або юридична особа, якій злочином заподіяна моральна, фізична або майнова шкода чи створена реальна небезпека її заподіяння. М.О. Буртовий теж пропонує включити у визначення поняття потерпілого вказівку на осіб, чиї охоронювані законом права та інтереси виявилися поставленими під загрозу порушення [37, с. 130] (а не лише фактично порушені – О.В.).

Отже, пропонуємо доповнити частину першу статті 55 КПК України словосполученням «або створено загрозу її завдання» (шкоди).

Якщо кримінальне правопорушення є незакінченим, потерпілі переважно обґрунтовують свою участь у кримінальному провадженні завданням моральної шкоди, адже фізична та/або майнова шкода найчастіше не можуть бути завдані готуванням до кримінального правопорушення чи замахом на його вчинення. Водночас такий підхід є радше вимушеним та може не відповідати мотивам вступу осіб у кримінальне провадження як потерпілих.

Заслуговують на увагу і роздуми М.І. Тлепової, яка пропонує внести зміни до статті 55 КПК України та після слів «завдано кримінальним правопорушенням» додати словосполучення «або суспільно небезпечним

діянням». Як наслідок, це охоплюватиме випадки завдання шкоди діями неосудної особи, яка не є суб'єктом кримінального правопорушення [246, с. 37], і особами, котрі не досягли віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Втім, вважаємо більш правильним вживати формулювання (словосполучення) «суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною Кримінального кодексу України». Саме так його іменує законодавець у статтях 92, 96¹ та 97 КК України, пункті 3 частини другої статті 173, статтях 498, 499 КПК України.

На наше переконання, усі перелічені пропозиції мають дістати вияв у кримінальному процесуальному законодавстві України. Досконале та об'ємне нормативне визначення поняття «потерпілий» створить передбачувані умови для осіб, котрі бажають набути цей статус у відповідному кримінальному провадженні, сприятиме належному забезпеченню їх прав, мінімізує ризик виникнення на цьому ґрунті порушень, колізій.

Підсумовуючи, пропонуємо частину першу статті 55 КПК України викласти в оновленій редакції, а також закріпити примітку до неї.

Тепер, коли поняття потерпілого було повною мірою опрацьовано, можливо перейти до гарантій його прав і їх місця в загальній системі гарантій прав учасників кримінального провадження.

Співвідношення гарантій прав потерпілого та гарантій прав його представників. У кримінальному провадженні гарантії прав потерпілого переважно віддзеркалюють гарантії його представника та законного представника. Це пояснюється тим, що представники користуються процесуальними правами потерпілого, інтереси якого вони представляють, а отже і гарантіями цих прав.

Водночас слід пам'ятати, що права, реалізація яких здійснюється безпосередньо потерпілим, представникам доручатися не може. Наприклад, право на примирення, закріплене в статті 46 КК України, тісно пов'язується

з особою (волевиявленням) потерпілого та є особистим правом цього учасника кримінального провадження.

Право на примирення гарантується шляхом: 1) повідомлення потерпілому про наявність цього права (забезпечення обізнаності потерпілого); 2) роз'яснення потерпілому суті підозри, обвинувачення (примирення допускається лише з особою, яка вперше вчинила кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин, крім окремих визначених законом категорій) та, відповідно, можливістю оцінити, чи допускається примирення в конкретному кримінальному провадженні; 3) виконання винною особою обов'язку відшкодувати завдані потерпілому збитки або усунути заподіяну шкоду тощо.

У площині забезпечення права на примирення в порядку статті 46 КК України перелічені гарантії поширюються лише на потерпілого, однак не на його представників, адже неможливо гарантувати право, якого суб'єкт не має. Те саме стосується інших особистих прав потерпілого (наприклад, права надавати показання).

О.Ю. Костюченко наголошує, що закон чітко не регламентує перелік прав, реалізація яких може бути здійснена представником; вказане питання є оціночним. Можливо виснувати, що представник потерпілого наділений максимальним переліком цих прав, але інші учасники процесу, такі як слідчий, прокурор, суд чи сам потерпілий, здатні на власний розсуд обмежити права представника, вважаючи, що певне право належить тільки потерпілому [103, с. 44].

Так, у справах № 466/2034/22 [305], № 466/2899/21 [304] і № 466/7805/22 [303] Шевченківський районний суд міста Львова виснував, що право потерпілого на відмову від приватного обвинувачення є його особистим правом. Втім, згідно з пунктом 7 частини першої статті 284 КПК України кримінальне провадження закривається не тільки в разі відмови від обвинувачення у формі приватного обвинувачення самого потерпілого, а й у разі відмови його

представника у випадках, передбачених Кодексом (окрім кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством). Отже, позиція суду є досить спірною.

Втім, маємо визнати, що права потерпілого в кримінальному провадженні є ширшим поняттям, ніж права його представників, позаяк останні користуються правами потерпілого лише частково.

Натомість гарантії прав, що не є особистими правами потерпілого, іноді є більш розгалуженими саме у його представників, особливо якщо мова йде про здійснення представництва адвокатом.

Може здатися, що наявність у адвоката-представника прав-гарантій, які відсутні у самого потерпілого, йде в розріз із частиною четвертою статті 58 КПК України, адже в такому разі представник користується не тільки процесуальними правами потерпілого, а й іншими, властивими лише йому правами.

Втім, представництво, як один із видів адвокатської діяльності, передбачає право адвоката вчиняти будь-які дії, не заборонені законом, правилами адвокатської етики та договором про надання професійної правничої допомоги. Вжите в частині четвертій статті 58 КПК України формулювання, на нашу думку, лише розмежовує особисті права потерпілого від інших його прав, якими можуть користуватися представники. Більш того, це законодавче формулювання, вочевидь, не може інтерпретуватися як таке, що обмежує професійні права адвоката в кримінальному провадженні та права інших представників потерпілого, що також іде в розріз із дієвістю гарантування прав самого потерпілого.

За загальним правилом гарантії прав потерпілого та гарантії прав його представників мають у кримінальному процесі спільну, об'єднану мету – забезпечення прав потерпілого. Гарантії прав представника-адвоката при цьому додатково спрямовані на забезпечення належного виконання договору про

надання професійної правничої допомоги та виконання адвокатом своїх професійних обов'язків.

Заразом не виключаються випадки використання представниками своїх прав та їх гарантій усупереч правам та гарантіям потерпілого, зайняття ними відмінної чи геть іншої позиції.

Зважаючи, що права потерпілого мають бути забезпечені за будь-яких умов, законодавець встановив своєрідні запобіжники від недобросовісних дій його представників. Це вкотре свідчить, що права та гарантії прав потерпілого мають первинний характер, а права та гарантії представників потерпілого – похідний характер.

Співвідношення гарантій прав потерпілого і гарантій сторони захисту.

Як відомо, кримінальний процес ґрунтується на засаді змагальності сторін обвинувачення та захисту (стаття 22 КПК України). Власні цілі та інтереси в кримінальному провадженні має і потерпілий, однак діюча змагальна модель, на жаль, залишає надто мало простору для їх реалізації.

Найчастіше потерпілі та їх представники діють спільно зі стороною обвинувачення, прагнучи притягнути винну особу до кримінальної відповідальності та/або відшкодувати завдану потерпілому шкоду. Відповідно, права потерпілого і їх гарантії зіштовхуються з правами та гарантіями прав сторони захисту, антагонізуються.

Тим не менш, кримінальне процесуальне законодавство закріплює значно більше прав сторони захисту, оминаючи увагою потерпілого та його представників. О.В. Капліна зазначає, що пріоритетною проблемою правової думки тривалий час був захист прав і законних інтересів підозрюваних, обвинувачених (підсудних, засуджених). Натомість потерпілому від злочину не присвячувалася належна увага [95, с. 223]. Аналогічну думку в авторській інтерпретації висловлюють О.О. Кочура та О.В. Мартовицька [108, с. 17; 143, с. 123-124].

У цьому контексті слід погодитися з О.О. Юхном, який вважає, що не можна миритися з тим, коли інтереси потерпілих від злочину захищені законом менше, ніж винних осіб [334, с. 143].

Варто підтримати й думку Р.І. Котелевського, який наголошує, що саме потерпілому, а не підозрюваному, обвинуваченому, підсудному завдано шкоду. Більш того, ця шкода має реальний, конкретний характер, тоді як стосовно обвинуваченого будь-які негативні наслідки, що є результатом кримінального судочинства, є лише ймовірними. Відтак науковець підтримує позицію щодо потреби подальшого розширення прав потерпілого, забезпечення розумного і справедливого балансу прав та інтересів обвинуваченого й потерпілого (який зараз відсутній). Проблему забезпечення прав потерпілого слід вважати найважливішою [107, с. 228].

Після прийняття в 2012 році чинного КПК України Н.В. Михайлова визначила однією з його головних функцій відновлення балансу між правами підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, з одного боку, та інтересами жертви, з іншого [147, с. 176]. Нам є близькою позиція вченої, яка вважає захист прав потерпілого сенсом кримінального процесу [148, с. 203].

Разом із тим у науці зустрічаються протилежні погляди. До прикладу, О.В. Білоус стверджує, що тлумачення кримінального процесу винятково в аспекті захисту прав потерпілого є принципово неправильним, адже не менш важливими його завданнями є гарантування, по-перше, недопущення незаконного притягнення громадян до кримінальної відповідальності, по-друге, забезпечення принципу безумовного встановлення винності. По суті саме цей принцип є основним джерелом всіх процесуальних гарантій [32, с. 36].

У більшості випадків гарантії прав потерпілого йдуть у розріз із гарантіями прав сторони захисту. Водночас, порівнюючи ці гарантії, можливо дійти висновку, що між ними існує суттєвий дисбаланс. Навіть механічно співставивши зміст статей 42 та 56 КПК України стає очевидним, що сторона захисту має

більше прав та гарантій, ніж потерпілий. Значна кількість норм Кодексу також закріплює відповідні права сторін, не закріплюючи, однак, аналогічних прав потерпілого.

На вказаній проблемі ми додатково зосереджуємо увагу в підрозділі 2.1 дисертаційної роботи, досліджуючи проблематику процесуального статусу.

Крім того, варто співставити гарантії прав потерпілого з гарантіями прав цивільного позивача та цивільного відповідача. Законодавець допускає вирішення судом кримінального конфлікту паралельно з конфліктом цивільним шляхом пред'явлення цивільного позову в кримінальному провадженні.

Ю.В. Циганюк зазначає, що правовий статус потерпілого та цивільного позивача в кримінальному процесі України визначений по-різному і включає різний об'єм прав та обов'язків [312, с. 13]. Вказані висновки стосувалися КПК 1960 року, однак є актуальними та застосовними й нині.

Порівняльний аналіз статей 55 та 61 КПК України свідчить, що наведені в них визначення є майже ідентичними, однак: 1) потерпілим, на відміну від цивільного позивача, може бути фізична особа, якій завдано не тільки майнової та/або моральної, а й фізичної шкоди (у межах характеристики об'єктивного чинника набуття процесуального статусу); 2) суб'єктивним чинником набуття процесуального статусу цивільного позивача є пред'явлення цивільного позову.

Якщо потерпілий подає органу досудового розслідування чи суду позовну заяву, з цього моменту в нього додатково вникають права та обов'язки цивільного позивача. У такому разі одна особа поєднує процесуальний статус одразу двох учасників кримінального провадження. Водночас не виключаються випадки, за яких цивільним позивачем стає особа, котра не є потерпілим (на умовах автономності) [12, с. 316, 319].

Отже, слід погодитися з І.А. Воробйовою, яка виокремлює три типові випадки подання цивільного позову: 1) цивільний позов подано цивільним позивачем, який є одночасно і потерпілим; 2) цивільний позов подано цивільним

позивачем, котрий не є потерпілим; 3) цивільний позов подано прокурором у випадках, передбачених законом [45, с. 76] (хоча в такому разі законодавець не визнає його цивільним позивачем саме у розумінні статті 61 КПК України – О.В.).

Так чи інакше, гарантії прав цивільного позивача є вужчим поняттям, ніж гарантії прав потерпілого, адже цивільний позивач має права та обов'язки, передбачені КПК України для потерпілого, однак лише в частині, що стосується цивільного позову (частина третя статті 61 ЦПК України). Відтак гарантії прав потерпілого та гарантії прав цивільного позивача співвідносяться як загальне та особливе.

Інтерес відшкодувати завдану шкоду наявний у потерпілого не завжди, поступаючись, наприклад, інтересу притягнення винної особи до кримінальної відповідальності, бажанню сприяти органам кримінальної юстиції тощо. Водночас якщо мова йде про цивільного позивача, відшкодування шкоди є його єдиним, одиничним інтересом. Власне, це вкотре свідчить про потребу розмежування процесуальних статусів потерпілого та цивільного позивача, що, однак, не виключає можливість їх поєднання однією особою [12, с. 317].

Щодо процесуального статусу цивільного відповідача, ним може бути як підозрюваний, обвинувачений, так і фізична або юридична особа, яка в силу закону несе цивільну відповідальність за завдану ним шкоду (страховик, роботодавець, батьки (усиновлювачі), опікуни, піклувальники, які діють в інтересах малолітніх, неповнолітніх, а також повнолітніх фізичних осіб, які за віком або за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права).

Отже, як і у випадку з цивільним позивачем, допускається: 1) поєднання однією особою процесуального статусу одразу двох учасників кримінального провадження (підозрюваного, обвинуваченого та цивільного відповідача); 2) наявність у особи лише процесуального статусу цивільного відповідача.

Звідси впливає наступний висновок. Якщо потерпілий є одночасно цивільним позивачем, то у частині, що стосується цивільного позову, його права

та гарантії протиставляються правам та гарантіям цивільного відповідача. Якщо ж цивільним позивачем є інша особа (це означає, що потерпілий у кримінальному провадженні не має на меті відшкодування завданої йому шкоди), права та гарантії потерпілого не мають точок дотику з правами та гарантіями цивільного відповідача; цивільний конфлікт існує між іншими суб'єктами і до його вирішення потерпілий відношення не має.

Співвідношення гарантій прав потерпілого та гарантій прав заявника.

Процесуальні статуси заявника та потерпілого існують на умовах альтернативності, тобто особа не може бути в кримінальному провадженні одночасно і заявником, і потерпілим. Якщо заяву про кримінальне правопорушення подала особа, якій не завдано шкоди (заявник), надалі до цього кримінального провадження можуть бути залучені потерпілі. Якщо ж заяву про кримінальне правопорушення подала особа, якій безпосередньо була заподіяна фізична, майнова чи моральна шкода, вона набуває статус потерпілого, виключаючи участь у цьому кримінальному провадженні заявника. Щоправда, слід пам'ятати про можливість заявника подати заяву про залучення його до кримінального провадження як потерпілого [12, с. 314].

А.А. Страшок вважає основним чинником розмежування заявника та потерпілого факт завдання останньому шкоди. Іншими критеріями, що виявляються вже у процесі розпочатого кримінального провадження, можна визначити: виконання різних кримінальних процесуальних функцій, заінтересованість (або відсутність інтересу) у результатах кримінального провадження, можливість набуття статусу сторони кримінального провадження, різний обсяг прав і обов'язків тощо. Саме заподіяння шкоди та прагнення відшкодувати її чи покарати винних є основним стимулом подання заяви (повідомлення) потерпілим і, як наслідок, набуття ним цього процесуального статусу. Водночас мотивом подання заяви (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення особою, яка не зазнала шкоди, може бути

прагнення виконання громадянського обов'язку щодо підтримання правопорядку, бажання домогтися належної реакції з боку держави на вчинення правопорушення [236, с. 198-199].

Вказані висловлювання є слухними, відповідають змісту статей 55, 60 та інших норм КПК України, проте, розмежовуючи процесуальні статуси потерпілого та заявника, слід додатково звернути увагу на наступне.

Змоделюймо ситуацію, коли унаслідок вчинення кримінального правопорушення шкода завдається декільком особам. Бажання набути статус потерпілого виникає не у всіх постраждалих, а тому вони можуть стати заявниками, свідками або ж взагалі не мати жодного статусу в кримінальному провадженні (не брати у ньому участь). У такому разі критерієм відмежування заявника від потерпілого буде не фактор завдання шкоди (позаяк шкода завдана всім), а вольовий аспект.

Заразом слід погодитися, що завдання шкоди кримінальним правопорушенням є об'єктивним чинником,¹ за відсутності якого особа апріорі не може вважатися потерпілим у кримінальному провадженні. Подання заяви про вчинення кримінального правопорушення, заяви про залучення до провадження як потерпілого або надання письмової згоди в порядку частини сьомої статті 55 КПК України є суб'єктивним чинником.² Набуття процесуального статусу потерпілого ґрунтується на поєднанні цих двох чинників, а відсутність одного з них унеможлиблює наділення особи вказаним статусом.

Щодо процесуального статусу заявника, можливість його набуття також ґрунтується на двох чинниках: 1) об'єктивному – вчинення діяння, що містить ознаки кримінального правопорушення, безпосереднє сприйняття особою цього

¹ Кримінальне правопорушення вчиняється, а шкода унаслідок його вчинення завдається особі поза її волею та незалежно від її бажання, тобто об'єктивно.

² Вчинення дії покладається на розсуд особи та залежить від її волевиявлення; дія підпорядковується рішенню, прийнятому суб'єктом, та є його фактичним втіленням.

діяння або обізнаність про його вчинення; 2) суб'єктивному – подання заяви або повідомлення про вчинення кримінального правопорушення.

Отже, наявність об'єктивного чинника для набуття процесуальних статусів потерпілого та заявника є обов'язковим; наділення особи процесуальним статусом за його відсутності не може вважатися правомірним і тягне встановлені законом наслідки [12, с. 315].

О.М. Осінська зазначає, що статус заявника у кримінальному процесі є трансформативним. Часто фізична особа, яка звернулася до правоохоронних органів із повідомленням про злочин, за наявності передбачених у КПК України підстав може змінити свій процесуальний статус із заявника на потерпілого, цивільного позивача, свідка або підозрюваного [165, с. 72].

Більш того, роль заявника полягає винятково в інформуванні слідчого, дізнавача, прокурора про вчинення кримінального правопорушення, доведенні цієї обставини до його відома. Водночас законодавець все ж закріпив право заявника на отримання інформації про закінчення досудового розслідування та право оскаржити постанову про закриття кримінального провадження в разі її винесення слідчим, дізнавачем. Останнє створює певний простір для процесуальної активності та надає заявнику можливість вибору, хоча й не повною мірою відповідає його функції у кримінальному провадженні [12, с. 316].

Порівнюючи права й гарантії заявника з правами й гарантіями потерпілого, можливо зауважити, що перші є досить звуженими. Права заявника переважно дублюють права потерпілого (їх малу частину). Вказане зумовлено обмеженістю його ролі в кримінальному провадженні, переважно тимчасовим (проміжним) характером процесуального статусу заявника.

Водночас істотним недоліком слід визнати те, що законодавець з певних причин не передбачив право потерпілого на отримання витягу з ЄРДР, хоча заявник таким правом наділяється.

Прикметно, що в справах № 504/2871/21 [282] та № 488/5215/18 [283] за результатами розгляду скарг слідчі судді зобов'язували дізнавача, слідчого надати потерпілим витяг з ЄРДР. Звісно, наведена практика є позитивною для потерпілих, однак не повною мірою узгоджується з буквальним тлумаченням норм кримінального процесуального законодавства. 53,69 % учасників анкетування переконані, що потерпілий має право отримувати витяг з ЄРДР, 46,31 % – заперечують наявність цього права. Виходячи зі змісту статті 56 КПК України у чинній редакції, ми вимушені погодитися з думкою останніх.

Водночас, керуючись результатами проведеного нами опитування, слід констатувати, що норми чинного КПК України не забезпечують однаковості їх розуміння у цій частині. З метою усунення наявного законодавчого недоліку пропонуємо доповнити частину другу статті 56 КПК України пунктом 2¹, закріпивши право потерпілого отримувати витяг з ЄРДР [12, с. 316].

Співвідношення гарантій прав потерпілого та гарантій прав свідка. Ю.В. Лисюк слушно зазначає, що свідок не має самостійного інтересу в кінцевому результаті кримінального провадження [134, с. 91]. Можна констатувати, що свідок є нейтральним, незацікавленим учасником кримінального провадження, котрий має об'єктивно відтворювати відомі йому обставини у формі показань.

Вважаємо, що між правами та гарантіями потерпілого та правами і гарантіями прав свідка не може існувати суттєвих суперечностей. Кожен з цих учасників кримінального провадження відіграє в ньому власну роль, однак потерпілий задовольняє свої власні, конкретні інтереси, а свідок лише сприяє досягненню завдань кримінального провадження, виконуючи обов'язок давати правдиві показання.

Звісно, можливо зауважити, що на стадії судового розгляду законодавець розрізняє свідків обвинувачення та свідків захисту. Перші, як правило, надають суду показання про подію кримінального правопорушення, причетність

обвинуваченого до його вчинення та відомості про інші обставини, що значною мірою сприяють реалізації потерпілим своїх прав у кримінальному провадженні. Щодо свідків захисту, вони навпаки спростовують причетність обвинуваченого до вчинення кримінального правопорушення, позитивно характеризують його особу тощо.

Втім, це не означає суперечність прав свідка та їх гарантій правам і гарантіям потерпілого. Як вже було зазначено вище, свідок лише механічно надає показання про відомі йому обставини. Більш того, він зобов'язаний робити це під загрозою кримінальної відповідальності.

Під час кримінального провадження як потерпілий, так і свідок надають відповідні показання. Водночас принципова різниця полягає в тому, що надання показань є правом потерпілого, а для свідка – це обов'язок.

У межах цього підрозділу можливо проаналізувати співвідношення гарантій прав потерпілого та гарантій прав інших учасників кримінального провадження, однак це становить нижчий науковий і практичний інтерес, а тому не увійшло до предмету нашого дослідження.

Співвідношення гарантій прав потерпілого та сторони обвинувачення наводиться в підрозділі 2.1 дисертаційної роботи за результатами аналізу процесуального статусу потерпілого.

Підсумовуючи, гарантії прав потерпілого посідають у системі гарантій прав учасників кримінального провадження особливе місце, вступаючи у різного роду взаємодію з гарантіями прав інших учасників, впливаючи на них та/або конфронтуючи з ними.

1.3. Роль та функціональне призначення гарантій прав потерпілого у кримінальному процесі України, їх класифікація

Кримінальне процесуальне законодавство закріплює низку гарантій прав потерпілого, котрі, як і гарантії прав інших учасників кримінального провадження, поділяються за напрямками дії на: 1) гарантії здійснення; 2) гарантії охорони; 3) гарантії захисту. У своїй нерозривній сукупності вони є основою процесуальної діяльності потерпілого, запорукою його активної та безперешкодної участі на всіх стадіях кримінального провадження, засобами попередження порушень прав потерпілого і відновлення тих прав, що зазнали порушень. Водночас на цьому роль та функціональне призначення гарантій прав потерпілого не вичерпуються.

Доречно згадати твердження О.П. Кучинської про те, що завдяки гарантіям прав особи забезпечується усунення чи принаймні мінімізація професійних помилок органів розслідування та правосуддя щодо особи [120, с. 4].

Дійсно, у кримінальному процесі повсякчас простежується суб'єктивний фактор, коли конкретний орган чи уповноважена особа припускається похибок (як умисно, так і з недбалості) чи взагалі не здійснює свої повноваження (здійснює їх неналежним чином). Евентуально слідчий, дізнавач може протягом тривалого часу не проводити жодні слідчі (розшукові) дії або ж проводити їх вибірково, не приділяючи увагу тим діям, які є дійсно необхідними, першочерговими.

Відтак законодавець наділив потерпілого правами, які дозволяють йому боротися з недобросовісним виконанням уповноваженими особами своїх обов'язків. Прикметно, що вказані права відіграють роль гарантій інших прав потерпілого, оскільки вони безпосередньо спрямовані на їх забезпечення.

Потерпілий не повинен пасивно сподіватися лише на добросовісну роботу дізнавача, слідчого, а й бути самостійним, активним учасником кримінально-

процесуальних правовідносин. Правову активність суб'єктів права слід вважати своєрідним ядром системи гарантій прав і свобод людини і громадянина [49, с. 105].

Особливе значення в цьому контексті має право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності слідчого судді, прокурора та слідчого. Вказане право є однією з найважливіших гарантій захисту особами своїх прав та свобод від їх порушення з боку органів, що здійснюють розслідування та судовий контроль у кримінальному провадженні, а також з боку інших осіб, які беруть участь у ньому [335, с. 12].

Іншим яскравим прикладом, коли гарантії прав потерпілого мінімізують професійні помилки в кримінальному процесі, є допущення слідчими суддями неточностей у постановлених ними ухвалах. Помилки можуть бути як механічними, несуттєвими, так і доволі серйозними, ставлячи під сумнів подальше виконання судового рішення.

Стаття 379 КПК України регламентує виправлення описок лише в тих процесуальних рішеннях, що були ухвалені судом. Водночас вказана норма нерідко застосовується слідчими суддями на стадії досудового розслідування [281]. У справі № 522/10748/22 слідчий суддя Приморського районного суду міста Одеси, розглянувши заяву представника потерпілого, теж виправив описку в ухвалі про арешт майна підозрюваного, змінивши хибно зазначене прізвище останнього [291]. Вбачається, що в цій ситуації саме потерпілий та його представник (а не суд чи сторона обвинувачення) подбали про дієвість арешту та досягнення завдань цього заходу забезпечення кримінального провадження, хоча законодавець формально не визнає їх заінтересованими особами у питанні накладення арешту.

Роль гарантій прав потерпілого розкривається і в тому, що в окремих випадках вони: 1) змушують або спонукають інших суб'єктів кримінального процесу до вчинення певних дій чи навпаки до їх невчинення; 2) слугують

рушієм, важелем для здійснення процесуальних процедур у кримінальному провадженні; 3) забезпечують функціонування кримінально-процесуальних інститутів.

Так, обов'язок підозрюваного утримуватися від спілкування з потерпілим, не відвідувати місце проживання, роботи та/або навчання потерпілого (в разі його встановлення ухвалою слідчого судді про застосування запобіжного заходу), безперечно, слугує гарантією права останнього на забезпечення безпеки щодо себе, свого майна, житла; здійснення потерпілим права на заявлення відводів зобов'язує слідчого суддю розпочати процедуру вирішення питання про відвід, розглянути заяву потерпілого та постановити відповідну ухвалу; здійснення потерпілим права на надання показань приводить у дію інститут допиту та надає йому практичне значення.

Не можна заперечувати й те, що гарантії прав потерпілого загалом визначають спрямованість кримінального процесу. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою (додаток до резолюції 40/34 Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 29 листопада 1985 року) проголосила, що до жертв слід ставитися зі співчуттям і поважати їхню гідність. Потрібно сприяти тому, щоб судові й адміністративні процедури переважно відповідали потребам жертв, зокрема шляхом надання їм належної допомоги протягом юридичного процесу, мінімізації незручностей, запобігання невинуватим затримкам при розгляді справ та виконанні рішень про надання компенсації [6]. У рішенні Ради Європейського Союзу «Про місце жертв злочинів у кримінальному судочинстві» від 15 березня 2001 року теж стверджується, що країни-учасниці повинні гарантувати жертвам реальну та незалежну роль у кримінально-правовій системі, докладати зусиль, щоб до жертв ставилися з повагою, визнавали їхні права та інтереси, особливо у сфері кримінального судочинства. Жертвам має надаватися можливість бути заслуханими під час розгляду справи та дати

показання. Разом із тим жертви мають право на інформацію, право на захист, право на компенсацію, а також низку інших прав [7].

Вказані приписи зобов'язують слідчого суддю, суд, сторону обвинувачення та інших учасників кримінального провадження вибудувати свою процесуальну діяльність так, щоб: 1) потерпілі могли належним чином здійснити надані їм права в кримінальному процесі; 2) забезпечити охорону й захист прав потерпілих; 3) не допустити настання для потерпілих негативних психологічних, матеріальних та інших наслідків, виникнення явища вторинної віктимізації. З огляду на це вітчизняний кримінальний процес, окрім змагальності сторін, має додатково зосереджуватися на забезпеченні прав потерпілого.

Прикметно, що стаття 2 КПК Республіки Польща передбачає здійснення кримінального провадження, за якого були б враховані охоронювані законом інтереси потерпілого з одночасною повагою до його гідності.

Вважаємо, що подібна за змістом конструкція має бути закріплена у статті 2 КПК України, адже забезпечення прав та інтересів потерпілого є важливим напрямом кримінально-процесуальної діяльності, який, однак, не знаходить самостійного закріплення у вітчизняному законодавстві.

Людина, яка потерпіла від кримінального правопорушення, протягом тривалого часу не зможе почувати себе в безпеці. Будь-який вплив на потерпілого, бодай найменший, здатний дестабілізувати його психологічний стан та призвести до негативних (а іноді – критичних) наслідків. Саме тому органи кримінальної юстиції мають якомога лояльніше ставитися до потерпілих, враховувати їх ініціативи та унеможлиблювати (принаймні мінімізувати) негативний вплив на останніх. Це відповідає поступовому впровадженню механізмів відновного правосуддя до правової системи України.

Як наголошує Е. Ешуорт, суть «відновної парадигми» полягає в тому, що завданням кримінальної юстиції має бути не покарання винного, а відновлення прав особи, яка постраждала від злочину [2, с. 579].

О.Ю. Костюченко та В.С. Міфтахутдінов стверджують, що відновне правосуддя є запорукою оптимізації кримінального судочинства, слугує меті процесуальної економії витрат та часу на здійснення кримінального провадження. Це важливий інструмент урівноваження інтересів усіх учасників кримінально-правового конфлікту з метою його ефективного вирішення якомога гуманнішими заходами, що можуть бути застосовані до правопорушника з огляду на його каяття та примирення з потерпілим. У процесуальному аспекті відновне правосуддя може бути розглянуте як діяльність, що заснована на пріоритеті прав і законних інтересів потерпілого та спрямована на задоволення його потреб з кінцевою метою – вирішення кримінально-правового конфлікту [106, с. 65].

У своїй публікації в інтернет-виданні «Українська правда» колишній Генеральний прокурор України І.В. Венедіктова наголосила, що потерпілий має стати центральною фігурою кримінального провадження (victim-centered criminal process) [89]. А.Є. Костін також підкреслює, що в основі роботи правоохоронних органів повинні бути інтереси потерпілого, захист прав і свобод громадянина [145].

У Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи № R (85) 11 від 28 червня 1985 року «Щодо положення потерпілого в рамках кримінального права і процесу» зазначається, що задоволення потреб та захист інтересів потерпілого є фундаментальною функцією кримінального судочинства [15].

Базуючись на численних міжнародних стандартах у сфері захисту прав людини, кримінальний процес України спрямований не лише на притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності, а й передусім на захист потерпілих від кримінальних правопорушень, відновлення їх порушених прав, забезпечення належної процесуальної участі потерпілих з достатнім ступенем активності.

Крім того, іноді гарантії прав потерпілого безпосередньо сприяють іншим учасникам кримінального провадження, оскільки, ефективно реалізуючи свої права, потерпілий може: 1) допомагати стороні обвинувачення в доведенні вини

особи, а також встановленні інших обставин, які підлягають доказуванню; 2) допомагати стороні захисту в доведенні невинуватості або меншого ступеня винуватості обвинуваченого, пом'якшенні покарання тощо. Потерпілий не належить до жодної зі сторін кримінального провадження, однак при цьому може вносити в їх протистояння певний дисбаланс. На нашу думку, вказаний аспект можна вважати одним із факультативних напрямів мети гарантій прав потерпілого.

Дещо незвичним (можливо, акцидентним), проте цілком реальним напрямом мети гарантій прав потерпілого є приведення за їх допомогою в дію окремих соціальних та юридичних інституцій. Так, користуючись своїм правом на представника, потерпілий звертається до адвокатів, адвокатських бюро чи адвокатських об'єднань, а у випадках, передбачених законом, – до центрів з надання безоплатної правничої допомоги. На підставі договору про надання правничої допомоги або відповідного доручення адвокати починають провадити свою професійну діяльність у конкретному кримінальному провадженні, представляючи права та законні інтереси потерпілого. Власне, це надає практичне значення інституту адвокатури та втілює в життя його завдання. Менш популярним прикладом може слугувати залучення стороною обвинувачення, слідчим суддею та судом перекладача. В такому разі активізується діяльність мовних центрів, бюро перекладів та інших суміжних професійних інституцій. Аналогічним чином відбувається залучення до кримінального провадження експертних установ, спеціалістів, психологів, лікарів тощо.

Роль гарантій прав потерпілого полягає і в забезпеченні якості кримінального процесуального законодавства. Гарантії слугують умовами передбачуваності правових норм, їхньої стабільності, однозначності. Корелятивний зв'язок суб'єктивного права та його гарантії (гарантій) розкриває справжнє призначення норми, її мету. При цьому можливо витлумачити як суб'єктивне право через гарантію, так і гарантію через суб'єктивне право.

Аналізуючи право потерпілого на касаційне оскарження судових рішень, об'єднана палата ККС ВС витлумачила його як гарантію права на відстоювання ним своєї позиції (котре прямо не закріплене в КПК України, але прямо впливає з його змісту). Зважаючи на коло процесуальних інтересів потерпілого в кримінальній справі, пункт 7 частини першої статті 425 КПК України дозволяє потерпілому оскаржувати в касаційному порядку судові рішення з підстави невідповідності призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі засудженого внаслідок суворості [190].

Наостанок необхідно згадати про забезпечення за допомогою гарантій прав потерпілого ефективності кримінального провадження, його окремих завдань, стадій, етапів і процесуальних дій. Звісно, це не є їх першочерговим (основним) призначенням, проте належна реалізація потерпілим своїх прав, як правило, сприяє у встановленні фактичних обставин кримінального провадження, впливає на хід і результати досудового розслідування, забезпечуючи його повноту та своєчасність, створюючи міцне підґрунтя для результативного судового розгляду та кримінального провадження загалом [326, с. 141, 142].

У підсумку можна констатувати, що роль та функціональне призначення гарантій прав потерпілого охоплюють безліч аспектів. У найрізноманітніших формах гарантії втілюються в кримінальному провадженні, взаємодіють з правами й обов'язками інших учасників процесу, їх гарантіями.

Роль та функціональне призначення гарантій прав потерпілого також впливають з їх ознак, адже саме ознаки відображають суттєві якості явища, його змістовне наповнення. Досліджуючи юридичні гарантії, Т.М. Заворотченко виокремлює такі їх ознаки:

- 1) нормативність – визначення гарантій лише в нормативно-правових актах;
- 2) системність – усі юридичні гарантії тісно й нерозривно пов'язані, є взаємозалежними і взаємопов'язаними, тобто утворюють певну систему;

- 3) постійність – дія гарантії прав не припиняється і не виникає епізодично;
- 4) юридична надійність, яка відображає, з одного боку, зв'язок гарантії із соціальною ситуацією, з іншого, – стабільність її соціального змісту;
- 5) реальність – юридичні гарантії повинні забезпечити особі реальне користування наданими законодавством України правами [71, с. 16].

Вважаємо, що перелічені ознаки притаманні й гарантіям прав потерпілого у кримінальному процесі. Виняток становить лише ознака постійності, оскільки далеко не всі гарантії прав потерпілого зберігають свою дію протягом усього кримінального провадження. Заразом додатково можливо виокремити наступні сутнісні ознаки цих гарантій:

- 1) загальна та індивідуальна значущість – гарантії прав потерпілого є фундаментальною, інтегративною категорією кримінального процесуального права, що пронизує майже всі його інститути та норми, а також відіграє центральне значення у забезпеченні здійснення, охорони та захисту суб'єктивних прав потерпілого;

- 2) доцільність і пропорційність – гарантії прав потерпілого мають відповідати запитам суспільства, його поточним потребам, а також встановлювати справедливий баланс між можливостями та рівнем необхідності забезпечення, правами, інтересами інших учасників кримінального провадження;

- 3) відносна стабільність – гарантіям властива усталеність, яка, однак, не означає цілковиту відсутність відповідних змін. Зважаючи на нормативний характер гарантій прав потерпілого, їх трансформація та/або виключення допускається, проте передбачає дотримання встановленої законом процедури;

- 4) залежність гарантій від рівня розвитку суспільних відносин, політико-правового режиму, що склався в країні, форми (типу) кримінального процесу;

- 5) непорушність – створення умов, за яких гарантії достеменно приводяться в дію, а ризик їх ігнорування виключається чи мінімізується. Недотримання гарантій прав потерпілого тягне настання відповідальності;

б) приватно-публічний характер – з одного боку, гарантії спрямовані на втілення приватних інтересів потерпілого та досягнення поставлених перед ним процесуальних цілей, з іншого боку, – сферою функціонування гарантій є кримінальне процесуальне право (як галузь публічного права).

На нашу думку, гарантії прав є навіть важливішими, ніж самі права, оскільки за відсутності засобів належного забезпечення останні не матимуть жодного сенсу та лише породжуватимуть невизначеність у кримінальному процесі. Більш того, цінність прав полягає не в численності, а в реальності.

Наразі пропонуємо перейти до питання класифікації гарантій прав потерпілого у кримінальному процесі. За напрямками дії гарантії прав потерпілого в кримінальному провадженні диференціюються на: 1) гарантії здійснення; 2) гарантії охорони; 3) гарантії захисту.

За формою вираження гарантій слід вирізнити такі їх види: 1) рішення; 2) дії (діяльність); 3) бездіяльність.

За змістом гарантії прав потерпілого можливо поділити на наступні види (виокремивши їх структурні елементи): 1) права; 2) обов'язки; 3) заборони; 4) відповідальність; 5) принципи; 6) умови; 7) вимоги; 8) правила.

За специфікою предмета забезпечення пропонуємо розрізняти: 1) гарантії загальних прав потерпілого); 2) гарантії особистих прав потерпілого (реалізація яких здійснюється безпосередньо ним).

За юридичним статусом та сферою поширення ми класифікуємо гарантії на: 1) внутрішньодержавні (національні); 2) міжнародні.

За джерелом та юридичною силою нормативно-правових актів, у яких закріплюються гарантії прав потерпілого, останні можливо поділити на: 1) гарантії, що містяться в Конституції України; 2) гарантії, що містяться в міжнародних договорах; 3) гарантії, що містяться в КПК України та інших кодифікованих законах України; 4) гарантії, що містяться у некодифікованих законах України. Подібну класифікацію пропонує М.І. Зеленська [85, с. 28-29].

З пропозицією М.І. Зеленської розмежовувати гарантії у кримінальному провадженні на юридичні та неюридичні (економічні, політичні, ідеологічні, соціальні, культурні та організаційні) [85, с. 28] ми не можемо повною мірою погодитися. Як вже зазначалося нами раніше, будь-які гарантії мають правовий (юридичний) характер, адже формою їх закріплення завжди є правові норми.

За стадіями кримінального провадження гарантії прав потерпілого диференціюються на: 1) гарантії на досудовому розслідуванні; 2) гарантії в підготовчому провадженні; 3) гарантії в судовому розгляді; 4) гарантії у провадженні в суді апеляційної інстанції; 5) гарантії під час виконання судового рішення; 6) гарантії у провадженні в суді касаційної інстанції; 7) гарантії у провадженні за нововиявленими чи виключними обставинами.

Опосередковано можливо розподілити гарантії прав потерпілого за віком особи, адже для малолітніх та неповнолітніх потерпілих КПК України встановлює додаткові забезпечувальні механізми.

Окремі гарантії можуть функціонувати не протягом усієї стадії кримінального провадження, а лише на певних її етапах. Вочевидь, право потерпілого на негайне прийняття і реєстрацію заяви про кримінальне правопорушення відіграє роль гарантії лише на початковому етапі досудового розслідування; право знати сутність підозри – на проміжному етапі; право на достатній час для ознайомлення з матеріалами досудового розслідування за результатами їх відкриття – на завершальному (прикінцевому) етапі. Водночас право користуватися професійною правничою допомогою, право збирати та подавати докази перманентно слугують гарантіями права потерпілого на участь у досудовому розслідуванні та права впливати на його хід і результати.

З огляду на це гарантії прав потерпілого на досудовому розслідуванні (весь їх масив) ми пропонуємо поділити на дві відносно самостійні групи: 1) універсальні – мають загальний характер і дістають свій вияв на всіх етапах досудового розслідування; 2) темпоральні – діють (принаймні зберігають свою

дієвість) на окремих етапах досудового розслідування: початковому, проміжному, завершальному (прикінцевому).

Поглиблене дослідження цих груп гарантій та їх структурних елементів здійснюється в наступних розділах дисертаційної роботи.

Висновки до Розділу 1

Здобувачем проаналізовані наукові підходи до визначення поняття «кримінальні процесуальні гарантії», визначено його співвідношення з поняттям «гарантії прав учасників кримінального провадження», а також здійснено співвідношення інших суміжних понять. Встановлено форму закріплення та форму вираження гарантій, їх зміст, напрями дії та інші сутнісні ознаки. З'ясовано місце гарантій прав потерпілого в системі гарантій прав учасників кримінального провадження, роль та функціональне призначення цих гарантій у кримінальному процесі України, здійснено їх класифікацію. Вказане, зокрема, надає можливість зробити такі висновки:

1. Кримінальні процесуальні гарантії – це закріплені в нормах кримінального процесуального права суб'єктивні права, обов'язки, заборони, кримінальна процесуальна відповідальність, принципи, умови, вимоги та правила, представлені у виді складної різнорівневої системи, що спрямовані на забезпечення законності й дієвості кримінального провадження, досягнення його завдань, забезпечення прав, свобод, законних інтересів та обов'язків учасників кримінального процесу, а також дістають свій фактичний вияв у вигляді процесуальних рішень, дій (діяльності) та/або бездіяльності.

Одним із видів кримінальних процесуальних гарантій є гарантії прав, свобод, законних інтересів та обов'язків учасників кримінального провадження.

Гарантіями прав учасників кримінального провадження є закріплені в правових нормах інші суб'єктивні права, обов'язки, заборони, юридична відповідальність, принципи, умови, вимоги й правила, представлені у виді складної різнорівневої системи, які спрямовані на забезпечення належного, ефективного, вільного та безперешкодного здійснення прав учасників кримінального провадження, їх охорону й захист, а також дістають свій фактичний вияв у вигляді рішень, дій (діяльності) та/або бездіяльності.

Водночас потреби у запровадженні окремої дефініції для позначення гарантій прав потерпілого не існує. Висвітлене вище поняття є узагальнюючим та повною мірою характеризує гарантії прав усіх без винятку учасників кримінального провадження. Одним із різновидів гарантій прав потерпілого, враховуючи стадійну побудову кримінального провадження, є гарантії прав потерпілого на досудовому розслідуванні.

2. Гарантії прав потерпілого посідають у системі гарантій прав учасників кримінального провадження особливе місце, вступаючи у різного роду взаємодію з гарантіями прав інших учасників (його представників, сторони захисту, цивільного позивача та цивільного відповідача, сторони обвинувачення, заявника, свідка тощо), впливаючи на них та/або конфронтуючи з ними.

3. З'ясовано роль та функціональне призначення гарантій прав потерпілого, зокрема на досудовому розслідуванні, визначено ознаки цих гарантій, класифіковано їх.

4. Досліджено поняття «потерпілий», закріплене в КПК України. Спираючись на доктринальні та інші джерела, здобувачем пропонується істотно розширити його. Частину першу статті 55 КПК України необхідно викласти в оновленій редакції, а також закріпити примітку до цієї статті. Запропоновано надати статус потерпілого громадським об'єднанням, фермерським господарствам та іншим утворенням без статусу юридичної особи, можливість створення та діяльності яких прямо передбачені законом (окрім філій, представництв, структурних підрозділів юридичних осіб, трудових колективів) (додаток 4).

Внести відповідні зміни до статті 58 КПК України, Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (додаток 4).

5. З метою усунення наявної законодавчої прогалини доповнити частину другу статті 56 КПК України пунктом 2¹, закріпивши право потерпілого отримувати витяг з ЄРДР (додаток 4).

6. Доповнити частину першу статті 2 КПК України словосполученням: «права та законні інтереси потерпілого були повною мірою реалізовані з одночасною повагою до його гідності» (додаток 4).

7. Здобувачем запропоновано власний варіант класифікації гарантій прав потерпілого за відповідними критеріями. Гарантії прав потерпілого на досудовому розслідуванні (весь їх масив) поділено на дві відносно самостійні групи: 1) універсальні – мають загальний характер і дістають свій вияв на всіх етапах досудового розслідування; 2) темпоральні – діють (принаймні зберігають свою дієвість) на окремих етапах досудового розслідування: початковому, проміжному, завершальному (прикінцевому).

РОЗДІЛ 2. УНІВЕРСАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ПОТЕРПІЛОГО НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

2.1. Процесуальний статус (становище) потерпілого у механізмі забезпечення його прав. Момент набуття особою процесуального статусу (становища) потерпілого

Характерною ознакою кримінального процесу є те, що процесуальні гарантії прав людини діють у ньому не тільки в судовому розгляді, а й на стадіях, що йому передують [32, с. 37]. Фактично мова йде про досудове розслідування та його форми: слідство і дізнання.

Досудове розслідування – чи не найважливіша стадія кримінального процесу. Саме під час нього наповнюється доказова база, вчиняється більшість процесуальних дій, формується правова позиція сторони обвинувачення. Якість і повнота досудового розслідування визначають результативність судового розгляду та усього кримінального провадження [326, с. 141].

М.Є. Шумило не безпідставно стверджує, що ця стадія є найбільш вразливою в аспекті порушення прав людини і громадянина; на цій стадії сплітаються та не збігаються інтереси особи, суспільства і держави [319, с. 375]. У розрізі гарантій прав потерпілого вона є центральною, панівною, оскільки саме на досудовому розслідуванні особа отримує можливість звернутися до слідчого, прокурора із заявою про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заявою про залучення її до провадження як потерпілого. З цього моменту в особи виникають права та обов'язки потерпілого, їх гарантії, і вона потрапляє в «орбіту» кримінального процесу. Якщо особа не подала жодну із згаданих вище заяв, вона може стати потерпілим у порядку частини сьомої статті 55 КПК України.

Слід погодитися з твердженням В.П. Шибіка, який зазначає, що своєчасне залучення особи до участі в кримінальному провадженні як потерпілого має важливе значення для врахування його прав та законних інтересів під час кримінального провадження та у процесуальному рішенні за його підсумками [316, с. 308]. Подібну думку висловлюють М.І. Гошовський та О.П. Кучинська [56, с. 49]. Таким чином, залучення особи до кримінального провадження та набуття нею процесуального статусу потерпілого без зайвих зволікань і затримок є надзвичайно важливим.

Досить часто процесуальний статус іменується в юридичній літературі процесуальним становищем [246; 235, с. 205], процесуально-правовим статусом [33, с. 130, 131, 133; 224, с. 168], правовим чи процесуальним положенням [60, с. 177; 62, с. 100, 101; 250, с. 300] тощо. Не вдаючись до аналізу численних та досить суперечливих теоретичних підходів (оскільки вказане питання не охоплюється предметом нашого дослідження), пропонуємо розглядати ці поняття у межах дисертаційної роботи як тотожні, аналогічні за змістом.

Прикметно, що процесуальний статус визначають як: 1) збірне поняття, елементом якого є гарантії [249, с. 20]; 2) складову системи гарантій [29, с. 6] та окрему гарантію прав [26, с. 172, 173] відповідного учасника кримінального провадження, в тому числі потерпілого.

Варто погодитися, що законодавчо встановлені підстави та порядок набуття процесуального статусу, момент його набуття, визначення кола суб'єктів, які потенційно можуть одержати відповідний процесуальний статус, змістовне наповнення такого статусу безпосередньо впливають на здійснення особою своїх прав у кримінальному провадженні, їх охорону й захист. Процесуальний статус слугує універсальною гарантією прав потерпілого на досудовому розслідуванні, позаяк його забезпечувальний вплив поширюється на всі етапи цієї стадії кримінального провадження.

Відповідно до частини другої статті 55 КПК України права та обов'язки потерпілого виникають у особи з моменту подання слідчому, дізнавачу, прокурору відповідної заяви (а не з моменту її прийняття, реєстрації, затвердження тощо). Про це, зокрема, згадується у постанові ВП ВС від 16 січня 2019 року в справі № 439/397/17 [177]. Отже, незалежно від рішень слідчого, дізнавача чи прокурора, все повністю залежить від власних дій особи та її волевиявлення. У разі, якщо таке волевиявлення відсутнє, слідчий, дізнавач, прокурор, суд має право визнати особу потерпілою лише за її письмовою згодою.

На перший погляд може здатися, що жодних проблем у наведеній площині існувати не може, оскільки порядок вступу потерпілого у кримінальний процес чітко врегульований у КПК України та висвітлюється у висновку ВП ВС. Однак слід звернути увагу на наступне.

Досить серйозні проблеми породжує визначення моменту виникнення в особи процесуального статусу потерпілого. 33,56 % опитаних нами респондентів пов'язують його з прийняттям слідчим, прокурором відповідної постанови. Більш того, правозастосовна практика свідчить про поширеність вказаних постанов. Згадки про них знаходимо в численних судових рішеннях [40; 42; 189; 261]. Ухвалою від 22 грудня 2022 року в справі № 947/157/22 Одеський апеляційний суд прямо констатував, що документом, який підтверджує статус потерпілого, є, зокрема, постанова про визнання потерпілим [266]. На жаль, такий висновок суд жодним чином не обґрунтував, тож встановити логіку його суджень не є можливим.

Не менш дискусійним окреслене питання є і в науці кримінального процесу. О.В. Дубович вважає, що особа набуває статус потерпілого з моменту визнання її постановою слідчого, прокурора або ухвалою слідчого судді, суду й до завершення кримінального провадження [65, с. 246, 247].

Водночас І.Г. Івасюк зазначає, що рішення про те, чи виступати потерпілим у кримінальному провадженні, приймає сама особа, права й законні інтереси якої

порушено [90, с. 103]. О.О. Сольонова звертає увагу на відсутність у чинному КПК України норм, які б передбачали, що слідчий, прокурор повинен винести постанову, а суд – ухвалу про визнання потерпілим [231, с. 36]. Таку ж позицію займає О.В. Дудко [66, с. 165]. Фактично все залежить від волевиявлення самої особи. Жодного додаткового акцептування чи схвалення для вступу в кримінальне провадження у ролі потерпілого не вимагається.

Певну суперечність у цьому питанні викликають приписи пункту 1 частини другої статті 56 КПК України, в якій зазначається, що під час досудового розслідування потерпілий має право на «визнання його потерпілим». Тим не менш, визнання особи потерпілим допускається тільки в одному випадку – якщо заяву не подано і вона надала згоду на залучення її до провадження як потерпілого. Пріоритетним у цьому контексті є саме волевиявлення потерпілого. Аналізуючи процесуальне становище потерпілого в кримінальному провадженні, слухним є твердження О.П. Кучинської: «Щоб брати участь, бути учасником будь-якої діяльності, треба прийняти вольове рішення бути таким» [121, с. 121].

При цьому формулювання, вжите законодавцем, містить логічну хибу та викладене з порушенням правил законодавчої техніки, адже особа не може визнаватися потерпілим, якщо вона вже фактично ним є (це позбавлено сенсу).

Отже, пропонуємо виключити з пункту 1 частини другої статті 56 КПК України словосполучення «визнання його потерпілим» для: 1) усунення ризику різнотлумачень; 2) узгодження вказаної норми із загальною логікою нормативного регулювання процесуального статусу потерпілого.

Окремі науковці вважають, що відсутність у КПК України положення про необхідність прийняття офіційного рішення про визнання статусу потерпілого є серйозною проблемою. На думку І.В. Ракіпової (Мудрак), надання особі правового статусу потерпілого в кримінальному провадженні є способом кримінально-процесуального захисту її прав [154, с. 177]. Подібні думки

висловлюють М.О. Буртовий [37, с. 130], С.О. Шульгін [318, с. 293], О.Є. Соловійова [230, с. 346-347], В.Г. Пожар [173, с. 127].

Водночас вважаємо, що в цьому випадку має місце підміна понять. Гарантією захисту порушених прав особи є не суто надання їй процесуального статусу потерпілого, а здатність самостійного, усвідомленого й безперешкодного набуття такого статусу.

Аналізуючи КПК 1960 року, Ю.А. Кричун та П.Л. Степанов резюмують, що на практиці внаслідок несвоєчасного винесення постанов про визнання потерпілим особи були обмежені у захисті своїх прав та інтересів. Чинний КПК України, на відміну від попереднього, вимагає волевиявлення особи для набуття статусу потерпілого [115, с. 121]. І.А. Малютін вважає це позитивним зрушенням щодо гарантій захисту потерпілого [142, с. 105].

Слід погодитися з твердженням Л.М. Лобойка, який вказує, що рішення про визнання особи потерпілою на підставі заяви про заподіяння їй шкоди має бути «здогадним»; повинна діяти презумпція заподіяння шкоди [136, с. 126].

Водночас за наявності очевидних та достатніх підстав вважати, що заява про кримінальне правопорушення або заява про залучення до провадження як потерпілого подана особою, якій не завдано шкоди, слідчий, дізнавач та прокурор мають можливість «виключити її з провадження» шляхом винесення відповідної постанови у порядку частини п'ятої статті 55 КПК України. При цьому така постанова може бути оскаржена слідчому судді.

Досить поширеною також є позиція, згідно якої процесуальний статус потерпілого особа набуває з моменту вручення їй пам'ятки про процесуальні права та обов'язки. Саме такої думки притримується 10,07 % учасників проведеного нами опитування.

М.Р. Мазур теж звертає увагу, що більшість слідчих і прокурорів пов'язують виникнення прав потерпілого з моментом вручення особі пам'ятки [139, с. 249]. На переконання О.В. Кудрявцева, процесуальний статус потерпілого

підтверджується пам'яткою про права та обов'язки, врученою в порядку частини другої статті 55 КПК України [118, с. 16]. На практиці визнання потерпілим часто оформлюється пам'яткою про права, яка є своєрідним аналогом постанови про визнання. Іншими словами, пам'ятка про права – процесуальний документ, який засвідчує, що особа набула статус потерпілого (хоча вона набула його значно раніше – з моменту подання заяви про вчинення злочину) [192, с. 35].

Безперечно, обізнаність потерпілого зі своїми правами та обов'язками є важливою умовою, що забезпечує його ефективну участь у кримінальному провадженні, дозволяє йому належним чином захищати свої порушені права та законні інтереси. Втім, якщо потерпілий з певних причин не одержав пам'ятку (навіть з власної вини), це, вочевидь, не скасовує його процесуальний статус та не обмежує його. У справі № 243/1238/21 слідчий суддя звернув увагу, що ненадання пам'ятки про права та обов'язки свідчить лише про порушення прав потерпілого, однак не позбавляє особу такого статусу [294]. Цю позицію повною мірою поділяємо і ми.

У контексті набуття процесуального статусу потерпілого цікаво звернутися до законодавства іноземних країн. Стосовно КПК Республіки Польща, порядку та чіткого моменту набуття особою цього статусу він не передбачає. Якщо умови, визначені статтею 49 Кодексу, були дотримані, особа є потерпілим *ex lege* (хоча вказане може викликати певні труднощі та розбіжності в правозастосовній площині). Те саме стосується КПК Республіки Чехія та КПК Республіки Словаччина.

КПК Сакартвело визначає, що визнання особи потерпілим чи його правонаступником здійснюється шляхом винесення прокурором постанови (якщо для цього існують належні підстави) за власною ініціативою чи на ґрунті заяви. Якщо протягом 48 годин прокурор не задовольнить подану заяву, особа має право однократно звернутися з вимогою до прокурора вищого рівня. Якщо

особу знову спіткатиме невдача, вона має право оскаржити рішення прокурора вищого рівня до суду.

За змістом статті 58 КПК Республіки Вірменія визнання особи потерпілим здійснюється шляхом прийняття про це постанови органом дізнання, слідчим, прокурором чи судом.

Отже, набуття статусу потерпілого, переконані, досконало врегульовано приписами українського кримінального процесуального законодавства (практика застосування якого, однак, аж ніяк не найкраща). Втім, доцільно змінити формулювання, вжите в частині другій статті 55 КПК України, вказавши, що з моменту подання заяви у особи виникають не права та обов'язки потерпілого, а процесуальний статус потерпілого. Це більш точно відобразить зміст наведеної норми й забезпечить її однакове тлумачення [11, с. 39].

Процесуальний статус – складне поняття, що не тільки визначає міру можливої та необхідної поведінки суб'єкта, а й загалом окреслює його місце в процесі, положення стосовно інших його учасників, слугує засобом індивідуалізації. Елементами процесуального статусу, зокрема, є кримінальна процесуальна відповідальність та процесуальні гарантії. Більш того, сам процесуальний статус слугує важливою гарантією прав, законних інтересів і обов'язків потерпілого.

Результати проведеного О.П. Кучинською та Ю.В. Циганюк опитування свідчать, що 34 % опитаних ними суддів, 60 % працівників прокуратури, 65 % слідчих та 42 % адвокатів негативно ставляться до законодавчої новели про те, що особа, яка не подавала заяви про вчинення щодо неї злочину або заяви про залучення її до провадження як потерпілого, може визнаватися потерпілою тільки за її письмовою згодою. Респонденти вважають, що це ускладнює залучення до участі у кримінальному провадженні такої особи, шкодить принципу публічності [124, с. 651].

Не заперечуючи важливість принципу публічності, закріпленого в статті 25 КПК України, вважаємо, що негативний вплив приписів частини сьомої статті 55 Кодексу на його втілення є мінімальним.

Підсумовуючи, вважаємо, що набуття статусу потерпілого має відбуватися винятково на підставі волевиявлення особи (проактивне право потерпілого).

Досить цікавим є досвід Чехії (пункт 5 § 43 КПК) та Словаччини (пункт 7 § 46 КПК), кримінальне процесуальне законодавство яких закріплює можливість особи відмовитися від своїх процесуальних прав, наданих їй законом як потерпілому, шляхом подання до правоохоронного органу чи суду відповідної заяви. Вказане потрібно імплементувати і в КПК України, адже питання «виходу» потерпілого з процесу наразі в ньому не врегульоване. На відміну від підозрюваного, обвинуваченого, процесуальний статус потерпілого набувається особою винятково за її згодою (волевиявленням). Логічно, що остання також повинна мати змогу відмовитися від цього статусу, якщо більше не бажає брати участь у кримінальному провадженні [11, с. 39].

Втім, наразі єдиним процесуально закріпленим способом позбавлення особи статусу потерпілого в кримінальному провадженні є винесення слідчим або прокурором вмотивованої постанови про відмову у визнанні потерпілим (частина п'ята статті 55 КПК України) [12, с. 318]. Отже, мова знову йде про зовнішній, сторонній, реактивний, а не внутрішній, проактивний фактор.

На підставі цього пропонуємо доповнити частину першу статті 55 КПК України пунктом 13¹: «у будь-який момент відмовитися від процесуального статусу потерпілого шляхом подання слідчому, дізнавачу, прокурору, суду відповідної заяви з можливістю набутти процесуальний статус потерпілого повторно».

Аналізуючи процесуальний статус потерпілого, слід також визначити, яке процесуальне положення цей учасник займає в кримінальному провадженні,

яким є його місце ньому. Це прямо впливає на ефективність участі потерпілого в кримінальному провадженні та ступінь гарантованості його прав.

В.О. Боняк та Коломоєць Ю.О. переконані, що в одному випадку потерпілий і його представник разом із слідчим, керівником органу досудового розслідування, прокурором віднесені до сторони обвинувачення (пункт 19 частини першої статті 3 КПК України), а в іншому, про що свідчить зміст параграфів 2 і 4 Глави 3 КПК України, законодавець розмежовує потерпілого і його представника та сторону обвинувачення [33, с. 132].

Водночас вважаємо, що вказані твердження ґрунтуються на хибній інтерпретації пункту 19 частини першої статті 3 КПК України. Як зазначається у вказаній нормі, потерпілий, його представник та законний представник належать до сторони обвинувачення не завжди, а лише у встановлених Кодексом випадках. Якщо такі випадки відсутні, їх неможливо віднести до жодної зі сторін кримінального провадження. Ми також припускаємо, що словосполучення «у випадках, установлених цим Кодексом» було помилково розглянуте вченими як таке, що стосується підстав участі представника та законного представника потерпілого (статті 58, 59 Кодексу), а не випадків віднесення самого потерпілого до сторони обвинувачення.

Погодимося, що текст пункту 19 частини першої статті 3 КПК України викладений з порушенням правил юридичної техніки та може здатися двозначним. Втім, проаналізувавши інші норми Кодексу в їх взаємозв'язку, стає зрозумілим, що потерпілий за загальним правилом не є стороною кримінального провадження, але в окремих випадках може набути статус сторони обвинувачення на стадії судового розгляду. Таку ж позицію висловлюють В.І. Бояров та Г.І. Сисоєнко [34, с. 1].

Іноді також висловлюється думка, що потерпілий є стороною обвинувачення в кримінальному провадженні, котре здійснюється в порядку Глави 36 Розділу VI КПК України (кримінальне провадження у формі приватного

обвинувачення). На цьому, зокрема, наголошується в ухвалі слідчого судді Печерського районного суду міста Києва від 09 лютого 2022 року в справі № 757/6785/22-к [289], ухвалі слідчого судді Шевченківського районного суду міста Запоріжжя від 30 грудня 2020 року в справі № 336/3958/20 [301], ухвалі слідчого судді Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 02 січня 2020 року в справі № 686/34528/19 [299] та багатьох інших. Водночас ми не можемо погодитися з цим твердженням, оскільки жодна норма чинного законодавства прямо не встановлює, що в кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення потерпілий користується правами сторони обвинувачення або ж безпосередньо підтримує обвинувачення.

У зв'язку з цим ми поділяємо погляди С.А. Крушинського, який вказує, що провадження у формі приватного обвинувачення розпочинається виключно на підставі заяви потерпілого, але надалі здійснюється в загальному порядку, тобто обвинувачення в цьому провадженні підтримується в суді прокурором [116, с. 214].

М.А. Погорецький вважає потерпілого та його представників суб'єктами, які не належать до жодної зі сторін кримінального провадження. Разом із тим вчений вважає, що це є недоліком КПК України, який слід усунути, віднісши зазначених суб'єктів, залежно від природи їх процесуального статусу та процесуального інтересу, до відповідної сторони кримінального провадження, що більш відповідатиме змагальній моделі кримінального процесу [170, с. 72]. Подібні думки висловлюють О.Г. Яновська (аналізуючи проєкт нині чинного КПК України) [336, с. 65], В.Г. Гончаренко [55, с. 77] та Ю.П. Аленін [24, с. 25].

З метою більш повного забезпечення реалізації прав і законних інтересів потерпілого О.Ю. Костюченко пропонує законодавчо визнати потерпілого та його представника стороною кримінального провадження, і не тільки у справах приватного, але й публічного обвинувачення з наданням права підтримувати одночасно й приватне обвинувачення. У таких випадках слід вважати

обвинувачення комплексним (поєднаним). Потерпілого доцільно вважати приватним обвинувачем [103, с. 44]. А.П. Черненко і А.Г. Шиян також стверджують, що потерпілий без будь-яких умов чи застережень повинен відноситися до сторони обвинувачення [314, с. 307].

Таким чином, концепція віднесення потерпілого до сторони обвинувачення є досить популярною в наукових колах. Окремі аргументи є достатньо обґрунтованими та заслуговують на увагу. 33,56 % опитаних нами осіб також вважають, що потерпілого слід віднести до сторони обвинувачення (в усіх випадках).

Натомість А.М. Падалка у стверджувальній формі зазначає, що потерпілий фактично (тобто вже зараз) визначений у КПК України стороною обвинувачення. Він здійснює функцію обвинувачення та кримінального переслідування відносно підозрюваного, оскільки має матеріальні, правові претензії [167, с. 43]. О.О. Кочура теж переконана, що згідно з пунктом 19 частини першої статті 3 КПК України потерпілий, його представник і законний представник віднесені до сторони обвинувачення [108, с. 22]. Аналогічну думку за результатами аналізу цієї норми висловлює А.П. Лазарєв (хоча й вважає це неправильним та пропонує виключити потерпілого як сторону обвинувачення зі статті 3 Кодексу) [130, с. 51].

Заразом вказані твердження видаються помилковими, оскільки не узгоджуються з приписами чинного кримінального процесуального законодавства. Обвинувачення може підтримуватися потерпілим та/або його представником не завжди, а лише у випадках, передбачених частиною третьою статті 338 КПК України (зміна прокурором обвинувачення в суді) та частиною другою статті 340 КПК України (відмова прокурора від підтримання державного обвинувачення). На цьому прямо наголошується у постанові ВП ВС від 26 червня 2019 року в справі № 404/6160/16-к [179]. Тотожна правова позиція повсякчас простежується і в постановах ККС ВС [187; 183].

Річ у тім, що процесуальні інтереси потерпілого часто відрізняються від інтересів сторони обвинувачення – зазвичай потерпілі прагнуть передусім відшкодувати завдану їм шкоду (і з цим погодилося 64,43 % респондентів), а не притягнути винну особу до кримінальної відповідальності. Останнє, як правило, або ж є їхньою другорядною ціллю, або взагалі не становить для них жодного інтересу [322, с. 182].

Е. Кармен вважає, що, з одного боку, потерпілі є союзниками уряду в спробах держави утамувати правопорушення шляхом покарання чи примусового лікування (особи, яка його вчинила – О.В.). З іншого боку, потерпілі є незалежними акторами в кримінальному процесі. Захищаючи власні інтереси, вони можуть пропонувати дії, що відхилятимуться поліцейським, суддею та іншими уповноваженими суб'єктами. Те, що потерпілі визначають як власні найкращі інтереси у «своїх справах», часто йде у розріз із завданнями держави або прямо суперечить їм [8, с. 160-161].

Прикметно, що за КПК Республіки Вірменія потерпілий та його представники визнаються стороною обвинувачення (пункт 21 частини першої статті 6). Втім, у кримінальному процесуальному законодавстві України застосовується дещо інший підхід, який бере витоки з функціональної належності потерпілого в кримінальному процесі, його кримінально-процесуальної функції.

Представники вітчизняної науки кримінального процесу переважно наголошують на існуванні трьох основних функцій: 1) обвинувачення; 2) захист; 3) правосуддя [225, с. 56; 153, с. 29]. Вказане узгоджується з нормативними приписами частини третьої статті 22 КПК України та іншими положеннями Кодексу, хоча правосуддя дещо невдало іменується законодавцем функцією судового розгляду.

Як вже було зазначено, виходячи з наведеної класифікації, окремі науковці переконані, що в кримінальному провадженні потерпілий виконує (принаймні повинен виконувати) функцію обвинувачення. Побутує думка, згідно з якою

процесуальна діяльність потерпілого, його інтереси та права, що впливають з них, мають обвинувальний ухил, тяжіють до обвинувачення. Так, зокрема, вважає 60,40 % опитаних нами осіб.

Втім, це не зовсім так. Нами вже було з'ясовано, що функцію обвинувачення потерпілий може виконувати лише після початку судового розгляду та за наявності двох обов'язкових умов: 1) зміна обвинувачення прокурором або відмова від його підтримання; 2) наявність волевиявлення (згоди) потерпілого підтримувати обвинувачення.

Водночас постає запитання: до якої функції належить потерпілий, якщо обвинувачення ним не підтримується? Крім того, неабиякий інтерес породжує його функціональна спрямованість на досудовому розслідуванні, адже на цій стадії потерпілий апріорі не може набути процесуальний статус сторони обвинувачення.

Аналіз матеріалів судової практики свідчить, що в кожному конкретному випадку потерпілий самостійно визначає свій пріоритет у кримінальному провадженні, формує правову позицію та, використовуючи права, надані йому кримінальним процесуальним законодавством, дотримується обраної тактики.

Іноді потерпілим байдуже на долю свого кривдника і єдине, чого вони бажають, – стягнути з нього чи іншої відповідальної особи грошові кошти в достатньому розмірі.

Водночас на практиці простежуються й зворотні випадки, коли пріоритет для потерпілих мають міркування справедливості чи бажання помсти (відплати, моральної сатисфакції). Одержання грошового відшкодування або ж є їх другорядною ціллю, або ж загалом не включається до «порядку денного», нехтується. 29,53 % опитаних нами осіб (з них – 16,11 % адвокатів) висловили думку, що найбільший інтерес для потерпілих має покарання зловмисника.

Втім, досить часто потерпілі взагалі не зацікавлені в здійсненні кримінального провадження та не мають у ньому жодного суб'єктивного

інтересу. Відтак потерпілі співпрацюють зі слідством і судом суто з метою виконання свого «громадянського обов'язку».

Натомість іноді потерпілі повністю відмовляються сприяти органам кримінальної юстиції, ігноруючи існування кримінального провадження. В теорії структурного функціоналізму подібні випадки в іменують дисфункцією.

Більш того, не бажаючи набувати процесуальний статус потерпілого, жертви кримінальних правопорушень (у матеріальному розумінні) можуть не звертатися до правоохоронних органів з відповідними заявами (частини друга, третя статті 55 КПК України), ізолюючи себе від кримінального провадження. Якщо потерпілими їх має намір визнати слідчий, прокурор або суд (частина сьома статті 55 КПК України), жертви відмовляються надавати на це свою згоду.

Нетиповими, однак такими, що інколи трапляються на практиці, є випадки сприяння потерпілими стороні захисту. Потерпілі можуть наполягати на закритті кримінального провадження, виправдовувати обвинуваченого, просити призначити йому м'якше покарання, подавати виправдувальні докази, ініціювати чи прийняти пропозицію укладення угоди про примирення на вигідних для підозрюваного, обвинуваченого умовах, оскаржувати процесуальні рішення, котрі потягли (можуть потягнути) негативні наслідки для сторони захисту.

І.Г. Івасюк переконаний, що залежно від позиції, яку займає потерпілий, він може виконувати функції захисту, обвинувачення, захисту кримінально-правових інтересів, захисту цивільно-правових інтересів [90, с. 104]. Підсумовуючи, за загальним правилом потерпілого неможливо віднести до жодної з трьох основних кримінальних процесуальних функцій.

Разом із тим визнання потерпілого нефункціональним суб'єктом є неприпустимим, неправильним. Вказане остаточно дискредитує цього учасника кримінального провадження та зрештою призведе до його виключення зі змагальної моделі процесу, котра й без того не залишає місця для потерпілих.

Вчені водночас наголошують на існуванні додаткових (факультативних) кримінально-процесуальних функцій. У розрізі участі потерпілого в кримінальному провадженні ними, зокрема, є: 1) відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди; 2) підтримання цивільного позову; 3) кримінальне переслідування; 4) захист прав, порушених кримінальним правопорушенням, та законних інтересів; 5) приватне обвинувачення.

Тим не менш, віднесення потерпілого до однієї з цих функцій (саме існування та правильність класифікації яких повсякчас піддається критиці) призведе до звуження кола напрямів його процесуальної діяльності та залишить окремі з них без уваги.

Наразі жодна функція не здатна повною мірою охарактеризувати участь потерпілого в кримінальному провадженні (18,12 % опитаних вважають, що потерпілий не тяжіє до жодної з них, 60,40 % вважає, що потерпілий тяжіє до функції обвинувачення, 13,42 % – до функції захисту, 6,71 % – до функції правосуддя), а тому єдиним логічним шляхом є виокремлення в доктрині ще однієї, віктимоспрямованої кримінально-процесуальної функції, котра належним чином відобразить увесь спектр напрямів процесуальної діяльності потерпілого в кримінальному провадженні.

Зважаючи, що захист порушених прав потерпілого в кримінальному провадженні є однією з першочергових потреб, вказана функція має увійти до переліку основних.

Саме тому в теорії кримінального процесу необхідним є формування віктимоспрямованої кримінально-процесуальної функції. А.В. Лапкін також допускає можливість виділення кримінально-процесуальної функції із забезпечення прав і законних інтересів потерпілого [133, с. 18].

Заразом слід вкотре наголосити, що на стадії судового розгляду, окрім віктимоспрямованої функції, у визначених законом випадках потерпілий набуває здатність виконувати функцію обвинувачення. За таких обставин він стає носієм

одразу двох кримінально-процесуальних функцій: 1) віктимоспрямованої (як так чи інакше притаманна потерпілому); 2) функції обвинувачення (яку потерпілий добровільно погоджується «взяти» на себе). Тобто заміщення однієї функції іншою не відбувається – вони співіснують, доповнюючи одна одну [330, с. 111].

Підсумовуючи, потерпілий – це самостійний учасник кримінального провадження, який не належить до жодної зі сторін. Лише у випадках, передбачених КПК України, на стадії судового розгляду він має можливість набути статус сторони обвинувачення.

М.С. Умбрайт зауважив, що система кримінальної юстиції, за рідкісними винятками, ставить потерпілих у відверто пасивне становище. Вони часто відчують себе безсилими та вразливими. Окремі з них навіть почуваються двічі віктимізованими: спершу – від правопорушника, а потім – від байдужої системи кримінальної юстиції, котра не має часу на потерпілих [20, с. 86]. Схожу позицію займає Н.В. Нестор [158, с. 330]. Слід погодитися, що ці висновки є актуальними та відображають сумні реалії вітчизняної правозастосовної практики. Майже завжди потерпілі залишаються зі своїми проблемами на самоті, не одержуючи належної підтримки від органів кримінальної юстиції та їх посадових осіб. Останні зайняті своїми справами та часто вважають потерпілих надокучливими, а їх ініціативи – беззмистовними, позбавленими сенсу. Про це, зокрема, свідчать результати проведеного нами опитування (10,07 % – так; 44,97 % – ні; 32,21 % – іноді – так; 10,07 % – скоріше ні, чим так; 2,68 % – інше).

О.В. Кудрявцев зазначає, що потерпілий є найбільш вразливим та водночас найбільш безправним учасником кримінального провадження. Менше прав тільки у свідка та заявника [118, с. 6]. Порівнюючи права сторін кримінального провадження з правами потерпілого, можливо дійти висновку, що останні є звуженими та не забезпечуються необхідними юридичними гарантіями [328, с. 79]. Ці та інші проблеми протягом тривалого часу є предметом обговорень

і дискусій серед вчених та юристів-практиків, проте досі не знайшли свого вирішення. На шляху до правосуддя потерпілі продовжують зіштовхуватися з численними перепонами.

Відповідно, це впливає й на ефективність представництва потерпілих адвокатами. 23,49 % респондентів вважають, що представникам потерпілих складно здійснювати їх представництво у кримінальному провадженні, 33,56 % – скоріше складно, чим ні.

В.П. Півненко та В.Г. Турич наголошують про жалюгідне, занедбане процесуальне становище жертви злочину – потерпілого, порівняно з постійним розширенням прав особи, яка вчинила каране суспільно небезпечне діяння, – підозрюваного, обвинуваченого, підсудного [169, с. 101]. Водночас О.П. Кучинська вважає, що метою державної політики у боротьбі зі злочинністю повинен бути захист «жертв злочинів», а судово-правової реформи, відповідно, – реальний захист особи від злочинних посягань [122, с. 10].

Наведені роздуми залишаються слухними. 81,21 % респондентів зазначили, що підозрюваний, обвинувачений має більш сприятливі умови та можливості для здійснення кримінально-процесуальної діяльності, ніж потерпілий. Вказане є відвертою, нищівною несправедливістю. 28,86 % опитаних відповіли, що обсяг прав потерпілого згідно з чинним кримінальним процесуальним законодавством України є недостатнім, 30,87 % – скоріше недостатнім. 35,57 % респондентів зауважили, що існуючі права потерпілого є недостатньо забезпеченими, 26,85 % – скоріше незабезпеченими.

Підсумовуючи, необхідно констатувати, що участь потерпілого та його представників у кримінальному провадженні набуває радше формального, аніж реального характеру [328, с. 78], унеможливаючи досягнення поставлених перед ними процесуальних цілей. Власне, це породжує потребу створення та впровадження нової концепції процесуального становища потерпілого і його представників, яка б дозволяла їм повноцінно брати участь у доказуванні, а також

вирішенні всіх питань, котрі так чи інакше стосуються інтересів потерпілого протягом кримінального провадження. У вказаному контексті доцільно, зокрема, звернутися до знань, акумульованих в межах інших галузей юридичної науки.

Протягом останніх десятиріч у доктрині адміністративного права (у світі та в Україні) одержала неабияку популярність ідеологія людиноцентризму («людиноорієнтована» ідеологія). Згідно з останньою держава «служить» інтересам громадян, тобто діє заради та в ім'я приватних осіб шляхом всебічного забезпечення пріоритету їх прав, свобод та інтересів у публічній сфері [23, с. 12]. При цьому Р.С. Мельник наголошує, що концепція людиноцентризму має поширюватися на всі сфери публічного права (а отже й кримінальний процес – О.В.). Людиноцентризм повинен стати не звичайною доктринальною ідеєю, а трансформуватися в спосіб життя українського народу і безальтернативний принцип функціонування влади [144, с. 8-9].

Безперечно, органи кримінальної юстиції мають не лише забезпечувати притягнення винних до кримінальної відповідальності, а й дбати про інтереси приватних суб'єктів. При цьому першочергова увага має надаватися навіть не підозрюваному чи обвинуваченому (хоча це також важливо), а потерпілому. Таким чином, у кримінальному провадженні необхідно дотримуватися принципу якнайкращого забезпечення прав потерпілого, глибокої поваги й шани до нього. Фактично мова йде про процесуальний віктимцентризм [328, с. 79].

Сформулювати зміст процесуального віктимцентризму можливо наступним чином: «В усіх рішеннях, діях і бездіяльності під час кримінального провадження першочергова увага надається якнайкращому забезпеченню прав та інтересів потерпілого, відшкодуванню завданої йому шкоди, а також усуненню негативних наслідків вчиненого кримінального правопорушення». Раніше в науці кримінального процесу висловлювалися суміжні думки, однак виокремлення самостійної засади на їх ґрунті не розглядалося і не пропонувалося.

Вважаємо, що ця засада повинна стати панівною ідеєю процесуального становища потерпілого та його представників, а також обов'язково знайти своє закріплення в КПК України, пронизуючи всі його приписи.

Водночас варто пам'ятати, що за змістом статті 55 Кодексу потерпілим у кримінальному провадженні може бути не лише фізична, а і юридична особа. З урахуванням цього дія процесуального віктиміонізму (на відміну від вже згаданого людиніонізму) повинна поширюватися і на юридичних осіб.

Ми не виключаємо, що запровадження принципу процесуального віктиміонізму може призвести до виникнення певних суперечностей і юридичних колізій, однак слід пам'ятати, що: 1) вони – невіддільна частина законодавства будь-якої держави; 2) їх подолання є одним із етапів правозастосування, котрий виводить реалізацію правових норм на якісно новий рівень; 3) запобігти виникненню колізій, як і здійснити їх повне усунення, не є можливим; 4) це є виправданим кроком, якщо того вимагає належне забезпечення прав потерпілого.

Позитивним аспектом, на нашу думку, є й те, що виникнення та подолання юридичних колізій будуть зумовлені зміцненням процесуального становища потерпілого, розширенням кола його прав і їх гарантій. Було б значно гірше, якщо відповідні колізії ставали результатом звуження прав потерпілого, недосконалості існуючих прав, відсутності ефективних механізмів їх захисту тощо. У такому разі тягар обґрунтування наявності відповідних колізій, потреби та шляхів їх подолання покладалися б на потерпілого і його представників (як зацікавлених осіб). Тож у цьому питанні пропонуємо відштовхуватися «від зворотного». До того ж з часом усі проблемні питання неодмінно будуть вирішені шляхом формування відповідної правозастосовної (передусім судової) практики, котра встановить баланс між правами потерпілого та правами підозрюваного, обвинуваченого. Відтак істотних ризиків запровадження засади процесуального

віктимцентризму ми не вбачаємо. 51,01 % опитаних беззаперечно підтримали цю ідею, 30,20 % – скоріше підтримують її, чим ні.

Утім, сама лише імплементація означеної засади в законодавство за відсутності інших комплексних змін ризикує стати черговою декларативною нормою, позбавленою будь-якого практичного сенсу. Процесуальний віктимцентризм, як не лише теоретична, а й практична правова матерія, повинен стати рушієм нової концепції процесуального становища потерпілого і його представників, змінивши усталений підхід до здійснення кримінального провадження та вдосконаливши його.

Значна кількість вчених вважає змагальність найбільш сприятливим режимом для реалізації гарантій гуманного ставлення до всіх учасників кримінального провадження, створення реальних механізмів охорони та захисту їхніх прав, свобод і законних інтересів, а також інтересів суспільства та держави [219, с. 114]. Водночас щодо потерпілого і його представників змагальна модель кримінального процесу є дискримінаційною, адже концентрується суто на протистоянні сторін обвинувачення й захисту.

У змагальному кримінальному процесі потерпілий виведений з протиборства (протистояння) сторін, не маючи здатності реально впливати на хід провадження та відстоювати в ньому свої права й інтереси. Часто потерпілий перебуває в залежності від сторони обвинувачення, що нівелює його самостійний, автономний статус. Змагальність у її сучасному вигляді практично не залишає місця потерпілому та його представникам, оминає їх увагою [328, с. 79] (з цим твердженням беззаперечно погодилося 22,15 % респондентів, 40,27 % – вважає, що це скоріше так, чим ні).

Свого часу, намагаючись віднайти шляхи розширення прав потерпілого, ми з доктором юридичних наук, професором О.П. Кучинською запропонували віднести цього учасника кримінального провадження до сторони обвинувачення, оскільки це створить для нього додаткові процесуальні гарантії та захистить

потерпілого від можливих зловживань з боку інших учасників [127, с. 20]. Однак, вдаючись до рефлексії власних наукових висновків, вважаємо, що це все ж повною мірою не вирішить існуючі проблеми та цілком може призвести до виникнення нових.

Таким чином, у питанні процесуального становища потерпілого та його представників варто здійснити спробу докорінного переосмислення усталених наукових підходів, вийшовши за їх межі та створивши нову парадигму кримінального процесу.

Більш того, процесуальні інтереси потерпілого можуть відрізнятись від інтересів сторони обвинувачення – зазвичай потерпілі прагнуть передусім відшкодувати завдану їм шкоду, а не притягнути винну особу до кримінальної відповідальності. Останнє, як правило, або ж є їх другорядною ціллю, або взагалі не становить для них жодного інтересу. Так, у справі № 233/5559/21 потерпіла просила призначити покарання обвинуваченому на розсуд суду, але цивільний позов підтримала в повному обсязі [41].

Разом із тим іноді потерпілі поблажливо (прихильно) ставляться до підозрюваних, обвинувачених (засуджених), а відтак прагнуть допомогти їм. Такий напрям є особливо ймовірним, якщо потерпілий та правопорушник мають позитивні попередні стосунки – як друзі, сусіди, співробітники, коханці, однокласники. Якщо потерпілий та правопорушник збираються взаємодіяти один з одним надалі, потерпілий зацікавлений у реабілітації правопорушника і це перебуває в площині його інтересів. Потерпілі, які є менш схильними до помсти, можуть вірити в те, що правопорушник з психологічною проблемою, нестриманим характером, наркотичною залежністю або відсутністю професійних навичок потребує не покарання, а радше допомоги, лікування та підтримки [8, с. 162].

Звісно, подібні випадки не є поширеними, однак час від часу такі виникають на практиці. Наприклад, у справі № 158/1870/16к потерпілий

оскаржив судові рішення в касаційному порядку, оскільки вважав, що суди попередніх інстанцій призначили особі надто суворе покарання. З урахуванням цього він просив призначити засудженому покарання, не пов'язане з позбавленням волі. Свою позицію потерпілий мотивував тим, що останній вибачився і відшкодував завдані збитки [182]. Безперечно, про обвинувальний ухил у цьому разі мова йти не може, це скоріше є захистом особи.

У постанові ККС ВС від 12 лютого 2019 року в справі № 523/20784/14-к слушно зазначається, що потерпілий, як самостійний суб'єкт доказування, може не поділяти позицію сторони обвинувачення, а здійснювати захист своїх інтересів, самостійно визначаючи його спрямованість і тактику [186].

На запитання, чи можуть інтереси потерпілого перетинатися як з інтересами обвинувачення, так і сторони захисту, респонденти відповіли: 39,60 % – так, безперечно; 19,46 % – ні; 33,56 % – скоріше так, чим ні; 7,38 % – скоріше ні, чим так. На запитання, чи можуть іноді інтереси потерпілого обмежуватися суто його особистими (суб'єктивними) прагненням, не корелюючись з будь-якими інтересами сторін, респонденти відповіли: 40,94 % – так, безперечно; 7,38 % – ні; 42,28 % – скоріше так, чим ні; 9,40 % – скоріше ні, чим так.

Отже, віднесення потерпілого до сторони обвинувачення є не зовсім коректним. Вбачається, що інтереси потерпілого можуть перетинатися з інтересами обох сторін кримінального провадження. Більш того, іноді інтереси потерпілого взагалі обмежуються суто його особистими (суб'єктивними) прагненнями.

Кримінальне правопорушення переважно розглядається як юридичний (правовий) конфлікт між винною у вчиненні протиправного діяння особою, потерпілим та державою. Троїста природа цього конфлікту не випадкова. Безумовним є те, що явний конфлікт виникає між жертвою кримінального правопорушення та особою, яка вчинила кримінально каране діяння [226, с. 183]. Вирішення кримінально-правового конфлікту, на нашу думку, передбачає

наділення кожного з учасників такого конфлікту достатнім обсягом прав та їх гарантій, певним ступенем самостійності.

На підставі цього дисертант пропонує надати потерпілому і його представникам особливий процесуальний статус, який би відповідав засаді процесуального віктимцентризму та враховував специфіку їх участі в кримінальному провадженні. Вказане є можливим шляхом впровадження до кримінального процесуального законодавства інституту потерпілої сторони, котра має наділятися широким спектром прав та діяти нарівні зі стороною захисту та стороною обвинувачення [328, с. 79-80].

Запропонована концепція надасть змагальності нового змісту та дозволить потерпілому і його представникам обстоювати обрану ними правову позицію, нарівні конкуруючи з іншими сторонами кримінального провадження. З одного боку, це збереже процесуальну самостійність потерпілого і його представників, з іншого, – розширить обсяг процесуальних прав потерпілого та сприятиме досягненню поставлених перед ним цілей, вирішенню кримінально-правового конфлікту.

У науковій статті в співавторстві з О.П. Кучинською нами зазначалося, що помилки сторони обвинувачення можуть призводити до формування хибної правової позиції та, як наслідок, безперспективності (даремності) кримінального провадження, уникнення винними особами відповідальності або призначення їм надто м'якого покарання, залишення потерпілих у стані незахищеності тощо [126, с. 29]. Отже, *de facto* наслідки недопрацювання та хиб сторони обвинувачення покладаються на потерпілих, які не можуть належним чином впливати на хід кримінального провадження. У рішенні від 18 березня 2021 року в справі «Petrella v. Italy» (заява № 24340/07) ЄСПЛ наголосив, що унаслідок затримки з боку органів прокуратури обвинувачення було погашене давністю. Це позбавило потерпілого права на подання позову з метою відшкодування

завданих збитків [214]. Приниження процесуальної ролі потерпілого та його представників є неприйнятним, а обмеження їх можливостей – згубним.

Надання нових прав потерпілим потребує «струсу» балансу сил у межах принципу змагальності [8, с. 161], і ми вважаємо його конче необхідним. І.В. Ракіпова слушно зауважує, що у кримінальному процесуальному праві має відбутися перезавантаження «образу потерпілого»; слід належно забезпечити участь потерпілого, як самостійного учасника кримінального процесу, котрий захищений від вторинної віктимізації та ефективно реалізує своє право на процесуальну комунікацію в кримінальному провадженні [209, с. 29].

А.Р. Туманянц зазначає, що криза традиційного покарання породила виникнення нових концепцій реакції суспільства та держави на злочини. Для характеристики цих концепцій використовується англійський термін «diversion» (відхилення, відхід), позаяк суть альтернативних заходів, як правило, полягає у спробі вирішення кримінально-правового конфлікту поза межами класичної кримінальної юстиції, оминаючи кримінальне переслідування й покарання. За цією парадигмою основна мета правосуддя – зцілення жертви (потерпілого), реальне відшкодування їй заподіяної шкоди, спокута провини кривдником, узяття ним на себе відповідальності, поновлення порушених відносин у соціальній спільноті [254, с. 497].

Змагальність тільки двох сторін є анахронізмом кримінального процесу, від якого потрібно поступово відмовлятися. Здобувач переконаний, що на заміну вказаної моделі має прийти процесуальний віктиміцентризм, а також запровадження третьої, потерпілої сторони, котра посяде власне місце в процесуальному протистоянні та зможе задовольняти в кримінальному провадженні власні інтереси [322, с. 183].

Прикметно, що словосполучення «потерпіла сторона» іноді зустрічається в працях вітчизняних вчених, однак воно використовується суто в загальному значенні [98, с. 198; 33, с. 133; 46, с. 19; 147, с. 176]. Натомість пропозиції

змістовно виокремити потерпілу сторону поруч із обвинуваченням та захистом у науці кримінального процесу не висловлюються.

45,64 % учасників анкетування позитивно сприймають запровадження у кримінальний процес інститут третьої, потерпілої сторони, натомість 46,98 % – не вбачають у цьому потреби. Так чи інакше, відсоток прибічників цієї ідеї є високим та приємно вражає, що свідчить про можливість подальшої наукової розробки та опрацювання окресленої тематики.

Інша важлива проблема процесуального статусу потерпілого стосується випадків, коли він з певних причин не може особисто брати участь у кримінальному провадженні. Відповідно до частини шостої статті 55 КПК України такими причинами є: 1) смерть особи; 2) перебування особи у стані, який унеможливує подання нею заяви про залучення її до провадження як потерпілого.

О.П. Герасимчук вказує, що смерть потерпілого не припиняє кримінальне провадження. Мета кримінального процесу має бути досягнута незалежно від будь-яких обставин. Закон передбачає, що права, які належали потерпілому, переходять його близьким родичам [47, с. 12].

Параграф 373b КПК ФРН теж визначає, що до потерпілого (особи, смерть якої стала прямим наслідком діяння, що вважається вчиненим або встановленим законом) у розумінні пункту 1 прирівнюються інший з подружжя, цивільна дружина, цивільний чоловік, партнер, який проживає в одному домогосподарстві, родичі прямої лінії, брати та сестри, утриманці.

Як зазначають М.І. Гошовський та О.П. Кучинська, аби не дати можливості злочинцям уникнути відповідальності чи зменшити ступінь своєї вини, права й законні інтереси загиблого повинні бути реально забезпечені. Невизнання його близьких родичів потерпілими в судовій практиці вважається істотним порушенням кримінально-процесуального закону [56, с. 55]. Те саме стосується ситуацій, коли особа перебуває у стані, який не дозволяє їй діяти самостійно.

У такому разі права та обов'язки потерпілого переходять до його близьких родичів або членів сім'ї.

Однак перехід прав і обов'язків потерпілого у кримінальному провадженні та їх здійснення іншими особами викликає низку проблем.

Варто зауважити, що поняття «потерпілий» є міжгалузевим, оскільки використовується як у кримінальному праві, так і в кримінальному процесі. У кримінально-правовому розумінні потерпілий – це особа, якій кримінальним правопорушенням безпосередньо заподіюється фізична, моральна та/або матеріальна шкода (або існує безпосередня загроза її заподіяння) [177]. Кримінально-процесуальне потерпілого наводиться в статті 55 КПК України.

Частина шоста статті 55 КПК встановлює правило, відповідно до якого потерпілим за певних умов може визнаватися близький родич особи, яка постраждала від вчиненого щодо неї кримінального правопорушення, або член сім'ї такої особи. Зазначений підхід узгоджується з пунктом 1.1 Рекомендацій Рес (2006) 8 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо допомоги потерпілим від злочинів від 14 червня 2006 року [211].

Заразом ВП ВС вказала, що чинний КПК України передбачає юридичну фікцію, відповідно до якої інша особа визнається власне потерпілим, хоча їй безпосередньо не заподіяна шкода в результаті вчинення кримінального правопорушення. Більше того, КПК України закріплює перехід до такої особи не тільки прав потерпілого, а й перехід самого процесуального статусу потерпілого [177].

Вважаємо такі приписи КПК некоректними, оскільки процесуальний статус потерпілого є його невіддільною, іманентною характеристикою, що загалом визначає місце потерпілого у кримінальному провадженні та включає в себе низку особистих прав і їх гарантій, які не можуть присвоюватися та здійснюватися іншими особами, навіть близькими родичами та членами сім'ї потерпілого.

У розрізі статті 46 КК України, що закріплює право потерпілого на примирення, приблизно таку ж позицію підтримала ВП ВС [177]. Проте, зважаючи на нестабільність судової практики (як відомо, навіть сама ВП іноді відступає від власних висновків), проблема процесуального статусу потерпілого незабаром може виникнути знову.

Вважаємо, що в КПК України необхідно запровадити інститут правонаступництва потерпілого. Нашу пропозицію поділяє Н.В. Нестор [157, с. 131], а також 80,54 % учасників анкетування. Термін « правонаступництво » найбільш точно відображає перехід прав та обов'язків потерпілого (але не самого процесуального статусу) до його близьких родичів і членів сім'ї та зможе вирішити наявну проблему, яка виникає на практиці у разі смерті потерпілого. Ще у 1996 році О.П. Кучинська зазначала, що оскільки близькі родичі та члени сім'ї наділені всіма правами загиблих потерпілих, то було б правильно іменувати їх правонаступниками [123, с. 12].

Д.Ю. Кавун вважає прикритим те, що законодавець у частині шостій статті 55 КПК України не передав права потерпілого іншій особі в порядку правонаступництва, а безпідставно трансформував членів сім'ї і близьких родичів у потерпілих. Таку норму закону не можна вважати правильною [93, с. 24].

До речі, у статті 80 КПК Республіки Вірменія правонаступник потерпілого є окремим учасником кримінального провадження. правонаступником визнається один із близьких родичів потерпілого, який висловив бажання здійснювати права та обов'язки померлого або такого, що втратив здатність здійснювати свою волю, потерпілого. КПК Сакартвело також оперує поняттям « правонаступник потерпілого ».

При цьому слід пам'ятати про правонаступництво в разі реорганізації юридичних осіб (частина перша статті 104 ЦК України), за якого майно, права та обов'язки припиненої юридичної особи переходять до правонаступників.

Підсумовуючи, пропонуємо доповнити КПК України статтею 58¹ «Правонаступник потерпілого».

Водночас у випадках, коли фізичній особі безпосередньо не була заподіяна смерть, проте вона перебуває у стані, який унеможливорює подання нею заяви про залучення її до провадження як потерпілого, про правонаступництво йтися не може. Це зумовлено тим, що процесуальне правонаступництво допускається лише з підстав смерті фізичної особи або припинення юридичної особи, які є учасниками кримінального провадження. У разі, якщо такі підстави відсутні, але особа з певних причин не може самостійно реалізувати свої права та виконувати покладені на неї обов'язки, правонаступництво виключається. За загальним правилом у таких випадках від імені особи можуть діяти її представники.

Таким чином, пропонуємо розширити обсяг поняття «законний представник потерпілого», доповнивши статтю 59 КПК України новими частинами.

Крім цього, з метою приведення кримінального процесуального законодавства у відповідність до запропонованих змін, до низки статей чинного КПК України (статті 3, 22, 26 134 та інші) необхідно впровадити поняття «правонаступник потерпілого» [127, с. 23]. Водночас навіть якщо певні статті не зазнають змін, будь-які права потерпілого, крім особистих прав, слід тлумачити, в тому числі, як права його правонаступника.

2.2. Гарантії права потерпілого на участь у досудовому розслідуванні, а також права впливати на його хід і результати. Право потерпілого на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди

Базовим та водночас найважливішим правом потерпілого на стадії досудового розслідування є можливість, власне, брати участь у ньому. Прикметно, що останнє не дістає окреме закріплення в КПК України, однак прямо впливає зі змісту його норм. Безперечно, якщо особа позбавлена права участі в досудовому розслідуванні, всі інші права в кримінальному провадженні втрачають для неї сенс, стають даремними. Лише маючи можливість ініціювати чи вступити у вже розпочатий процес в ролі потерпілого, активно користуватися в ньому відповідними правами, суб'єкт може втілювати свої процесуальні цілі та загалом здійснювати процесуальну діяльність, стати її учасником.

Досліджуючи поняття «учасник кримінального процесу», Д.О. Пилипенко пропонує розуміти під ним суб'єкта, який фактично бере участь у кримінальному процесі, реалізуючи наданий йому об'єм правосуб'єктності. Під час реалізації кримінально-процесуальної діяльності кожен його учасник завжди має бути суб'єктом кримінального процесу, тобто користуватися наданою правосуб'єктністю, але при цьому суб'єкт кримінального процесу не завжди може бути його учасником [168, с. 202].

Ми погоджуємося з наведеними твердженнями та вважаємо їх слушними. Обов'язковою умовою участі особи в кримінальному провадженні є наявність процесуальної правосуб'єктності, тобто здатності мати відповідні процесуальні права й обов'язки, а також здатності своїми діями набувати та здійснювати їх. Без цього будь-які дії та прояви активності в кримінальному провадженні стають неможливими.

Водночас практичне втілення правосуб'єктності залежить від волевиявлення суб'єкта (подання заяви, надання письмової згоди) або передбачає

вжиття щодо нього заходів, котрі мають імперативний характер: визначення керівником органу досудового розслідування слідчого, який здійснюватиме досудове розслідування; повідомлення особи про підозру чи її затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення; передання обвинувального акта щодо особи до суду; виклик особи для надання показань; залучення експерта стороною кримінального провадження, слідчим суддею чи судом тощо.

Лише набуваючи статус учасника кримінального провадження, суб'єкти правових відносин отримують відповідні гарантії, які мають забезпечити рівні можливості для реалізації, захисту та поновлення їхніх прав [26, с. 170].

Відтак, досліджуючи гарантії прав потерпілого на досудовому розслідуванні, передусім необхідно відштовхуватися від наявності в особи права брати участь у ньому. Це право є вихідним, першочерговим, а також становить елемент більш загального права потерпілого на участь у кримінальному провадженні (всіх його стадіях).

Більш того, участь у досудовому розслідуванні не має бути формальною. Потерпілий повинен наділитися можливістю реально впливати на хід і результати цієї стадії кримінального провадження, «втручатися» в її здійснення у межах, порядку та спосіб, які визначені кримінальним процесуальним законодавством. Пасивний супровід розслідування та відсутність реальних умов для втілення в ньому своїх процесуальних інтересів свідчить про ілюзорність прав потерпілого, їх недовірливість. Роль потерпілого у кримінальному провадженні не має зводитися суто до спостереження за стороною обвинувачення, безініціативного виконання вимог слідчого, дізнавача та прокурора. У такому разі в розрізі праксеологічного підходу участь потерпілого була б штучною та взагалі непотрібною. Варто погодитися, що процесуальна діяльність учасників кримінального провадження покликана призводити до конкретних наслідків, результатів. Правильно вибудована послідовність дій потерпілого має неминуче сприяти досягненню поставлених перед ним цілей.

Право на участь у досудовому розслідуванні є «фундаментом», а право впливати на його хід та результати – своєрідною «надбудовою». Ці права не можуть існувати окремо, адже в такому разі втрачають свій сенс. Якщо особа не здатна набути процесуальний статус (становище) потерпілого та брати участь у досудовому розслідуванні, вона апріорі позбавляється можливості будь-яким чином впливати на нього. Водночас якщо можливість такої участі наявна, проте вона не спроможна призвести до необхідного результату, виникає обґрунтований сумнів у необхідності брати участь у досудовому розслідуванні.

А.В. Лапкін зауважує, що право потерпілого впливати на хід і результати провадження у справі є одним із найбільш важливих його прав, що визнається та проголошується на міжнародному рівні [133, с. 116].

Втім, законодавчо вказані права потерпілого не закріплені. Їх можливо виокремити лише дотично, виходячи із сукупності інших прав, що є недоліком чинного кримінального процесуального законодавства.

Підсумовуючи, пропонуємо доповнити частину другу статті 56 КПК України пунктом 1¹, передбачивши в ньому право потерпілого на участь у досудовому розслідуванні, а також право впливати на його хід і результати в межах, порядку та способів, котрі визначені кримінальним процесуальним законодавством.

Зважаючи, що конструкція статті 56 Кодексу закріплює перелік загальних прав потерпілого, якими він наділяється протягом усього кримінального провадження, а також прав на стадіях досудового розслідування та судового провадження (диференційовано), запропоновані зміни видаються нам доцільними. Слід звернути увагу на те, що право підозрюваного, обвинуваченого, виправданого, засудженого на участь у кримінальному провадженні (як особисту, так і через представника) дістає свій вияв у частині першій статті 20 КПК України. Вважаємо, що аналогічний підхід слід застосувати й до

потерпілого, водночас конкретизувавши ці права щодо стадії досудового розслідування.

Право потерпілого на участь у досудовому розслідуванні та право впливати на його хід і результати, як найбільш загальні та всеохоплюючі, повинні забезпечуватися достатньою кількістю гарантій. Основними гарантіями цих прав, на наше переконання, є:

- право потерпілого на інформацію;
- право на збирання та подання доказів;
- право на участь у слідчих (розшукових) діях;
- право на оскарження рішень, дій та бездіяльності уповноважених осіб, ухвал слідчого судді;
- право на професійну правничу допомогу;

Разом із тим фундаментальним правом потерпілого, в тому числі на стадії досудового розслідування, та найчастіше – метою його участі в кримінальному провадженні, є право на відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Охарактеризуємо кожне з цих прав.

2.2.1. Право потерпілого на інформацію

Право потерпілого на інформацію є загальновизнаним міжнародним стандартом, що втілений у Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою (додаток до резолюції 40/34 Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 29 листопада 1985 року) [17], а також Рекомендації R (85) 11 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо положення потерпілого в рамках кримінального права і кримінального процесу від 28 червня 1985 року. Водночас національне законодавство вказане право потерпілого окремо не закріплює, що є своєрідним недоліком, хоча складові цього права та їхні гарантії «розпорошені» в тексті КПК України.

В.С. Новожилов стверджує, що найефективнішим засобом попередження вторинної віктимізації під час кримінального провадження є створення умов, за яких постраждала особа відчуває себе впевнено [160, с. 173]. Вказане є можливим передусім завдяки праву потерпілого на інформацію та його належному здійсненню. Безперечно, потерпілий має знати свої права та обов'язки, бути обізнаним про хід досудового розслідування, адже від цього значною мірою залежатиме результативність його участі в кримінальному провадженні загалом. Важливе значення в цьому контексті має комунікація потерпілого зі слідчим, дізнавачем, прокурором, зацікавленість останніх у захисті порушених прав потерпілого, наявність у них реального (а не вдаваного) бажання допомогти.

Тим не менш, стан справ у цій площині аж ніяк не найкращий. Здійснюючи представництво потерпілих, здобувач неодноразово зіштовхувався з випадками, коли сторона обвинувачення належним чином не співпрацювала з потерпілими, що породжувало потребу самостійно виявляти процесуальну активність у кримінальному провадженні, зокрема ініціювати слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії. Крім того, часто потерпілі взагалі не знали, на якому етапі

перебуває досудове розслідування, що від них вимагається та на що їм слід очікувати.

Є.В. Діденко зауважує, що потерпілі часто розраховують на ефективні дії з боку держави стосовно забезпечення їх прав, але органи досудового розслідування зазвичай формально ставляться до роз'яснення останніх потерпілому [64, с. 213]. Про формальний підхід до роз'яснення прав потерпілого пишуть й інші вчені [1, с. 34].

У науці акцентується увага на тому, що КПК України не передбачає вимог до структури чи змісту пам'ятки про процесуальні права та обов'язки потерпілого чи уповноважуючої норми про затвердження зразка такої пам'ятки певним органом; це є істотною прогалиною, що не дозволяє уніфікувати вказану процедуру. На практиці зміст пам'ятки переважно зводиться до змісту статей 56 та 57 КПК України [160, с. 173].

Водночас особа, навіть декілька разів прочитавши текст цих норм, може не зрозуміти їх зміст, конкретний порядок та способи здійснення своїх процесуальних прав. Наприклад, пункт 10 частини першої статті 56 КПК України закріплює право потерпілого на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди в порядку, передбаченому законом, але, однак, не визначає, як саме (на яких стадіях, у якій формі, у якому порядку) потерпілий може здійснити це право в кримінальному провадженні. Пункт 4 частини першої статті 56 Кодексу закріплює право потерпілого заявляти відводи, проте порядок здійснення цього права знову-таки не визначається. Особа може не розуміти, що взагалі є відводом, кому вона вправі заявити його, як оформлюється відвід, яким суб'єктом він вирішується, якими є наслідки відводу.

Проблематичним залишається і те, що чинне законодавство не встановлює обов'язок слідчого, дізнавача, прокурора з'ясовувати, чи зрозумілі потерпілому його права та обов'язки, так само як і не встановлює обов'язок роз'яснити їх (якщо така потреба існує). На нашу думку, потерпілий повинен не лише знати

перелік своїх прав і обов'язків, а й повністю розуміти їх значення та зміст, порядок здійснення. Відтак залишається незрозумілим, чому законодавець не врегулював означене питання за аналогією із судовим засіданням, де головуєчий з огляду на імперативні приписи частини першої статті 353 КПК України зобов'язаний встановити, чи отримав потерпілий пам'ятку про свої права та обов'язки, чи зрозумілі вони йому, і в разі необхідності роз'яснити їх.

З огляду на це пропонуємо доповнити абзац 2 частини другої статті 55 КПК України реченням: «У потерпілого з'ясовується, чи розуміє він свої процесуальні права та обов'язки, а в разі необхідності здійснюється їх роз'яснення».

Певні труднощі на практиці породжує здійснення потерпілими права на ознайомлення з матеріалами досудового розслідування. Аналіз статті 221 КПК України свідчить, що закріплене в ній повноваження щодо ненадання потерпілому окремих матеріалів не є дискреційним (не передбачає свободу розсуду суб'єкта) та має імперативний характер. Не підлягають наданню винятково матеріали: 1) про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві; 2) ознайомлення з якими може зашкодити досудовому розслідуванню (це обмеження, як правило, стосується сторони захисту, а не потерпілих та їх представників). Усі інші матеріали уповноважена особа беззастережно зобов'язана надати для ознайомлення, якщо про це надійшло відповідне клопотання.

Заразом судова практика демонструє, що слідчі, дізнавачі, прокурори часто ігнорують потерпілих та належним чином не виконують обов'язок, встановлений статтею 221 КПК України.

Наприклад, у справі № 759/3964/23 представник потерпілого зауважив, що 03 березня 2023 року він надіслав на офіційну електронну адресу Святошинського управління поліції Головного управління Національної поліції у місті Києві клопотання про ознайомлення, але відповіді у встановленому законом порядку не отримав. З огляду на це представник потерпілого просив

слідчого суддю зобов'язати слідчих розглянути подане ним клопотання в порядку статей 220, 221 КПК України. Водночас прокурор Святошинської окружної прокуратури міста Києва з певних причин просив відмовити у задоволенні скарги. На жаль, мотиви такої позиції прокурора не деталізуються, але в будь-якому разі в ній убачаються ознаки порушення права потерпілого на інформацію та створення невиправданих перешкод для ознайомлення з матеріалами досудового розслідування. Ухвалою слідчого судді Святошинського районного суду міста Києва від 09 березня 2023 року в справі № 759/3964/23 скаргу представника потерпілого задоволено та зобов'язано слідчих розглянути клопотання відповідно до закону [293].

Аналогічний випадок розглядався слідчим суддею в справі № 308/13308/21. Так, 05 січня 2022 року представник потерпілого подав клопотання про надання матеріалів досудового розслідування для ознайомлення. Натомість слідчий не надіслав жодне рішення чи постанову за наслідками розгляду поданого клопотання, тобто його не вирішив. Бездіяльність слідчого була оскаржена представником потерпілого з вимогами: 1) зобов'язати слідчого негайно розглянути клопотання та винести вмотивоване рішення, яке надіслати адвокату; 2) надати представнику потерпілого усі матеріали досудового розслідування та речові докази для ознайомлення і зняття фотокопій. Слідчий суддя постановив ухвалу, якою задовольнив скаргу частково та зобов'язав слідчого в порядку статті 220 КПК України розглянути клопотання представника потерпілого і прийняти вмотивоване рішення про його задоволення чи відмову в задоволенні (про відмову в формі постанови), а також повідомити представника потерпілого про результати розгляду [298].

Звідси вбачається, що слідчі судді безпосередньо не зобов'язують слідчих, дізнавачів, прокурорів надати потерпілому та/або його представникам матеріали досудового розслідування для ознайомлення, а лише змушують їх розглянути попередньо проігноровані клопотання.

Водночас у справі № 200/18447/18 слідчий суддя продемонстрував інший підхід, зобов'язавши дізнавача протягом трьох днів з моменту отримання копії ухвали надати для ознайомлення потерпілому чи його представнику матеріали кримінального провадження в порядку статті 221 КПК України [269]. Ухвала тотожного змісту була постановлена і в справі № 331/5925/15-к, де слідчий суддя зобов'язав слідчого ознайомити потерпілого з матеріалами кримінального провадження [278].

На нашу думку, лише в такий спосіб можливо реально та дієво забезпечити захист права потерпілого на інформацію, порушеного стороною обвинувачення, та здійснити ефективний судовий контроль. Втім, буквально тлумачення пункту 1 частини першої статті 303 КПК України свідчить, що оскарженню підлягає не будь-яка бездіяльність, а лише та: 1) види якої прямо визначені в цій нормі; 2) що полягає в нездійсненні інших процесуальних дій, для вчинення яких КПК України встановлює відповідний строк. Оскільки стаття 221 Кодексу не закріплює конкретний строк щодо надання матеріалів для ознайомлення, можна дійти висновку, що бездіяльність слідчого, дізнавача, прокурора в такому разі не підлягає оскарженню на стадії досудового розслідування; скарги на таку бездіяльність можуть бути подані лише під час підготовчого провадження в суді (що є відверто неефективним).

Вважаємо, що в разі ненадання матеріалів досудового розслідування для ознайомлення потерпілий та/або його представники повинні мати змогу оскаржити бездіяльність слідчого, дізнавача, прокурора, зобов'язавши його не просто здійснити розгляд клопотання, а безпосередньо надати матеріали досудового розслідування для ознайомлення. Вказане стане належною та дієвою гарантією права потерпілого на інформацію, що дозволить йому одноетапно захистити та відновити вказане право, якщо воно зазнало порушення. З цією метою до частини першої статті 303 КПК України слід внести відповідні зміни.

У розрізі права потерпілого на інформацію слід також звернути увагу на наступне. Під час кримінального провадження важливе значення відіграє дотримання вимог міжнародних договорів, у тому числі Європейської Конвенції. Це є обов'язком слідчого, дізнавача, прокурора, керівника органу досудового розслідування, слідчого судді, суду, інших службових осіб органів державної влади. При розгляді кримінальних справ суди зобов'язані застосовувати Конвенцію (саме цей конкретний міжнародний договір) як джерело права. Останнє прямо випливає зі статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [78]. Більш того, згідно з частиною четвертою статті 9 КПК України Конвенція, як міжнародний договір, має вищу юридичну силу, ніж сам Кодекс.

В аспекті участі потерпілих у кримінальному процесі вказане питання неможливо оминати увагою. Щонайменше, вони повинні знати про існування цього міжнародно-правового акта, його значення в кримінальному провадженні, основні норми, що містяться в Конвенції та протоколах до неї, їх юридичну силу.

На підставі викладеного вище доцільним є покладення на посадових осіб органів кримінальної юстиції обов'язку повідомити потерпілому зміст частини другої статті 1, частин першої, четвертої статті 9 КПК України, а також права, передбачені статтями Конвенції та протоколами до неї, які прямо чи опосередковано стосуються здійснення кримінального провадження. Більш того, потерпілий за необхідності повинен отримати детальне роз'яснення кожного з цих прав.

Прикметно, що положення Конвенції (як правило, разом із релевантними висновками ЄСПЛ) активно використовуються стороною захисту для обстоювання своєї правової позиції. Це має місце при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжних заходів. Усвідомлюючи зміст норм Конвенції, до яких апелює захист, потерпілий зможе висувати свої заперечення, наводити певні аргументи, висловлювати власну

думку. Натомість необізнаність у цій площині цілком здатна призвести до процесуальної пасивності потерпілого, негативно вплинувши на забезпечення його прав.

Навіть поза межами процесуального протистояння потерпілий отримає можливість використовувати положення Конвенції у власних інтересах. На них він зможе посилатися при підготовці заяв і клопотань, під час проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, що відбуваються за участю потерпілого. Крім того, потерпілий матиме змогу повідомляти уповноважених осіб про порушення своїх конвенційних прав [331, с. 133-135].

Вважаємо, що запропоновані новели розширять зміст права потерпілого на інформацію та сприятимуть його повноцінному здійсненню.

2.2.2. Право потерпілого збирати та подавати докази слідчому, дізнавачу прокурору і слідчому судді

Стаття 93, пункт 3 частини першої та пункт 3 частини другої статті 56 КПК України закріплюють права потерпілого на збирання і подання доказів. Втім, наразі ці права не можуть повноцінно здійснюватися потерпілим з огляду на відсутність необхідних юридичних механізмів. Безперечно, нездатність отримати доказ унеможлиблює (цілком логічно) його подання. 33,56 % опитаних вважають право потерпілого на збирання доказів у кримінальному провадженні неефективним, 32,89 % – недостатньо ефективним.

Наявний дисбаланс не лише ускладнює порядок участі потерпілого на стадії досудового розслідування, але й часто надає його процесуальним правам формального характеру, робить їх неефективними (недостатньо ефективними). Розглянемо це на прикладах.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих положень кримінального процесуального

законодавства» роль слідчого судді у вирішенні питання про призначення експертизи значно зменшилася: фактично сторони отримали можливість самостійно залучати експертні установи та експертів для проведення експертизи, не звертаючись з відповідним клопотанням до слідчого судді [329, с. 640].

За змістом статей 242-245 КПК України експертиза проводиться лише за дорученням: 1) сторін кримінального провадження; 2) слідчого судді за клопотанням сторони захисту у випадках та порядку, передбачених статтею 244 Кодексу. Водночас потерпілий, на відміну від сторін, залишається безправним у цьому питанні, що не дає йому змогу вчиняти всі залежні від нього дії задля захисту своїх порушених прав. Попри те, що юридична модель проведення експертизи в кримінальному процесі неодноразово змінювалася, законодавець чомусь завжди оминав увагою інтереси потерпілого у зазначеній сфері. Іноді одержання потерпілим висновку експерта з подальшим поданням його слідчому, прокурору як доказу могло би пришвидшити розслідування та дещо «розвантажити» сторону обвинувачення. Більш того, іноді об'єктом експертизи є безпосередньо сам потерпілий. У такому разі обмежувати потерпілих у замовленні експертного дослідження геть недоцільно. Така заборона повністю позбавлена сенсу та є нераціональною [324, с. 653].

У статті 15 Закону України «Про судову експертизу» [82] потерпілий та його представник все ж таки згадуються як можливі замовники експертизи, однак це не узгоджується з низкою статей КПК України, прямо суперечить їм.

Якщо потерпілий замовить експертне дослідження та подасть висновок експерта як доказ, він, найвірогідніше, буде долучений до матеріалів досудового розслідування. Посилання на висновок цілком може знайти своє відображення в обвинувальному акті, а сам висновок – бути поданим до суду разом з іншими доказами на підтвердження винуватості особи. Втім, з високою ймовірністю такий висновок експерта буде визнаний судом недопустимим доказом з огляду на порушення процесуального порядку його одержання. Як уже було зазначено,

згідно з КПК України потерпілий не має права самостійно залучати експертну установу, експерта або експертів.

Отже, цей алгоритм є ризикованим та може виявитися невиправданим. За несприятливого розвитку подій потерпілий не досягне цілей процесуального доказування та лише даремно витратить свій час і грошові кошти.

Саме тому чинне законодавство спонукає потерпілого ініціювати проведення експертизи перед слідчим, прокурором у порядку статей 93, 220 КПК України. Натомість зазначений механізм є недосконалим. Непоодинокими є випадки, коли подані клопотання з певних причин не розглядаються слідчим, прокурором у встановлений законом строк, а про результати розгляду потерпілі не повідомляються [324, с. 654]. Яскравим прикладом цього можуть слугувати справи № 703/423/21 [295] та № 496/4441/19 [270], де клопотання потерпілих залишилися без належного реагування.

Цікаво, що в разі подання скарги на бездіяльність уповноваженої особи слідчі судді можуть зобов'язати її лише розглянути подане потерпілим клопотання, однак не провести експертизу. Втім, навіть постановлення ухвали не завжди гарантує припинення протиправної бездіяльності, адже часто клопотання потерпілого про проведення експертизи продовжує ігноруватися слідчим, прокурором [324, с. 654]. Тільки в разі відмови (повної або часткової) у задоволенні клопотання шляхом винесення про це постанови потерпілий нарешті отримує примарний шанс безпосередньо зобов'язати уповноважену особу провести в кримінальному провадженні відповідну експертизу. Для цього йому необхідно звернутися зі скаргою до слідчого судді в порядку пункту 7 частини 1 статті 303 КПК України [324, с. 654].

Водночас подібні скарги потерпілих задовольняються надзвичайно рідко. Вважається, що слідчий суддя позбавлений змоги надати конкретні вказівки слідчому, дізнавачу, адже останній є самостійним у своїй процесуальній діяльності. Слідчий суддя наділений лише правом судового контролю за

дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, однак він не може здійснювати функції органу досудового розслідування. Наведені висновки, зокрема, знайшли своє відображення в мотивувальній частині ухвали слідчого судді Малиновського районного суду міста Одеси від 09 грудня 2020 року (справа № 521/15000/20) [286]. З огляду на це слідчі судді переважно зобов'язують уповноважену особу лише повторно розглянути подане клопотання, що не вирішує питання потерпілого по суті й часто призводить до нових зловживань.

Іншою опцією для потерпілого є звернення з клопотанням до прокурора з проханням скасувати постанову слідчого (якщо вона була прийнята саме ним) про відмову в проведенні експертизи з підстав її незаконності та/або необґрунтованості; провести відповідну експертизу чи надати слідчому вказівку щодо її проведення. Водночас ефективність цього процесуального «методу» аж ніяк не найкраща.

Таким чином, доцільним є управління потерпілого, правонаступника потерпілого, його представників на залучення експертної установи, експерта чи експертів самостійно, а за неможливості – на звернення з клопотанням про проведення експертизи до слідчого судді (фактично йдеться про прирівняння потерпілого і його представників у правах до сторони захисту) [320, с. 293]. Вказану думку підтримало 73,15 % респондентів і лише 24,16 % виступило проти цього.

За аналогією пропонуємо закріпити право потерпілого і його представників на залучення перекладача та спеціаліста, оскільки чинні редакції статей 68 та 71 КПК України наділяють цим правом лише сторін. До речі, у провадженнях щодо кримінальних проступків висновок спеціаліста визнається самостійним процесуальним джерелом доказів (стаття 298¹ КПК України), тож у цьому випадку його значення складно переоцінити.

Тепер пропонуємо перейти до наступної проблеми. Згідно з частиною третьою статті 93 КПК України потерпілий здійснює збирання доказів, зокрема, шляхом отримання копій документів. Натомість конкретна форма (порядок) такого отримання чинним законодавством не визначена. Нез'ясованим залишається і зміст цих процесуальних дій. За загальним правилом потерпілі звертаються до адресатів з письмовими запитами, в яких викладають свої прохання (вимоги), посилаючись на існування кримінального провадження та наявність у них процесуального статусу потерпілого.

Водночас О.М. Осінська наголошує, що в законі відсутня інформація стосовно строків, протягом яких повинна надаватися відповідь на запит потерпілого, а також не встановлено відповідальність за ненадання запитуваної потерпілим інформації взагалі. При цьому потерпілий має якимось чином підтвердити те, що він, власне, є потерпілим у кримінальному провадженні, а відтак, діючи в межах статті 93 КПК України, управнений вимагати надання йому необхідної інформації [166, с. 45].

Безумовно, це може призводити до випадків, коли запити потерпілих розглядаються надто довго чи взагалі ігноруються. Крім того, навіть у разі надання відповіді на запит існує висока вірогідність, що копії необхідних документів не будуть надані потерпілому або ж будуть надані лише частково. Жодних способів боротьби з проявами таких недобросовісних дій чинне законодавство не передбачає. Звідси випливає, що копії документів надаються потерпілому винятково на добровільній основі. Отже, він потрапляє у цілковиту залежність від суб'єкта, якому надіслав/надав запит.

Якщо представництво потерпілого на досудовому розслідуванні здійснює адвокат, вказані проблеми, як правило, не виникають, і це не дивно, адже адвокати наділені широким спектром професійних прав, необхідних для належного виконання договору про надання правничої допомоги. Згадаймо, наприклад, інститут адвокатського запиту. Однак досить часто потерпілі

не звертаються за наданням професійної правничої допомоги та діють одноосібно (самостійно). В такому разі реалізувати своє право на збирання доказів їм значно складніше.

Вважаємо слушною пропозицію О.М. Осінської закріпити в законодавстві поняття «запит потерпілого» [166, с. 47, 48]. Разом із тим ми переконані в потребі викладення пункту 3 частини першої статті 56 КПК України у оновленій редакції, яка б прямо закріплювала право потерпілого на збирання доказів (дивно, однак наразі воно відсутнє, на відміну від аналогічного права підозрюваного, обвинуваченого, що прямо закріплене в пункті 8 частини третьої, пункті 2 частини четвертої статті 42 КПК України), у тому числі шляхом звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб із письмовими запитами.

Задля підтвердження наявності в особи процесуального статусу потерпілого до запиту обов'язково має додаватися копія одного з наступних документів: 1) заяви потерпілого про вчинення щодо нього кримінального правопорушення або протоколу прийняття заяви (якщо вона надійшла в усній формі); 2) заяви про залучення особи до провадження як потерпілого; 3) постанови слідчого, прокурора, прийнятої в порядку частини сьомої статті 55 КПК України. За можливістю/бажанням потерпілого доцільно додавати до запиту й інші документи (їх копії).

Іншим проблемним питанням є те, що положення частини третьої статті 93 КПК України наділяють потерпілого правом збирати лише копії документів, однак не їх оригінали (хоча 65,77 % респондентів вважає інакше). Натомість копії документів не визнаються джерелами доказів. Такого висновку можливо дійти під час системного аналізу приписів частини другої статті 84 та статті 99 КПК України. При цьому за змістом частини третьої статті 99 Кодексу потерпілий зобов'язаний надати суду саме оригінал документа.

Доходимо висновку, що між частиною третьою статті 93 та частиною третьою статті 99 КПК України існує юридична колізія. Залишається нез'ясованим: 1) яким чином потерпілий повинен виконати свій обов'язок щодо надання суду оригіналів документів, якщо чинне законодавство надає йому право збирати тільки їх копії; 2) навіщо в такому разі взагалі потерпілому збирати копії, якщо вони не мають жодного доказового значення.

Навіть отримавши копію необхідного документа, потерпілий не зможе використати її в цілях кримінального процесуального доказування. Тож єдине, що залишається потерпілому, – ініціювати питання про здобуття оригіналу документа перед стороною обвинувачення.

З урахуванням цього ми поділяємо позицію тих вчених, які пропонують внести до КПК України відповідні зміни, передбачивши право потерпілого на отримання не тільки копій, а й оригіналів документів. Вказану думку, зокрема, висловлюють О.С. Старенький [233, с. 190-191], Л.В. Омельчук та Н.В. Герус [163, с. 434].

Водночас вважаємо, що оригінали документів мають надаватися суб'єктами, у володінні яких вони знаходяться, тільки за наявності їх згоди, тобто якщо вони не заперечують проти їх надання. Вказане обмеження слугуватиме своєрідним «процесуальним запобіжником», який унеможливить потенційні зловживання з боку потерпілих.

Підсумовуючи, пропонуємо змінити частину третю статті 93 КПК України, закріпивши в ній право потерпілого збирати не лише копії документів, а і їх оригінали, якщо фізична або юридична особа надає на це свою згоду (не заперечує проти цього). Механізм реалізації вказаного права, переконані, має дістати свій вияв шляхом подання потерпілим письмового запиту, про який ми згадували раніше.

Припускаємо, що для належного здійснення права потерпілого на збирання та подання доказів цього може виявитися недостатньо, адже за відсутності

волевиявлення адресата (суб'єкта, до якого спрямовується запит) потерпілий не зможе нічого вдіяти та одержати оригінали необхідних документів.

У цьому контексті варто розглянути можливість управління потерпілого звертатися до слідчого судді з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів. Вказане питання окремо розглядається нами в підрозділі 3.2 дисертаційної роботи.

В.І. Сліпченко зауважує, що помилкове витребування потерпілим не копії, а саме оригіналу документа призведе (принаймні може призвести – О.В.) до визнання такого доказу недопустимим [228, с. 285].

Чергова проблема в аспекті збирання доказів потерпілим пов'язана з електронними документами. У постанові від 10 вересня 2020 року ККС ВС (справа № 751/6069/19) визначив головною особливістю електронного документа відсутність жорсткої прив'язки до конкретного матеріального носія. Усі ідентичні примірники електронного документа можуть розглядатися як оригінали та відрізнятися один від одного тільки часом та датою створення [180].

Отже, всі примірники електронного документа (копії відеозапису) вважаються його оригіналами. З урахуванням цього потерпілий апріорі позбавлений можливості здобувати відеозаписи, адже чинна редакція частини третьої статті 93 КПК України не надає йому права збирати оригінали документів; потерпілий може отримувати тільки їх копії.

У ряді випадків це здатне унеможливити ефективний захист порушених прав потерпілого, призвести до втрати важливих доказів та загалом завдати непоправної шкоди кримінальному провадженню.

Навіть якщо потерпілому фактично вдасться одержати відеозапис та надалі подати його слідчому, прокурору, слідчому судді чи суду, він може бути визнаний недопустимим доказом. За таких обставин інтенція потерпілого сприяти органам кримінальної юстиції втрачає будь-який сенс. Його участь

у кримінальному провадженні та доказуванні набуває формального характеру та не в змозі призвести до дієвих і значимих результатів [321, с. 185].

Слід також звернути увагу, що пункт 3 частини першої статті 56 КПК України закріплює право потерпілого подавати докази слідчому судді. Втім, на практиці це право є надто обмеженим, оскільки в більшості питань, що віднесені до предмету відання слідчого судді, потерпілі участі не беруть. Подавати докази слідчому судді вони можуть лише в разі оскарження рішень, дій та бездіяльності уповноважених осіб, заявлення відводів.

Усе це обґрунтовує потребу розширення та деталізації права потерпілого на збирання та подання доказів, підкреслює важливість сформульованих нами пропозицій.

Привертає увагу пропозиція І.В. Ракіпової забезпечити ініціативу та участь під час допиту свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні відповідно до правил, передбачених статтею 225 КПК України, безпосередньо таких учасників кримінального провадження, як потерпілий, його представник, законний представник. Забезпечення права потерпілого на процесуальну комунікацію таким чином у ряді випадків сприятиме змагальності, рівності, оперативності досудового провадження [207, с. 127].

Слід зауважити, що наразі законодавець наділив правом звернення до слідчого судді з відповідним клопотанням лише сторони кримінального провадження та представника юридичної особи, стосовно якої здійснюється провадження.

Здійснюючи представництво потерпілого в кримінальному провадженні, здобувач зіштовхнувся з потребою допиту важливого свідка в порядку статті 225 КПК України, оскільки попередньо ця особа отримала повістку про виклик до територіального центру комплектування та соціальної підтримки. У разі, якщо б свідка було мобілізовано, це поставило під сумнів його подальший допит у суді, адже період проходження служби в Збройних силах України може бути досить

тривалим. Більш того, існує ризик травмування свідка чи навіть його загибелі унаслідок ведення бойових дій. Заразом здобувачу довелося ініціювати подання клопотання перед дізнавачем; для самостійного звернення до слідчого судді, на жаль, не існувало юридичних підстав.

Вважаємо, що потерпілий повинен мати право самостійно ініціювати допит себе, свідків та осіб, стосовно яких уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого, в порядку статті 225 КПК України. Вказане право стане важливою гарантією права потерпілого на збирання та подання доказів. Отже, пропонуємо внести до статті 225 Кодексу необхідні доповнення.

2.2.3. Право потерпілого на участь у слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях. Гарантії прав потерпілого під час їх проведення

У юридичній науці слідчі (розшукові) дії поділяють на гласні та негласні [70, с. 573], що також впливає з норм чинного КПК України. Стосовно процесуальних дій ми притримуємося думки, що вони співвідносяться зі слідчими діями як ціле і частина. Тобто слідчі (розшукові) дії є окремим різновидом процесуальних дій у кримінальному провадженні.

Як вже було зазначено, одним із способів збирання доказів потерпілим є, власне, ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій.

Прикметно, що в такому разі слідчі (розшукові) дії проводяться за участю потерпілого – як особи, котра їх ініціювала. Виняток становлять випадки, коли через специфіку слідчої (розшукової) дії це неможливо або потерпілий письмово відмовився від участі в ній. Потерпілий має право ставити питання, висловлювати свої пропозиції, зауваження та заперечення щодо порядку проведення відповідної слідчої (розшукової) дії, які заносяться до протоколу

(частина шоста статті 223 КПК України). Право потерпілого на участь у слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях знаходить своє закріплення й у пункті 4 частини другої статті 56 КПК України.

Втім, як слушно зазначає М.О. Буртовий, окремі процесуальні дії за участю потерпілого потребують удосконалення законодавчої регламентації з метою забезпечення ефективної реалізації потерпілим своїх прав та інтересів під час досудового розслідування [36, с. 107]. Важливим гарантом захисту прав і свобод людини взагалі та при провадженні слідчих (розшукових) дій виступає, зокрема, процесуальна форма слідчої дії [255, с. 441].

В аспекті забезпечення прав потерпілого на досудовому розслідуванні пропонуємо спершу дослідити **пред'явлення особи, речі, трупа для впізнання**.

Аналіз слідчої практики свідчить, що при розслідуванні таких видів злочинів як убивства, торгівля людьми, захоплення заручників, розбійні та грабіжницькі напади, крадіжки, шахрайства, вимагання, зґвалтування, умисні нанесення тілесних ушкоджень та багатьох інших, обов'язково виникає потреба пред'явлення підозрюваних (обвинувачених) свідкам та потерпілим для впізнання. На превеликий жаль, потерпілі й свідки часто залишаються наодинці зі злочинцями. На них тиснуть, їх шантажують, погрожують, а інколи – вдаються до фізичної розправи [313, с. 5].

З метою мінімізації негативного впливу на потерпілих законодавець закріпив окремі гарантії його прав: 1) можливість проведення впізнання в умовах, коли впізнавана особа не бачить і не чує особи, яка впізнає, тобто поза її візуальним та аудіоспостереженням (частина четверта статті 228 КПК України); 2) можливість проведення впізнання за фотознімками, матеріалами відеозапису (частина шоста, сьома статті 228 КПК України); 3) можливість залучення для проведення впізнання психологів, педагогів та інших спеціалістів (частина восьма статті 228 КПК України).

Обов'язковими випадками залучення до слідчих (розшукових) дій законного представника, педагога, психолога або лікаря є їх проведення за участю малолітньої або неповнолітньої особи (стаття 227 КПК України).

Разом із тим не слід виключати обставини, коли психолог чи лікар може знадобитися повнолітнім потерпілим чи окремим категоріям повнолітніх потерпілих, наприклад, особам, які є сурогатними матерями [14, с. 2874]. Вчинення кримінального правопорушення – особливо якщо його об'єктом є життя, здоров'я, статева свобода та статева недоторканість – є одним із найбільш психотравмуючих факторів для особи. До того ж кожна людина індивідуально сприймає подію кримінального правопорушення, і її наслідки можуть різнитися, насамперед залежно від психічного стану потерпілого, рівня його психологічної стійкості.

Процесуальне рішення про залучення психолога або лікаря приймає слідчий, дізнавач або прокурор, яке, однак, може не завжди належним чином враховувати інтереси потерпілого. З огляду на це пропонуємо доповнити частину восьму статті 228 КПК України новим реченням: «За клопотанням потерпілого слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язаний залучити психолога та/або лікаря. Потерпілий також має право залучити психолога та/або лікаря самостійно».

В такому разі потерпілий зможе покласти залучення відповідного фахівця на сторону обвинувачення або ж залучити його власними силами, визначивши конкретну особу, якій потерпілий довіряє, комфортно почувається в роботі з нею. Прикметно, що стаття 6 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» закріплює право кожного на вільний вибір лікаря [75], тож обмеження потерпілого в здійсненні цього права є апріорі незаконним.

Тотожне правило доцільно закріпити й у статті 229 КПК України, котра регламентує пред'явлення для впізнання речей. Побачивши зброю, яка стала знаряддям вчиненого проти потерпілого кримінального правопорушення

(наприклад, ніж), останньому може стати зле, він може розхвилюватися чи навіть зіштовхнутися з нервовим розладом.

Крім того, пропонуємо закріпити в частині першій статті 228 та частині першій статті 229 КПК України право потерпілого відмовитися від участі у впізнанні. Це убезпечить потерпілих від можливого тиску з боку сторони обвинувачення та надасть їм змогу самостійно вирішувати потребу участі в слідчій дії. В разі, якщо потерпілий одержить повістку про виклик для участі у впізнанні, він зможе відмовитися від останнього та правомірно не прийти за викликом.

Зважаючи, що пред'явлення для впізнання трупа здійснюється з додержанням вимог, передбачених частинами першою та восьмою статті 228 КПК України, вказані новели поширюватимуться, в тому числі, на цей різновид впізнання.

Вважаємо, що аналогічні правила стосовно залучення психолога та/або лікаря, добровільної участі потерпілого мають поширюватися й на **слідчий експеримент** (стаття 240 КПК України). Відтворення дій, обстановки, обставин певної події із залученням потерпілого: 1) має відбуватися лише за його згодою; 2) не повинно створювати для нього психологічний дискомфорт. Ретроспективне відтворення обставин вчиненого кримінального правопорушення та інших пов'язаних із цим обставин може викликати у потерпілого негативні емоції, а в окремих випадках – травмувати його психічне здоров'я. У межах слідчого експерименту потерпілий вимушений вдруге стати жертвою кримінального правопорушення (хоча й умовно, імітаційно), пережити його вдруге.

Перейдемо до аналізу наступної слідчої дії – **освідування**. Як зазначають Є.Д. Лук'янчиков та Б.Є. Лук'янчиков, освідування особи є різновидом слідчого огляду, але виокремлюється в самостійну слідчу (розшукову) дію завдяки специфіці об'єкта, що підлягає обстеженню, – тіла живої людини [137, с. 3]. На сьогодні порядок та умови проведення освідування визначаються статтею 241

КПК України. Вивчаючи цю статтю, можна виокремити низку гарантій, котрі забезпечують реалізацію права освідуваних осіб на повагу до їх честі та гідності, права тілесної недоторканності, а також запобігають вчиненню дій, які можуть зашкодити їх життю й здоров'ю. Крім цього, вони є важливим елементом кримінальної процесуальної форми та встановлюють чіткі правила (порядок) освідування особи.

Заразом положення статті 241 КПК України містять серйозні недоліки та проблеми, що потребують пошуку шляхів їх якнайшвидшого вирішення.

У 2015 році Топчій В.В. та Карпенко Н.В. звернули увагу, що згідно з КПК України рішення про проведення освідування приймається прокурором, а не слідчим, як це було раніше, що, на їх думку, є негативним явищем. З метою економії часу та забезпечення ефективності освідування автори запропонували уповноважити на винесення постанови про його проведення слідчого (поруч із прокурором) [248, с. 21].

Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану» від 27 липня 2022 року № 2462-IX [79] стаття 241 КПК України була викладена в оновленій редакції, згідно з якою право виносити постанову про проведення освідування одержали слідчий та дізнавач. Втім, примусове освідування (якщо особа відмовилася від його проходження) все ж досі здійснюється лише на підставі постанови прокурора.

Водночас ми вважаємо ці зміни недоречними. Проведення освідування на підставі постанови прокурора (у всіх випадках) є додатковою процесуальною гарантією, котра покликана обмежити безпідставні та надмірні втручання в права освідуваних осіб. Здійснюючи нагляд за додержанням законів під час досудового розслідування, прокурор аналізує фактичні підстави для освідування, можливість досягнення мети цієї слідчої дії та приймає обґрунтоване рішення стосовно потреби її проведення. Рефлексія до практики КПК 1960 року, коли постанову

про проведення освідування виносив слідчий, на нашу думку, хоча й підвищує оперативність досудового розслідування, однак звужує права освідуваних осіб, що є негативним явищем. На період воєнного стану дискусія про виправданість цього кроку законодавця, який вирішив забезпечити дієвість кримінального провадження шляхом обмеження прав його учасників, має право на існування. Водночас за звичайних обставин такі законодавчі зміни видаються нам недоцільними.

Цікаво, що назва Закону № 2462-ІХ лише частково відповідає його змісту, оскільки далеко не всі зміни (зокрема щодо освідування) стосуються вдосконалення положень досудового розслідування саме в умовах воєнного стану. Після припинення чи скасування цього особливого правового режиму внесені до статті 241 КПК України зміни продовжать функціонувати.

Отже, з настанням мирного часу чи навіть вже зараз пропонуємо повернутися до нормативного регулювання, згідно з яким освідування у всіх випадках проводиться на підставі постанови прокурора.

Як вже було зазначено, спочатку особі пропонується пройти освідування добровільно, і лише у разі відмови воно проводиться примусово (частина друга статті 241 КПК України). Водночас ця норма є нічим іншим як юридичною фікцією, оскільки відсутність згоди особи не перешкоджає слідчому, дізнавачу, прокурору провести освідування шляхом застосування примусу. Ця норма відіграє роль певного «запобіжника», «проміжного етапу», який не дозволяє застосовувати примус відразу, проте цього недостатньо для повноцінного забезпечення прав і свобод освідуваної особи.

З метою вдосконалення порядку проведення примусового освідування О.В. Баулін пропонує передбачити в КПК України обов'язок слідчого, прокурора проводити таку дію тільки за ухвалою слідчого судді й лише у випадку, якщо відомості про кримінальне правопорушення та особу, яка його вчинила,

неможливо отримати в інший спосіб [28, с. 48]. Вказана пропозиція здається цікавою та заслуговує на увагу.

Раніше ми з О.П. Кучинською звернули увагу на те, що згідно зі статтею 241 КПК України копія протоколу освідування надається особі тільки коли воно здійснювалося щодо неї примусово. Власне, залишається незрозумілим, навіщо законодавець обмежив у цій можливості особу, яка погодилася пройти освідування в добровільному порядку.

У зв'язку з цим нами було запропоновано внести зміни до частини п'ятої статті 241 КПК України. Приємно, що наведені пропозиції були повною мірою враховані. Частина четверта статті 241 КПК України в редакції Закону № 2462-IX наразі сформульована так: «Про проведення освідування складається протокол згідно з вимогами цього Кодексу, копія якого надається особі, освідування якої здійснювалося».

Ще одним недоліком статті 241 КПК України є наявність у ній таких оцінних категорій як «дії, що принижують честь і гідність особи», а також «зображення, демонстрація яких може розглядатися як образлива для освідуваної особи». Варто зауважити, що чинне законодавство не містить визначення понять «честь» та «гідність», а також не встановлює межі допустимої поведінки, яка б узгоджувалася з повагою до цих чеснот, забезпечувала їх непорушність та недоторканність. Таким чином, застосувати на практиці положення статті 241 КПК України щодо заборони вчинення дій, які принижують честь і гідність особи, вкрай складно. Користуючись цим законодавчим недоліком, слідчі та прокурори часто можуть «не вбачати» у своїх діях, а також у діях інших учасників освідування приниження честі та гідності освідуваної особи. У випадку із зображеннями, демонстрація яких може розглядатися як образлива для освідуваної особи, має місце аналогічна ситуація. Крім того, доцільно закріпити вимогу щодо збереження в опечатаному вигляді не тільки зображень, а й матеріалів відеозапису, якщо освідувана особа вважає їх образливими.

Слід взяти до уваги, що під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжних заходів, слідчий суддя оцінює достатність, вагомість доказів, які вказують на вчинення особою кримінального правопорушення, та/або підтверджують інші обставини, на які посилаються сторони кримінального провадження. Одним із таких доказів цілком може стати протокол освідування та додатки до нього. Потреба дослідження останніх слідчим суддею може виникнути й у інших випадках, наприклад, при вирішенні відводу слідчого, дізнавача, прокурора, розгляді клопотання про дозвіл на обшук тощо. Таким чином, слід передбачити можливість надання опечатаних матеріалів не лише суду, а й слідчому судді.

Зважаючи на викладене вище, пропонуємо внести до абзацу 3 частини третьої статті 241 КПК України відповідні зміни.

Водночас найбільш серйозна правова проблема стосується освідування потерпілого. Так, згідно з пунктом 3 частини першої статті 56 КПК України подання доказів слідчому, прокурору, слідчому судді та суду є правом потерпілого, яке він здійснює на власний розсуд. Крім того, участь у слідчих (розшукових) діях законодавець визначив саме як право потерпілого, а не як його обов'язок (пункт 4 частини другої статті 56 КПК України).

Відтак виникає питання, чому стаття 241 КПК закріплює можливість примусового відібрання доказів (шляхом виявлення особливих прикмет чи слідів на тілі, одязі особи) у потерпілого, який згідно з чинним законодавством взагалі не зобов'язаний їх подавати. Положення статті 241 КПК України в частині освідування потерпілого суперечать іншим нормам Кодексу та, вочевидь, не забезпечують йому належних правових гарантій при проведенні цієї слідчої дії.

24,16 % респондентів вважає право слідчого, прокурора здійснити примусове освідування потерпілого, якщо він відмовляється пройти його у добровільному порядку, некоректним, 18,79 % – скоріше некоректним. 40,94 %

осіб також зауважили, що примусове освідчення потерпілого не узгоджується з його правом подавати докази, 24,16 % – скоріше не узгоджується.

У зв'язку з цим пропонуємо внести відповідні зміни до частини першої статті 241 КПК України. Крім цього, зміни необхідно внести й до абзацу 2 частини третьої статті 241 КПК України, доповнивши її новим реченням такого змісту: «Примусове освідчення потерпілого не допускається». Власне, така новела надасть практичне значення пропозиції слідчого, дізнавача, прокурора пройти освідчення добровільно, оскільки відмова потерпілого матиме наслідком негайне припинення цієї слідчої дії.

Звісно, пункт 8 частини третьої статті 42 КПК України так само визначає, що подання доказів є правом підозрюваного та обвинуваченого (а не їх обов'язком). Разом із тим втручання в права підозрюваного шляхом застосування до нього примусу пояснюється потребою забезпечення публічного інтересу та досягнення завдань кримінального провадження.

Водночас примусове освідчення потерпілого є непропорційним втручанням в його права, яке всупереч чинним приписам кримінального процесуального законодавства обмежує його здатність самостійно вирішувати питання про подання (або неподання) доказів [125, с. 54-62], участі у слідчих (розшукових) діях.

2.2.4. Право потерпілого оскаржувати рішення, дії та бездіяльність уповноважених осіб, ухвал слідчого судді

За допомогою процедур оскарження можливо домогтися скасування незаконних та необґрунтованих процесуальних рішень, зобов'язати слідчого, дізнавача, прокурора вчинити певні дії або припинити їх вчинення. У такий спосіб суб'єкти оскарження усувають помилки, допущені уповноваженими особами, спонукають їх до виконання своїх повноважень, відстоюють власні

права та інтереси, впливають на хід і результати досудового розслідування. Більш того, у разі розгляду скарги (навіть при подальшій відмові в її задоволенні) відповідні дії, бездіяльність та рішення переглядаються й одержують правову оцінку, що також є позитивним аспектом процедури оскарження.

Згідно зі статтею 24 та пунктом 7 частини першої статті 56 КПК України протягом кримінального провадження потерпілий має право оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду в порядку, передбаченому Кодексом. На досудовому розслідуванні порядок здійснення вказаного права деталізується в статтях 303-310 КПК України.

Законодавець встановив вичерпний перелік дій, бездіяльності та рішень органів досудового розслідування або прокурора, що підлягають оскарженню під час досудового розслідування. Скарги на інші рішення, дії чи бездіяльність можуть бути предметом розгляду під час підготовчого судового засідання за правилами статей 314-316 КПК України. Водночас рішення, дії чи бездіяльність, перелік яких визначено у частині першій статті 303 Кодексу, не можуть бути оскаржені у підготовчому засіданні [253, с. 142].

Втім, як справедливо зазначає Н.В. Нестор, оскарження до слідчого судді окремих постанов (дій, бездіяльності – О.В.) слідчих, прокурорів не завжди є можливим, оскільки наведений у частині першій 1 статті 303 КПК України перелік є вичерпним і не завжди враховує інтереси потерпілого. Отже, вчена пропонує надати право потерпілому та його представнику, законному представнику під час досудового розслідування оскаржувати всі дії та рішення дізнавача, слідчого, прокурора, якщо останні порушують права і законні інтереси потерпілого, до слідчого судді, доповнивши частину першу статті 303 КПК України пунктом 12 такого змісту: «процесуальні дії та процесуальні рішення слідчого, дізнавача, прокурора, які порушують права і законні інтереси потерпілого, – потерпілим, представником потерпілого, законним представником потерпілого» [157, с. 129-130, 132].

Цю пропозицію ми вважаємо слушною та повною мірою підтримуємо її. За таких обставин, попри можливі ризики, право потерпілого на оскарження під час досудового розслідування буде належним чином гарантоване і вийде на якісно новий рівень, розширивши межі свого здійснення. Водночас не слід забувати про оскарження бездіяльності (поруч з оскарженням рішень та дій).

Недотримання розумних строків слідчим, дізнавачем, прокурором під час досудового розслідування, на відміну від інших видів бездіяльності, оскаржується потерпілим не слідчому судді, а прокурору вищого рівня (стаття 308 КПК України), що є свого роду диференційованою процедурою в розрізі права потерпілого на оскарження.

Водночас голова ВС С.І. Кравченко, який попередньо очолював ККС ВС, переконаний, що стаття 308 КПК України потребує змін. На його думку, оскарження недотримання розумних строків має здійснюватися до суду. При цьому слід передбачити, що відповідні ухвали слідчих суддів можуть бути оскаржені в апеляційному порядку. Отже, зміни потрібно внести й до статті 309 КПК України, прописавши чітку процедуру розгляду цього питання [237].

Безперечно, судовий контроль є більш ефективним інститутом, ніж здійснення перевірки прокурором вищого рівня. Насамперед це пояснюється тим, що слідчий суддя розглядає скарги згідно з правилами судового розгляду, передбаченими статтями 318-380 КПК України. Володіючи широким спектром повноважень, суддя має можливість повно та всебічно дослідити порушене в скарзі питання і правильно вирішити його. Натомість порядок розгляду скарги прокурором вищого рівня КПК України не регламентує, що робить його невизначеним, непрогнозованим. До того ж підвищеним є ризик необ'єктивності розгляду скарги.

Нам здається правильним підхід В.І. Шестакова, який вважає, що питання оскарження недотримання розумних строків у кримінальному провадженні мають вирішуватися так само, як інші скарги щодо можливого порушення

слідчим або прокурором прав людини. Можливість оскарження прокурору вищого рівня може бути залишена тільки як необов'язкова альтернатива для забезпечення швидкості вирішення відповідного питання [315, с. 221].

У розрізі забезпечення прав потерпілого на досудовому розслідуванні ці висновки видаються нам обґрунтованими. Отже, пропонуємо викласти статтю 308 КПК України в оновленій редакції та доповнити частину першу статті 303 КПК України новим пунктом.

Щодо оскарження потерпілим ухвал слідчого судді варто зазначити наступне. Вичерпний перелік ухвал, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку під час досудового розслідування, наведений у статті 309 КПК України. Натомість коло суб'єктів та межі апеляційного оскарження за загальним правилом визначаються статтею 393 Кодексу.

Згідно з пунктом 7 частини першої статті 393 КПК України потерпілий, його законний представник чи представник мають право подати апеляційну скаргу в частині, що стосується інтересів потерпілого, але в межах вимог, заявлених ними в суді першої інстанції. Звідси вбачається, що законодавець досить широко підійшов до питання оскарження судових рішень цими суб'єктами. Критерієм наявності права на апеляційне оскарження є інтереси потерпілого. Тим не менш, тлумачення цієї норми (зокрема формулювання «інтереси потерпілого», «в межах вимог, заявлених в суді першої інстанції») та її застосування супроводжуються на практиці істотними проблемами.

Аналізуючи оскарження ухвал слідчого судді про скасування повідомлення про підозру, об'єднана палата ККС ВС дійшла висновку, що таким правом потерпілий, його представник та законний представник не наділені. Судом було зауважено, що про відсутність у потерпілого або його законного представника чи представника права на апеляційне оскарження ухвали слідчого судді, постановленої за результатом розгляду скарги про скасування повідомлення про підозру, свідчать і положення пункту 10 частини першої статті 303 КПК України.

Законодавець надав право оскарження повідомлення про підозру лише самому підозрюваному, його захиснику чи законному представнику, визначивши таким чином коло осіб, інтересів яких це стосується. Відсутність у потерпілого або його законного представника чи представника права оскарження повідомлення про підозру свідчить і про відсутність можливості оскаржити рішення слідчого судді в апеляційному порядку [191].

Водночас з цим висновком ми категорично не погоджуємося. Вважаємо, що ВС витлумачив норми КПК України помилково, що призвело до обмеження права потерпілого на оскарження та знівелювало його право впливати на хід і результати досудового розслідування.

Як вже зазначалося в попередньому підрозділі дисертаційної роботи, напрями процесуальної діяльності та інтереси потерпілого не є сталими. У кожному конкретному випадку потерпілий самостійно визначає свій пріоритет у кримінальному провадженні, формує правову позицію та, використовуючи права, надані йому кримінальним процесуальним законодавством, дотримується обраної тактики. Отже, множина питань, що стосуються інтересів потерпілого в кримінальному провадженні, є надзвичайно розгалуженою. Теоретично та практично складно віднайти сферу кримінального процесу, котра б взагалі не зачіпала інтереси потерпілого.

У касаційному провадженні прокурор справедливо зазначив, що саме потерпілий безпосередньо заінтересований у тому, щоб особа, яку він вважає винуватою, була притягнута до кримінальної відповідальності і відшкодувала йому завдані збитки. Втім, без повідомлення про підозру це є неможливим [191]. До того ж пункт 10 частини першої статті 303 КПК України, на який послалася об'єднана палата ККС ВС, стосується випадків оскарження повідомлення про підозру, однак не ухвали слідчого судді, постановленої за результатами такого оскарження. За жодних сумнівів, скасування повідомлення про підозру насамперед охоплюється інтересами сторони захисту. Натомість залишення його

«в силі» становить інтерес сторони обвинувачення та найчастіше – інтерес потерпілого. Стаття 303 КПК України прямо не корелює зі статтею 309 Кодексу, не може звужувати її зміст та не повинна використовуватися в цілях її тлумачення.

Прикметно, що в справі № 756/10189/20 одним із суддів було висловлено окрему думку. Суддя не погодився з мотивами, покладеними в основу постанови об'єднаної палати ККС ВС, що вплинуло на зміст його резолютивної частини та висновок щодо застосування положень пункту 7 частини першої статті 393, частини другої статті 309 КПК України. На переконання судді, висновок, зроблений об'єднаною палатою ККС ВС, слід було викласти у розширеній редакції, а саме: «З огляду на положення пункту 7 частини першої статті 393 та частини другої статті 309 КПК України у їх взаємозв'язку, якщо судове провадження у першій інстанції ще не здійснювалось, оскільки не закінчене досудове розслідування, то право потерпілого або його законного представника чи представника на оскарження ухвал слідчого судді у випадках, передбачених цим Кодексом, може бути обмежене лише сферою інтересів потерпілого, яку слід визначати із сукупності усіх обставин кримінального провадження. Потерпілий або його законний представник чи представник мають право на оскарження ухвали слідчого судді про скасування повідомлення про підозру в апеляційному порядку, якщо це стосується інтересів потерпілого» [162]. І.В. Гловюк також зауважує, що потерпілий має бути визнаний суб'єктом оскарження ухвали слідчого судді про скасування повідомлення про підозру [50, с. 29]. Власне, у цьому питанні наші погляди збігаються.

Навіть якщо слідчий суддя відмовить у задоволенні скарги підозрюваного, його захисника чи законного представника на повідомлення про підозру, вважаємо, що в окремих випадках потерпілий може оскаржити й таке рішення слідчого судді. За умови, що підозрюваний відшкодував потерпілому завдану шкоду або ж потерпілий пробачив підозрюваного та більше не прагне притягнути

його до кримінальної відповідальності, потерпілий цілком може сприяти стороні захисту та наполягати на скасуванні повідомлення про підозру. Вбачається, що все залежить від конкретних обставин кримінального провадження, цілей та інтересів потерпілого (які до того ж можуть змінюватися, трансформуватися).

Сподіваємося, згодом окреслене питання виникне знову і його зрештою належним чином вирішить ВП ВС, зважаючи, однак, на потребу дієвого забезпечення права потерпілого на оскарження рішень слідчого судді.

Прикметно, що пункт 7 частини першої статті 393 КПК України досить широко характеризує право потерпілого та його представників на оскарження. Отже, потреби змінювати законодавство в цьому аспекті ми не вбачаємо. Головна проблема полягає в трактуванні норми, а не в її змісті.

Цікаво, що в проєкті Закону № 4653 України від 08 квітня 2014 року взагалі пропонувалося закріпити можливість апеляційного оскарження учасниками кримінального провадження усіх без винятку ухвал слідчого судді [202]. Водночас це могло б створити ризик зловживань процесуальними правами, затягування кримінального провадження, а також позбавило б оскарження ухвал слідчого судді визначеності, предметності.

Принагідно слід зауважити, що закріплення в КПК України принципу процесуального віктимцентризму, про який ми згадували в підрозділі 2.1 дисертаційної роботи, змогло б виключити чи принаймні мінімізувати простір для звуженого, несприятливого тлумачення норм, в яких містяться права потерпілого, у тому числі право на оскарження.

2.2.5. Право потерпілого користуватися професійною правничою допомогою

Згідно зі статтею 59 Конституції України [101] кожен має право на професійну правничу допомогу. З цією метою в Україні функціонує адвокатура

– недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги на професійній основі [76]. Як слушно зазначається в рішенні Конституційного Суду України від 30 вересня 2009 року в справі № 1-23/2009, право на професійну правничу допомогу слугує гарантією реалізації, охорони та захисту інших прав і свобод людини та громадянина, і в цьому полягає його соціальна значимість [217].

О.Д. Святоцький вказує, що розбудова правової держави неможлива без створення гарантій для захисту прав людини, без забезпечення механізму функціонування такого специфічного демократичного інституту, яким є адвокатура [223, с. 4].

Основні принципи, що стосуються ролі юристів, прийняті VIII Конгресом ООН з попередження злочинності і поводження з правопорушниками 27 серпня – 07 вересня 1990 року, передбачають, що кожна людина має право звернутися до будь-якого юриста для захисту та відстоювання своїх прав на всіх стадіях кримінального провадження [4].

Забезпечення права потерпілого на представника та можливість у будь-який момент відмовитися від його послуг (пункт 8 частини першої статті 56 КПК України) є визначною процесуальною гарантією, яка відіграє важливу роль на всіх без винятку етапах досудового розслідування.

Слід зазначити, що в кримінальному процесі термін «представник потерпілого» охоплює такі категорії осіб: 1) керівник юридичної особи, інша особа, уповноважена законом або установчими документами, працівник юридичної особи за довіреністю (частина друга статті 58 КПК України); 2) особи, які мають право бути захисником у кримінальному провадженні (частини перша, друга статті 58 КПК України), тобто адвокати. Крім того, у кримінальному провадженні можуть брати участь законні представники потерпілого (стаття 59 КПК України).

З огляду на це може виникнути запитання – який з вищеперерахованих представників згадується в пункті 8 частини першої статті 56 КПК України? Аналізуючи зміст наведеного пункту, зокрема словосполучення «відмовитися від його послуг», доходимо висновку, що в ньому йдеться про представництво як вид адвокатської діяльності, передбачений пунктом 9 частини першої статті 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Тим не менш, людям, які не володіють спеціальними знаннями у галузі права (насамперед потерпілим), це може видатися складним і дещо незрозумілим.

Більш того, вжите законодавцем формулювання звужує обсяг правничої допомоги, яка може надаватися потерпілому адвокатом, оскільки, окрім представництва, вона включає діяльність з надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру тощо (пункт 6 частини першої статті 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»).

Термін «послуги», хоча й може позначати надання правничої допомоги, виходячи зі змісту статей 901-907 ЦК України, проте його вжиття, на нашу думку, все ж не повною мірою та не зовсім коректно характеризує професійну діяльність адвоката.

З огляду на це вважаємо, що пункт 8 частини першої статті 56 КПК України слід викласти в наступній редакції: «Протягом кримінального провадження потерпілий має право користуватися професійною правничою допомогою адвоката та в будь-який момент відмовитися від неї». На нашу думку, це зможе більш точно відобразити можливість потерпілого користуватися професійною правничою допомогою в кримінальному провадженні та виключить будь-які неоднозначні трактування вказаної норми.

Д.Ю. Кавун стверджує, що участь представника-адвоката потерпілого у досудовому розслідуванні є формою надання кваліфікованої правничої допомоги жертві кримінального правопорушення з відстоювання її прав

і законних інтересів. Інститут представництва дозволяє потерпілому відстоювати свої права і законні інтереси не лише особисто, а й через вільно обраного ним на представника-адвоката [94, с. 207].

Заразом О.Ю. Костюченко вказує, що КПК України не передбачає випадків обов'язкової участі у кримінальному провадженні представників потерпілого. Орган досудового розслідування в справі, за якою потерпілого визнано неповнолітнім або недієздатним, забезпечує тільки участь його законного представника (представництво за законом) [104, с. 40].

Окремі вчені вважають, що потерпілий достатньо захищається прокурором, а отже залучення адвоката-представника є необов'язковим. Серед іншого існує думка, згідно з якою прокурор, як представник держави, що реалізує публічні функції, а саме функції нагляду за додержанням законів, обвинувачення, забезпечення прав учасників процесу, сприяє розкриттю кримінального правопорушення, відшкодуванню заподіяної потерпілому шкоди, виступає гарантом додержання всіх інших його прав і законних інтересів, своєчасно реагує на будь-які протиправні дії органів досудового розслідування щодо потерпілого [92, с. 183]. Ю.В. Бубир зауважує, що прокурорський нагляд у формі процесуального керівництва є важливою гарантією забезпечення прав, адже прокурор здійснює наглядові функції протягом усього досудового розслідування та повинен сприяти як охороні прав і законних інтересів громадян, так і вживати заходи до усунення порушень закону [35, с. 43].

Звісно, консеквентне розширення прав сторони обвинувачення та надання їй додаткових опцій під час здійснення кримінального провадження сприяє забезпеченню прав потерпілого, проте лише опосередковано, індиректно [332, с. 256]. У ряді випадків прокурор, забезпечуючи підтримання публічного обвинувачення, ігнорує інтереси потерпілого та не сприяє відновленню його прав, що, вочевидь, дозволяє спростувати вказану тезу та навпаки підкреслює значимість залучення до процесу фахового юриста, який всіляко привертатиме

увагу до проблем потерпілого, відстоюватиме його інтереси в кримінальному провадженні, вказуватиме стороні обвинувачення на її помилки та за можливості виправлятиме їх.

Щодо практичної реалізації потерпілим права на професійну правничу допомогу варто також звернути увагу на наступне. Відповідно до статті 30 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» за здійснення представництва та надання інших видів правничої допомоги клієнту адвокат отримує винагороду – гонорар. Порядок обчислення гонорару (фіксований розмір, погодинна оплата), порядок його сплати тощо визначаються в договорі про надання правничої допомоги. Згідно з частиною другою статті 120 КПК України витрати, пов'язані з оплатою допомоги представника потерпілого, покладаються на самого потерпілого. Таким чином, особа, якій кримінальним правопорушенням було завдано моральної, фізичної або майнової шкоди та яка надалі витрачатиме величезну кількість часу й зусиль на відновлення своїх порушених прав, вимушена додатково оплачувати професійну правничу допомогу адвоката (за умови, що вона не володіє спеціальними знаннями в галузі кримінального процесу, а це має місце в більшості випадків).

Звісно, у разі ухвалення обвинувального вироку з обвинуваченого на користь потерпілого стягуються здійснені ним документально підтвержені процесуальні витрати (стаття 124 КПК України), однак до цього часу потерпілий все одно повинен за власний рахунок оплачувати професійну правничу допомогу. Більш того, з початку досудового розслідування до набрання обвинувальним вироком законної сили може минути далеко не один рік. Процедура стягнення грошових коштів з обвинуваченого також здатна супроводжуватися певними проблемами.

Не слід забувати й про можливість закриття кримінального провадження (наприклад, у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності), ухвалення виправдувального вироку тощо. При цьому вказане може відбутися

за відсутності вини потерпілого, зокрема внаслідок неналежного виконання своїх повноважень слідчим, дізнавачем, прокурором, зайняття та обстоювання стороною обвинувачення хибної правової позиції. В такому разі потерпілий залишиться незахищеним, а витрачені ним грошові кошти не будуть стягнуті з винної особи.

Ю.А. Кравчун та П.Л. Степанов стверджують, що малозабезпечені потерпілих, не маючи коштів та відповідних юридичних знань, не можуть самотійно належним чином відстоювати свої інтереси у кримінальному провадженні, що є відвертим утиском їх прав, на відміну від малозабезпечених підозрюваних, обвинувачених, яким гарантується надання безоплатної правничої допомоги захисником-адвокатом [109, с. 122].

Водночас, як слушно зауважують В.О. Боняк та Ю.О. Коломоєць, потерпіла сторона потребує професійної правничої допомоги чи не більше за підозрюваного. Безоплатна правнича допомога за рахунок держави повинна бути гарантована потерпілому. Такі гарантії містяться в законодавстві деяких зарубіжних держав, наприклад, у КПК Республіки Молдова. В цій державі потерпілому в разі відсутності коштів законодавчо гарантовано послуги призначеного адвоката [33, с. 133].

У чинному КПК України не закріплені випадки обов'язкової участі представника потерпілого, хоча в статті 47 Кодексу передбачені випадки обов'язкової участі захисника у кримінальному провадженні. Це може бути пов'язано з тим, що за радянських часів необхідність законодавчого закріплення обов'язкової участі представника потерпілого заперечувалася [22, с. 187]. Варто підтримати роздуми Д.Ю. Кавуна, який ставить риторичне запитання: «Чому для забезпечення права підозрюваного, обвинуваченого законодавець запровадив кримінальний процесуальний інститут обов'язкової участі захисника-адвоката та інститут залучення адвоката слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом для

здійснення захисту, а для забезпечення прав потерпілого подібних інститутів не передбачив?» [93, с. 62].

Ми переконані, що в соціальній і правовій державі, якою відповідно до статті 1 Конституції визнається Україна, на потерпілих не повинен покладатися надмірний фінансовий тягар у зв'язку з їх участю в кримінальному провадженні; правнича допомога має надаватися потерпілим безоплатно.

Прикметно, що в разі належності потерпілої особи до однієї з категорій, передбачених частинами першою, другою статті 14 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» [77], вона має право подати до Центру з надання безоплатної вторинної правничої допомоги або до територіального органу юстиції за місцем свого фактичного проживання відповідне звернення, на підставі чого Центр призначає адвоката, який надаватиме їй правничу допомогу безоплатно.

У науковій статті в співавторстві з О.П. Кучинською та О.Ю. Кашинцевою ми запропонували наділити правом на безоплатну правничу допомогу осіб, які є сурогатними матерями, з огляду на їх особливу вразливість [14, с. 2874].

Разом з тим вважаємо, що цього не достатньо, а чинне законодавство не встановлює необхідних гарантій прав потерпілого в окресленій сфері та є відверто дискримінаційним. У цьому контексті слід звернутися до Концепції реформування кримінальної юстиції, затвердженої Указом Президента України від 08 квітня 2008 року № 311/2008, в якій прямо наголошується на необхідності встановлення належної процедури отримання безоплатної правничої допомоги особами, які є потерпілими від протиправних посягань [102]. Вказане положення разом з багатьма іншими мало братися до уваги під час реформування кримінального процесуального законодавства і безпосередньо втілитися в КПК України 2012 року, проте з певних причин цього не сталося.

Намагання законодавця включити окремі категорії потерпілих до переліку суб'єктів, які мають право на отримання безоплатної вторинної правничої

допомоги, вже мали місце раніше, однак усі вони виявилися безуспішними (законопроекти № 5107 від 19 лютого 2021 року та № 5107-1 від 09 березня 2021 року) [200; 201].

Водночас 03 травня 2022 року був прийнятий Закон України «Про внесення змін до частини першої статті 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» щодо розширення переліку осіб, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу» (Закон № 2238-IX) [80], згідно з яким потерпілі від кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, катування або жорстокого поводження під час воєнних дій чи збройного конфлікту, отримали право на безоплатну вторинну правничу допомогу в кримінальних провадженнях, розпочатих за фактом вчинення таких кримінальних правопорушень.

Попри шляхетну мету нормативно-правового акта, слід звернути увагу на недоліки внесених змін та можливі проблеми, пов'язані з їх практичним застосуванням.

Закон № 2238-IX здається поверховими, оскільки для належного забезпечення прав потерпілих відповідні зміни слід було внести й до КПК України (стосовно підстав та порядку залучення представника потерпілого, його обов'язкової участі, залучення представника для проведення окремої процесуальної дії тощо) та інших норм Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» (за аналогією з нормами, що стосуються захисту підозрюваного, обвинуваченого). За таких умов адвокати одержали б змогу вступати в кримінальне провадження з самого початку та повноцінно надавати потерпілим правничу допомогу в ролі їхніх представників. Втім, наразі ця можливість залишається доволі спірною.

Ще одним недоліком Закону № 2238-IX є недосконалість формулювання «у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактом вчинення таких кримінальних правопорушень» (проти статевої свободи та статевої

недоторканості, катування або жорстокого поводження під час воєнних дій чи збройного конфлікту). Так, лише за цієї умови потерпілі одержують право на безоплатну вторинну правничу допомогу.

Втім, варто зауважити, що сексуальне насильство, катування тощо можуть бути лише одним із багатьох епізодів іншого злочину, до прикладу, порушення законів та звичаїв війни. У такому разі кримінальне провадження розпочинається саме за ознаками згаданого вище кримінального правопорушення, а не за ознаками сексуального насильства чи катування. Вказане здатне поставити наявність умови, передбаченої у нововведеній нормі, під сумнів, а отже й залучення представника теж залишатиметься дискусійним.

Досудове розслідування може розпочатися за одним діянням (наприклад, завданням середньої тяжкості тілесного ушкодження) з подальшою зміною кримінально-правової кваліфікації на катування чи сексуальне насильство, в тому числі шляхом доповнення кваліфікації складами перелічених злочинів. Таким чином, умова, передбачена в Законі № 2238-ІХ, формально не буде дотримана, адже кримінальне провадження буде розпочате за іншим фактом, який у нормі не фігурує.

З одного боку, ми поділяємо думку А.М. Карвацького, який зазначає, що практика винесення постанов про перекваліфікацію кримінального правопорушення суперечить кримінальному процесуальному законодавству, а зібрані після винесення такої постанови докази є недопустимими. Якщо під час досудового розслідування встановлюється, що кваліфікація діяння повинна бути інакша, ніж та, яка вказувалася при реєстрації провадження у ЄРДР, логічним буде зареєструвати нове кримінальне провадження з відповідною кваліфікацією та прийняти рішення про об'єднання цих проваджень (або закрити одне провадження та розпочати інше – О.В.). Вказане дасть змогу «легітимізувати» уже зібрані під час досудового розслідування докази та виконати вимоги статті 214 КПК України [97, с. 173]. З іншого боку, позаяк в теорії кримінального

процесу вказане питання залишається дискусійним, а на практиці постанови про кваліфікацію зустрічаються досить часто, ми не могли оминати увагою цей аспект досліджуваної проблеми.

Наостанок потрібно констатувати, що вірогідність встановлення, виявлення та притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили злочини, про які йдеться в нормі Закону № 2238-ІХ, на жаль, є надзвичайно низькою.

Наведе вкотре викликає сумнів у практичній цінності змін, внесених до Закону України «Про безоплатну правничу допомогу», та їх загальній ефективності, оскільки участь адвоката в кримінальному провадженні матиме умовний характер [327, с. 94].

Підсумовуючи, вкотре наголошуємо, що право потерпілого користуватися професійною правничою допомогою має бути реальним та безумовним.

В.П. Шибіко визначає перелік осіб, для яких процесуальний закон має передбачати обов'язкову участь представника [316, с. 311].

І.В. Ракіпова зазначає, що ряд європейських країн пов'язує надання безоплатної правничої допомоги потерпілим із конкретними правопорушеннями. Певні групи потерпілих мають безумовний доступ до неї або до деяких її форм [208, с. 402].

Фізичним особам, які стали жертвами кримінальних правопорушень, у Чехії присвячений окремий закон. Останній унормовує порядок надання жертвам правничої допомоги, в тому числі безоплатної, надання їм інформації про кримінальне провадження, забезпечення безпеки жертв, закріплює їх право на приватність, механізми запобігання вторинній віктимізації, одержання фінансової допомоги, встановлює категорії особливо вразливих жертв тощо. Закон, присвячений наданню захисту та допомоги потерпілим і свідкам, успішно функціонує в Польщі [11, с. 37].

Водночас ми не вбачаємо потреби у визначенні окремих підстав та/або категорій справ, за яких участь адвоката-представника потерпілого має визнаватися обов'язковою. Переконані, у кримінальному провадженні адвокат повинен надаватися потерпілому безоплатно, за рахунок держави на його першу вимогу в усіх без винятку випадках та незалежно від будь-яких обставин. Запропонований нами варіант зможе найбільш повно забезпечити права й законні інтереси потерпілого та фактично (а не лише декларативно) продемонструє ставлення держави до цього питання.

Інші науковці також висловлюють думку про те, що потерпілий має право претендувати на отримання безоплатної правничої допомоги, виходячи, зокрема, з його статусу в кримінальному провадженні [193, с. 128].

З цією метою пропонуємо внести зміни до статті 58 КПК України, доповнивши її частинами шостою та сьомою наступного змісту:

«6. У всіх випадках потерпілий має право на надання йому професійної правничої допомоги безоплатно, за рахунок держави.

7. Адвокат може бути залучений для представництва потерпілого у випадках, коли слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя чи суд вирішить, що обставини кримінального провадження вимагають його участі, а потерпілий не залучив його. Потерпілий, його законний представник чи правонаступник має право в будь-який час залучити адвоката, в тому числі для надання безоплатної правничої допомоги».

До Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» також потрібно внести відповідні зміни, які б корелювалися з наведеними вище пропозиціями. Крім того, право на безоплатну професійну правничу допомогу повинні мати правонаступники потерпілого.

Безумовно, практичне втілення вказаних нововведень потребує залучення додаткових коштів із Державного бюджету України (причому значних), проте необхідність забезпечення осіб, потерпілих від злочинів, безоплатною

правничою допомогою була визнана ще в 2008 році, а отже держава свідомо визнала свою здатність у найближчому майбутньому реалізувати зазначений задум, однак не зробила цього.

2.2.6. Право потерпілого на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди

64,43 % учасників опитування вважають, що найбільше значення для потерпілих у кримінальному провадженні має відшкодування шкоди; саме на це передусім спрямована їхня кримінально-процесуальна діяльність.

Питання, пов'язані з відшкодуванням (компенсацією) потерпілому завданої шкоди, ґрунтовно досліджувалися в працях вітчизняних вчених-процесуалістів: М.І. Гошовського, І.В. Грицюка, О.П. Кучинської, І.І. Татарина, Ю.В. Циганюк та багатьох інших.

Вказане право безпосередньо закріплене в пункті 10 частини першої статті 56 КПК України та забезпечується низкою гарантій, що за формою закріплення є: 1) нормами, які регулюють пред'явлення цивільного позову в кримінальному провадженні та його розгляд (вирішення) судом; 2) нормами, що регулюють відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, державою; 3) нормами, котрі передбачають можливість добровільного відшкодування шкоди та заохочують (спонукають) до такого відшкодування; 4) нормами, що передбачають можливість укладення угоди про примирення з покладенням на підозрюваного, обвинуваченого обов'язку відшкодувати завдану шкоду в узгодженому розмірі та у встановлені строки; 5) нормами інституту звільнення від кримінальної відповідальності з умовою відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди; 6) нормами, котрі присвячені застосуванню заходів забезпечення кримінального провадження, насамперед арешту майна.

Разом із тим механізм відшкодування шкоди унаслідок кримінального правопорушення залишається невідпрацьованим, проблемним [141, с. 136]. Дієвість гарантій прав потерпілого у цій площині, а особливо на досудовому розслідуванні, на наше переконання, теж є недостатньою.

Слід погодитися з В.О. Попелюшком, який визначає найбільш поширеним порядком відшкодування шкоди потерпілому її стягнення за судовим рішенням за результатами розгляду цивільного позову в кримінальному провадженні [174, с. 2].

Частиною першою статті 128 КПК України встановлено, що цивільний позов може бути пред'явлений до початку судового розгляду, а отже й на стадії досудового розслідування. Про таку можливість свідчать частина друга статті 61, частина друга статті 62 та пункти 2, 3, 4 частини четвертої статті 291 Кодексу. Водночас пред'явлення позову на досудовому розслідуванні ми сприймаємо критично.

Варто зауважити, що форма та зміст позовної заяви повинні відповідати вимогам, встановленим до позовів, які пред'являються у порядку цивільного судочинства (частина четверта статті 128 КПК України). Статтею 175 ЦПК України передбачено, що позовна заява повинна містити виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги; зазначення доказів, що підтверджують вказані обставини; перелік документів та інших доказів, що додаються до заяви. Відповідно до статті 177 ЦПК України позивач зобов'язаний додати до позовної заяви всі наявні в нього докази, що підтверджують обставини, на яких ґрунтуються позовні вимоги.

Попри це, на досудовому розслідуванні певні обставини можуть бути ще не встановлені, а докази – не зібрані. Також існує ймовірність повідомлення про нову підозру, зміни повідомлення про підозру, встановлення інших підозрюваних та/або осіб, які в силу закону несуть цивільну відповідальність за завдану підозрюваними шкоду. За таких обставин цивільний позов,

що базувався на обставинах і доказах, котрі були наявні на певному етапі досудового розслідування, надалі може виявитися не повною мірою релевантним або ж цілковито нерелевантним. Вказане породжує потребу залишати попередньо пред'явлений цивільний позов без розгляду, в стислий строк готувати та подавати нову позовну заяву разом з додатками, вчиняти комплекс інших дій. На нашу думку, це створює перешкоди для потерпілого і процесуально обтяжує кримінальне провадження.

До того ж, якщо після пред'явлення позову досудове розслідування триває ще кілька місяців, не слід виключати ризик, що подана позовна заява та долучені до неї матеріали можуть бути втрачені стороною обвинувачення. Саме з таким прикритим випадком здобувач зіштовхнувся в одній із кримінальних справ і йому довелося оперативно пред'являти цивільний позов у підготовчому судовому провадженні.

Варто зауважити, що згідно з пунктом 1 частини третьої статті 175 ЦПК України позовна заява повинна містити найменування суду першої інстанції, до якого подається заява. У разі, коли мова йде про цивільно-правовий спір, що розглядається в загальному порядку, підсудність, як правило, можливо визначити без жодних труднощів. Водночас, коли мова йде про цивільний позов у кримінальному провадженні, визначення підсудності може супроводжуватися різноманітними проблемами.

Якщо позовна заява подається органу досудового розслідування, існує ризик виникнення ситуацій, що здатні потягнути зміну підсудності. Уявімо, що на момент пред'явлення позову місце вчинення кримінального правопорушення не встановлено стороною обвинувачення, а тому в позові зазначається найменування суду, в межах територіальної юрисдикції якого закінчено досудове розслідування. Водночас надалі слідство все ж встановлює конкретне місце вчинення кримінального правопорушення, що призводить до зміни територіальної підсудності. Іншим прикладом може бути випадок, коли

у позовній заяві вказується суд, у межах територіальної юрисдикції якого вчинено кримінального правопорушення, але надалі слідство встановлює, що було вчинено не одне, а декілька кримінальних правопорушень у межах територіальної юрисдикції різних судів. Не слід виключати й можливість зміни підслідності, коли цивільний позов подається до одного органу досудового розслідування, а пізніше кримінальне провадження здійснюється вже іншим органом.

Отже, евентуально передчасне пред'явлення позову з огляду на зміну чи встановлення додаткових обставин здатне потягнути порушення правил підсудності. Вказане може ускладнити здійснення права потерпілого (цивільного позивача) на відшкодування шкоди та призвести до затягування кримінального провадження.

Таким чином, пропонуємо внести зміни до КПК України, передбачивши, що цивільний позов може бути пред'явлений у підготовчому провадженні та після його закінчення, однак у будь-якому разі до оголошення прокурором короткого викладу обвинувального акта. Це, зокрема, узгоджується з правовою позицією ККС ВС у постанові від 26 травня 2020 року в справі № 754/10041/18 [188]. За клопотанням особи чи за власною ініціативою суд може надати додатковий час для підготовки та пред'явлення цивільного позову, який не може перевищувати двадцяти днів з моменту оголошення короткого викладу обвинувального акта.

Під час підготовчого провадження суд з'ясовує питання про склад осіб, які братимуть участь у судовому розгляді, розглядає клопотання про здійснення судового виклику певних осіб до суду для допиту, витребування певних речей чи документів, має право обрати, змінити, продовжити чи скасувати заходи забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжний захід. Суд також вчиняє інші дії, необхідні для підготовки до судового розгляду. Вважаємо, що ці повноваження дозволяють належним чином підготуватися й до розгляду

цивільного позову, тож пред'явлення останнього на стадії підготовчого провадження є логічним і обґрунтованим.

Більш того, реально забезпечити відшкодування шкоди цивільний позов здатний лише за умови його розгляду судом з ухваленням судового рішення. Відтак самостійною гарантією прав потерпілого на досудовому розслідуванні його назвати неможливо.

Надалі пропонуємо розглянути механізм відшкодування шкоди державою. Безперечно, за загальним правилом держава не бере на себе обов'язок відшкодувати шкоду, завдану кримінальним правопорушенням, однак із загального правила існують винятки [30]. У цьому контексті слід звернутися до частини третьої статті 127 КПК України та частини другої статті 1177 ЦК України, в яких зазначається: «Шкода, завдана потерпілому внаслідок кримінального правопорушення, компенсується йому за рахунок Державного бюджету України у випадках та порядку, передбачених законом».

В.І. Бояров та Г.І. Сисоєнко звертають увагу, що стаття 1177 ЦК України, на жаль, не працює у зв'язку з відсутністю відповідного законодавства [34, с. 2].

Прикметно, що Верховною Радою України було напрацьовано декілька законопроектів, спрямованих на удосконалення механізму відшкодування завданої потерпілим шкоди, а саме: «Про відшкодування громадянам матеріального збитку, заподіяного злочинами» від 11 вересня 2001 року № 8082 [194], «Про відшкодування за рахунок держави матеріальної шкоди громадянам, які потерпіли від злочину» від 25 жовтня 2004 року № 6283 [195], «Про відшкодування за рахунок держави матеріальної шкоди громадянам, які потерпіли від злочину» від 25 травня 2006 року № 0907 [196], «Про відшкодування за рахунок держави матеріальної шкоди фізичним особам, які потерпіли від злочину» від 27 жовтня 2010 року № 7303 [197], «Про відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень» від 03 березня 2020 року № 3149 [198], «Про відшкодування

шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень» від 17 липня 2020 року № 3892 [199].

Натомість жоден із перелічених проєктів зрештою не набув статусу закону, внаслідок чого у законодавстві України наявна істотна прогалина, котра негативно позначається на здійсненні потерпілим свого права на відшкодування шкоди. Держава самоусунулася від захисту прав потерпілих і, на жаль, залишила їх напризволяще. Варто наголосити, що за встановлення винних осіб та їх притягнення до кримінальної відповідальності відповідає держава (від імені якої діють уповноважені органи), тож саме вона повинна нести всі ризики, пов'язані з невиконанням вказаного завдання. Втім, навіть у цьому разі потерпілі не мають жодних гарантій; будь-які державні компенсаторні механізми відсутні. Це позбавляє статті 1177 та 1207 ЦК України юридичної визначеності та робить їх нормами-деклараціями, реалізувати які неможливо.

У постанові ВП ВС від 21 червня 2023 року в справі № 357/5940/19 зазначається, що аналіз правозастосування статті 1177 ЦК України свідчить про наявність у судовій практиці підходу, згідно з яким відсутність спеціального нормативно-правового акта щодо визначення порядку відшкодування шкоди потерпілому внаслідок кримінального правопорушення за рахунок Державного бюджету України є підставою для відмови у задоволенні позовних вимог про відшкодування матеріальної шкоди. ВП ВС перелічила релевантні постанови ВС, у яких робиться висновок, що до прийняття спеціального закону відшкодування шкоди державою відповідно до статті 1177 ЦК України не може здійснюватися на підставі загальних правил; оскільки умови і порядок відшкодування шкоди державою не визначені, особа не може мати законних сподівань на отримання відшкодування. Натомість КГС ВС було запропоновано відступити від вказаних вище висновків з наведенням відповідних аргументів [178].

На превеликий жаль, ВП ВС навіть не прийняла справу для розгляду по суті та повернула її КГС ВС. Заразом ВП ВС підтримала власні висновки, що були

раніше викладені нею в постанові від 03 вересня 2019 року в справі № 916/1423/17, з посиланням на ухвали ЄСПЛ щодо прийнятності від 30 вересня 2014 року в справі «Petlyovanyu v. Ukraine» (заява № 54904/08) і від 16 грудня 2014 року в справі «Zolotyuk v. Ukraine» (заява № 3958/13) [176].

Підсумовуючи, ВП ВС зауважила, що як редакція статті 1177 ЦК України, котра була чинною до 09 червня 2013 року, так і чинна наразі редакція вказаної статті передбачають необхідність прийняття спеціального закону, який визначить умови (випадки) та порядок компенсації шкоди. Тобто висновки ЄСПЛ щодо застосування положень статті 1177 ЦК України не втратили актуальності з прийняттям нової редакції вказаної статті [178].

Водночас ми не згодні з цією позицією, вважаємо її хибною й такою, що порушує право потерпілого на відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. Щонайменше, варто звернутися до статті 1207 ЦК України, яка передбачає конкретні випадки відшкодування шкоди державою: 1) шкода має бути завдана каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю внаслідок кримінального правопорушення; 2) особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, не встановлено або вона є неплатоспроможною.

Отже, випадки, про які йдеться в частині другій статті 1177 ЦК України, вже частково визначені в статті 1207 ЦК України.

Звісно, судова практика свідчить, що для застосування статті 1177 ЦК України необхідним є буцімто прийняття саме спеціального (окремого) закону, який би визначав відповідні випадки відшкодування шкоди державою. Водночас текст наведеної норми такої вказівки не містить. ЦК України – кодифікований закон, що є основним актом цивільного законодавства України. При цьому стаття 1207 ЦК України прозора та недвозначно закріплює випадки, за яких шкоду, завдану кримінальним правопорушенням, зобов'язана відшкодувати держава. Підсумовуючи, ігнорувати ці випадки та вважати їх незастосовними – незаконно.

Щодо порядку відшкодування шкоди на підставі статей 1177 та 1207 ЦК України, на сьогодні дійсно відсутній закон, який би визначав його. 21 грудня 2020 року на вебсайті Президента України було опубліковано електронну петицію з вимогою розробити та внести на розгляд Верховної Ради України проект Закону України «Про відшкодування за рахунок держави шкоди фізичним особам, які потерпіли від кримінального правопорушення» на виконання статті 1177 ЦК України. На жаль, петиція набрала лише 59 голосів з 25 000 необхідних, а тому не була розглянута [68]. Водночас вважаємо, що відсутність закону не перешкоджає застосуванню статей 1177 та 1207 ЦК України.

З прийняттям ЦК України законодавець встановив, що порядок відшкодування державою шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення, встановлюється законом. Відтоді минуло понад двадцять років, але відповідний закон досі не прийнято, що свідчить про ухилення держави від виконання обов'язку, який вона сама встановила та прийняла.

Власне, це призводить до того, що право на відшкодування державою шкоди, завданої особі кримінальним правопорушенням, наразі є ілюзорним, нездійсненним.

Вважаємо, що в розрізі цієї проблематики слід поставити та надати відповіді на два ключові запитання: 1) що є первинним: суб'єктивне право чи порядок його здійснення? 2) чи зумовлює відсутність порядку здійснення суб'єктивного права до заперечення цього права, його припинення, нівелювання?

Разом із тим у рішенні Київського окружного адміністративного суду від 21 липня 2023 року в справі № 320/10811/22, де розглядалося питання відшкодування шкоди, заподіяної особі прийняттям неконституційного правового акта, наведено загальні висновки, з якими ми повністю погоджуємося: «... за відсутності окремо прийнятого спеціального закону про порядок відшкодування шкоди, завданої державою громадянину прийняттям неконституційного закону, всі негативні наслідки такої бездіяльності

(відсутності належного правового регулювання) мають покладатися саме на державу, що не може бути підставою для обмеження конституційного права людини. При цьому суд враховує правову позицію ЄСПЛ, викладену в рішеннях у справах «Lelas v. Croatia», «Pincova and Pinc v. The Czech Republic», «Gashi v. Croatia», «Trgo v. Croatia». Ризик будь-якої помилки державного органу повинен покладатися на саму державу, а помилки не можуть виправлятися за рахунок осіб, яких вони стосуються. Оскільки саме держава не виконала свій обов'язок щодо прийняття закону про порядок відшкодування шкоди, завданої державою громадянину прийняттям неконституційного закону, що сприяло б юридичній визначеності у спірних правовідносинах, які зачіпають майнові інтереси особи, то негативні наслідки вказаної бездіяльності мають покладатися саме на державу» [216].

Пряму аналогію необхідно проводити й з випадком неприйняття закону про порядок відшкодування державою шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення.

Звісно, потреба прийняття закону (або внесення доповнень у чинне законодавство) щодо встановлення порядку відшкодування державою шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, залишається актуальною. Вказане дозволить безперешкодно застосовувати статті 1177 та 1207 ЦК України, стане запорукою належного забезпечення прав потерпілих. Втім, допоки такий порядок не прийнято, потерпілі не повинні позбавлятися змоги отримати від держави відшкодування.

Більш того, якщо кримінальне правопорушення вчинено, але його винуватця не встановлено, це свідчить про неналежне виконання державою в особі її органів покладених на неї обов'язків.

Як відомо, жертва злочину прагне справедливості. Однак важко говорити про справедливість, якщо злочинця не встановлено або він несе лише кримінальну відповідальність перед державою та неспроможний відшкодувати

потерпілому завдану злочином шкоду. У таких випадках для відновлення справедливості держава має взяти на себе обов'язок з відшкодування потерпілому шкоди, і тоді людина, жертва злочину відчує, що вона сама та її страждання державі не байдужі [86, с. 26].

Таким чином, вважаємо, що за наявності випадків, передбачених статтею 1207 ЦК України, потерпілі або особи, визначені статтею 1200 ЦК України, мають право на відшкодування шкоди державою, а в разі, якщо відшкодування не відбувається у добровільному (позасудовому) порядку, – право звернутися до суду з позовом про стягнення коштів з держави шляхом їх безспірного списання з відповідного рахунку Державного бюджету України.

Водночас випадків, визначених статтею 1207 ЦК України, недостатньо для повноцінного забезпечення прав потерпілих на відшкодування завданої шкоди. Законодавець передбачив можливість відшкодування лише у зв'язку із вчиненням окремих видів кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я. Вказане є принципово неправильним, адже поза увагою залишаються інші види кримінальних правопорушень, унаслідок яких потерпілим може бути завдано шкоди.

З огляду на це пропонуємо виключити з назви статті 1207 ЦК України та частини першої цієї статті словосполучення «каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю». Крім того, наголошуємо та звертаємо увагу на потребу розроблення і прийняття Закону України «Про відшкодування державою шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення», який має остаточно усунути будь-які прогалини та колізії.

Не менш важливим є питання визначення джерел, за рахунок яких держава має відшкодовувати відповідну шкоду. В 1996 році О.П. Кучинська сформулювала концепцію створення державного грошового фонду з метою вирішення проблеми відшкодування шкоди, завданої потерпілим злочинами. При цьому вчена звернулася до досвіду держав, у яких такі фонди давно і успішно

діють (Республіка Австрія, Сполучене Королівство, ФРН, США, Французька Республіка, Японська Держава) [122, с. 12].

61,75 % респондентів підтримують ідею створення відповідного фонду в Україні (45,64 % – так, безперечно; 16,11 % – скоріше так, чим ні), що повністю поділяємо й ми.

Стаття 3.7.1 проекту КК України регламентує компенсацію шкоди потерпілій особі державою за рахунок Державного фонду відшкодування шкоди потерпілим. Видатки фонду мають спрямовуватися на відшкодування (компенсацію) шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, пов'язаним із застосуванням насильства, у разі встановлення неможливості здійснення компенсації особою, визнаною винною. При цьому фонд формуватиметься за рахунок сплати кримінального штрафу, грошового стягнення, конфіскації майна, вилучення речей [238].

Вважаємо, що наповнення фонду та фінансування його діяльності також може частково відбуватися за рахунок судових зборів (у встановленому співвідношенні), добровільних внесків фізичних і юридичних осіб. Заразом ми не виключаємо перспективу запровадження обов'язкового збору, стягнення якого відбуватиметься із засуджених. Розмір збору має насамперед залежати від тяжкості кримінального правопорушення та кількості вчинених кримінальних правопорушень, за які засуджено особу.

Принципово важливим є визначення моменту, з яким пов'язується виплата на користь потерпілих, адже від цього безпосередньо залежатиме реальність та дієвість права на відшкодування завданої шкоди.

Вважаємо, що шкода має бути компенсована потерпілому якомога швидше, а саме на стадії досудового розслідування. За жодних сумнівів, потерпілі повинні мати змогу оплачувати своє лікування та покрити завдану шкоду, в тому числі моральну. Кримінальні провадження можуть тривати роками, відтермінуючи захист порушених прав потерпілих.

Отже, темпорально виплати мають здійснюватися не на підставі обвинувального вироку суду, що набрав законної сили, а на підставі заяви потерпілого, поданої на будь-якому етапі досудового розслідування.

Звісно, в такому разі виникає ризик зловживань, пов'язаних з прагненням окремих осіб до недобросовісного збагачення. Водночас вважаємо, що це зможуть попередити: 1) своєчасне винесення постанов про відмову у визнанні потерпілим (частина п'ята статті 55 КПК України); 2) належне реагування правоохоронних органів з притягненням винних осіб до кримінальної відповідальності; 3) встановлення граничних меж виплат, що можуть здійснюватися з фонду, з диференціацією їх розміру щодо фізичної, майнової та моральної шкоди.

Так чи інакше, питання створення Державного фонду відшкодування шкоди потерпілим залишається актуальним, а тому існує потреба повернутися до його опрацювання.

Застосування заходів забезпечення кримінального провадження, насамперед арешту майна, як гарантії права потерпілого на відшкодування шкоди, досліджується в наступному розділі дисертаційної роботи.

Окрему увагу варто присвятити відшкодуванню потерпілому моральної шкоди. О.Ю. Костюченко, І.Ю. Мірошников та інші автори наголошують, що право на відшкодування моральної (немайнової) шкоди прямо передбачене Конституцією України та є однією з гарантій захисту прав і свобод людини. Відповідно, це право також закріплене у значній кількості законодавчих актів. Оскільки найважливішим завданням держави є реальне забезпечення прав і свобод кожної особи з використанням усіх можливих засобів державного впливу, моральна (немайнова) шкода, завдана потерпілому внаслідок кримінального правопорушення, має відшкодовуватися за рахунок коштів Державного бюджету України [13, с. 672]. Повертаючись до статті 1177 ЦК України, ми погоджуємося з цим твердженням.

Відповідно до статті 23 ЦК України моральна шкода полягає: 1) у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; 2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; 3) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна; 4) у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи.

Прикметно, що особа, якій унаслідок вчинення кримінального правопорушення було завдано моральної шкоди, має можливість відшкодувати її безпосередньо в кримінальному провадженні шляхом пред'явлення цивільного позову (стаття 128 КПК України).

Разом із тим, як справедливо наголошує О.В. Ходанович, у кримінальних провадженнях лише юридичних знань недостатньо. Це зумовлює необхідність проведення в них судово-психологічної експертизи задля встановлення й відшкодування (компенсації) моральної шкоди [310, с. 533]. О.В. Пушкіна, Т.А. Тодорошко та М.О. Бочарова теж зауважують, що багато питань, які стосуються моральної шкоди, потребують вирішення завдяки експертам [204, с. 63].

Хоча висновок експерта не є обов'язковим для суду, не має заздальгідь встановленої сили та оцінюється в сукупності з іншими доказами, він все ж переважно враховується судами та відіграє важливу роль при розгляді кримінальних справ. Незгода з висновком експерта повинна бути обов'язково вмотивована у судовому рішенні (частина десята статті 101 КПК України).

Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженою наказом Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 року № 53/5 (у редакції наказу від 26 грудня 2012 року № 1950/5), передбачено, що визнання ситуації психотравмувальною для особи,

встановлення факту завдання їй страждань (моральної шкоди), а також визначення можливого розміру грошової компенсації за завдані страждання (моральну шкоду) є питаннями, котрі вирішуються шляхом проведення психологічної експертизи [91].

На законодавчому рівні одним із завдань кримінального провадження визнається захист особи від кримінальних правопорушень. Водночас це є неможливим за відсутності відшкодування потерпілому завданої йому шкоди.

Зважаючи, що нормативні приписи КПК України не надають потерпілому та його представникам права залучати експертну установу, експерта/експертів самостійно, цим питанням має перейматися сторона обвинувачення. Вважаємо, якщо потерпілий наполягає на проведенні психологічної експертизи з метою визначення розміру завданої йому моральної шкоди, слідчий, дізнавач, прокурор має в обов'язковому порядку забезпечити її проведення.

Відтак пропонуємо доповнити частину другу статті 242 КПК України пунктом 7 наступного змісту: «визначення розміру моральної шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, якщо потерпілий заявив про це відповідне клопотання».

Зазначена новела запровадить дієвий механізм ініціювання та проведення психологічної експертизи в кримінальному провадженні (слідчий, дізнавач, прокурор не зможе проігнорувати подане клопотання чи відмовити в його задоволенні), стане додатковою гарантією права потерпілого на відшкодування моральної шкоди, а також розширить його процесуальні можливості у питаннях доказування та обґрунтування цивільного позову (наповнення доказової бази). Більш того, потерпілому не доведеться брати участь у фінансуванні судово-експертної діяльності. Водночас наявність у розпорядженні суду висновку експерта з відповідями на запитання, котрі стосуються завдання та відшкодування моральної шкоди, сприятиме своєчасному та правильному судовому розгляду й вирішенню цивільного позову в кримінальному

провадженні, а також спростить процедуру визначення розміру моральної шкоди (розміру грошового відшкодування за її завдання) [325, с. 50-52].

Прикметно, що пункт 6 частини другої статті 242 КПК України вже зараз закріплює обов'язок слідчого, прокурора проводити експертизу розміру шкоди немайнового характеру, заподіяної кримінальним правопорушенням.

Можливо виснувати, що немайновою шкодою (шкодою немайнового характеру) є, власне, моральна шкода. Заразом на практиці експертиза щодо визначення розміру немайнової шкоди проводиться стороною обвинувачення надзвичайно рідко. Слідчий, прокурор може «не вбачати» завдання потерпілому такого виду шкоди, заперечувати факт її завдання. До того ж термінологічна невідповідність між пунктом 6 частини другої статті 242 КПК України та статтями 55, 61 і 128 КПК України теж здатна негативно впливати на правозастосовну площину. Вважаємо, що в тексті Кодексу має вживатися уніфіковане, єдине формулювання – «моральна шкода».

Доповнення частини другої статті 242 КПК України пунктом 7 запровадить обов'язковість проведення експертизи слідчим, прокурором, унеможлививши будь-які зловживання.

48,99 % опитаних нами осіб вважають доцільним закріпити в законодавстві обов'язок слідчого, прокурора забезпечити проведення експертизи стосовно визначення розміру моральної шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, якщо потерпілий заявив про це відповідне клопотання, 24,83 % – скоріше доцільним, чим ні.

Висновки до Розділу 2

Здобувачем ґрунтовно досліджено процесуальний статус (становище) потерпілого у механізмі забезпечення його прав та момент набуття особою процесуального статусу (становища) потерпілого. У цьому контексті, зокрема, опрацьовано нормативне визначення поняття потерпілого та запропоновано удосконалити його. Проаналізовано основні гарантії права потерпілого на участь у досудовому розслідуванні та права впливати на його хід і результати, а саме: право потерпілого на інформацію, право на збирання та подання доказів, право на участь у слідчих (розшукових) діях, право на оскарження рішень, дій та бездіяльності уповноважених осіб, ухвал слідчого судді, право на професійну правничу допомогу. Окремо досліджено право потерпілого на відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Вказане, зокрема, надає змогу зробити такі висновки:

1. Процесуальний статус можливо одночасно розглядати як збірне поняття, елементом якого є гарантії, та як окрему універсальну гарантію прав потерпілого.
2. З метою всебічного вдосконалення процесуального статусу потерпілого, розширення обсягу прав потерпілого та їх гарантій пропонується внести відповідні зміни до статей 55, 56 КПК України (додаток 4).
3. Обґрунтовано необхідність виокремлення нової, віктимоспрямованої кримінально-процесуальної функції, як вираженого в законі напряму процесуальної діяльності потерпілого та його представників, у тому числі на стадії досудового розслідування.
4. У розрізі забезпечення прав потерпілого на досудовому розслідуванні розроблено самостійну засаду (принцип) кримінального провадження – процесуальний віктиміцентризм – та визначено її змістовне наповнення. Доповнити частину першу статті 7 КПК України пунктом 23: «процесуальний

віктимцентризм». Доповнити КПК України статтею 29¹ «Процесуальний віктимцентризм» (додаток 4).

5. Сформовано якісно нову концепцію процесуального становища потерпілого та його представників у кримінальному провадженні, котра передбачає наділення їх статусом окремої, потерпілої сторони (разом із обвинуваченням та захистом), та, як наслідок, надання цим учасникам кримінального провадження широкого кола процесуальних прав і їх гарантій. Запропоновано втілити вказану концепцію під час системного реформування кримінального процесуального законодавства.

6. Одержали розвиток пропозиції щодо запровадження інституту правонаступництва потерпілого. Пропонується частково видозмінити інститут законного представництва потерпілого. Як наслідок, КПК України варто доповнити статтею 58¹ «Правонаступник потерпілого», а до статті 59 Кодексу – внести відповідні зміни (додаток 4).

7. Надати потерпілому, правонаступнику потерпілого, його представникам право залучати експертну установу, експерта чи експертів самостійно, а за неможливості – права на звернення з клопотанням про проведення експертизи до слідчого судді (фактично йдеться про прирівняння потерпілого і його представників у правах до сторони захисту). Для цього до статей 242–245 КПК України слід внести необхідні зміни (додаток 4).

8. Надати потерпілому, правонаступнику потерпілого, його представникам право самостійно залучати перекладача. Внести зміни до частин першої, четвертої статті 68 КПК України (додаток 4).

9. Надати потерпілому, правонаступнику потерпілого, його представникам право самостійно залучати спеціаліста. Внести зміни до статті 71 КПК України (додаток 4).

10. З метою удосконалення права потерпілого на збирання доказів внести зміни до статті 93 КПК України (додаток 4).

11. Наділити потерпілого правом ініціювати власний допит у порядку статті 225 КПК України з метою депонування показань безпосередньо перед слідчим суддею. Внести зміни до статті 225 КПК України (додаток 4).

12. Наділити потерпілого правом відмови від участі в окремих слідчих (розшукових) діях. Закріпити право потерпілого на залучення психолога та/або лікаря для участі в окремих слідчих (розшукових) діях. Внести зміни до статей 228, 229 240 КПК України (додаток 4).

13. Закріпити додаткові гарантії прав потерпілого при проведенні освідування. Внести зміни до статті 241 КПК України (додаток 4).

14. З метою належного забезпечення права потерпілого на оскарження процесуальних дій, рішень та бездіяльності слідчого, дізнавача, прокурора внести зміни до частини першої статті 303 КПК України (додаток 4).

Удосконалити порядок оскарження недотримання розумних строків слідчим, дізнавачем, прокурором під час досудового розслідування. Внести зміни до статті 308 КПК України (додаток 4).

15. Сформований судовою практикою підхід до оскарження потерпілим ухвал слідчого судді про скасування повідомлення про підозру є хибним та потребує перегляду із забезпеченням права потерпілого на таке оскарження.

16. Закріпити право потерпілого на надання йому професійної правничої допомоги безоплатно, за рахунок держави. Внести зміни до статті 58 КПК України та Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» (додаток 4).

17. Внести зміни до КПК України, передбачивши, що цивільний позов може бути пред'явлений у підготовчому провадженні та після його закінчення, однак у будь-якому разі до оголошення прокурором короткого викладу обвинувального акта. Передбачити, що за клопотанням особи чи за власною ініціативою суд може надати додатковий час для підготовки та пред'явлення цивільного позову, який не може перевищувати двадцяти днів з моменту

оголошення короткого викладу обвинувального акта. Внести зміни до статті 128 КПК України (додаток 4).

18. Виключити з назви статті 1207 ЦК України та частини першої цієї статті словосполучення «каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю» (додаток 4). Наголошено та звернено увагу на потребу розроблення і прийняття Закону України «Про відшкодування державою шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення».

19. Підтримано пропозиції науковців щодо створення Державного фонду відшкодування шкоди потерпілим. Наведено джерела наповнення фонду: 1) сплата штрафів (як виду покарання за вчинення кримінального правопорушення); 2) грошові стягнення (як вид покарання); 3) конфісковане майно (як вид покарання); 4) вилучені речі; 5) судові збори (у визначеному співвідношенні); 6) добровільні внески фізичних та юридичних осіб; 7) обов'язковий збір із засуджених, розмір якого має залежати від тяжкості кримінального правопорушення та кількості вчинених кримінальних правопорушень, за які засуджено особу.

Запропоновано темпорально здійснювати виплати з фонду на будь-якому етапі досудового розслідування на підставі заяви потерпілого.

20. Доповнити частину другу статті 242 КПК України пунктом 7 у редакції: «визначення розміру моральної шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, якщо потерпілий заявив про це відповідне клопотання» (додаток 4).

РОЗДІЛ 3. ГАРАНТІЇ ПРАВ ПОТЕРПІЛОГО НА ОКРЕМИХ ЕТАПАХ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ (ТЕМПОРАЛЬНІ ГАРАНТІЇ)

Виокремлення етапів досудового розслідування є досить умовним, дискусійним та може різнитися залежно від обставин конкретного кримінального провадження. Наприклад, у разі затримання особи в порядку статті 208 КПК України, внесення відомостей до ЄРДР, повідомлення про підозру та обрання запобіжного заходу, початковий етап досудового розслідування фактично відсутній. Втім, вивчаючи гарантії прав потерпілого, все ж пропонуємо зупинитися на трьох етапах досудового розслідування: початковому (з моменту внесення відомостей до ЄРДР), проміжному (з моменту повідомлення особи про підозру) та завершальному (прикінцевому) (з моменту відкриття матеріалів досудового розслідування в порядку статті 290 КПК України).

На кожному з цих етапів діють або принаймні зберігають свою дієвість гарантії прав потерпілого, котрі для інших етапів досудового розслідування є незастосовними, непритаманними. Такі гарантії, враховуючи їх тимчасовий характер та обмеженість у часі, слід іменувати темпоральними.

3.1. Гарантії прав потерпілого на початковому етапі розслідування

Найчастіше підставою для початку кримінальної процесуальної діяльності слугує подання заяви (повідомлення) про кримінальне правопорушення, її прийняття та реєстрація. Після цього відбувається внесення відомостей до ЄРДР та, власне, розпочинається досудове розслідування.

Як убачається з Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події, затвердженого Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 08 лютого

2019 року № 100, заяви (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення можуть бути усними або письмовими.

Усні заяви вносяться до протоколу прийняття заяви про кримінальне правопорушення та іншу подію. Крім того, заява (повідомлення) може надійти за скороченим номером екстреного виклику поліції «102». У такому разі заява (повідомлення) реєструється в інформаційно-телекомунікаційній системі «Інформаційний портал Національної поліції України» (ІТС ІПП) з автоматичним присвоєнням порядкових номерів єдиного обліку (ЄО). Менш поширеними є випадки подання усних заяв через контактні центри державної установи «Урядовий контактний центр» та телефонну «гарячу лінію» Національної поліції України.

Щодо письмових заяв (повідомлень), вони подаються під час особистого звернення особи до органу (підрозділу) поліції. Уповноважена службова особа органу (підрозділу) поліції приймає їх та реєструє.

Письмові заяви (повідомлення) також можуть бути подані з використанням засобів поштового зв'язку, електронного зв'язку (електронні звернення), мережі Інтернет. У такому разі служби діловодства реєструють та невідкладно передають їх керівникові органу (підрозділу) поліції або особі, яка виконує його обов'язки. Керівник органу (підрозділу) поліції або особа, яка виконує його обов'язки, невідкладно, але не пізніше 24 годин з моменту реєстрації в службах діловодства заяв (повідомлень) приймає рішення щодо їх реєстрації в ІТС ІПП (журналі ЄО) для подальшого розгляду відповідно до законодавства України [175].

Пунктом 8 розділу II Порядку № 100 визначено, що датою подання заяви (повідомлення) до органу (підрозділу) поліції вважається дата реєстрації такої заяви (повідомлення) в ІТС ІПП (журналі ЄО).

Варто визнати, що широкий спектр способів подання заяви (повідомлення) про кримінальне правопорушення є важливою гарантією права потерпілого

на початковому етапі досудового розслідування. Це надає особі одразу декілька варіантів дій, з-поміж яких вона може обрати найбільш доступний та дієвий.

Іноді поліцейські самостійно виявляють обставини, що можуть свідчити про кримінальне правопорушення. В такому разі вони не пізніше 24 годин повинні доповісти про це рапортом керівникові органу (підрозділу) поліції або особі, яка виконує його обов'язки. За рішенням керівника відомості про виявлене кримінальне правопорушення уповноважена службова особа реєструє в ІТС ПНП (журналі ЄО) та не пізніше 24 годин такі відомості передаються для внесення відповідних відомостей до ЄРДР (пункт 7 розділу II Порядку № 100).

Разом із тим це не узгоджується зі статтею 214 КПК України, згідно з якою слідчий, дізнавач, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР та розпочати розслідування.

Визначений частиною першою статті 214 КПК України обов'язок слідчого, дізнавача або прокурора не вимагає оцінки заяви (повідомлення) на предмет наявності ознак складу кримінального правопорушення для того, щоб вчинити процесуальну дію, яка полягає у внесенні відомостей до ЄРДР. Такі вимоги не передбачають здійснення оцінки обґрунтованості заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, а передбачають лише обов'язок уповноважених органів здійснити фіксацію наданих особою відомостей про кримінальне правопорушення, які вона надає усвідомлено для реалізації відповідними органами завдань кримінального провадження.

Вказані висновки знайшли своє відображення й у застосовній судовій практиці. Прикладами цього можуть слугувати: ухвала Київського апеляційного суду від 11 січня 2023 року в справі № 760/10328/22 [263], ухвала слідчого судді Солом'янського районного суду міста Києва від 04 січня 2023 року в справі

№ 752/6993/22 [296], ухвала слідчого судді Шевченківського районного суду міста Києва від 27 грудня 2022 року в справі № 761/28852/22 [302], ухвала слідчого судді Броварського міськрайонного суду Київської області від 16 грудня 2022 року в справі № 361/6812/22 [272], ухвала слідчого судді Печерського районного суду міста Києва від 06 грудня 2022 року в справі № 757/2130/21-к [290] тощо.

У постанові ККС ВС від 10 березня 2020 року в справі № 242/3982/16-к зазначається, що вимога про обов'язкове внесення заяв про вчинення злочину до ЄРДР передбачена чинним процесуальним законом, і лише після цього відбувається перевірка обґрунтованості такої заяви [185].

Отже, внесення відомостей до ЄРДР є суто механічною дією, яка в силу імперативних положень статті 214 КПК України має бути виконана не пізніше 24 годин після подання заяви (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення або самостійного виявлення уповноваженою особою обставин, що можуть свідчити про його вчинення. У разі, якщо надалі все ж буде встановлено відсутність події кримінального правопорушення, відсутність у діянні складу кримінального правопорушення тощо, кримінальне провадження підлягатиме закриттю на підставі статті 284 КПК України, проте для цього його щонайменше потрібно розпочати. Цей підхід превалує у правозастосовній практиці та юридичній науці (хоча іноді простежуються й протилежні думки).

Натомість у Порядку № 100 Міністерство внутрішніх справ України розмежувало момент реєстрації заяв (повідомлень) службою діловодства та момент їх реєстрації в ІТС ІППП (журналі ЄО). Це призводить до того, що в окремих випадках заява (повідомлення) спочатку реєструється службою діловодства, далі керівник органу (підрозділу) поліції протягом 24 годин приймає рішення щодо її реєстрації в ІТС ІППП (журналі ЄО), і тільки в разі позитивного рішення, коли заява (повідомлення) буцімто вважається лише поданою, протягом

24 годин слідчий, дізнавач вносить відомості до ЄРДР. Подібні правила засовуються до розгляду рапортів поліцейських.

До того ж досить часто заяви (повідомлення) визначаються як такі, що не містять відомостей, котрі вказують на вчинення кримінального правопорушення, і залишаються без належного реагування. У низці випадків заяви (повідомлення) про кримінальне правопорушення розглядаються в порядку Закону України «Про звернення громадян» без внесення відомостей до ЄРДР. Надалі бездіяльність уповноважених осіб оскаржується в порядку статті 303 КПК України і їх зобов'язують внести відомості до Реєстру [279; 280; 300]. Це означає, що всупереч статті 214 КПК України слідчі та дізнавачі здійснюють попередню перевірку заяв (повідомлень), часто «не вбачаючи» в них ознак кримінальних правопорушень. Така практика існувала в період дії КПК України 1960 року, однак зараз вона є неприпустимою; попередня (дослідча) перевірка заяв (повідомлень) про кримінальне правопорушення чинним законодавством не передбачена.

За час роботи в адвокатському бюро, а також здійснення індивідуальної адвокатської діяльності здобувач теж зіштовхувався з випадками, коли дізнавачі та слідчі безпідставно не вносили відомості до ЄРДР, вчиняючи протиправну бездіяльність, і остання успішно оскаржувалася слідчому судді [273; 274].

Доступ до правосуддя передусім позначає можливість особи ініціювати провадження та брати в ньому активну участь з метою захисту та поновлення своїх порушених прав [128, с. 24], однак у такому разі початок досудового розслідування або взагалі виключається, або невиправдано відтермінується.

Підсумовуючи, якщо відомості про кримінальне правопорушення не внесені до ЄРДР, а досудове розслідування не розпочато, про набуття особою статусу потерпілого, здійснення нею своїх прав та досягнення процесуальних цілей йтися не може. Належне виконання слідчим, дізнавачем, прокурором обов'язків, передбачених статтею 214 КПК України, становить одну

з найважливіших гарантій прав потерпілого на початковому етапі досудового розслідування.

Зважаючи на незадовільний стан справ у вказаній сфері, пропонуємо внести зміни до КУпАП, доповнивши його статтею 185¹⁶ «Невиконання слідчим, дізнавачем, прокурором обов'язку щодо внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань» наступного змісту: «Невиконання слідчим, дізнавачем, прокурором обов'язку щодо внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення – тягне за собою накладення штрафу в розмірі двадцяти п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян на керівника органу досудового розслідування, керівника органу дізнання або керівника органу прокуратури».

На нашу думку, це зможе суттєво зменшити кількість порушень з боку уповноважених осіб органів кримінальної юстиції та створить додаткові гарантії прав потерпілого в кримінальному провадженні. Органом, уповноваженим розглядати вказану категорію справ, має бути суд.

Водночас вважаємо, що заяви та повідомлення, які взагалі не містять відомостей про кримінальне правопорушення, є беззмістовними, не передбачають належного інформаційного навантаження або за своєю суттю є заявами (повідомленнями) про адміністративне правопорушення, не повинні ставати підставою для внесення відомостей до ЄРДР (однак це теж створює певний простір для неправомірної бездіяльності). На наш погляд, це допоможе частково зменшити навантаження на слідчих, дізнавачів, прокурорів, але при цьому не залишить поза увагою заяви та повідомлення, які свідчать чи принаймні можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення.

На підставі цього пропонуємо внести зміни до частини першої статті 214 КПК України, доповнивши її другим абзацом: «У разі, якщо заява (повідомлення) про кримінальне правопорушення є відверто беззмістовною, не передбачає

належного інформаційного навантаження або за своєю суттю є заявою (повідомленням) про адміністративне правопорушення, відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань не вносяться».

Так чи інакше, повністю запобігти зловживанням з боку слідчих, дізнавачів та прокурорів не вдасться, проте ми переконані, що покладення відповідальності за невиконання обов'язків, передбачених статтею 214 КПК України, на керівників органів досудового розслідування, дізнання та прокуратури позитивно вплине на правозастосовну практику, спростить порядок ініціювання досудового розслідування та бодай частково убезпечить потерпілих від випадків протиправної бездіяльності.

Тепер пропонуємо перейти до наступної проблеми. На початковому етапі досудового розслідування потерпілі найчастіше перебувають у досить вразливому стані. Вони можуть гостро сприймати негативні наслідки вчиненого чи навіть незакінченого кримінального правопорушення, мусять вживати дії щодо подолання цих наслідків, боротися з прямою та опосередкованою шкодою віктимізації. Цілком природно, що за таких обставин потерпілі не здатні ефективно здійснювати надані їм процесуальні права та брати активну участь у досудовому розслідуванні. Пріоритетом для потерпілих стає нормалізація власного здоров'я, в тому числі психоемоційного стану, ліквідація чи принаймні зниження рівня існуючого психоемоційного дискомфорту.

На превеликий жаль, сторона обвинувачення практично не враховує це при здійсненні досудового розслідування, сліпо використовуючи потерпілих для досягнення власних цілей у кримінальному провадженні. Не встигаючи відійти від наслідків кримінального правопорушення, потерпілі викликаються на допит, пред'явлення для впізнання, слідчий експеримент, освідування тощо.

Своєрідним процесуальним запобіжником є те, що до потерпілого, на відміну від підозрюваного, обвинуваченого, свідка, не може бути застосовано привід (частина друга статті 139 КПК України). Отже, якщо потерпілий не бажає

прибувати за викликом слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді або суду, він цілком може не робити цього. Якщо причина неявки потерпілого полягає у його незадовільному психоемоційному стані, доцільно повідомити про це та зазначити, що від участі у процесуальній дії потерпілий не відмовляється, однак провести її варто пізніше, зважаючи на потребу забезпечення прав потерпілого.

Разом із тим стаття 139 КПК України допускає накладення на потерпілого грошового стягнення в разі його неявки без поважних причин або неповідомлення причин неприбуття. Крім того, за злісне ухилення від явки потерпілий несе відповідальність, встановлену законом, а саме статтю 185⁴ КУпАП, що передбачає накладення штрафу від трьох до восьми неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Вважаємо, що в окремих випадках, коли неявка потерпілого загрожує досягненню завдань кримінального провадження, окреслені санкції все ж можуть бути виправданими. З часом на тілі потерпілого можуть зникнути сліди кримінального правопорушення, певні відомості можуть зникнути з пам'яті, піддатися забуттю тощо. У такому разі права й інтереси потерпілого підлягають обмеженню, поступаючись потребі забезпечення ефективного досудового розслідування.

Втім, якщо участь потерпілого у процесуальних діях не потребує поспіху, стороні обвинувачення, слідчому судді та суду не слід квапитися з викликом потерпілого, продемонструвати розуміння та повагу до нього, вжити заходів для з'ясування думки потерпілого.

На початковому етапі досудового розслідування віктиморієнтований підхід є особливо важливим, а тому його слід послідовно запроваджувати у діяльність органів кримінальної юстиції.

Слід також зазначити, що потерпілі досить часто зіштовхуються з так званою вторинною віктимізацією (*secondary victimisation*), котра хоч і не є прямим наслідком кримінального правопорушення, проте опосередковано

випливає з нього. Вторинна віктимізація полягає у звинуваченні потерпілого в тому, що нібито саме його поведінка слугувала підставою для вчинення щодо нього протиправних дій, приниженні честі та гідності потерпілого, демонстрації негативного відношення до нього як до особи, котра чимось «заплямувала» себе, повела себе негідно, неправильно. Передусім це стосується жертв статевих злочинів, домашнього насильства, торгівлі людьми. Іноді вторинна віктимізація може тягнути за собою навіть тяжчі для психічного здоров'я людини наслідки, ніж первинна, а тому впоратися з нею без допомоги психолога надзвичайно складно чи навіть неможливо. Особливо обурливим є те, що вторинна віктимізація може простежуватися в діях посадових осіб органів кримінальної юстиції.

У кримінальному процесі будь-який негативний вплив на потерпілого має своєчасно попереджатися, проте наразі механізми такого запобігання, на жаль, відсутні. Не існує й засобів підтримки потерпілих та програм роботи з ними в межах кримінального провадження.

Прикметно, що кримінальне процесуальне законодавство Сакартвело передбачає можливість залучення до провадження координатора потерпілого. Після попередньої консультації з прокурором координатор надає потерпілому необхідну інформацію про хід розслідування; роз'яснює потерпілому його права, обов'язки та правові процедури розслідування; бере участь у слідчих та процесуальних діях з метою надання емоційної підтримки потерпілому; надає потерпілому інформацію про необхідні юридичні, психологічні, медичні та/або інші послуги, за потреби допомагає потерпілому зв'язатися з відповідними органами чи організаціями.

У квітні 2023 року Генеральний прокурор України А.Є. Костін підписав Концепцію реалізації механізму підтримки потерпілих і свідків воєнних та інших міжнародних злочинів, згідно з якою у складі Офісу Генерального прокурора буде створено Координаційний центр. У ньому та у відповідних підрозділах

регіональних прокуратур працюватимуть координатори з питань підтримки потерпілих і свідків. Координаторами будуть не прокурори, а фахівці зі спеціальними навичками роботи з людьми, які пережили психологічну травму. Вони інформуватимуть потерпілих та свідків про їхні права і стан розслідування, запобігатимуть повторній травматизації, координуватимуть надання психологічної, медичної та соціальної допомоги тощо [25]. У червні 2023 року Офісом Генерального прокурора оголошено набір на 34 вакантні посади координаторів та співробітників новоствореного Координаційного центру підтримки потерпілих і свідків. Серед доступних вакансій – посади координаторів, організаторів, аналітиків та спеціалістів у сфері міжвідомчої комунікації [232].

Вказане є позитивним зрушенням у напрямі забезпечення прав потерпілих, однак слід зауважити, що спершу відповідні зміни слід внести до КПК України. Координатора потрібно визнати самостійним учасником кримінального провадження, окреслити коло його процесуальних повноважень, належним чином унормувати його діяльність. Якщо цього не зробити, участь координаторів у кримінальному провадженні не узгоджуватиметься зі: 1) статтею 19 Конституції України, згідно з якою органи державної влади та їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень і у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України; 2) статтею 1 КПК України, яка свідчить, що порядок кримінального провадження на території України визначається лише кримінальним процесуальним законодавством України.

Більш того, доступ до відомостей досудового розслідування отримують особи, котрі формально навіть не є учасниками кримінального провадження. Залишається незрозумілим, у який спосіб та на якій підставі такі відомості будуть надаватися їм. Так чи інакше, зважаючи на нормативні приписи статті 222 КПК України, слідчий, прокурор щоразу повинен буде: 1) попереджати координатора про його обов'язок не розголошувати відомості досудового розслідування

без письмового дозволу на це; 2) надавати координатору письмовий дозвіл на розголошення відомостей досудового розслідування. Водночас цього можливо уникнути, закріпивши у КПК України право координаторів на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, а також право використовувати одержані відомості з метою здійснення наданих їм повноважень.

Варто також зауважити, що окремі обов'язки координаторів дублюватимуть процесуальні обов'язки слідчого, дізнавача та прокурора (наприклад, щодо інформування потерпілих та свідків про їхні права). Вказане є ірраціональним та суперечитиме принципу процесуальної економії.

Закріплення в КПК України права потерпілих на безоплатну вторинну правничу допомогу могло б мінімізувати потребу в залученні координаторів. У такому разі сферу їх діяльності дійсно можливо обмежити окремими категоріями кримінальних правопорушень (воєнні та інші міжнародні злочини або, наприклад, за тяжкістю – тяжкі та особливо тяжкі злочини), що також зменшило б видатки державного бюджету України на забезпечення діяльності координаторів та оплату їхньої праці.

Підсумовуючи, пропонуємо спочатку запровадити право потерпілих на безоплатну вторинну правничу допомогу (як про це зазначалося в розділі 2 дисертаційної роботи), а вже надалі, спираючись на ступінь дієвості цього права, розглядати та вирішувати потребу імплементації в національне законодавство інституту координатора потерпілого.

3.2. Гарантії прав потерпілого на проміжному та завершальному (прикінцевому) етапах розслідування

Головною особливістю проміжного етапу досудового розслідування, який розпочинається після повідомлення особі про підозру, є відкриття простору для застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Це зумовлено

тим, що більшість заходів забезпечення передбачають наявність у особи процесуального статусу підозрюваного та є незастосовними до моменту його набуття.

В.І. Фаринник вважає, що заходи забезпечення кримінального провадження – це вид примусу, який застосовується компетентними державними органами та посадовими особами у кримінальному процесі. Такі заходи застосовуються до підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, свідка та інших осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, з метою запобігання та припинення неправомірних дій, забезпечення, виявлення та закріплення доказів, досягнення завдань кримінального судочинства та дієвості провадження [307, с. 135].

Заходи кримінального процесуального примусу найчастіше забезпечують права потерпілого, сприяють досягненню цілей, поставлених перед ним, слугують запорукою повноти та своєчасності досудового розслідування.

Відповідно до частини другої статті 131 КПК України одним із заходів забезпечення кримінального провадження є тимчасовий доступ до речей і документів. Процесуальні підстави, порядок його ініціювання та здійснення передбачені главою 15 Кодексу. Метою тимчасового доступу до речей і документів І.В. Гловюк справедливо визначає встановлення важливих обставин у кримінальному провадженні [51, с. 85-86]. Виправдане та своєчасне вжиття цього заходу дає змогу вилучити необхідні докази, встановити за їх допомогою обставини, що мають значення для кримінального провадження, сформулювати на їх підґрунті відповідну правову позицію (змінити чи вдосконалити наявну) та/або спростувати доводи й аргументи інших учасників процесу.

Водночас скористатися можливостями та перевагами зазначеного процесуального інституту на стадії досудового розслідування потерпілий не може. Річ у тім, що відповідно до статті 160 КПК України правом на звернення до слідчого судді з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів

наділені лише сторони кримінального провадження. Натомість потерпілий такого права не має, а тому єдине, що йому залишається, – ініціювати це питання перед слідчим, прокурором у порядку, передбаченому статтями 93, 220 КПК України [320, с. 291]. На цьому, зокрема, наголошується в постановах ККС ВС від 16 вересня 2021 року в справі № 757/12634/20к [187] та від 02 квітня 2020 року в справі № 161/19398/17 [183].

Іноді потерпілі чи їх представники все ж звертаються безпосередньо до слідчих суддів, а подані ними клопотання, як не дивно, задовольняються. Такі випадки простежуються в справах № 463/2103/20 [284], № 199/9221/19 [268], № 754/2243/20 [276], № 496/1868/19 [271], № 175/3205/18 [277] і низці інших. Наведена судова практика є сприятливою для потерпілих, однак прямо суперечить приписам КПК України, а отже є неприпустимою. Крім того, це – виняток, а не загальне правило, адже у більшості справ слідчі судді відмовляють у задоволенні клопотань потерпілих, зауважуючи, що їх подання є прерогативою (виключним правом) сторін кримінального провадження [320, с. 291].

Зважаючи на термінологію, що використовується в статті 3 КПК України, В.В. Михайленко вважає, що з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів мають право звернутися потерпілий, його представник і законний представник, якщо вони віднесені до сторони обвинувачення [146, с. 191]. О.В. Авраменко, Р.І. Благута і А.Я. Хитра висловлюють аналогічну думку [84, с. 29].

Натомість вказаний підхід є неспроможним, адже тимчасовий доступ застосовується переважно на стадії досудового розслідування, де потерпілий та його представники не мають змоги набути статус сторони обвинувачення.

У науці кримінального процесу неодноразово висловлювалася пропозиція передбачити право потерпілого на звернення до слідчого судді з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів [54, с. 294; 119, с. 70; 155, с. 84; 309, с. 237].

Разом із тим окремі вчені не поділяють зазначений підхід, оскільки, на їх переконання, вчиняти процесуальні дії в кримінальному провадженні повинні лише особи, які його безпосередньо ведуть. Якщо потерпілий виявить бажання, щоб слідчий, дізнавач провів певну процесуальну дію (наприклад, тимчасовий доступ до речей і документів – О. В.), він має право звернутися до слідчого, дізнавача, прокурора з клопотанням про її проведення. За відмови в задоволенні такого клопотання потерпілий може оскаржити рішення на підставі пункту 7 частини першої статті 303 КПК України [221, с. 318].

Вказана позиція узгоджується із нормами кримінального процесуального законодавства та відображає порядок їх фактичної реалізації у правозастосовній площині, однак не враховує потребу належного забезпечення прав потерпілого.

Прикметно, що 58,39 % респондентів підтримують пропозицію наділити потерпілого правом звертатися до слідчого судді, суду з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів (нарівні зі сторонами кримінального провадження). Натомість 38,93 % респондентів вважають, що це має залишитися прерогативою сторін.

Закріплений у КПК України порядок створює для потерпілого численні процесуальні «бар'єри» та ставить його в залежність від сторони обвинувачення, нівелюючи самостійність та автономність потерпілого як учасника кримінального провадження. Значна кількість процесуальних дій (ініціювання тимчасового доступу перед слідчим чи прокурором, оскарження бездіяльності останнього, оскарження відмови в задоволенні клопотання тощо) може призвести до затягування досудового розслідування чи втрати важливих доказів (неможливості їх здобути) [320, с. 291].

Підсумовуючи, ми поділяємо думку тих вчених та юристів-практиків, котрі пропонують розширити обсяг процесуальних прав потерпілого, наділивши його можливістю самостійно й безпосередньо звертатися до слідчого судді з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів.

Цікаво, що задля цього свого часу до Верховної Ради України був поданий проєкт Закону № 2530 щодо посилення гарантій потерпілих осіб на збирання доказів у кримінальному провадженні, яким пропонувалося внести зміни до статті 160 КПК України [203]. Втім, 02 лютого 2021 року цей проєкт було знято з розгляду і тепер його доля залишається невизначеною. Відтак можемо лише сподіватися, що невдовзі парламентарі знову повернуться до цього питання та нарешті зможуть вирішити його.

У висновку Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України зазначається, що потерпілий, його представник та законний представник нібито вже є стороною кримінального провадження, а відтак вони наділені правом, про яке йдеться у законопроєкті. Доповнення, запропоноване у проєкті, на переконання управління, є зайвим та недоцільним законодавчим кроком [43]. Попри це, вказаний висновок не витримує жодної критики та свідчить про недостатній, поверховий рівень проведеної правової експертизи.

Зміни, запропоновані в проєкті Закону № 2530, за змістом є слушними, хоча їх варто викласти дещо в іншому вигляді: «Сторони кримінального провадження, потерпілий, його представник та законний представник мають право звернутися до слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження із клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів, за винятком зазначених у статті 161 цього Кодексу. Слідчий має право звернутися із зазначеним клопотанням за погодженням з прокурором».

Водночас, окрім статті 160 КПК України, відповідні зміни слід внести до інших статей Кодексу, а саме 159, 163 та 166, адже законотворча робота має бути комплексною й всебічною (всеохоплюючою), не обмежуючись вибіркоvim редагуванням. Зміни мають бути внесені й до статті 132 КПК України – норми, котра встановлює загальні правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

Іншим шляхом вирішення наявної проблеми могло б стати уповноваження потерпілого звертатися до слідчого судді з клопотанням про покладення обов'язку щодо здійснення тимчасового доступу на сторону обвинувачення. В разі задоволення такого клопотання слідчий суддя мав би постановити ухвалу, якою зобов'язати слідчого, дізнавача, прокурора у встановлений строк вчинити зазначену процесуальну дію, а потерпілий міг би брати участь у ній (якщо вважатиме це за потрібне), висловлюючи свої пропозиції, зауваження та заперечення. Якщо ж особа, у володінні якої перебувають речі та/або документи, буде ухилятися від виконання ухвали, потерпілий повинен мати право звернутися до слідчого судді з клопотанням про дозвіл на обшук задля їх відшукування та вилучення. Проведення обшуку знову ж таки має доручатися стороні обвинувачення, однак потерпілий, безумовно, повинен наділятися можливістю (однак не обов'язком) участі в ньому. Подібне нині передбачено статтею 166 КПК України, проте стосується лише сторін кримінального провадження, що з огляду на чинну редакцію Кодексу є логічним.

«Використовуючи» сторону обвинувачення задля досягнення своїх процесуальних цілей, потерпілий зможе дієво одержати необхідні докази, зокрема шляхом їх вилучення (виїмки). Крім того, вилучені речі й документи одразу долучатимуться до матеріалів досудового розслідування, що є досить зручним. Вважаємо, що запропонований порядок (процесуальний механізм):

1) надасть потерпілому змогу своєчасно (одноетапно) та в прозорий спосіб домагатися здійснення тимчасового доступу до речей і документів, а за потреби – ініціювати обшук;

2) звільнить потерпілого від потреби вдаватися до зайвих процесуальних дій та значно спростить вирішення питання щодо здійснення тимчасового доступу;

3) забезпечить належну та ефективну реалізацію потерпілим своїх прав на збирання й подання доказів, адже ухвала слідчого судді визнаватиметься

обов'язковою до виконання стороною обвинувачення та встановлюватиме конкретний строк такого виконання;

4) заощадить час потерпілого, поклавши всі необхідні обов'язки на сторону обвинувачення (однак потерпілий за бажанням все ж таки зможе брати повноцінну участь у проведенні процесуальних дій);

5) підвищить ефективність тимчасового доступу до речей і документів, оскільки, на відміну від потерпілого, сторона обвинувачення володіє необхідними знаннями та навичками щодо його здійснення [320, с. 292].

Досить цікавою в цьому аспекті є справа № 643/5877/20, де потерпілий звернувся до слідчого судді з клопотанням про тимчасовий доступ до документів, але безпосередньо такий доступ було надано слідчому [287]. Вказане не узгоджується з нормативними приписами КПК України, однак у разі внесення до Кодексу відповідних змін може стати цікавою альтернативою порядку, який існує на сьогодні.

Крім того, слід наголосити, що потерпілий і його представники позбавлені права на звернення з клопотанням не лише про тимчасовий доступ, а й про застосування будь-яких інших заходів забезпечення кримінального провадження, що є алогічним та невиправданим. У цьому контексті на першочергову увагу заслуговують: 1) тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом; 2) відсторонення від посади; 3) арешт майна.

Щодо тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, його метою згідно з КПК України є припинення кримінального правопорушення чи запобігання вчиненню іншого, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкоджання кримінальному провадженню, забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Перелік спеціальних прав, котрі можуть бути тимчасово обмежені, є вичерпним та включає: 1) право керування транспортним засобом або судном;

2) право полювання; 3) право на здійснення підприємницької діяльності; 4) право на володіння та носіння зброї.

Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом застосовується на підставі ухвали слідчого судді під час досудового розслідування на строк не більше двох місяців. Правом на звернення до слідчого судді з клопотанням наділений прокурор та слідчий за погодженням із прокурором.

На жаль, потерпілий, його представник та законний представник такого права не мають і навіть не можуть брати участь у розгляді клопотання. Отже, якщо підозрюваний, наприклад, вчинив наїзд на пішохода, завдавши йому середньої тяжкості, тяжке тілесне ушкодження чи спричинив смерть, потерпілий (у процесуальному розумінні) не зможе ані ініціювати позбавлення підозрюваного права керування транспортним засобом, ані висловити власну думку щодо цього, надати відповідні докази. У цій площині потерпілий є цілковито безправним.

Пунктом 7 частини другої статті 150 КПК України передбачено, що в клопотанні про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом може зазначатися перелік свідків, яких прокурор, слідчий вважає за необхідне допитати. Частиною четвертою статті 151 Кодексу визначено, що слідчий суддя має право за клопотанням сторін кримінального провадження або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка.

Водночас залишається незрозумілим, чому законодавець оминув увагою можливість допиту потерпілого, адже саме щодо нього вчинено кримінальне правопорушення і саме він безпосередньо (особисто) сприймав обставини його вчинення. Показання потерпілих є важливим засобом доказування, позаяк вони можуть підтвердити вірогідність причетності підозрюваного до вчинення кримінального правопорушення, обґрунтовувати причини, у зв'язку з якими потрібно застосувати тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом.

Втім, нормативного підґрунтя для надання потерпілим показань у порядку статей 148-153 КПК України не створено.

Усе це нівелює право потерпілого подавати докази слідчому судді, а також право давати пояснення і показання, що закріплені в пунктах 3, 6 частини першої статті 56 КПК України.

О.Ю. Костюченко наголошує на потребі більш розгорнутої законодавчої регламентації правил проведення судового допиту потерпілих. [105, с. 66] аналогічна потреба виникає й на стадії досудового розслідування у розрізі надання показань слідчому судді.

Слід звернути увагу, що метою тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, зокрема, може бути забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням (частина перша статті 148 КПК України). Ми вже неодноразово наголошували, що це є фундаментальним правом потерпілого та найчастіше – його пріоритетною ціллю в кримінальному провадженні. Можливість подання клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом та участь у його розгляді могли б стати дієвою гарантією права потерпілого на відшкодування шкоди, проте законодавець з певних причин відмовився від цього, визнав недоречним. Убачається, що забезпечити вказане право у порядку статей 148-153 КПК України покликана сторона обвинувачення.

Втім, значно ефективнішим є наділення відповідними гарантіями самого суб'єкта, права якого підлягають забезпеченню, аніж закладення гарантій у процесуальну діяльність інших суб'єктів. Звернення до слідчого судді з клопотанням про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом є дискреційним повноваженням слідчого, прокурора, що надає йому вибір діяти або не діяти, тоді як закріплення аналогічного права потерпілого надало б йому можливість самостійно обирати, чи слід подавати клопотання, чи подавати його

недоцільно. Фактично все залежало б від розсуду самого потерпілого і його волевиявлення.

Задля об'єктивності слід зауважити, що судова практика є неоднозначною, позаяк в одному випадку слідчі судді розглядають подані клопотання без участі потерпілих [297; 292], в іншому – за їх участю [285], хоча це радше є винятком.

Таким чином, пропонуємо внести зміни до статей 150, 151 та 152 КПК України, визначивши, що: 1) з клопотанням про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом можуть звертатися потерпілий, його представник і законний представник; 2) під час розгляду клопотання можуть бути допитані не лише свідки, а й потерпілі; 3) у розгляді клопотання (незалежно від суб'єкта його подання) мають право брати участь потерпілий, його представник та законний представник. Зважаючи на наведені пропозиції, статтю 153 КПК України теж потрібно викласти в новій редакції, закріпивши право потерпілого звертатися до слідчого судді з клопотанням про продовження тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом (наразі подавати таке клопотання може лише прокурор).

Щодо відсторонення від посади, звернімо увагу на наступне. Безперечно, в окремих випадках підозрюваний, перебуваючи на посаді, може знищити чи підробити речі й документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливати на свідків, потерпілих та інших учасників кримінального провадження, протиправно перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином. Окреслені ризики перелічуються в пункті 6 частини другої статті 155 КПК України.

Такі дії підозрюваного можуть призвести до уникнення ним кримінальної відповідальності, зашкодити досягненню завдань кримінального провадження. Цілком логічно, що найчастіше це суперечить інтересам та процесуальним цілям потерпілого, а тому він може бути зацікавлений у відстороненні підозрюваного від посади.

Як і у випадку з тимчасовим обмеженням у користуванні спеціальним правом: 1) ініціювати відсторонення від посади може лише слідчий, прокурор; 2) потерпілий, його представник та законний представник не визнаються учасниками судово-контрольного провадження щодо відсторонення від посади; 3) потерпілий позбавлений права подавати докази та надавати показання щодо відсторонення підозрюваного від посади.

На превеликий жаль, у науці майже не висловлюються пропозиції наділити потерпілого, його представника та законного представника правом самостійно ініціювати перед слідчим суддею відсторонення підозрюваного, обвинуваченого від посади, а також брати участь у розгляді поданого клопотання. Вважаємо, що це питання потребує розгляду, фахового обговорення і йому має бути присвячена належна увага.

За аналогією з висновками щодо тимчасового обмеження в користуванні спеціальним правом, зробленими нами раніше, пропонуємо внести зміни до статей 155, 156, 157 та 158.

Наразі розглянемо арешт майна. За змістом статті 170 КПК України ним є тимчасове, до скасування у встановленому Кодексом порядку, позбавлення за ухвалою слідчого судді або суду права на відчуження, розпорядження та/або користування майном, щодо якого існує сукупність підстав чи розумних підозр вважати, що воно є доказом кримінального правопорушення, підлягає спеціальній конфіскації у підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб, конфіскації у юридичної особи, для забезпечення цивільного позову, стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, можливої конфіскації майна.

Суб'єктами звернення з клопотанням про арешт майна традиційно визнаються слідчий та прокурор. Водночас, на відміну від інших заходів забезпечення, суб'єктом звернення також може бути цивільний позивач, якщо клопотання подається ним з метою забезпечення цивільного позову (частина

перша статті 171 КПК України). В такому разі у клопотанні повинно бути зазначено розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, розмір позовних вимог, докази факту завдання шкоди та розміру цієї шкоди (частина третя статті 171 КПК України).

Як вже було зазначено у підрозділі 1.2 дисертаційної роботи, одна особа може поєднувати процесуальні статуси потерпілого та цивільного позивача, проте не виключаються випадки, за яких цивільним позивачем стає особа, котра не є потерпілим. У такому разі потерпілий, котрий не є цивільним позивачем, позбавлений права на звернення з клопотанням про арешт майна, а також не може брати участь у його розгляді слідчим суддею, судом.

Вважаємо це істотною прогалиною в кримінальному процесуальному законодавстві, котра обмежує права потерпілого. Навіть не прагнучи відшкодувати завдану шкоду, потерпілий може продовжувати брати участь у кримінальному провадженні задля притягнення зловмисника до кримінальної відповідальності. Безперечно, в такому разі потерпілий зацікавлений у збереженні речових доказів, забезпеченні спеціальної конфіскації, конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи. Вказане є можливим завдяки накладення арешту на майно.

Прикметно, що у справі № 522/10748/22 саме потерпілий та його представник забезпечили дієвість арешту та досягнення його завдань [291], хоча КПК України формально не визнає їх заінтересованими особами в питанні накладення арешту.

Більш того, на момент вирішення питання про арешт майна потерпілий може формально не встигнути пред'явити цивільний позов або ж загалом мати намір пред'явити його пізніше – на стадії підготовчого провадження. Останнє є логічним, оскільки до цього часу потерпілий та його представники мають змогу зібрати необхідні докази, сформувані остаточну правову позицію, визначитися з видом та розміром шкоди тощо. Натомість пред'явлення цивільного позову

на досудовому розслідуванні: 1) є нерегульованим; 2) ризикує виявитися передчасним. За таких обставин права потерпілого у розрізі інституту арешту майна знову не виправдано нівелюються.

Досліджуючи участь потерпілого в змагальному кримінальному процесі, В.М. Тертишник пропонує надати йому право вимагати накладення арешту на вклади і майно обвинуваченого [243, с. 176]. Ми вважаємо цей висновок слушним і таким, що має знайти відображення у КПК України, однак попередньо його варто деталізувати.

По-перше, більш коректним здається наділення потерпілого правом не вимагати накладення арешту, а звертатися з клопотанням про його накладення. Саме клопотання є процесуальним документом, у якому учасники кримінального провадження формулюють свої прохання про проведення процесуальних дій та/або прийняття процесуальних рішень. КПК України встановлює чіткі вимоги до клопотання про арешт майна, визначає порядок та строк його розгляду, тоді як висловлення вимоги про арешт майна та її розгляд у Кодексі не врегульовані. По-друге, звертатися з клопотанням про арешт майна повинен мати право не лише потерпілий, а і його представник та/або законний представник. По-третє, арешту підлягає майно як обвинуваченого, так і підозрюваного (на досудовому розслідуванні). По-четверте, потрібно визначити, що клопотання подається слідчому судді, суду (а не, наприклад, слідчому, дізнавачу та прокурору, який має розглянути його та повідомити про результати такого розгляду). Визначення суб'єкта, якому подається клопотання та який зобов'язаний його розглянути, є логічним заходом, який мінімізує ризик неоднозначного та несприятливого для потерпілого тлумачення нормативного матеріалу.

Лише таким чином право потерпілого ініціювати питання про арешт майна та право брати участь у його вирішенні зможуть стати дієвими та ефективними.

Підсумовуючи, пропонуємо внести до статей 171-173 КПК України відповідні зміни.

Перейдемо до інституту запобіжних заходів. Одразу слід зауважити, що поняття «застосування запобіжного заходу» охоплює як випадки його обрання, так і зміни [181]. Частина перша статті 200 та частина перша статті 201 КПК України свідчать, що зміна запобіжного заходу також включає скасування, зміну або покладення додаткових обов'язків, передбачених частиною п'ятою статті 194 Кодексу, та зміну способу їх виконання. Разом із тим терміни «обрання запобіжного заходу» і «продовження запобіжного заходу» використовуються як синонімічні за своїм правовим значенням. Обрання є первинною стадією під час застосування запобіжного заходу, який обирається на певний строк, а продовження – вторинною, яка настає за певних умов, до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою [184].

Отже, застосування запобіжного заходу є комплексним та багатоаспектним поняттям, котре охоплює всі випадки, що стосуються його призначення (в широкому розумінні).

Метою застосування запобіжного заходу за частиною першою статті 177 КПК України є забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам:

- 1) переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду;
- 2) знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення;
- 3) незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні;
- 4) перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином;
- 5) вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується.

Примітно, що потерпілі найчастіше зацікавлені в притягненні своїх «кривдників» до відповідальності та/або відшкодуванні завданої ними шкоди, а тому переймаються результативністю кримінального провадження, його дієвістю. З огляду на це вони намагаються всебічно сприяти стороні обвинувачення та прагнуть брати участь у доведенні наявності: 1) обґрунтованої підозри у вчиненні кримінального правопорушення; 2) відповідних ризиків.

Крім того, іноді незастосування запобіжного заходу чи його надмірна м'якість цілком можуть призвести до вчинення підозрюваним, обвинуваченим інших та/або завершення вже розпочатих кримінальних правопорушень щодо потерпілих. Не варто забувати й про можливий тиск чи вплив на останніх. У такому разі потерпілі, безумовно, зацікавлені в призначенні зловмиснику тримання під вартою чи цілодобового домашнього арешту, ізолювавши його від себе.

Втім, самостійно ініціювати застосування запобіжних заходів потерпілий не може – згідно з КПК України це є прерогативою сторони обвинувачення та сторони захисту (якщо мова йде про зміну запобіжного заходу).

Єдине, що залишається, – ставити питання про застосування запобіжного заходу перед слідчим, прокурором у порядку статті 220 КПК України. Водночас це означає цілковиту залежність потерпілого від сторони обвинувачення, котра нанівець зводить його процесуальну самостійність. На кінцеве рішення вказаний учасник кримінального провадження практично не може вплинути – все залежить від розсуду та суб'єктивного переконання слідчого, прокурора. Клопотання потерпілого може бути проігноровано або ж взяте до уваги лише частково (до прикладу, замість тримання під вартою, на якому наполягав потерпілий, стороною обвинувачення ініціюється нічний домашній арешт).

Більш того, розгляд клопотання про застосування запобіжного заходу (частина перша статті 193 КПК України) не передбачає участі в ньому потерпілого [323, с. 174-176].

О.В. Кудрявцев зазначає, що потерпілий не бере участь у розгляді запобіжного заходу та може бути присутній лише як вільний слухач [118, с. 23]. За результатами аналізу статті 193 КПК України О.В. Капліна, А.Р. Туманянц та С.Л. Шаренко теж констатують, що потерпілий не є учасником провадження на стадії досудового розслідування під час вирішення слідчим суддею клопотання про застосування запобіжного заходу або його зміну. Як убачається, це обмежує його права й законні інтереси [96, с. 157]. Подібну позицію висловлює В.А. Завтур [72, с. 139-140]. Пункт 2 частини першої статті 56 Кодексу закріплює лише право потерпілого бути повідомленим про обрання, зміну чи скасування щодо підозрюваного, обвинуваченого заходів забезпечення кримінального провадження.

Таким чином, потерпілий взагалі позбавлений можливості висловлювати свої думки, міркування й доводи, а також подавати слідчому судді/суду докази, котрі б доводили потребу застосування до підозрюваного, обвинуваченого відповідного запобіжного заходу. До судових засідань потерпілі не допускаються. Працюючи помічником адвоката та здійснюючи адвокатську діяльність, дисертант мав змогу неодноразово в цьому переконатися.

Попри те, що потерпілий є одним із найважливіших учасників кримінального провадження, він несправедливо залишається обабіч тих питань, які безпосередньо стосуються його. Такий стан справ не узгоджується з належною реалізацією потерпілим своїх прав, їх гарантуванням, не дозволяє йому обстоювати обрану правову позицію та втілювати в кримінальному провадженні свої процесуальні інтереси.

З огляду на це до КПК України необхідно внести зміни, котрі б надавали потерпілому можливість самостійно звертатися до слідчого судді, суду з клопотанням про застосування запобіжного заходу, а також брати участь у розгляді клопотання, якщо воно було подане слідчим чи прокурором [323, с. 174-176].

82,55 % опитаних (47,65 % – так, безперечно; 34,90 % – скоріше так, чим ні) переконані, що потерпілий повинен наділятися правом участі у вирішенні питання про застосування запобіжного заходу (висловлювати в судовому засіданні свої думки, міркування й доводи, подавати слідчому судді/суду докази, котрі б доводили потребу застосування до підозрюваного, обвинуваченого відповідного запобіжного заходу).

Більш того, 55,03 % респондентів (36,91 % – так, безперечно; 18,12 % – скоріше так, чим ні) вважають, що потерпілий має наділятися правом ініціювати застосування запобіжних заходів перед слідчим суддею, судом.

В.О. Січко пропонує надати потерпілому, його законному представнику та представнику право звертатися з клопотанням про обрання, зміну, скасування, продовження запобіжного заходу щодо обвинуваченого [227, с. 16]. Позитивно сприймаючи пропозицію вченого (яка, на жаль, не знайшла втілення в КПК України), вважаємо, що аналогічне право потерпілого має бути закріплене й на стадії досудового розслідування. В.В. Назаров вважає логічним забезпечення права потерпілого, а за потреби і (або) його законного представника на участь у розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу [156, с. 30].

А.В. Лапкін теж вважає позбавлення потерпілого права ініціювати застосування запобіжного заходу необґрунтованим. Вчені й раніше пропонували надати потерпілому право самостійно клопотати перед судом щодо обрання запобіжного заходу, і такі пропозиції є цілком обґрунтованими у контексті забезпечення прав та законних інтересів потерпілого, надання йому додаткових можливостей відстоювати власну процесуальну позицію [132, с. 17]. Крім того, слід забезпечити можливість потерпілого не лише ініціювати запобіжний захід, а й брати участь у розгляді клопотання про його застосування.

До речі, частина перша статті 152 КПК Республіки Казахстан закріплює право потерпілого брати участь у розгляді слідчим суддею клопотання про продовження строку тримання під вартою.

Ми погоджуємося з А.Р. Туманянц, яка зазначає, що закон не повинен вимагати обов'язкової участі потерпілого під час розгляду слідчим суддею клопотання про застосування запобіжних заходів, оскільки, на відміну від підозрюваного, права потерпілого в такому разі не обмежуються судовим рішенням. Тим не менш, потерпілий повинен мати таку можливість. Аналізуючи статтю 193 КПК України, вчена також робить висновок, що законодавець не встановлює вичерпного переліку осіб, які мають право брати участь у судово-контрольному провадженні щодо застосування запобіжних заходів. Йдеться лише про учасників, чия участь у судовому засіданні є обов'язковою. Таким чином, ця норма не може розцінюватися як така, що обмежує право потерпілого і (або) його представника на участь під час розгляду слідчим суддею клопотання про застосування до підозрюваного запобіжного заходу [252, с. 306].

Такий підхід здається дискусійним, адже частина перша статті 193 КПК України, на нашу думку, не надає простору для розширеного тлумачення. У нормі чітко перелічені суб'єкти кримінального процесу, за участю яких здійснюється розгляд клопотання про застосування запобіжного заходу. Допущення чи залучення інших суб'єктів норма не передбачає, крім випадків заслуховування свідків (частина четверта статті 193 КПК України).

Досліджуючи норми Кодексу, в яких застосовується аналогічне формулювання (здійснюється/розглядається «за участю ...»), можливо дійти висновку, що вони окреслюють коло суб'єктів, котрі повинні брати участь у певних процесуальних діях, і такі дії не передбачають участь у них інших суб'єктів. У цьому контексті, зокрема, слід звернути увагу на статті 151, 156, 163, 172, 189, 297³ КПК України.

Якщо законодавець допускає факультативну участь у процесуальних діях відповідних суб'єктів, ним як правило, вживаються формулювання «у разі необхідності», «за необхідності», «якщо цього вимагають обставини» (статті 241, 245¹, 262, 266, 361 КПК України). Існують і випадки, коли за певних умов участь

окремих суб'єктів визнається обов'язковою. Так, згідно з частиною третьою статті 295¹ Кодексу клопотання про продовження строку досудового розслідування розглядається за участю слідчого або прокурора, а в разі, якщо клопотання розглядається після повідомлення особі про підозру, – також за участю підозрюваного та його захисника.

На жаль, частина перша статті 193 КПК України подібних винятків не містить. Отже, потерпілі не мають права брати участь у розгляді клопотань про застосування (в тому числі продовження та зміну) запобіжного заходу. Про це свідчать і матеріали судової практики, адже на досудовому розслідуванні клопотання переважно розглядаються без участі потерпілих.

Так, зокрема, ухвалою від 08 вересня 2021 року в справі № 334/6482/21 Запорізький апеляційний суд зазначив, що потерпілий та його представник не є учасниками розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу. Кримінальним процесуальним законодавством не передбачено можливості апеляційного оскарження потерпілим чи його представником ухвали слідчого судді про застосування запобіжного заходу, оскільки така ухвала інтересів потерпілого не стосується [262]. Аналогічну думку зустрічаємо в ухвалі Київського апеляційного суду від 23 вересня 2021 року в справі № 369/12048/21 [264], ухвалі Кропивницького апеляційного суду від 02 січня 2020 року в справі № 402/1507/19 [265] та багатьох інших.

Прикметно, що в справах № 361/5572/20 [275] та № 335/4585/18 [288] розгляд клопотань здійснювався слідчими суддями за участю представників потерпілих, де останні мали можливість висловити свої думки й доводи. Втім, це поодинокі винятки, які лише підтверджують невтішне загальне правило.

На стадіях підготовчого провадження та судового розгляду потерпілі та їх представники значно частіше залучаються судом до розгляду клопотань про застосування запобіжного заходу (справи № 567/229/23 [267], № 727/6827/22 [306], № 932/3451/21 [259], № 128/328/19 [260] та інші), хоча правила такого

розгляду, як і на досудовому розслідуванні, визначаються розділом II (насамперед главою 18) КПК України.

Ймовірно, це пояснюється потребою: 1) проведення підготовчого судового засідання за участю потерпілого, його представника та законного представника (частина друга статті 314 КПК України); 2) виклику потерпілих у судові засідання для здійснення судового розгляду (частина друга статті 318 КПК України). Вказане утворює своєрідну колізію з частиною першою статті 193 Кодексу, вирішення (подолання) якої, однак, відбувається з урахуванням спеціальних норм, що регулюють порядок здійснення підготовчого провадження та судового розгляду. Як вже було зазначено, на відміну від частини першої статті 193 КПК України, ці норми передбачають участь у судових засіданнях потерпілих і їх представників. Суд обов'язково викликає останніх, надаючи їм можливість взяти участь у засіданні.

Водночас на досудовому розслідуванні ініціювання запобіжного заходу потерпілим та його участь при розгляді слідчим суддею клопотання не допускаються. Це є серйозною проблемою, вирішення якої потребує внесення комплексних змін до КПК України.

О.В. Дудко зазначає, що вітчизняне кримінальне процесуальне право не містить положення, яке б встановлювало право потерпілого та його представників висловити свою думку щодо потреби застосування запобіжного заходу та його суворості. Думка потерпілого, його представника може бути корисною для виправдання і обґрунтування наявності передбачених законом ризиків [66, с. 142].

С.В. Давиденко зауважує, що: 1) розгляд клопотання про застосування запобіжного заходу ґрунтується на засаді змагальності, яка передбачає рівність процесуальних прав на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів тощо; 2) за клопотанням сторін або за власною ініціативою слідчий суддя, суд має право заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що

мають значення для вирішення питання про застосування запобіжного заходу. З огляду на це вчена вважає за доцільне законодавчо передбачити для потерпілого можливість під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу самостійно або за допомогою представника чи законного представника обстоювати власну правову позицію, права, свободи і законні інтереси засобами, визначеними КПК України, з метою доказування тих обставин, які мають значення для обрання щодо підозрюваного, обвинуваченого конкретного запобіжного заходу. Реалізації та гарантуванню цієї можливості буде сприяти: 1) надання потерпілому права збирати і подавати матеріали, які містять фактичні дані, що вказують на наявність одного чи декількох ризиків; 2) представляти докази, які доводять існування обставин, що свідчать про неможливість застосувати інший, більш м'який запобіжний захід для запобігання певним ризикам; 3) висловлювати свої заперечення на подане слідчим або прокурором клопотання; 4) обґрунтовувати позицію достатніми даними, що підтверджують його доводи про необхідність обрання саме цього запобіжного заходу, тимчасової ізоляції конкретної особи від суспільства, та переконувати слідчого суддю, суд у неможливості забезпечення її належної поведінки в інший спосіб [61, с. 198]. Вказані пропозиції здаються слушними і ми повністю їх підтримуємо.

Погоджуючись з А.Р. Туманянц, слід також закріпити в Кодексі право потерпілого на оскарження ухвали слідчого судді за результатами розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу. При цьому таке оскарження не може залежати від того, чи брав потерпілий участь у судовому засіданні [251, с. 254].

Прикметно, що стаття 173 КПК Азербайджанської Республіки закріплює право оскаржити запобіжний захід не лише підозрюваного, обвинуваченого, його захисника та законного представника, а й інших зацікавлених учасників

кримінального процесу [3]. Вбачається, що таким учасником є, в тому числі, потерпілий.

На підставі викладеного вище пропонуємо внести доповнення до статей 176, 177, 178, 181, 183, 184, 185, 193, 194, 199, 200 КПК України, визнавши потерпілого суб'єктом звернення з клопотанням про застосування запобіжного заходу та надавши йому право брати участь у розгляді таких клопотань, незалежно від суб'єкта, який їх ініціював.

Варто також звернути увагу на те, що за загальним правилом кримінальне провадження здійснюється відкрито. У відкритому судовому засіданні мають право бути присутніми будь-які особи. Кожен, хто присутній в залі судового засідання, може вести стенограму, робити нотатки, використовувати портативні аудіозаписуючі пристрої. На підставі ухвали суду допускається проведення в залі судового засідання фотозйомки, відеозапису, транслявання судового засідання по радіо і телебаченню, проведення звукозапису із застосуванням стаціонарної апаратури (частина шоста статті 27 КПК України).

Тим не менш, якщо для цього існують легітимні й виправдані підстави, слідчий суддя вправі прийняти рішення про здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні впродовж усього судового провадження або його окремої частини. У закритому судовому засіданні можуть бути присутні лише сторони та інші учасники кримінального провадження.

Частина друга статті 27 КПК України закріплює підстави, за яких кримінальне провадження може здійснюватися в «закритому режимі». Разом із тим наведений перелік є недосконалим, звуженим. У цьому контексті доцільно, зокрема, звернути увагу на наступне.

На сьогодні значна кількість кримінальних правопорушень вчиняється щодо неповнолітніх осіб. Надалі з метою захисту та відновлення своїх прав вони вимушені брати участь у кримінальних провадженнях як потерпілі.

Безумовно, зайвий розголос обставин кримінального провадження може збентежити неповнолітнього потерпілого, призвести до поширення інформації, яку він бажав залишити в таємниці, змусити його хвилюватися чи навіть завдати душевних страждань. Натомість присутність у судових засіданнях сторонніх осіб здатна створити для потерпілого психологічний дискомфорт, непокоїти його. Усе це пригнічуватиме потерпілого, негативно впливаючи на його психологічний стан та, як наслідок, ефективність участі в кримінальному провадженні.

Навіть якщо в запобіганні розкриттю конфіденційних відомостей не існує потреби, проведення закритого судового засідання може бути необхідним задля уникнення вторинної віктимізації та інших несприятливих наслідків для неповнолітнього потерпілого. До того ж психіка неповнолітніх є надзвичайно чутливою, а тому до них слід ставитися з особливою обачністю та обережністю.

У такому разі слідчий суддя повинен мати можливість здійснювати кримінальне провадження в закритому судовому засіданні. Втім, окремої підстави для цього частина друга статті 27 КПК України, на жаль, не містить, на відміну від обвинуваченого, якщо він є неповнолітнім [333, с. 122].

І.В. Ракіпова та К.В. Черноморченко вважають доцільним розширити перелік випадків, коли суд може прийняти рішення про розгляд кримінального провадження у закритому засіданні, включивши до нього розгляд кримінального провадження, в якому потерпілим є неповнолітній [210, с. 126].

Підсумовуючи, пункт 1 частини другої статті 27 КПК України необхідно викласти в редакції: «якщо обвинуваченим та/або потерпілим є неповнолітній».

Щодо гарантій прав потерпілого на завершальному (прикінцевому) етапі досудового розслідування, варто, зокрема, звернути увагу на наступне.

Відповідно до пункту 5 частини другої статті 56 КПК України після закінчення (коректніше у цьому випадку вживати термін «завершення» – О.В.) досудового розслідування потерпілий має право отримувати копії матеріалів, які

безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення.

Водночас на практиці наведене право не забезпечується належним чином. Здійснюючи представництво потерпілих, дисертант жодного разу не одержував копії відповідних матеріалів; після завершення розслідування сторона обвинувачення обмежувалася суто їх наданням для ознайомлення в порядку статті 290 КПК України з можливістю фотографування. Натомість формулювання, вжите законодавцем у пункті 5 частини другої статті 56 Кодексу, свідчить, що слідчий, дізнавач, прокурор мають виготовити та надати потерпілому відповідні копії матеріалів, а не лише ознайомити потерпілого з ними. Вказане, на нашу думку, свідчить про неповагу до потерпілих та обмеження їх прав.

Між пунктом 5 частини другої статті 56 та статтею 290 КПК України простежується колізія, вирішення якої, на нашу думку, має здійснюватися на користь потерпілого. Прикметно, що в разі запровадження принципу процесуального віктимцентризму подібні питання розв'язуватимуться значно простіше, забезпечуючи права та законні інтереси потерпілих, не залишаючи простір для альтернативного невігідного тлумачення.

Серйозною проблемою також є ненадання потерпілому копії обвинувального акта. Обвинувальний акт – узагальнюючий, підсумковий процесуальний документ досудового розслідування. Його значення відповідно до частини другої статті 42 КПК України полягає в тому, що особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду в порядку, передбаченому статтею 291 КПК України, стає обвинуваченим і водночас підсудним [69, с. 61]. Обвинувальний акт є формою закінчення досудового розслідування та визначає межі судового розгляду, а тому його важливість складно переоцінити.

Водночас частина четверта статті 291 та стаття 293 КПК України регламентують обов'язок надання копії обвинувального акта та копії реєстру

матеріалів досудового розслідування лише підозрюваному (крім випадку, передбаченого частиною другою статті 297-1 Кодексу), його захиснику, законному представнику. Якщо провадження здійснюється щодо юридичної особи, копії обвинувального акта та реєстру матеріалів досудового розслідування надаються також представнику такої юридичної особи.

Як наслідок, потерпілий та його представники перебувають у незнанні, що перешкоджає їм належним чином підготуватися до підготовчого засідання й судового розгляду, напрацювати остаточну правову позицію, котра б узгоджувалася з висунутим обвинуваченням, якісно підготувати та обґрунтувати цивільний позов, підтримувати його в суді.

За таких обставин потерпілий або його представник вимушений звертатися до суду з клопотанням про ознайомлення з матеріалами справи, що покладає на них зайвий процесуальний тягар. Пункт 2 частини першої статті 56 КПК України передбачає, що потерпілий має право знати сутність обвинувачення, проте означене право не є повною мірою дієвим. Те саме стосується надання копії клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, оскільки щодо них законодавець встановив аналогічне регулювання.

З метою подолання наведеної проблеми пропонуємо внести відповідні зміни до частини четвертої статті 291 та статті 293 КПК України.

Важливою гарантією прав потерпілого є невіднесення його законодавцем до суб'єктів, які зобов'язані здійснити відкриття наявних у них матеріалів відповідно до статті 290 КПК України. І.В. Гловюк зазначає, що загальні положення статті 290 КПК України не передбачають обов'язок потерпілого відкривати матеріали (і це стосується будь-яких матеріалів, що є в нього, незалежно від їх значення для провадження). Якщо документ перебуває у потерпілого, але він не вважає потрібними надавати його слідчому, прокурору, то це його право, яке не може бути обмежене [53].

Звісно, якщо певні речі та/або документи, котрі знаходяться у володінні потерпілого, мають істотне значення для кримінального провадження, доцільно все ж у встановлений процесуальним законом спосіб подати їх слідчому, дізнавачу, прокурору як докази. Інакше існує ризик неврахування відповідних речей та/або документів при проведенні досудового розслідування, повідомленні про підозру та складанні обвинувального акта, допущення на цьому ґрунті помилок та хиб.

Водночас якщо певні докази не мають вирішальне значення, але додатково посилюють позицію обвинувачення чи позицію самого потерпілого, подання їх у підготовчому провадженні чи на стадії судового розгляду може стати істотною тактичною перевагою.

Підсумовуючи, потерпілий має право подати клопотання про долучення доказів у підготовчому або судовому провадженні, навіть якщо попередньо ці докази не подавалися та не відкривалися іншим учасникам кримінального провадження. Підстав для відмови в долученні КПК України не передбачає.

Водночас на практиці виникають випадки, коли сторона захисту звертається до потерпілого та його представника, вимагаючи відкрити наявні у них матеріали. Унаслідок необізнаності чи з власної необачності останні можуть надати речі та/або документи підозрюваному і його захиснику, насправді не бажаючи цього.

Прикметно, що в пам'ятках про права та обов'язки, що надаються потерпілим, найчастіше відсутнє право не відкривати наявні у потерпілого матеріали іншим учасникам кримінального провадження, а лише механічно наводиться перелік процесуальних прав, передбачених статтею 56 КПК України.

Вважаємо, що аспект, пов'язаний з відкриттям матеріалів, має доводитися до відома потерпілого та належним чином роз'яснюватися йому. Крім того, на це мають зважати адвокати-представники потерпілих, у тому числі під час формування правової позиції та способів її обстоювання.

Висновки до Розділу 3

1. Гарантії прав потерпілого диференційовано за трьома етапами стадії досудового розслідування: 1) початковим (з моменту внесення відомостей до ЄРДР); 2) проміжним (з моменту повідомлення особи про підозру); 3) завершальним (прикінцевим) (з моменту відкриття матеріалів досудового розслідування в порядку статті 290 КПК України).

2. Запропоновано доповнити КУпАП статтею 185¹⁶ «Невиконання слідчим, дізнавачем, прокурором обов'язку щодо внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань», а також внести зміни до статті 221 КУпАП; доповнити частину першу статті 214 КПК України новим абзацом (додаток 4).

3. Обґрунтовано потребу управління потерпілого самостійно ініціювати перед слідчим суддею застосування окремих заходів забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжних заходів. Разом із тим потерпілий повинен мати можливість брати активну участь у розгляді клопотань про застосування заходів забезпечення, незалежно від суб'єкта, який їх ініціював. З цією метою запропоновано внести зміни до статей 132, 134, 150-153, 155-160, 163, 166, 171-173, 176, 177, 181, 183-185, 193, 194, 199, 200 КПК України (додаток 4).

4. Підтримано існуючі підходи вчених щодо потреби проведення слідчим суддею закритого судового засідання, якщо у ньому бере участь неповнолітній потерпілий (з метою виключення ймовірних хвилювань, занепокоєнь, психологічного дискомфорту). Внести зміни до пункту 1 частини другої статті 27 КПК України (додаток 4).

5. Удосконалити право потерпілого на ознайомлення із обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, реєстром матеріалів досудового розслідування. Внести зміни до статей 291, 293 КПК України (додаток 4).

ВИСНОВКИ

Системне дослідження гарантій прав потерпілого на досудовому розслідуванні надало змогу виявити низку теоретичних і прикладних проблем у цій площині; здобувачем розроблено науково-обґрунтовані висновки та пропозиції щодо їх вирішення, у тому числі шляхом внесення змін і доповнень до КПК України, інших нормативно-правових актів. Згрупувавши проміжні висновки за кожним із розділів дисертаційної роботи, наводимо її основні наукові результати:

1. Досліджено поняття «кримінальні процесуальні гарантії» та здійснено його співвідношення з поняттям «гарантії прав учасників кримінального провадження». Здійснено співвідношення інших суміжних понять. Встановлено форму закріплення та форму вираження гарантій, їх зміст, напрями дії та інші сутнісні ознаки. Надано теоретико-правове визначення поняття «гарантії прав учасників кримінального провадження».

Гарантіями прав учасників кримінального провадження є закріплені в правових нормах інші суб'єктивні права, обов'язки, заборони, юридична відповідальність, принципи, умови, вимоги й правила, представлені у виді складної різнорівневої системи, які спрямовані на забезпечення належного, ефективного, вільного та безперешкодного здійснення прав учасників кримінального провадження, їх охорону й захист, а також дістають свій фактичний вияв у вигляді рішень, дій (діяльності) та/або бездіяльності.

Водночас потреби у запровадженні окремої дефініції для позначення гарантій прав потерпілого не існує. Висвітлене вище поняття є узагальнюючим та повною мірою характеризує гарантії прав усіх без винятку учасників кримінального провадження. Одним із різновидів гарантій прав потерпілого, враховуючи стадійну побудову кримінального провадження, є гарантії прав потерпілого на досудовому розслідуванні.

2. Визначено місце гарантій прав потерпілого в системі гарантій прав учасників кримінального провадження.

3. З'ясовано роль та функціональне призначення гарантій прав потерпілого, зокрема на досудовому розслідуванні, визначено ознаки цих гарантій, класифіковано їх.

4. За результатами дослідження поняття «потерпілий», закріпленого у КПК України, спираючись на доктринальні та інші джерела, здобувачем пропонується істотно розширити його. Запропоновано надати статус потерпілого громадським об'єднанням, фермерським господарствам та іншим утворенням без статусу юридичної особи, можливість створення та діяльності яких прямо передбачені законом (окрім філій, представництв, структурних підрозділів юридичних осіб, трудових колективів).

Окреслено коло процесуальних інтересів потерпілого, насамперед на стадії досудового розслідування, особливості процесуального статусу (становища) потерпілого та момент виникнення цього статусу. Обґрунтовано, що вказані інтереси можуть перетинатися як з інтересами сторони обвинувачення, так і сторони захисту, або ж взагалі обмежуватися суто особистими (суб'єктивними) прагненнями потерпілого, не корелюючись з будь-якими інтересами сторін. Це свідчить про унікальність процесуального становища потерпілого, його неповторність.

5. Проаналізовано існуючі кримінально-процесуальні функції та доведено необхідність виокремлення нової, віктимоспрямованої кримінально-процесуальної функції, як вираженого в законі напряму процесуальної діяльності потерпілого та його представників, з віднесенням вказаної функції до переліку основних. Підкреслюється її важливе теоретико-прикладне значення.

У розрізі забезпечення прав потерпілого на досудовому розслідуванні обстоюється позиція, згідно з якою він має посісти центральне (чільне) місце в кримінальному процесі. З урахуванням цього розроблено самостійну засаду

кримінального провадження – процесуальний віктимцентризм. Визначено її зміст: «В усіх рішеннях, діях і бездіяльності під час кримінального провадження першочергова увага надається якнайкращому забезпеченню прав та інтересів потерпілого, відшкодуванню завданої йому шкоди, а також усуненню негативних наслідків вчиненого кримінального правопорушення». Запропоновано імплементувати вказану засаду в кримінальне процесуальне законодавство України.

Дисертантом сформовано якісно нову концепцію процесуального становища потерпілого та його представників у кримінальному провадженні, котра передбачає наділення їх статусом окремої, потерпілої сторони (разом із обвинуваченням та захистом). У разі системного реформування кримінального процесуального законодавства втілення цієї концепції істотно збільшить обсяг процесуальних прав потерпілого і його представників, їх гарантій.

Вдосконалено існуючі теоретичні напрацювання стосовно запровадження інституту правонаступництва потерпілого. Запропоновано частково видозмінити інститут законного представництва потерпілого.

6. Досліджено гарантії права потерпілого на участь у досудовому розслідуванні та права впливати на його хід і результати з погляду їх достатності (недостатності) та ефективності (неефективності, низької ефективності):

1) право потерпілого на інформацію. Звернено увагу на проблему недостатньої дієвості наведеного права та запропоновано шляхи її подолання;

2) право потерпілого на збирання та подання доказів. Одержали подальший розвиток теоретичні підходи стосовно надання потерпілому можливості самостійно залучати експертну установу, експерта або експертів для підготовки висновку на стадії досудового розслідування. За аналогією пропонується закріпити право потерпілого на залучення перекладача та спеціаліста. Підтримано запровадження в законодавство інституту запиту потерпілого, котрий би прирівнювався до адвокатського запиту. Підтримано пропозиції

науковців щодо уповноваження потерпілого збирати не лише копії документів, а і їх оригінали, якщо проти цього не заперечують суб'єкти, у яких вони запитуються. Запропоновано наділити потерпілого правом безпосередньо ініціювати перед слідчим суддею допит себе, свідків, осіб, стосовно яких уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого, в порядку статті 225 КПК України з метою депонування доказів;

3) право потерпілого на участь у слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях, його права під час проведення таких дій. Зокрема, розглянуто пред'явлення особи, речі, трупа для впізнання, слідчий експеримент та освідування. Висловлено пропозицію встановити в КПК України заборону примусового освідування потерпілого, а також внести до статті, котра регламентує його здійснення, окремі зміни;

4) право потерпілого на оскарження рішень, дій та бездіяльності уповноважених осіб на стадії досудового розслідування. Констатовано недосконалість нормативного регулювання цього права та його практичної реалізації, запропоновано шляхи ;

5) право потерпілого на професійну правничу допомогу. Обґрунтовано потребу вдосконалення права потерпілого на професійну правничу допомогу (представництво), а саме надання її потерпілим безоплатно, за рахунок держави, що вже неодноразово висвітлювалося вченими, однак продовжує залишатися поза увагою законодавця.

Окремо досліджено право потерпілого на відшкодування шкоди, завданої йому кримінальним правопорушенням. Підтримано концепцію створення Державного фонду відшкодування шкоди потерпілим. Зважаючи на потребу ефективного та своєчасного поновлення порушених прав потерпілого, така шкода має бути відшкодована якнайшвидше – на стадії досудового розслідування. Запропоновано передбачити в КПК України обов'язок слідчого, прокурора забезпечити проведення психологічної експертизи з метою

визначення розміру моральної шкоди, завданої потерпілому, якщо він заявив про це відповідне клопотання.

7. Досліджено гарантії прав потерпілого на окремих етапах досудового розслідування: початковому, проміжному, завершальному (прикінцевому).

Обґрунтовано потребу управління потерпілого самостійно ініціювати перед слідчим суддею застосування окремих заходів забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжних заходів. Разом із тим потерпілий повинен мати можливість брати активну участь у розгляді клопотань про застосування заходів забезпечення, незалежно від суб'єкта, який їх ініціював.

Підтримано існуючі підходи вчених щодо потреби проведення слідчим суддею закритого судового засідання, якщо у ньому бере участь неповнолітній потерпілий (з метою виключення ймовірних хвилювань, занепокоєнь, психологічного дискомфорту).

8. Сформульовано науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення законодавства України в частині забезпечення (гарантування) прав потерпілого на досудовому розслідуванні (додаток 4).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ablamskyi, S.Y., Faiz A.A., Nosach, A.V. Evaluating the current state of realization of victims' rights in the criminal process: an explanation under Ukrainian and Indian Criminal Procedure Codes. *Novum Jus*. 2022. Vol. 16. № 2. P. 23-48.
2. Ashworth A. Responsibilities, Rights and Restorative Justice. *The British Journal of Criminology*. 2002. № 42. P. 578-595.
3. Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsi: 14 iyul 2000-cu il tarixli 907-IQ nömrəli Azərbaycan Respublikasının Qanunu (Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik toplusu, 2000-ci il, № 8 (II kitab), maddə 585) ilə təsdiq edilmişdir (dəyişikliklər və əlavələr nəzərə alınıb) / Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi nomativ hüquqi aktların vahid internet elektron bazası. URL: <https://www.e-qanun.az/framework/46950> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
4. Basic Principles on the Role of Lawyers adopted by the VIII United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders of 27 August-07 September 1990. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-role-lawyers> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
5. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/guarantee> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
6. Council of Europe Committee of Ministers Recommendation No. R (85) 11 to the Member States on the position of the victim in the framework of criminal law and procedure of 28 June 1985. URL: <https://rm.coe.int/16804dccaе> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
7. Council of the European Union Framework Decision 2001/220/JHA on the standing of victims in criminal proceedings of 15 March 2001. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32001F0220> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).

8. Karmen A. Who's against victims' rights? The nature of the opposition to pro-victim initiatives in criminal justice. *Journal of Civil Rights and Economic Development*. 1992. Issue 1. Vol. 8. P. 157-175.
9. Kodeks postępowania karnego: Ustawa z dnia 06 czerwca 1997. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970890555> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
10. Kriminālprocesa likums: Latvijas vēstnesis, Nr. 74 (3232), 2005. gada 11. maijs. URL: <https://likumi.lv/ta/id/107820-kriminalprocesa-likums> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
11. O. Shchyhol. Comparative legal analysis of criminal procedural legislation of Ukraine and other Eastern European countries in terms of establishing certain victims' rights and their guarantees at the pre-trial investigation. *Recht der Osteuropäischen Staaten*. 2022. № 1. S. 34-41.
12. O. Shchyhol. Correlation of the procedural status of a victim with the procedural statuses of an applicant and a civil plaintiff in criminal proceedings. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2023. № 4 (56). P. 312-320.
13. O. Zaitsev, A. Shut, I. Shumilo, O. Kostiuchenko, I. Miroshnykov. Separate issues regarding compensation for moral (non-pecuniary) damage. *Relações Internacionais no Mundo Atual*. 2023. v. 4, n. 42. P. 668-685.
14. Oksana P Kuchynska, Oksana Y Kashyntseva, Oleh V Shchyhol. Current issues of legal regulation of surrogate maternity and enforcement of rights of surrogate mothers. *Wiadomo ści Lekarskie*. 2020. 73(12). P. 2871-2876.
15. Recommendation of the Committee of Ministers on the position of the victim in the framework of criminal law and procedure No. R (85) 11 of 28 June 1985. URL: <https://rm.coe.int/16804dccaе> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
16. Strafprozeßordnung: Neufassung der Strafprozeßordnung vom 01 Februar 1877. RGBI. S. 253 durch Art. 9 d. G v. 12.9.1950 I 455. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).

17. The Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power of 29 November 1985. URL: <https://undocs.org/en/A/RES/40/34> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
18. The United States Code of 1926. Title 18 – Crimes and criminal procedure. URL: <https://www.govinfo.gov/app/collection/uscode/2019/title18> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
19. Trestný poriadok: Zákon č. 301/2005 Z. z. URL: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-301> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
20. Umbreit M.S. Mediation of Victim Offender Conflict. *Journal of Dispute Resolution*. 1988. Vol. 1988. P. 85-105.
21. Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád). URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-141> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
22. Абламський С.Є. Захист прав і законних інтересів потерпілого у кримінальному провадженні: монографія / За заг. ред. д.ю.н., проф. О.О. Юхна. Харків: Панов, 2015. 240 с.
23. Аверьянов В.Б. Обновление украинской административно-правовой доктрины на основе принципа верховенства права. *Часопис Київського університету права*. 2008. № 3. С. 9-14.
24. Аленін Ю.П. Напрями удосконалення законодавства з метою підвищення ефективності діяльності органів досудового розслідування: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої до 70-річчя д. ю. н., професора Юрія Павловича Аленіна (м. Одеса, 21 квіт. 2017 р.). О., 2017. С. 22-26.
25. Андрій Костін: Свідки воєнних злочинів та потерпілі від війни отримують комплексну та кваліфіковану допомогу. Офіційний вебсайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/andrii-kostin-svidki-vojennix-zlociniv-ta-poterpili-vid-viini-otrimayut-kompleksnu-ta-kvalifikovanu-dopomogu> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).

26. Бабенко І.Ю. Гарантії прав людини в кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування. *Правовий часопис Донбасу*. 2020. № 1. С. 169-176.
27. Баулін О.В. Порядок та межі застосування примусу під час освідування особи у кримінальному провадженні. *Вісник прокуратури*. 2015. № 3. С. 40-50.
28. Баулін О.В. Процесуальна самостійність і незалежність слідчого та їх правові гарантії: моногр. / О.В. Баулін, Н.С. Карпов; за заг. ред. З.Д. Смітєнко. Київ: НАВСУ, 2001. 232 с.
29. Безносюк А.М. Гарантії достовірності показань підозрюваного та обвинуваченого: автореф. дис....канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2012. 16 с.
30. Беяневич В.Е. Науковий висновок щодо відшкодування (компенсації) шкоди фізичній особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення (стаття 1177 ЦК). Платформа стратегічної та законотворчої аналітики «Координата». URL: <https://coordynata.com.ua/naukovij-visnovok-sodo-vidskoduvanna-kompensacii-skodi-fizicnij-osobi-aka-poterpila-vid-kriminalnogo-pravoporushenna-statta-1177-ck> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
31. Білозьоров Є.В. Правові гарантії захисту прав і свобод людини в Україні: реалії та проблеми. *Адвокат*. 2009. № 8. С. 26-30.
32. Білоус О.В. Процесуальні гарантії дотримання прав людини і громадянина в діяльності органів судової влади. *ScienceRise: Juridical Science*. 2019. № 2 (8). С. 34-38.
33. Боняк В.О., Коломоєць Ю.О. Проблема збалансованості процесуально-правового статусу потерпілого в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 130-134.
34. Бояров В.І., Сисоєнко Г.І. деякі проблемні питання правового статусу потерпілого в КПК України. *Часопис Академії адвокатури України*. 2013. № 21. С. 1-6.
35. Бубир Ю.В. Система гарантій прав підозрюваного під час застосування запобіжних заходів. *Форум права*. 2013. № 4. С. 40-46.

36. Буртовий М.О. Процесуальні права потерпілого та їх реалізація на стадії досудового розслідування: дис....канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2022. 260 с.
37. Буртовий О.М. Правовий статус потерпілого в кримінальному процесі України: проблеми та перспективи. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2021. № 54. С. 127-131.
38. Великий енциклопедичний юридичний словник/за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. – 2-ге вид. перероб. і допов. Київ: Юридична думка, 2012. 1020 с.
39. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
40. Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 20 грудня 2022 р. в справі № 144/246/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108062418> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
41. Вирок Костянтинівського міськрайонного суду Донецької області від 17 січня 2022 р. в справі № 233/5559/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102644036> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
42. Вирок Пустомитівського районного суду Львівської області від 25 листопада 2022 р. в справі № 450/2062/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108222938> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
43. Висновок Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України на проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (щодо посилення гарантій потерпілих осіб на збирання доказів у кримінальному провадженні)» від 11 березня 2020 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/48571> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
44. Волошанівська Т.В. Процесуальні права підозрюваного, обвинуваченого як гарантії їх права на ефективний захист. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції*: матеріали

Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 трав. 2018 р.).
О., 2018. С. 341-344.

45. Воробйова І.А. Забезпечення та вирішення цивільного позову в кримінальному провадженні: дис...канд. юрид. наук: 12.00.09. Запоріжжя, 2016. 231 с.

46. Гарбовський Л.А., Дідківська Г.В., Топчій В.В. Правовий статус потерпілого у кримінальному процесі України: монографія. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. 152 с.

47. Герасимчук О.П. правонаступництво у кримінальному процесі у випадку смерті потерпілого. *Адвокат*. 2007. С. 12-15.

48. Гетьманцева Н.Д. Козуб І.Г. Щодо віднесення трудового колективу до суб'єктів трудового права. *Форум права*. 2009. № 3. С. 167-173.

49. Гладкий С.О. Теорія держави і права: навч.-методич. посіб. для самостійного вивчення навчальної дисципліни підготовки бакалавра спеціальності 081 «Право». Полтава: ПУЕТ, 2016. 371 с.

50. Гловюк І.В. Потерпілий як суб'єкт оскарження: проблеми та рішення (за матеріалами судової практики). *Вісник одеської адвокатури*. 2021. № 3. С. 28-30.

51. Гловюк І.В. Презумпції й тягар доказування у розгляді слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 84-89.

52. Гловюк І.В. Розвиток змісту поняття «потерпілий» та «цивільний позивач» у КПК України. *Правове забезпечення оперативно-службової діяльності: актуальні проблеми та шлях їх вирішення*: матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару (м. Харків, 27 трав. 2021 р.). Х., 2021. С. 121-123.

53. Гловюк І.В. Чи повинен потерпілий відкривати матеріали стороні захисту в порядку ст. 290 КПК і як підтвердити факт ознайомлення з ними? Електронне

видання газети «Закон і Бізнес». Вип. № 16 (1470). URL: <https://zib.com.ua/ua/142402.html> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).

54. Гловюк І.В., Андрусенко С.В. Тимчасовий доступ до речей і документів як захід забезпечення кримінального провадження, спрямований на збирання та перевірку доказів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3-2. С. 293-297.

55. Гончаренко В.Г. Правове становище потерпілого в кримінальному судочинстві України. *Вісник Академії адвокатури України*. 2016. № 2. С. 75-79.

56. Гошовський М.І., Кучинська О.П. Потерпілий у кримінальному процесі України: Підручник. Київ: Юрінком Інтер, 1998. 189 с.

57. Грицюк І.В., Сілаєв Ю.В. Кримінально-правові та процесуальні гарантії законної професійної діяльності журналістів. *Правова держава*. 2017. № 25. С. 149-154.

58. Гурджі Ю.О. Правовий захист особи в кримінальному процесі України: теорія та методологія: автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2007. 40 с.

59. Гуренко М.М. Зародження та становлення ідеї гарантій прав і свобод людини і громадянина у ліберальній теоретико-правовій думці: моногр. Київ, 2000. 167 с.

60. Давиденко С.В. Особливості процесуального положення потерпілого при відмові прокурора від підтримання державного обвинувачення в суді. *Право і суспільство*. 2014. № 6-1. С. 176-182.

61. Давиденко С.В. Особливості процесуального положення потерпілого при застосуванні запобіжних заходів. *Право і суспільство*. 2015. № 3. С. 194-201.

62. Даньшин М.В., Попович І.М. Правове положення підозрюваного у досудовому розслідуванні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2018. № 4. Ч. 2. С. 100-102.

63. Джепа Ю.А. Юридичні гарантії права на працю при припиненні трудових правовідносин: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Луганськ, 2009. 196 с.

64. Діденко Є.В. Відшкодування збитків, завданих кримінальним правопорушенням, у кримінальному процесу України. *Науковий вісник*

Національного університету державної податкової служби України. 2012. № 3. С. 212-217.

65. Дубович О.В. Права потерпілого відповідно до кримінального процесуального законодавства України. *Право і суспільство. 2017. № 5. С. 246-248.*

66. Дудко О.В. Помилки адвоката в кримінальному провадженні: дис. ... д-ра філос.: 12.00.09. Київ, 2020. 296 с.

67. Дудоров О.О. Кримінальне право: теорія і практика (вибрані праці). Київ: Ваіте, 2017. 872 с.

68. Електронна петиція з вимогою до Президента України використати своє права законодавчої ініціативи, розробити та внести на розгляд Верховної Ради України проєкт Закону України «Про відшкодування за рахунок держави шкоди фізичним особам, які потерпіли від кримінального правопорушення» на виконання статті 1177 ЦК України. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/110408> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).

69. Європіна Л. Обвинувальний акт у кримінальному провадженні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2017. № 3. С. 61-72.*

70. Журавель В.А. Деякі проблемні питання провадження слідчих (розшукових) дій за чинним КПК України. *Правова доктрина – основа формування правової системи держави: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 20-21 лист. 2013 р.). Х., 2013. С. 573-576.*

71. Заворотченко Т.М. Конституційно-правові гарантії прав і свобод людини і громадянина в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2002. 20 с.

72. Завтур В.А. Особливості доказування при розгляді та вирішенні слідчим суддею та судом клопотань про застосування заходів забезпечення

кримінального провадження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2018. 237 с.

73. Загальна теорія держави і права: навч. посіб. / Колодій А. М., Копейчиков В. В., Лисенков С. Л. та інші; за ред. В. В. Копейчикова: стер. вид. Київ: Юрінком Інтер, 2000. 320 с.

74. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О.В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.

75. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р. № 2801-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 4. Ст. 19.

76. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05 липня 2012 р. № 5076-VI // Відомості Верховної Ради. 2013. № 27. Ст. 282.

77. Закон України «Про безоплатну правничу допомогу»: Закон від 02 червня 2011 р. № 3460-VI // Відомості Верховної Ради України. 2011. № 51. Ст. 577.

78. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV// Відомості Верховної Ради України. 2006. № 30. Ст. 260.

79. Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану» від 27 липня 2022 р. № 2462-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2462-20#n17> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).

80. Закон України «Про внесення змін до частини першої статті 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» щодо розширення переліку осіб, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу» від 03 травня 2022 р.

№ 2238-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2238-20#Text> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).

81. Закон України «Про громадські об'єднання»: Закон України від 22 березня 2012 р. № 4572-VI // Відомості Верховної Ради України. 2013. № 1. Ст. 1.

82. Закон України «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 28. Ст. 232.

83. Закон України «Про фермерське господарство» від 19 червня 2003 р. № 973-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 45. Ст. 363.

84. Заходи забезпечення кримінального провадження: навч. посібн. / О.В. Авраменко, Р.І. Благута, А.Я. Хитра. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 192 с.

85. Зеленська М.І. Класифікація гарантій прав і свобод особи під час застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 4. С. 26-32.

86. Зер Г. Зміна об'єктива: новий погляд на злочини та правосуддя / пер. з англ. М. Яковлева. Київ: Пульсари, 2004. 224 с.

87. Зуєв В.В. Кримінальні процесуальні гарантії прав особи при міжнародному співробітництві під час кримінального провадження: моногр. Харків: ТОВ «Оберіг», 2017. 204 с.

88. Зуєв В.В. Сутність кримінальних процесуальних гарантій прав особи при міжнародному співробітництві. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1(45). С. 321-328.

89. І. Венедіктова. Майбутнє прокуратури: реформа продовжується у внутрішніх трансформаціях. Інтернет-видання «Українська правда». URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2021/08/9/7303233/> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).

90. Івасюк І.Г. Функції потерпілого у кримінальному провадженні України. *Держава та регіони*. 2013. № 3 (41) С. 101-105.

91. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: затв. наказом Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 р. № 53/5 (у редакції наказу від 26 грудня 2012 р. № 1950/5). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
92. Кавун Д.М. Прокурор у механізмі забезпечення прав і законних інтересів потерпілого (фізичної особи) під час проведення досудового розслідування кримінального правопорушення. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3. С.182-186.
93. Кавун Д.Ю. Кримінальний процесуальний механізм забезпечення прав потерпілого (фізичної особи) у досудовому розслідуванні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2016. 214 с.
94. Кавун Д.Ю. Представник-адвокат потерпілого (фізичної особи) у досудовому розслідуванні. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2016. Вип. 22. С. 206-209.
95. Капліна О.В. Міжнародно-правові стандарти захисту прав потерпілих в кримінальному процесі: інтерпретація і проблеми імплементації в національне законодавство України. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2004. 1-2. С. 223-228.
96. Капліна О.В., Туманянц А.Р., Шаренко С.Л. Судочинство у кримінальному провадженні під час пандемії COVID-19: міжнародний досвід та вітчизняна практика. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 3. С. 141-167.
97. Карвацький А.М. Щодо винесення слідчим, прокурором постанови про перекваліфікацію кримінального правопорушення. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 1. С. 166-175.
98. Кікалішвілі М.В. Корупція та її жертви. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. № 78. Ч. 2. С. 196-201.

99. Колодій А.М. Права людини і громадянина в Україні // А.М. Колодій, А.Ю. Олійник: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 336 с.
100. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 р.: ратифіковано Законом України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
101. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
102. Концепція реформування кримінальної юстиції: затверджено Указом Президента України від 08 квітня 2008 р. № 311/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/311/2008#Text> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
103. Костюченко О.Ю. Окремі аспекти реалізації права потерпілого на професійну правничу допомогу в кримінальному провадженні України. *Вісник кримінального судочинства України*. 2016. № 4. С. 40-46.
104. Костюченко О.Ю. Окремі питання вдосконалення змагальної процедури доказування під час досудового розслідування кримінального правопорушення. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 37-43.
105. Костюченко О.Ю. Особливості проведення прямого та перехресного судового допиту свідків і потерпілих. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 66-73.
106. Костюченко О.Ю., Міфтахутдінов В.С. Окремі питання вдосконалення правового регулювання угоди про примирення як форми відновного правосуддя в межах кримінального процесу. *Science Review*. 2018. Vol. 2, № 5(12). С. 64-69.
107. Котелевський Р. Гарантії реалізації прав потерпілих (фізичної та юридичної особи) у кримінальному провадженні. *Evropskýpolitický a právnídiskurz*. 2020. Sv. 7. Vyd. 5. С. 224-230.

108. Кочура О.О. Неповнолітній потерпілий як учасник кримінального провадження: монографія / за заг. ред. д. ю. н., проф. О.О. Юхна. Харків: НікаНова, 2015. 249 с.
109. Кравчун Ю.А., Степанов П.Л. Окремі проблемні питання інституту потерпілого в кримінальному процесі. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 3. Том 3. С.120-123.
110. Кримінальний процес: підручн. / Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, А.Р. Туманянц та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, О.В. Капліної, О.Г. Шило. Харків: Право, 2014. 824 с.
111. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
112. Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Вірменія від 01 липня 1998 р. // Armenian Legal Information System. URL: <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=33> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
113. Кримінально-процесуальний кодекс Сакартвелло від 09 жовтня 2009 р. № 1772 // Законодавчий Вісник Сакартвелло, 31, 03/11/2009. URL: <https://www.matsne.gov.ge/ka/document/view/90034?publication=158136> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
114. Кримінально-процесуальний кодекс України: Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки від 28 грудня 1960 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
115. Кричун Ю.А., Степанов П.Л. Окремі проблемні питання інституту потерпілого в кримінальному процесі. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 3. С. 120-123.
116. Крушинський С.А. Відмова потерпілого (приватного обвинувача) від обвинувачення: поняття, порядок здійснення та правові наслідки. *Університетські наукові записки*. 2015. № 2. С. 212-220.

117. Кубрак П.М. Сутність процесуальних гарантій у кримінальному провадженні України. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. 2016. № 2. С. 1-30.
118. Кудрявцев О.В. Адвокат на захисті потерпілого: практ. посіб. Київ: Норма права, 2023. 224 с.
119. Куцкір Г.М. Засада недоторканності права власності: поняття, зміст і реалізація у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук. 2015. 242 с.
120. Кучинська О.П. Поняття гарантій забезпечення прав учасників кримінального провадження. *Адвокат*. 2012. № 7. С. 4-8.
121. Кучинська О.П. Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 288 с.
122. Кучинська О.П. Проблеми захисту прав потерпілих в кримінальному процесі України. *Адвокат*. 2009. № 5. С. 10-12.
123. Кучинська О.П. Реалізація прав потерпілого в кримінальному процесі України: автореф. дис....канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 1996. 23 с.
124. Кучинська О.П., Циганюк Ю.В. Співвідношення процесуального статусу викривача та потерпілого у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 650-654.
125. Кучинська О.П., Щиголь О.В. Гарантії прав особи при проведенні освідування: сучасний стан, актуальні проблеми та шляхи їх вирішення. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 4. С. 54–62.
126. Кучинська О.П., Щиголь О.В. Кримінально-правова кваліфікація діяння за статтею 190 КК України (шахрайство) в разі відсутності власника майна (потерпілого) та завдання йому шкоди: теоретичні аспекти й виклики правозастосування. *Юридична Україна*. 2021. № 4. С. 28-36.
127. Кучинська О.П., Щиголь О.В. Окремі проблеми процесуального статусу потерпілого в кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 1. С. 18-25.

128. Кучинська О.П., Щиголь О.В. Поняття та зміст доступу до правосуддя в кримінальному процесі України. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 3. С. 20-30.
129. Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексі 2014 жылғы 4 шілдедегі № 231-V ҚРЗ // Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық-құқықтық жүйесі. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000231> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
130. Лазарев А.П. Механізм проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2018. 231 с.
131. Лапкін А.В. Організаційно-правові основи діяльності прокурора із забезпечення прав і законних інтересів потерпілого в кримінальному судочинстві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2011. 21 с.
132. Лапкін А.В. Організація судових та правоохоронних органів України: навч. посіб. у схемах: 2-ге вид., змін. і допов. Харків: Право, 2013. 144 с.
133. Лапкін А.В. Роль прокурора в забезпеченні прав і законних інтересів потерпілого в кримінальному судочинстві України: монографія. Харків: Право, 2012. 264 с.
134. Лисюк Ю.В. Процесуальна фігура свідка у кримінальному провадженні: сучасний стан та перспективи. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 4. С. 91 (С. 90-95).
135. Літвінова І.Ф. Система та види гарантій прав особи у кримінальному судочинстві. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 4. С. 143 (С. 143-148).
136. Лобойко Л.М. Набуття особою статусу потерпілого у кримінальному провадженні. *Вісник АМСУ*. 2013. № 2. С. 124-129.

137. Лук'янчиков Є.Д., Лук'янчиков Б.Є. Правові та організаційні проблеми освіти. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. 2015. № 1. С. 1-19.
138. Магновський І.Й. Гарантії прав і свобод людини та громадянина в праві України (теоретико-правовий аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2003. 20 с.
139. Мазур М.Р. Забезпечення прав потерпілого у кримінальному провадженні: актуальні проблеми. *Юридичні науки: дослідження та європейські інновації: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ченстохова, 23-24 квіт. 2021 р.)*. Ч., 2021. С. 247-251.
140. Мазур О. Засоби забезпечення прав та законних інтересів підозрюваного: поняття і система. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 4. С. 128-135.
141. Майстренко М., Стецик Б. Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом в аспекті відшкодування шкоди завданої кримінальними правопорушеннями. *Věda a perspektivy*. 2021. № 7(7). С. 130-141.
142. Малютін І.А. Кримінально-правовий захист потерпілих в Україні. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2016. № 1. С. 101-110.
143. Мартовицька О.В. Проблемні питання вдосконалення правових та процесуальних гарантій прав потерпілих на стадії досудового розслідування. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2018. Вип. 4. С. 123-133.
144. Мельник Р.С. Новели сучасної концепції українського адміністративного права. *Lex Portus*. 2017. № 5. С. 5-16.
145. Ми починаємо комплексну реформу правоохоронних органів – Андрій Костін. Інтернет-видання «Судово-юридична газета». URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/254562-my-nachinaem-kompleksnuyu-reformu-pravoookhranitelnykh-organov-andrey-kostin> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).

146. Михайленко В.В. Реалізація засади верховенства права під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Право і суспільство*. 2017. № 6. Ч. 2. С. 187-195.
147. Михайлова Н.В. Захист прав і законних інтересів потерпілого за новим КПК України. *Право і суспільство*. 2012. № 5. С. 175-179.
148. Михайлова Н.В. Інститут захисту прав потерпілого за новим КПК України. *Право і суспільство*. 2013. № 2. С. 203-206.
149. Михайлова Н.В. Потерпілий в змагальному кримінальному процесі за новим КПК України: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні питання досудового розслідування слідчими органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики» (м. Київ, 18-19 квіт. 2013 р.). К., 2013. С. 143-150.
150. Михеєнко М.М., Нор В.Т., Шибіко В.П. Кримінальний процес України: підручн. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Либідь, 1999. 536 с.
151. Мороз С.П. Теорія держави: навч. Посібник. Дніпропетровськ: Університет митної справи та фінансів, 2016. 119 с.
152. Моторигіна М.Г. Процесуальні гарантії забезпечення прав сторони захисту у змагальному кримінальному провадженні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 120-125.
153. Моторигіна М.Г. Сторона захисту в судовому провадженні у першій інстанції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2015. 272 с.
154. Мудрак І.В. Щодо визнання особи потерпілою у кримінальному провадженні. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 2. С. 175-180.
155. Музиченко О.В. Реалізація конституційного принципу недоторканності права власності на стадії досудового розслідування: дис. ... канд. юрид. наук. 2016. 267 с.
156. Назаров В.В. Проблемні питання застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні. *Кримінальний процесуальний кодекс України:*

десятиліття реалізації і проблеми сьогодення: збірник статей за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції з нагоди 10-річчя вступу в дію Кримінального процесуального кодексу України (м. Львів, 18 лист. 2022 р.). Л., 2022. С. 23-С. 31.

157. Нестор Н.В. Забезпечення прав і законних інтересів потерпілого в кримінальному провадженні України. *Криміналістика і судова експертиза*. 2022. Вип. 67. С. 124-136.

158. Нестор Н.В. Поняття, принципи та форми відновного правосуддя. *Форум права*. 2010. № 2. С. 330-333.

159. Новіцький В.В. Юридичні гарантії прав людини: порівняльно-правовий аналіз: дис. ... докт. філософ. Київ, 2021. 255 с.

160. Новожилов В.С. Попередження вторинної віктимізації як завдання кримінального провадження. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2021. Вип. 41. С. 165-181.

161. Новожилов В.С., Бабаєва О.В., Марочкін О.І. Про захист інтересів громади за допомогою кримінального процесуального інституту потерпілого. *Закон і Бізнес*. URL: <https://zib.com.ua/ua/print/150364.html> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).

162. Окрема думка судді до постанови об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 04 жовтня 2021 р. в справі № 756/10189/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100352399> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).

163. Омельчук Л.В., Герус Н.В. Проблеми участі потерпілого під час доказування у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 433-435.

164. Орлеан А. Процедура забезпечення безпеки учасників кримінального провадження: адаптація законодавства України до європейських стандартів. *Актуальні проблеми правознавства*. Вип. 3. 2016. С. 87-92.

165. Осінська О.М. Особливості процесуального статусу заявника та свідка у кримінальному процесі України. *Право і безпека*. 2016. № 4 (63). С. 71-75.
166. Осінська О.М. Право потерпілого на збір доказів під час досудового розслідування. *Судова апеляція*. 2017 № 1. С. 45 (С. 43-49).
167. Падалка А.М. Теорія та практика виконання процесуальних гарантій у кримінальному процесі: монографія. Ірпінь: Університет ДФС України, 2019. 158 с.
168. Пилипенко Д.О. Термінологічне визначення осіб кримінально-процесуальних правовідносин. *Юридична наука*. 2011. № 2. С. 200-204.
169. Півненко В., Турич В. Про необхідність зміни парадигми кримінального судочинства України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2009. № 1. С. 101-104.
170. Погорецький М.А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. С. 63-79.
171. Погорецький М.А. Поняття кримінально-процесуальних гарантій. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. 2014. № 2. С. 1-23.
172. Податковий кодекс України: Закон України від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112.
173. Пожар В.Г. Процесуальний статус потерпілого за новим Кримінальним процесуальним кодексом України: позитивні кроки та прогалини правової регламентації. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 126-131.
174. Попелюшко В.О. Цивільний позов у кримінальному провадженні: практичний аспект. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. 2020. № 2(22). С. 1-32.
175. Порядок ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події: затверджено Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 08 лютого 2019 р. № 100.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19#Text> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).

176. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 03 вересня 2019 р. в справі № 916/1423/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87527961> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).

177. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 січня 2019 р. в справі № 439/397/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79298600> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).

178. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 21 червня 2023 р. в справі № 357/5940/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111871779?fbclid=IwAR3y235ATYNP78TCdg-1k8mzVzhyH8ddzIgIKAMvHXAoV7oMsSqAbnu0G> Хо (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).

179. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 26 червня 2019 р. в справі № 404/6160/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82885531> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).

180. Постанова Касаційного кримінального суду в складі Верховного Суду від 10 вересня 2020 р. в справі № 751/6069/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91722819> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).

181. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 28 березня 2019 р. в справі № 286/1695/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80950762> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).

182. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 30 жовтня 2018 р. в справі № 158/1870/16к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77590009> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).

183. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 02 квітня 2020 р. в справі № 161/19398/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88739861> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).

184. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 09 грудня 2020 р. в справі № 635/108/19. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/93472161> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
185. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 10 березня 2020 р. в справі № 242/3982/16-к. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/88322620> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
186. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 12 лютого 2019 р. в справі № 523/20784/14-к. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/79957586> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
187. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 16 вересня 2021 р. в справі № 757/12634/20к. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/100292930> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
188. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 26 травня 2020 р. в справі № 754/10041/18. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/89564051> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
189. Постанова Касаційного кримінального суду від 25 жовтня 2022 р. в справі № 175/4181/17. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/107050552> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
190. Постанова об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 19 квітня 2021 р. в справі № 641/5714/19. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/96503072> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
191. Постанова об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 04 жовтня 2021 р. в справі № 756/10189/20. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/100214761> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
192. Права потерпілих від насильницьких злочинів в Україні: міжнародні стандарти та національні практики / Орлеан А., Павлюковець Т., Крапивін Є., Лотюк Д., Човган В.; за ред. В. Човгана. Київ: «Видавничий дім «АртЕк», 2020. 206 с.

193. Право особи на безоплатну правову допомогу / Ю.О. Данилевська, Л.В. Павлик, З.З. Петрович, У.О. Цмоць. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 136 с.
194. Проєкт Закону про відшкодування громадянам матеріального збитку, заподіяного злочинами, від 11 вересня 2001 р. № 8082. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=10915 (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
195. Проєкт Закону про відшкодування за рахунок держави матеріальної шкоди громадянам, які потерпіли від злочину, від 25 жовтня 2004 р. № 6283. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=6283&skl=5 (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
196. Проєкт Закону про відшкодування за рахунок держави матеріальної шкоди громадянам, які потерпіли від злочину, від 25 травня 2006 р. № 0907. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=27343 (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
197. Проєкт Закону про відшкодування за рахунок держави матеріальної шкоди фізичним особам, які потерпіли від злочину, від 27 жовтня 2010 р. № 7303. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=38873 (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
198. Проєкт Закону про відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень від 03 березня 2020 р. № 3149. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68286 (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
199. Проєкт Закону про відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень від 17 липня 2020 р. № 3892. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69541 (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
200. Проєкт Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення доступу до безоплатної правничої допомоги та підвищення

якості її надання № 5107 від 19 лютого 2021 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71159 (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).

201. Проєкт Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення доступу до безоплатної правничої допомоги, розширення суб'єктів права на неї та підвищення якості її надання № 5107-1 від 09 березня 2021 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71370 (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).

202. Проєкт Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення деяких положень № 4653 від 08 квітня 2014 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50569 (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).

203. Проєкт Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (щодо посилення гарантій потерпілих осіб на збирання доказів у кримінальному провадженні) від 04 грудня 2019 р. № 2530. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=2530&skl=10 (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).

204. Пушкіна О. В., Тодорошко Т. А., Бочарова М. О. Проблемні аспекти відшкодування моральної шкоди в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 1. С. 62-65.

205. Рабинович П.М. Упрочение законности – закономерность социализма. Вопросы теории и методологии исследования. Львов: Вища шк. Изд-во при Львов. ун-те, 1975. 260 с.

206. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави. Навч. посібник. Вид. 9-е, зі змінами. Львів: Край, 2007. с. 192.

207. Ракіпова І.В. Забезпечення права потерпілого на процесуальну комунікацію у зв'язку з проведенням допиту свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні. *Кримінальна юстиція сучасної України: виклики та перспективи*: матеріали Міжнародної науково-практичної

конференції, присв. 262 до 75-річчя д.ю.н., проф. Ю.П. Аленіна (м. Одеса, 20 листоп. 2021 р.). Національний університет «Одеська юридична академія». О., 2021. С. 126-130.

208. Ракіпова І.В. Обов'язкова участь представника потерпілого (фізичної особи) у кримінальному провадженні. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права): у 2 т.: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 черв. 2022 р.). О., 2022. Т. 2. С. 402-403.*

209. Ракіпова І.В. Теоретичні, правові та праксеологічні засади правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні: дис. ... док. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2023. 544 с.

210. Ракіпова І.В., Черноморченко К.В. Неповнолітній потерпілий у кримінальному провадженні: забезпечення права на представництво та комунікацію. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2022. Вип. 74. Ч. 2. С.124-129.

211. Рекомендації Рес (2006) 8 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо допомоги потерпілим від злочинів від 14 червня 2006 р.

212. Рішення Європейського суду з прав людини в справі «Buzescu v. Romania» від 24 травня 2005 р., заява № 61302/00. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69120> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).

213. Рішення Європейського суду з прав людини в справі «Oklešen and Pokopališko Pogrebne Storitve Leopold Oklešen S.P. v. Slovenia» від 30 листопада 2010 р., заява № 35264/04. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101988> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).

214. Рішення Європейського суду з прав людини в справі «Petrella v. Italy» від 18 березня 2021 р., заява № 24340/07. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-208955> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
215. Рішення Європейського суду з прав людини в справі «Van Marle and Others v. the Netherlands» від 26 червня 1986 р., заяви № 8543/79, 8674/79, 8675/79, 8685/79. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57590> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
216. Рішення Київського окружного адміністративного суду від 21 липня 2023 р. в справі № 320/10811/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112352879> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
217. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Голованя Ігоря Володимировича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) від 30 вересня 2009 р. № 23-рп/2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v023p710-09#Text> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
218. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) від 01 грудня 2004 р. № 9 18-рп/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-04#Text> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
219. Рожнова В.В. Гуманістичний підхід до здійснення кримінального провадження. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. № 9-2. С. 112–115.
220. Савчин М.В. Конституційне право України: підручн. Київ: «Правова єдність», 2009. 1008 с.

221. Салманова О.Ю. Проблемні питання правозастосування тимчасового доступу до речей і документів у кримінальному провадженні. *Юридичний бюлетень*. 2018. Вип. 7. Ч. 2. С. 315-322.
222. Саміло Г.О. Теорія держави і права: навч. посіб. Запоріжжя: Просвіта, 2010. 348 с.
223. Святоцький О.Д. Адвокатура в юридичному механізмі захисту прав громадян (історико-правове дослідження): дис. ... д-ра юрид. наук: Київ, 1994. 281 с.
224. Сидорчук В.В., Стоянов М.М. Поняття процесуального статусу слідчого, його складники. *ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2021. Вип. 2 (50). С. 167-171.
225. Сиза Н.П. Правосуддя як основна кримінально-процесуальна функція. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 4. С. 55-61.
226. Сіроткіна М.В. Теорія та практика реалізації права на компроміс у кримінальному процесі України: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2021. 497 с.
227. Січко В.О. Обрання, скасування або зміна запобіжного заходу у судовому провадженні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2019. 21 с.
228. Сліпченко В.І. Підстави та процесуальний порядок витребування речей і документів. *Вісник Запорізького національного університету*. 2014. № 4(2). С. 282-289.
229. Словник української мови: у 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні; редкол.: І.К. Білодід та ін. Київ: Наукова думка, 1971. Т. 2: Г-Ж. 550 с.
230. Соловійова О.Є. Щодо процесуального статусу неповнолітнього потерпілого у кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми кримінального процесу та криміналістики: матер. Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 29 жовт. 2021 р.)*. Х., 2021. С. 345-348.

231. Сольонова О.О. Показання потерпілого як джерело доказів у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2018. 239 с.
232. Стань частиною команди Координаційного центру підтримки потерпілих і свідків: оголошено набір на вакантні посади. Офіційний вебсайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/stan-castinoyu-komandi-koordinaciinogo-centru-pidtrimki-poterpilix-i-svidkiv-ogoloseno-nabir-na-vakantni-posadi> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
233. Старенький О.С. Потерпілий як суб'єкт доказування у кримінальному провадженні: проблеми реалізації засади змагальності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. № 43. С. 189-193.
234. Старенький О.С. Щодо визначення поняття та видів кримінальних процесуальних гарантій захисника як суб'єкта доказування у досудовому розслідуванні. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 4. С. 62-72.
235. Стахівський С.М. Кримінальні процесуальні засоби доказування: дис. ... док. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2005. 401 с.
236. Страшок А.А. Процесуальне становище суб'єктів кримінального процесу, які здійснюють функцію сприяння кримінальному провадженню: дис. ... докт. філософ.: 12.00.09. Харків, 2022. 275 с.
237. Судді ВС розповіли про необхідність внесення змін до законодавства у сфері кримінального та цивільного судочинства. Вебсайт Верховного Суду. Вебпортал «Судова влада України». URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1306583> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
238. Текст проекту нового Кримінального кодексу України. Тематичний вебсайт, присвячений розробці проекту нового Кримінального кодексу України, створений за підтримки Консультативної місії Європейського Союзу в Україні. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).

239. Теорія держави і права: підручн. / О.М. Бандурка, О.М. Головка, О.С. Передерій та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О.М. Бандурки; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 416 с.
240. Теорія держави та права: навч. посіб. / Є.В. Білозьоров, В.П. Власенко, О.Б. Горова, А.М. Завальний, Н.В. Заяць та ін.; за заг. ред. С.Д. Гусарева, О.Д. Тихомирова. Київ: НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
241. Тертишник В.М. Верховенство права та забезпечення встановлення істини в кримінальному процесі України: монограф. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2009. 404 с.
242. Тертишник В.М. Гарантії істини та захисту прав і свобод людини в кримінальному процесі: монографія. Дніпропетровськ: Юрид. акад. МВС України, Арт-Прес, 2002. 432 с.
243. Тертишник В.М. Потерпілий в змагальному кримінальному процесі. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 1. С. 175-182.
244. Тертышник В.М. Защита прав и свобод человека: науч.-практ. изд. / Тертышник В.М., Марченко А.В., Тертышник А.И. Харьков: Арсис, 2000. 288 с.
245. Тлепова М.И. Вопросы правового регулирования приобретения процессуального статуса потерпевшего. *Leges si Viata*. 2014. № 10/2. С. 178-182.
246. Тлепова М.І. Процесуальне становище потерпілого під час досудового розслідування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2015. 221 с.
247. Тодыка Ю.Н., Тодыка О.Ю. Конституционно-правовой статус человека и гражданина в Украине. Київ: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. 368 с.
248. Топчій В.В., Карпенко Н.В. Примус як забезпечення освідування в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 2. С. 18-28.
249. Трофименко В.М. Кримінально-процесуальні гарантії особистості в стадії судового розгляду: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Харків, 2000. 188 с.

250. Туманянц А. Р. Інститут підозри у кримінальному процесі та проблеми його реформування. *Університетські наукові записки*. 2011. № 3. С. 300-305.
251. Туманянц А.Р. Забезпечення прав потерпілого під час обрання запобіжних заходів на стадії досудового розслідування у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2017. № 3. С. 250-254.
252. Туманянц А.Р. Забезпечення прав потерпілого при застосуванні запобіжних заходів у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. Серія Право. Вип. 78. Ч. 2. С. 303-309.
253. Туманянц А.Р. Окремі проблеми реалізації права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора під час досудового розслідування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. № 12. Т. 2. С. 142-145.
254. Туманянц А.Р. Особливості процесуального статусу злочинця та потерпілого (жертви кримінального правопорушення) у контексті реалізації програм відновного правосуддя (на прикладі досвіду США та Франції). *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. № 4. С. 496-500.
255. Уваров В.Г. Втручання у приватне життя шляхом зняття інформації з електронних інформаційних систем: новели нового КПК України та євростандарти. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 439-445.
256. Удалова Л.Д. Кримінальний процес України. Загальна частина: навч. посіб. Київ: Кондор, 2005. 152 с.
257. Удовенко Ж.В. Система кримінально-процесуальних гарантій невтручання в особисте і сімейне життя. *Дні науки Національного університету «Києво-Могилянська академія» на факультеті правничих наук: матеріали науково-практичної конференції (м. Київ, 03 лют. 2016 р.)*. К., 2016. С. 98-100.

258. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси: ЎзР 22.09.1994 й. 2013-ХІІ-сон Қонуни билан тасдиқланган // Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик маълумотлари миллий базаси. URL: <https://lex.uz/docs/111460> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).

259. Ухвала Бабушкінського районного суду міста Дніпропетровська від 07 лютого 2023 р. в справі № 932/3451/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108815970> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).

260. Ухвала Вінницького районного суду Вінницької області від 02 лютого 2023 р. в справі № 128/328/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108735222> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).

261. Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 21 грудня 2022 р. в справі № 183/3320/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108204532> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).

262. Ухвала Запорізького апеляційного суду від 08 вересня 2021 р. в справі № 334/6482/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99488496> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).

263. Ухвала Київського апеляційного суду від 11 січня 2023 р. в справі № 760/10328/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108369785> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).

264. Ухвала Київського апеляційного суду від 23 вересня 2021 р. в справі № 369/12048/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100131429> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).

265. Ухвала Кропивницького апеляційного суду від 02 січня 2020 р. в справі № 402/1507/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86754748> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).

266. Ухвала Одеського апеляційного суду від 22 грудня 2022 р. в справі № 947/157/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108029387> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).

267. Ухвала Острозького районного суду Рівненської області від 17 лютого 2023 р. в справі № 567/229/23. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/109051171> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
268. Ухвала слідчого судді Амур-Нижньодніпровського районного суду міста Дніпропетровська від 01 квітня 2020 р. в справі № 199/9221/19. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/88564387> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
269. Ухвала слідчого судді Бабушкінського районного суду міста Дніпропетровська від 28 лютого 2023 р. в справі № 200/18447/18. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/109625807> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
270. Ухвала слідчого судді Біляївського районного суду Одеської області від 10 листопада 2020 р. в справі № 496/4441/19. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/92773983> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
271. Ухвала слідчого судді Біляївського районного суду Одеської області від 17 лютого 2020 р. в справі № 496/1868/19. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/87848095> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
272. Ухвала слідчого судді Броварського міськрайонного суду Київської області від 16 грудня 2022 р. в справі № 361/6812/22. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/107966361> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
273. Ухвала слідчого судді Броварського міськрайонного суду Київської області від 10 березня 2023 р. в справі № 361/1749/23. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/109462737> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
274. Ухвала слідчого судді Броварського міськрайонного суду Київської області від 06 січня 2021 р. в справі № 361/5/21. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/94024364> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).

275. Ухвала слідчого судді Броварського міськрайонного суду Київської області від 28 серпня 2020 р. в справі № 361/5572/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91245530> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
276. Ухвала слідчого судді Деснянського районного суду міста Києва від 26 лютого 2020 р. в справі № 754/2243/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88043019> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
277. Ухвала слідчого судді Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області від 10 липня 2019 р. в справі № 175/3205/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82974019> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
278. Ухвала слідчого судді Жовтневого районного суду міста Запоріжжя від 20 лютого 2023 р. в справі № 331/5925/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109107045> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
279. Ухвала слідчого судді Золотоніського міськрайонного суду Черкаської області від 03 березня 2023 р. в справі № 695/691/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109346182> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
280. Ухвала слідчого судді Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 09 березня 2023 р. в справі № 344/3740/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109425106> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
281. Ухвала слідчого судді Кіровського районного суду міста Дніпропетровська від 31 січня 2023 р. в справі № 203/4655/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108696850> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
282. Ухвала слідчого судді Комінтернівського районного суду Одеської області від 15 грудня 2021 р. в справі № 504/2871/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102050366> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).

283. Ухвала слідчого судді Корабельного районного суду міста Миколаєва від 04 листопада 2019 р. в справі № 488/5215/18. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/85717831> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
284. Ухвала слідчого судді Личаківського районного суду міста Львова від 27 травня 2020 р. в справі № 463/2103/20. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/89467066> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
285. Ухвала слідчого судді Луцького міськрайонного суду Волинської області від 30 січня 2023 р. в справі № 161/1389/23. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/108642764> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
286. Ухвала слідчого судді Малиновського районного суду міста Одеси від 09 грудня 2020 р. в справі № 521/15000/20. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/93555244> дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
287. Ухвала слідчого судді Московського районного суду міста Харкова від 23 квітня 2020 р. в справі № 643/5877/20. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/88923271> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
288. Ухвала слідчого судді Орджонікідзевського районного суду міста Запоріжжя від 14 січня 2022 р. в справі № 335/4585/18. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/102655800> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
289. Ухвала слідчого судді Печерського районного суду міста Києва від 09 лютого 2022 р. в справі № 757/6785/22-к. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/103325979> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
290. Ухвала слідчого судді Печерського районного суду міста Києва від 06 грудня 2022 р. в справі № 757/2130/21-к. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/107713503> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
291. Ухвала слідчого судді Приморського районного суду міста Одеси від 17 січня 2023 р. в справі № 522/10748/22. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/108583553> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).

292. Ухвала слідчого судді Роздільнянського районного суду Одеської області від 28 жовтня 2022 р. в справі № 511/1903/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106994212> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
293. Ухвала слідчого судді Святошинського районного суду міста Києва від 09 березня 2023 р. в справі № 759/3964/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109512250> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
294. Ухвала слідчого судді Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 12 травня 2021 р. в справі № 243/1238/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96956682> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
295. Ухвала слідчого судді Смілянського міськрайонного суду Черкаської області від 11 лютого 2021 р. в справі № 703/423/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94844159> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
296. Ухвала слідчого судді Солом'янського районного суду міста Києва від 04 січня 2023 р. в справі № 752/6993/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108299942> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
297. Ухвала слідчого судді Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 04 листопада 2022 р. в справі № 607/15649/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107219092> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
298. Ухвала слідчого судді Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 02 березня 2023 р. в справі № 308/13308/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109386431> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
299. Ухвала слідчого судді Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 02 січня 2020 р. в справі № 686/34528/19. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86978561> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
300. Ухвала слідчого судді Червонозаводського районного суду міста Харкова від 07 березня 2023 р. в справі № 646/384/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109425865> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).

301. Ухвала слідчого судді Шевченківського районного суду міста Запоріжжя від 30 грудня 2020 р. в справі № 336/3958/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94012690> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
302. Ухвала слідчого судді Шевченківського районного суду міста Києва від 27 грудня 2022 р. в справі № 761/28852/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108310014> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
303. Ухвала Шевченківського районного суду міста Львова від 01 листопада 2022р. в справі № 466/7805/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107088750> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
304. Ухвала Шевченківського районного суду міста Львова від 04 квітня 2022 р. в справі № 466/2899/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103848139> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
305. Ухвала Шевченківського районного суду міста Львова від 06 квітня 2022 р. в справі № 466/2034/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103872573> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
306. Ухвала Шевченківського районного суду міста Чернівці від 27 січня 2023 р. в справі № 727/6827/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108817452> (дата звернення: 13 листопада 2023 р.).
307. Фаринник В.І. Заходи забезпечення кримінального провадження у новому кримінальному процесуальному законодавстві: сутність та класифікація. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 133-142.
308. Фоміна Т.Г. Дискусійні питання щодо визначення системи кримінально-процесуальних гарантій. *Право і безпека*. 2010. № 5. С. 187 (С. 185-188).
309. Хабло О.Ю. Проблеми законодавчої регламентації тимчасового доступу до речей і документів та шляхи їх вирішення. *Актуальні питання досудового розслідування та тенденції розвитку криміналістичної методики*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 21 лист. 2018 р.) / МВС України, Харків. Нац. ун-т внутр. справ. Харків. 2018. 228 с.

310. Ходанович О.В. Встановлення індивідуально-психологічних особливостей у справах компенсації моральної шкоди. *Криміналістика і судова експертиза*. 2016. № 61. С. 530-540.
311. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. № № 40-44. Ст. 356.
312. Циганюк Ю.В. Цивільний позов у кримінальному процесі України та країн континентальної правової системи: порівняльно-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2008. 20 с.
313. Чаплинський К.О. Тактика пред'явлення для впізнання при розслідуванні злочинів проти життя, здоров'я та статевої недоторканості особи: навч.-практ. посіб. Дніпропетровськ: УМВС України в Дніпропетровській області; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2007. 94 с.
314. Черненко А.П., Шиян А.Г. Про функцію потерпілого у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2. С. 301-308.
315. Шестаков В.І. Оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора як інститут кримінального процесу. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 6. Т. 3. С. 218-222.
316. Шибіко В.П. Проблема забезпечення прав потерпілого за новим КПК України 2012 року. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 307-313.
317. Шило С.М. Поняття та зміст правових гарантій законності в сфері адміністративної діяльності міліції. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2013. № 4. С. 283-292.
318. Шульгін С.О. Винесення слідчим, прокурором постанови, не передбаченої КПК України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 6. С. 292-295.
319. Шумило М.Є. Наукові основи реформування досудового слідства. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики*: матеріали

II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 08 жовт. 2010 р.).
О., 2010. С. 375-380.

320. Щиголь О. Забезпечення прав потерпілого на збирання та подання доказів під час досудового розслідування. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 3. С. 289-295.

321. Щиголь О. Збирання потерпілим копій документів під час здійснення кримінального провадження: проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2020. № 3-4. С. 178-187.

322. Щиголь О. Нова концепція процесуального становища потерпілого та його представників у кримінальному провадженні з урахуванням засади процесуального віктимцентризму. *Юридичний вісник*. 2021. № 2. С. 177-185.

323. Щиголь О. Щодо процесуальної участі потерпілого у вирішенні питання про застосування запобіжного заходу. *Актуальні питання розвитку юридичної науки та практики: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 21 трав. 2021 р.)*. К., 2021. Т. 2. С. 174-176.

324. Щиголь О.В. Актуальні питання проведення експертизи на стадії досудового розслідування за ініціативою потерпілого. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 19 лист. 2020 р.)*. К., 2020. С. 651-655.

325. Щиголь О.В. Визначення розміру моральної шкоди, завданої потерпілому, шляхом проведення експертизи на стадії досудового розслідування: окремі питання. *Економіка, фінанси, облік і право: актуальні питання і перспективи розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 19 трав. 2021 р.)*. П., 2021. Ч. 2. С. 50-52.

326. Щиголь О.В. Гарантії прав потерпілого на стадії досудового розслідування як запорука досягнення завдань кримінального провадження. *Кримінальна*

- юстиція сучасної України: виклики та перспективи*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 20 лист. 2021 р.). О., 2021. С. 138-143.
327. Щиголь О.В. Науково-практичний огляд законодавчих змін, пов'язаних із наданням окремим категоріям потерпілих права на безоплатну вторинну правову допомогу в кримінальному провадженні. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 27 трав. 2022 р.). Х., 2022. С. 92-94.
328. Щиголь О.В. Новий підхід до процесуального становища потерпілого та його представників у кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми економіки, фінансів, обліку та права в Україні та світі*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 17 бер. 2021 р.). П., 2021. Ч. 2. С. 78-80.
329. Щиголь О.В. Порядок проведення експертизи відповідно до КПК України в редакції Закону № 187-ІХ від 04.10.2019: переваги та недоліки. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 05 лист. 2019 р.). К., 2019. С. 638-642.
330. Щиголь О.В. Проблематика належності потерпілого до конкретної кримінально-процесуальної функції. *Збірник матеріалів конкурсу з актуальних питань розвитку кримінологічної віктимології*. 2021. С. 106-113.
331. Щиголь О.В. Роль Європейської конвенції з прав людини та протоколів до неї у механізмі забезпечення прав потерпілого в кримінальному провадженні. *Застосування в національному судочинстві стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 22 жовт. 2021 р.). Х., 2021. С. 133-135.

332. Щиголь О.В. Трансформація гарантій прав потерпілого під час воєнного стану: праксеологічний аспект. *Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи*: матер. круглого столу (м. Львів, 23 вер. 2022 р.). Л., 2022. С. 253-258.
333. Щиголь О.В. Щодо потреби здійснення кримінального провадження в закритому судовому засіданні у разі участі в ньому неповнолітнього потерпілого. *Сучасне правотворення: питання теорії та практики*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 04-05 черв. 2021 р.). Д., 2021. С. 120-123.
334. Юхно О.О. Проблеми захисту прав потерпілого на досудовому слідстві та у кримінальному судочинстві. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2006. № 2. С. 141-145.
335. Яновська О.Г. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні судового контролю у кримінальному провадженні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2013. Число 2. С. 12-17.
336. Яновська О.Г. Концептуальні засади функціонування і розвитку змагального кримінального судочинства: монографія. К.: Прецедент, 2011. 303 с.
337. Яновська О.Г. Правові гарантії діяльності адвоката-захисника в кримінальному процесі: дис...канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 1998. 223 с.

ДОДАТКИ

Додаток 1

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. O. Shchyhol. Correlation of the procedural status of a victim with the procedural statuses of an applicant and a civil plaintiff in criminal proceedings. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2023. № 4 (56). P. 312-320.
2. O. Shchyhol. Comparative legal analysis of criminal procedural legislation of Ukraine and other Eastern European countries in terms of establishing certain victims' rights and their guarantees at the pre-trial investigation. *Recht der Osteuropäischen Staaten*. 2022. № 1. S. 34-41.
3. Щиголь О. Нова концепція процесуального становища потерпілого та його представників у кримінальному провадженні з урахуванням засади процесуального віктимцентризму. *Юридичний вісник*. 2021. № 2. С. 177-185.
4. Щиголь О. Забезпечення прав потерпілого на збирання та подання доказів під час досудового розслідування. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 3. С. 289-295.
5. Щиголь О. Збирання потерпілим копій документів під час здійснення кримінального провадження: проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2020. № 3-4. С. 178-187.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Щиголь О.В. Трансформація гарантій прав потерпілого під час воєнного стану: праксеологічний аспект. *Кримінальна юстиція в Україні: реалії*

та перспективи: матер. круглого столу (м. Львів, 23 вер. 2022 р.). Л., 2022. С. 253-258.

7. Щиголь О.В. Науково-практичний огляд законодавчих змін, пов'язаних із наданням окремим категоріям потерпілих права на безоплатну вторинну правову допомогу в кримінальному провадженні. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 27 трав. 2022 р.). Х., 2022. С. 92-94.

8. Щиголь О.В. Гарантії прав потерпілого на стадії досудового розслідування як запорука досягнення завдань кримінального провадження. *Кримінальна юстиція сучасної України: виклики та перспективи*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 20 лист. 2021 р.). О., 2021. С. 138-143.

9. Щиголь О.В. Роль Європейської конвенції з прав людини та протоколів до неї у механізмі забезпечення прав потерпілого в кримінальному провадженні. *Застосування в національному судочинстві стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 22 жовт. 2021 р.). Х., 2021. С. 133-135.

10. Щиголь О.В. Щодо потреби здійснення кримінального провадження в закритому судовому засіданні у разі участі в ньому неповнолітнього потерпілого. *Сучасне правотворення: питання теорії та практики*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 04-05 черв. 2021 р.). Д., 2021. С. 120-123.

11. Щиголь О. Щодо процесуальної участі потерпілого у вирішенні питання про застосування запобіжного заходу. *Актуальні питання розвитку юридичної науки та практики*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 21 трав. 2021 р.). К., 2021. Т. 2. С. 174-176.

12. Щиголь О.В. Визначення розміру моральної шкоди, завданої потерпілому, шляхом проведення експертизи на стадії досудового розслідування: окремі питання. *Економіка, фінанси, облік і право: актуальні питання і перспективи розвитку*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 19 трав. 2021 р.). П., 2021. Ч. 2. С. 50-52.

13. Щиголь О.В. Новий підхід до процесуального становища потерпілого та його представників у кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми економіки, фінансів, обліку та права в Україні та світі*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 17 бер. 2021 р.). П., 2021. Ч. 2. С. 78-80.

14. Щиголь О.В. Актуальні питання проведення експертизи на стадії досудового розслідування за ініціативою потерпілого. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу*: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 19 лист. 2020 р.). К., 2020. С. 651-655.

***Наукові праці, які додатково відображають
наукові результати дисертації:***

15. Щиголь О.В. Проблематика належності потерпілого до конкретної кримінально-процесуальної функції. *Збірник матеріалів конкурсу з актуальних питань розвитку кримінологічної віктимології*. 2021. С. 106-113.

16. Кучинська О.П., Щиголь О.В. Кримінально-правова кваліфікація діяння за статтею 190 КК України (шахрайство) в разі відсутності власника майна (потерпілого) та завдання йому шкоди: теоретичні аспекти й виклики правозастосування. *Юридична Україна*. 2021. № 4. С. 28-36.

17. Oksana P Kuchynska, Oksana Y Kashyntseva, Oleh V Shchyhol. Current issues of legal regulation of surrogate maternity and enforcement of rights of surrogate mothers. *Wiadomo ści Lekarskie*. 2020. 73(12). P. 2871-2876.

18. Щиголь О.В. Порядок проведення експертизи відповідно до КПК України в редакції Закону № 187-IX від 04.10.2019: переваги та недоліки. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 05 лист. 2019 р.). К., 2019. С. 638-642.

19. Кучинська О.П., Щиголь О.В. Поняття та зміст доступу до правосуддя в кримінальному процесі України. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 3. С. 20-30.

20. Кучинська О.П., Щиголь О.В. Окремі проблеми процесуального статусу потерпілого в кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 1. С. 18-25.

21. Кучинська О.П., Щиголь О.В. Гарантії прав особи при проведенні освідування: сучасний стан, актуальні проблеми та шляхи їх вирішення. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 4. С. 54–62.

22. Кримінальний процес України: навч. посіб.; за заг.ред. О.П. Кучинської, Ю.В. Циганюк. 3-тє вид., допов. Київ: Юрінком Інтер, 2023. 652 с.

23. Кримінальний процес України: навч. посіб., 2-ге видання, доповнене / кол. авторів; за заг. ред. О.П. Кучинської, Ю.В. Циганюк. Київ: Юрінком Інтер, 2022. 476 с.

24. Кримінальний процес України: навч. посіб. / кол. авторів; за заг. ред. О.П. Кучинської, Ю.В. Циганюк. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 448 с.

Апробація результатів дисертації

Основні положення та ідеї дисертації доповідалися й обговорювалися на засіданнях кафедри кримінального процесу та криміналістики Навчально-наукового інституту права (раніше – Інституту права) Київського національного університету імені Тараса Шевченка, а також виступах на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи» (м. Львів, 23 вер. 2022 р.), «Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції» (м. Хмельницький, 27 трав. 2022 р.), «Кримінальна юстиція сучасної України: виклики та перспективи» (м. Одеса, 20 лист. 2021 р.), «Застосування в національному судочинстві стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року» (м. Хмельницький, 22 жовт. 2021 р.), «Сучасне правотворення: питання теорії та практики» (м. Дніпро, 04-05 черв. 2021 р.), «Актуальні питання розвитку юридичної науки та практики» (м. Київ, 21 трав. 2021 р.), «Економіка, фінанси, облік і право: актуальні питання і перспективи розвитку» (м. Полтава, 19 трав. 2021 р.), «Актуальні проблеми економіки, фінансів, обліку та права в Україні та світі» (м. Полтава, 17 бер. 2021 р.), «Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу» (м. Київ, 19 лист. 2020 р.; м. Київ, 05 лист. 2019 р.).

**ЗВЕДЕНА ТАБЛИЦЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ОПИТУВАННЯ
АДВОКАТІВ, СЛІДЧИХ, ПРОКУРОРІВ ТА СУДДІВ
(149 респондентів)**

Примітка. Можлива похибка, пов'язана з округленням чисел до розряду сотих при розрахунку відсотків, становить 0,01%.

Запитання та варіанти відповідей	Кількість осіб, які обрали відповідний варіант відповіді, їх відсоток (%) від загальної кількості респондентів				
1. Якою є сфера Вашої професійної діяльності?					
адвокат	54 (36,24%)				
слідчий	30 (20,13%)				
прокурор	44 (29,53%)				
суддя	21 (14,09%)				
2. На Вашу думку, який із перелічених учасників кримінального провадження має більш сприятливі умови та можливості для здійснення кримінально-процесуальної діяльності?					
підозрюваний/обвинувачений	адв.: 49 (32,89%)	слідч.: 21 (14,09%)	прок.: 30 (20,13%)	суд.: 21 (14,09%)	заг.: 121 (81,21%)
потерпілий	адв.: 5 (3,36%)	слідч.: 9 (6,04%)	прок.: 14 (9,40%)	суд.: 0 (0,00%)	заг.: 28 (18,79%)
3. Чиї права та інтереси повинні насамперед забезпечуватися нормами кримінального процесуального законодавства та органами кримінальної юстиції у їх практичній діяльності?					
підозрюваного/обвинуваченого	адв.: 15 (10,07%)	слідч.: 6 (4,03%)	прок.: 13 (8,72%)	суд.: 6 (4,03%)	заг.: 40 (26,85%)
потерпілого	адв.: 34 (22,82%)	слідч.: 18 (12,08%)	прок.: 29 (19,46%)	суд.: 15 (10,07%)	заг.: 96 (64,43%)
інше	адв.: 5 (3,36%)	слідч.: 6 (4,03%)	прок.: 2 (1,34%)	суд.: 0 (0,00%)	заг.: 13 (8,72%)

4. Чи потрібно, на Вашу думку, закріпити в КПК України засаду процесуального віктимцентризму, зміст якої полягатиме у наступному: «В усіх рішеннях, діях і бездіяльності під час кримінального провадження першочергова увага надається якнайкращому забезпеченню прав та інтересів потерпілого, відшкодуванню завданої йому шкоди, а також усуненню негативних наслідків вчиненого кримінального правопорушення?»

так, безперечно	адв.: 31 (20,81%)	слідч.: 12 (8,05%)	прок.: 23 (15,44%)	суд.: 10 (6,71%)	заг.: 76 (51,01%)
ні	адв.: 3 (2,01%)	слідч.: 3 (2,01%)	прок.: 1 (0,67%)	суд.: 4 (2,68%)	заг.: 11 (7,38%)
скоріше так, чим ні	адв.: 16 (10,74%)	слідч.: 12 (8,05%)	прок.: 14 (9,40%)	суд.: 3 (2,01%)	заг.: 45 (30,20%)
скоріше ні, чим так	адв.: 4 (2,68%)	слідч.: 3 (2,01%)	прок.: 6 (4,03%)	суд.: 4 (2,68%)	заг.: 17 (11,41%)
інше	адв.: 0 (0,00%)	слідч.: 0 (0,00%)	прок.: 0 (0,00%)	суд.: 0 (0,00%)	заг.: 0 (0,00%)

5. Чи достатнім є обсяг прав потерпілого згідно чинного кримінального процесуального законодавства України?

так, безперечно	адв.: 4 (2,68%)	слідч.: 6 (4,03%)	прок.: 5 (3,36%)	суд.: 3 (2,01%)	заг.: 18 (12,08%)
ні	адв.: 18 (12,08%)	слідч.: 6 (4,03%)	прок.: 7 (4,70%)	суд.: 12 (8,05%)	заг.: 43 (28,86%)
скоріше так, чим ні	адв.: 18 (12,08%)	слідч.: 3 (2,01%)	прок.: 20 (13,42%)	суд.: 1 (0,67%)	заг.: 42 (28,19%)
скоріше ні, чим так	адв.: 14 (9,40%)	слідч.: 15 (10,07%)	прок.: 12 (8,05%)	суд.: 5 (3,36%)	заг.: 46 (30,87%)
інше	адв.: 0 (0,00%)	слідч.: 0 (0,00%)	прок.: 0 (0,00%)	суд.: 0 (0,00%)	заг.: 0 (0,00%)

6. Чи достатньо забезпеченими (гарантованими) є існуючі права потерпілого згідно чинного кримінального процесуального законодавства України?

так, безперечно	адв.: 4 (2,68%)	слідч.: 6 (4,03%)	прок.: 3 (2,01%)	суд.: 2 (1,34%)	заг.: 15 (10,07%)
ні	адв.: 23 (15,44%)	слідч.: 6 (4,03%)	прок.: 7 (4,70%)	суд.: 17 (11,41%)	заг.: 53 (35,57%)

скоріше так, чим ні	адв.: 14 (9,40%)	слідч.: 9 (6,04%)	прок.: 18 (12,08%)	суд.: 0 (0,00%)	заг.: 41 (27,52%)
скоріше ні, чим так	адв.: 13 (8,72%)	слідч.: 9 (6,04%)	прок.: 16 (10,74%)	суд.: 2 (1,34%)	заг.: 40 (26,85%)
інше	адв.: 0 (0,00%)	слідч.: 0 (0,00%)	прок.: 0 (0,00%)	суд.: 0 (0,00%)	заг.: 0 (0,00%)

7. На Вашу думку, чи складно представникам потерпілих здійснювати їх представництво у кримінальному провадженні?

так, безперечно	адв.: 21 (14,09%)	слідч.: 6 (4,03%)	прок.: 0 (0,00%)	суд.: 8 (5,37%)	заг.: 35 (23,49%)
ні	адв.: 8 (5,37%)	слідч.: 12 (8,05%)	прок.: 17 (11,41%)	суд.: 2 (1,34%)	заг.: 39 (26,17%)
скоріше так, чим ні	адв.: 21 (14,09%)	слідч.: 6 (4,03%)	прок.: 16 (10,74%)	суд.: 7 (4,70%)	заг.: 50 (33,56%)
скоріше ні, чим так	адв.: 4 (2,68%)	слідч.: 6 (4,03%)	прок.: 11 (7,38%)	суд.: 3 (2,01%)	заг.: 24 (16,11%)
інше	адв.: 0 (0,00%)	слідч.: 0 (0,00%)	прок.: 0 (0,00%)	суд.: 1 (0,67%)	заг.: 1 (0,67%)

8. Чи вважаєте Ви потерпілих надокучливими, а їх ініціативи – беззмістовними та позбавленими сенсу?

так	адв.: 2 (1,34%)	слідч.: 9 (6,04%)	прок.: 4 (2,68%)	суд.: 0 (0,00%)	заг.: 15 (10,07%)
ні	адв.: 30 (20,13%)	слідч.: 6 (4,03%)	прок.: 12 (8,05%)	суд.: 19 (12,75%)	заг.: 67 (44,97%)
іноді – так	адв.: 10 (6,71%)	слідч.: 15 (10,07%)	прок.: 22 (14,77%)	суд.: 1 (0,67%)	заг.: 48 (32,21%)
скоріше ні, чим так	адв.: 12 (8,05%)	слідч.: 0 (0,00%)	прок.: 2 (1,34%)	суд.: 1 (0,67%)	заг.: 15 (10,07%)
інше	адв.: 0 (0,00%)	слідч.: 0 (0,00%)	прок.: 4 (2,68%)	суд.: 0 (0,00%)	заг.: 4 (2,68%)

9. Чи достатньо ефективним (дієвим) є право потерпілого на збирання доказів у кримінальному провадженні?					
так, безперечно	адв.: 3 (2,01%)	слідч.: 3 (2,01%)	прок.: 3 (2,01%)	суд.: 2 (1,34%)	заг.: 11 (7,38%)
ні	адв.: 23 (15,44%)	слідч.: 6 (4,03%)	прок.: 7 (4,70%)	суд.: 14 (9,40%)	заг.: 50 (33,56%)
скоріше так, чим ні	адв.: 14 (9,40%)	слідч.: 9 (6,04%)	прок.: 14 (9,40%)	суд.: 2 (1,34%)	заг.: 39 (26,17%)
скоріше ні, чим так	адв.: 14 (9,40%)	слідч.: 12 (8,05%)	прок.: 20 (13,42%)	суд.: 3 (2,01%)	заг.: 49 (32,89%)
інше	адв.: 0 (0,00%)	слідч.: 0 (0,00%)	прок.: 0 (0,00%)	суд.: 0 (0,00%)	заг.: 0 (0,00%)
10. Чи має право потерпілий згідно чинного кримінального процесуального законодавства України збирати оригінали документів у якості доказів?					
так	адв.: 30 (20,13%)	слідч.: 18 (12,08%)	прок.: 31 (20,81%)	суд.: 19 (12,75%)	заг.: 98 (65,77%)
ні, тільки копії документів	адв.: 22 (14,77%)	слідч.: 12 (8,05%)	прок.: 11 (7,38%)	суд.: 2 (1,34%)	заг.: 47 (31,54%)
інше	адв.: 2 (1,34%)	слідч.: 0 (0,00%)	прок.: 2 (1,34%)	суд.: 0 (0,00%)	заг.: 4 (2,68%)
11. Чи потрібно наділити потерпілого правом звертатися до слідчого судді, суду з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів (нарівні зі сторонами кримінального провадження)?					
так	адв.: 49 (32,89%)	слідч.: 12 (8,05%)	прок.: 12 (8,05%)	суд.: 14 (9,40%)	заг.: 87 (58,39%)
ні, це має залишитися прерогативою сторін	адв.: 5 (3,36%)	слідч.: 18 (12,08%)	прок.: 28 (18,79%)	суд.: 7 (4,70%)	заг.: 58 (38,93%)
інше	адв.: 0 (0,00%)	слідч.: 0 (0,00%)	прок.: 4 (2,68%)	суд.: 0 (0,00%)	заг.: 4 (2,68%)

12. Чи потрібно наділити потерпілого правом залучати експерта самостійно – на договірних умовах або шляхом подання відповідного клопотання слідчому судді (нарівні зі стороною захисту)?					
так	адв.: 51 (34,23%)	слідч.: 17 (11,41%)	прок.: 23 (15,44%)	суд.: 18 (12,08%)	заг.: 109 (73,15%)
ні	адв.: 3 (2,01%)	слідч.: 13 (8,72%)	прок.: 17 (11,41%)	суд.: 3 (2,01%)	заг.: 36 (24,16%)
інше	адв.: 0 (0,00%)	слідч.: 0 (0,00%)	прок.: 4 (2,68%)	суд.: 0 (0,00%)	заг.: 4 (2,68%)
13. Чи доцільно закріпити в законодавстві обов'язок слідчого, прокурора забезпечити проведення експертизи стосовно визначення розміру моральної шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, якщо потерпілий заявив про це відповідне клопотання?					
так, безперечно	адв.: 28 (18,79%)	слідч.: 12 (8,05%)	прок.: 18 (12,08%)	суд.: 15 (10,07%)	заг.: 73 (48,99%)
ні	адв.: 6 (4,03%)	слідч.: 3 (2,01%)	прок.: 14 (9,40%)	суд.: 2 (1,34%)	заг.: 25 (16,78%)
скоріше так, чим ні	адв.: 16 (10,74%)	слідч.: 10 (6,71%)	прок.: 8 (5,37%)	суд.: 3 (2,01%)	заг.: 37 (24,83%)
скоріше ні, чим так	адв.: 2 (1,34%)	слідч.: 5 (3,36%)	прок.: 1 (0,67%)	суд.: 1 (0,67%)	заг.: 9 (6,04%)
інше	адв.: 2 (1,34%)	слідч.: 0 (0,00%)	прок.: 3 (2,01%)	суд.: 0 (0,00%)	заг.: 5 (3,36%)
14. Чи коректним, на Вашу думку, є право слідчого, прокурора здійснити примусове освідчування потерпілого, якщо він відмовляється пройти його у добровільному порядку?					
так, безперечно	адв.: 6 (4,03%)	слідч.: 12 (8,05%)	прок.: 10 (6,71%)	суд.: 8 (5,37%)	заг.: 36 (24,16%)
ні	адв.: 18 (12,08%)	слідч.: 3 (2,01%)	прок.: 8 (5,37%)	суд.: 10 (6,71%)	заг.: 39 (26,17%)
скоріше так, чим ні	адв.: 13 (8,72%)	слідч.: 7 (4,70%)	прок.: 18 (12,08%)	суд.: 2 (1,34%)	заг.: 40 (26,85%)
скоріше ні, чим так	адв.: 15 (10,07%)	слідч.: 8 (5,37%)	прок.: 4 (2,68%)	суд.: 1 (0,67%)	заг.: 28 (18,79%)

інше	адв.: 2 (1,34%)	слідч.: 0 (0,00%)	прок.: 4 (2,68%)	суд.: 0 (0,00%)	заг.: 6 (4,03%)
15. Чи узгоджується примусове освідчення потерпілого з його правом подавати докази (або не подавати їх)?					
так, безперечно	адв.: 3 (2,01%)	слідч.: 0 (0,00%)	прок.: 9 (6,04%)	суд.: 4 (2,68%)	заг.: 16 (10,74%)
ні	адв.: 27 (18,12%)	слідч.: 9 (6,04%)	прок.: 11 (7,38%)	суд.: 14 (9,40%)	заг.: 61 (40,94%)
скоріше так, чим ні	адв.: 16 (10,74%)	слідч.: 3 (2,01%)	прок.: 10 (6,71%)	суд.: 2 (1,34%)	заг.: 31 (20,81%)
скоріше ні, чим так	адв.: 8 (5,37%)	слідч.: 15 (10,07%)	прок.: 12 (8,05%)	суд.: 1 (0,67%)	заг.: 36 (24,16%)
інше	адв.: 0 (0,00%)	слідч.: 3 (2,01%)	прок.: 2 (1,34%)	суд.: 0 (0,00%)	заг.: 5 (3,36%)
16. З якого моменту особа набуває в кримінальному провадженні процесуальний статус потерпілого (не беручи до уваги випадки, передбачені частиною 7 статті 55 КПК України)?					
з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого	адв.: 19 (12,75%)	слідч.: 12 (8,05%)	прок.: 32 (21,48%)	суд.: 19 (12,75%)	заг.: 82 (55,03%)
з моменту прийняття слідчим, прокурором постанови про визнання особи потерпілим	адв.: 29 (19,46%)	слідч.: 12 (8,05%)	прок.: 8 (5,37%)	суд.: 1 (0,67%)	заг.: 50 (33,56%)
з моменту вручення пам'ятки про процесуальні права та обов'язки потерпілого	адв.: 4 (2,68%)	слідч.: 6 (4,03%)	прок.: 4 (2,68%)	суд.: 1 (0,67%)	заг.: 15 (10,07%)
інше	адв.: 2 (1,34%)	слідч.: 0 (0,00%)	прок.: 0 (0,00%)	суд.: 0 (0,00%)	заг.: 2 (1,34%)

17. Чи має право потерпілий згідно чинного кримінального процесуального законодавства України отримувати витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань?					
так	адв.: 35 (23,49%)	слідч.: 13 (8,72%)	прок.: 27 (18,12%)	суд.: 5 (3,36%)	заг.: 80 (53,69%)
ні, лише заявник	адв.: 19 (12,75%)	слідч.: 17 (11,41%)	прок.: 17 (11,41%)	суд.: 16 (10,74%)	заг.: 69 (46,31%)
інше	адв.: 0 (0,00%)	слідч.: 0 (0,00%)	прок.: 0 (0,00%)	суд.: 0 (0,00%)	заг.: 0 (0,00%)
18. Чи варто запровадити до кримінального процесуального законодавства інститут правонаступництва потерпілого (якщо внаслідок кримінального правопорушення настала смерть потерпілого, його близькі родичі або члени сім'ї зможуть бути залучені до кримінального провадження як правонаступники)?					
так	адв.: 46 (30,87%)	слідч.: 24 (16,11%)	прок.: 32 (21,48%)	суд.: 18 (12,08%)	заг.: 120 (80,54%)
ні	адв.: 6 (4,03%)	слідч.: 5 (3,36%)	прок.: 7 (4,70%)	суд.: 1 (0,67%)	заг.: 19 (12,75%)
інше	адв.: 2 (1,34%)	слідч.: 1 (0,67%)	прок.: 5 (3,36%)	суд.: 2 (1,34%)	заг.: 10 (6,71%)
19. Чи повинен, на Вашу думку, потерпілий наділятися правом ініціювати застосування запобіжних заходів перед слідчим суддею, судом?					
так, безперечно	адв.: 26 (17,45%)	слідч.: 12 (8,05%)	прок.: 3 (2,01%)	суд.: 14 (9,40%)	заг.: 55 (36,91%)
ні	адв.: 8 (5,37%)	слідч.: 17 (11,41%)	прок.: 21 (14,09%)	суд.: 4 (2,68%)	заг.: 50 (33,56%)
скоріше так, чим ні	адв.: 14 (9,40%)	слідч.: 1 (0,00%)	прок.: 10 (6,71%)	суд.: 2 (1,34%)	заг.: 27 (18,12%)
скоріше ні, чим так	адв.: 2 (1,34%)	слідч.: 0 (0,00%)	прок.: 10 (6,71%)	суд.: 1 (0,67%)	заг.: 13 (8,72%)
інше	адв.: 4 (2,68%)	слідч.: 0 (0,00%)	прок.: 0 (0,00%)	суд.: 0 (0,00%)	заг.: 4 (2,68%)

20. Чи повинен, на Вашу думку, потерпілий наділятися правом участі у вирішенні питання про застосування запобіжного заходу (висловлювати в судовому засіданні свої думки, міркування й доводи, подавати слідчому судді/суду докази, котрі б доводили потребу застосування до підозрюваного, обвинуваченого відповідного запобіжного заходу)?					
так, безперечно	адв.: 32 (21,48%)	слідч.: 12 (8,05%)	прок.: 8 (5,37%)	суд.: 19 (12,75%)	заг.: 71 (47,65%)
ні	адв.: 6 (4,03%)	слідч.: 8 (5,37%)	прок.: 8 (5,37%)	суд.: 0 (0,00%)	заг.: 22 (14,77%)
скоріше так, чим ні	адв.: 14 (9,40%)	слідч.: 10 (6,71%)	прок.: 27 (18,12%)	суд.: 1 (0,67%)	заг.: 52 (34,90%)
скоріше ні, чим так	адв.: 2 (1,34%)	слідч.: 0 (0,00%)	прок.: 1 (0,67%)	суд.: 1 (0,67%)	заг.: 4 (2,68%)
інше	адв.: 0 (0,00%)	слідч.: 0 (0,00%)	прок.: 0 (0,00%)	суд.: 0 (0,00%)	заг.: 0 (0,00%)
21. За Вашим переконанням, що з наведеного має найбільше значення для потерпілих у кримінальному провадженні? На що передусім спрямована їх кримінально-процесуальна діяльність?					
відшкодування завданої шкоди	адв.: 28 (18,79%)	слідч.: 25 (16,78%)	прок.: 33 (22,15%)	суд.: 10 (6,71%)	заг.: 96 (64,43%)
покарання зловмисника	адв.: 24 (16,11%)	слідч.: 4 (2,68%)	прок.: 8 (5,37%)	суд.: 8 (5,37%)	заг.: 44 (29,53%)
сприяння органам кримінальної юстиції	адв.: 2 (1,34%)	слідч.: 1 (0,67%)	прок.: 1 (0,67%)	суд.: 0 (0,00%)	заг.: 4 (2,68%)
інше	адв.: 0 (0,00%)	слідч.: 0 (0,00%)	прок.: 2 (1,34%)	суд.: 3 (2,01%)	заг.: 5 (3,36%)
22. Чи підтримуєте Ви ідею створення фонду відшкодування шкоди, завданої потерпілим кримінальними правопорушеннями?					
так, безперечно	адв.: 18 (12,08%)	слідч.: 21 (14,09%)	прок.: 12 (8,05%)	суд.: 17 (11,41%)	заг.: 68 (45,64%)
ні	адв.: 14 (9,40%)	слідч.: 7 (4,70%)	прок.: 14 (9,40%)	суд.: 2 (1,34%)	заг.: 37 (24,83%)
скоріше так, чим ні	адв.: 8 (5,37%)	слідч.: 2 (1,34%)	прок.: 12 (8,05%)	суд.: 2 (1,34%)	заг.: 24 (16,11%)

скоріше ні, чим так	адв.: 10 (6,71%)	слідч.: 0 (0,00%)	прок.: 6 (4,03%)	суд.: 0 (0,00%)	заг.: 16 (10,74%)
інше	адв.: 4 (2,68%)	слідч.: 0 (0,00%)	прок.: 0 (0,00%)	суд.: 0 (0,00%)	заг.: 4 (2,68%)

23. Чи доцільно передбачити в законодавстві України, що потерпілим у кримінальному провадженні може бути юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної шкоди?

так, безперечно	адв.: 26 (17,45%)	слідч.: 12 (8,05%)	прок.: 4 (2,68%)	суд.: 17 (11,41%)	заг.: 59 (39,60%)
ні	адв.: 12 (8,05%)	слідч.: 14 (9,40%)	прок.: 22 (14,77%)	суд.: 1 (0,67%)	заг.: 49 (32,89%)
скоріше так, чим ні	адв.: 14 (9,40%)	слідч.: 4 (2,68%)	прок.: 8 (5,37%)	суд.: 3 (2,01%)	заг.: 29 (19,46%)
скоріше ні, чим так	адв.: 2 (1,34%)	слідч.: 0 (0,00%)	прок.: 8 (5,37%)	суд.: 0 (0,00%)	заг.: 10 (6,71%)
інше	адв.: 0 (0,00%)	слідч.: 0 (0,00%)	прок.: 2 (1,34%)	суд.: 0 (0,00%)	заг.: 2 (1,34%)

24. До якої кримінально-процесуальної функції, на Вашу думку, тяжіє потерпілий?

функції обвинувачення	адв.: 38 (25,50%)	слідч.: 12 (8,05%)	прок.: 30 (20,13%)	суд.: 10 (6,71%)	заг.: 90 (60,40%)
функції захисту	адв.: 8 (5,37%)	слідч.: 6 (4,03%)	прок.: 6 (4,03%)	суд.: 0 (0,00%)	заг.: 20 (13,42%)
функції правосуддя	адв.: 5 (3,36%)	слідч.: 3 (2,01%)	прок.: 2 (1,34%)	суд.: 0 (0,00%)	заг.: 10 (6,71%)
жодної	адв.: 1 (0,67%)	слідч.: 9 (6,04%)	прок.: 6 (4,03%)	суд.: 11 (7,38%)	заг.: 27 (18,12%)
інше	адв.: 2 (1,34%)	слідч.: 0 (0,00%)	прок.: 0 (0,00%)	суд.: 0 (0,00%)	заг.: 2 (1,34%)

25. Чи погоджуєтесь Ви з тим, що інтереси потерпілого можуть перетинатися як з інтересами сторони обвинувачення, так і сторони захисту?

так, безперечно	адв.: 22 (14,77%)	слідч.: 12 (8,05%)	прок.: 10 (6,71%)	суд.: 15 (10,07%)	заг.: 59 (39,60%)
ні	адв.: 14 (9,40%)	слідч.: 6 (4,03%)	прок.: 8 (5,37%)	суд.: 1 (0,67%)	заг.: 29 (19,46%)

скоріше так, чим ні	адв.: 16 (10,74%)	слідч.: 8 (5,37%)	прок.: 22 (14,77%)	суд.: 4 (2,68%)	заг.: 50 (33,56%)
скоріше ні, чим так	адв.: 2 (1,34%)	слідч.: 4 (2,68%)	прок.: 4 (2,68%)	суд.: 1 (0,67%)	заг.: 11 (7,38%)
інше	адв.: 0 (0,00%)	слідч.: 0 (0,00%)	прок.: 0 (0,00%)	суд.: 0 (0,00%)	заг.: 0 (0,00%)

26. Чи погоджуєтесь Ви з тим, що іноді інтереси потерпілого обмежуються суто його особистими (суб'єктивними) прагненнями, не корелюючись з будь-якими інтересами сторін?

так, безперечно	адв.: 22 (14,77%)	слідч.: 12 (8,05%)	прок.: 10 (6,71%)	суд.: 17 (11,41%)	заг.: 61 (40,94%)
ні	адв.: 2 (1,34%)	слідч.: 3 (2,01%)	прок.: 6 (4,03%)	суд.: 0 (0,00%)	заг.: 11 (7,38%)
скоріше так, чим ні	адв.: 24 (16,11%)	слідч.: 13 (8,72%)	прок.: 22 (14,77%)	суд.: 4 (2,68%)	заг.: 63 (42,28%)
скоріше ні, чим так	адв.: 6 (4,03%)	слідч.: 2 (1,34%)	прок.: 6 (4,03%)	суд.: 0 (0,00%)	заг.: 14 (9,40%)
інше	адв.: 0 (0,00%)	слідч.: 0 (0,00%)	прок.: 0 (0,00%)	суд.: 0 (0,00%)	заг.: 0 (0,00%)

27. Чи погоджуєтесь Ви з тим, що змагальність у її сучасному вигляді практично не залишає місця потерпілому та його представникам, оминає їх увагою?

так, безперечно	адв.: 18 (12,08%)	слідч.: 3 (2,01%)	прок.: 0 (0,00%)	суд.: 12 (8,05%)	заг.: 33 (22,15%)
ні	адв.: 8 (5,37%)	слідч.: 0 (0,00%)	прок.: 16 (10,74%)	суд.: 5 (3,36%)	заг.: 29 (19,46%)
скоріше так, чим ні	адв.: 24 (16,11%)	слідч.: 21 (14,09%)	прок.: 14 (9,40%)	суд.: 1 (0,67%)	заг.: 60 (40,27%)
скоріше ні, чим так	адв.: 4 (2,68%)	слідч.: 6 (4,03%)	прок.: 14 (9,40%)	суд.: 3 (2,01%)	заг.: 27 (18,12%)
інше	адв.: 0 (0,00%)	слідч.: 0 (0,00%)	прок.: 0 (0,00%)	суд.: 0 (0,00%)	заг.: 0 (0,00%)

28. Чи існує, на Вашу думку, потреба віднесення потерпілого до сторони обвинувачення на законодавчому рівні (в усіх випадках)?					
так	адв.: 30 (20,13%)	слідч.: 6 (4,03%)	прок.: 10 (6,71%)	суд.: 4 (2,68%)	заг.: 50 (33,56%)
ні	адв.: 16 (10,74%)	слідч.: 20 (13,42%)	прок.: 32 (21,48%)	суд.: 16 (10,74%)	заг.: 84 (56,38%)
інше	адв.: 8 (5,37%)	слідч.: 4 (2,68%)	прок.: 2 (1,34%)	суд.: 1 (0,67%)	заг.: 15 (10,07%)
29. Чи існує, на Вашу думку, потреба виокремлення в кримінальному процесі третьої, потерпілої сторони, котра б мала можливість діяти самостійно, нарівні зі стороною захисту та стороною обвинувачення?					
так	адв.: 32 (21,48%)	слідч.: 16 (10,74%)	прок.: 8 (5,37%)	суд.: 12 (8,05%)	заг.: 68 (45,64%)
ні	адв.: 16 (10,74%)	слідч.: 14 (9,40%)	прок.: 32 (21,48%)	суд.: 8 (5,37%)	заг.: 70 (46,98%)
інше	адв.: 6 (4,03%)	слідч.: 0 (0,00%)	прок.: 4 (2,68%)	суд.: 1 (0,67%)	заг.: 11 (7,38%)
30. Чи було цікаво Вам проходити це опитування та чи сподобалися Вам поставлені запитання?					
так	адв.: 50 (33,56%)	слідч.: 29 (19,46%)	прок.: 44 (29,53%)	суд.: 21 (14,09%)	заг.: 144 (96,6%)
ні	адв.: 0 (0,00%)	слідч.: 1 (0,67%)	прок.: 0 (0,00%)	суд.: 0 (0,00%)	заг.: 1 (0,67%)
інше	адв.: 4 (2,68%)	слідч.: 0 (0,00%)	прок.: 0 (0,00%)	суд.: 0 (0,00%)	заг.: 4 (2,68%)

ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ

пропозицій щодо внесення змін до чинного законодавства України

Зміст норми права	Зміст норми права з урахуванням висловлених пропозицій
Кримінальний процесуальний кодекс України	
Стаття 2. Завдання кримінального провадження	
<p>1. Завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника</p>	<p>1. Завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу, права та законні інтереси</p>

<p>кримінального провадження була застосована належна правова процедура.</p>	<p>потерпілого були повною мірою реалізовані з одночасною повагою до його гідності та щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.</p>
--	--

Стаття 3. Визначення основних термінів Кодексу

<p>1. Терміни, що їх вжито в цьому Кодексі, якщо немає окремих вказівок, мають таке значення: < ... > 19) сторони кримінального провадження – з боку обвинувачення: слідчий, дізнавач, керівник органу досудового розслідування, керівник органу дізнання, прокурор, а також потерпілий, його представник та законний представник у випадках, установлених цим Кодексом; з боку захисту: підозрюваний, особа, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв’язку з її смертю, обвинувачений (підсудний), засуджений, виправданий, особа,</p>	<p>1. Терміни, що їх вжито в цьому Кодексі, якщо немає окремих вказівок, мають таке значення: < ... > 19) сторони кримінального провадження – з боку обвинувачення: слідчий, дізнавач, керівник органу досудового розслідування, керівник органу дізнання, прокурор, а також потерпілий, правонаступник потерпілого, його представник та законний представник, у випадках, установлених цим Кодексом; з боку захисту: підозрюваний, особа, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв’язку з її смертю, обвинувачений</p>
--	--

<p>стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхні захисники та законні представники;</p> <p>< ... ></p> <p>25) учасники кримінального провадження – сторони кримінального провадження, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач та його представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, особа, стосовно якої розглядається питання про видачу в іноземну державу (екстрадицію), заявник, у тому числі викривач, свідок та його</p>	<p>(підсудний), засуджений, виправданий, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхні захисники та законні представники;</p> <p>< ... ></p> <p>25) учасники кримінального провадження – сторони кримінального провадження, потерпілий, правонаступник потерпілого, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач та його представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, особа, стосовно якої розглядається питання про видачу в іноземну державу (екстрадицію), заявник,</p>
--	--

<p>адвокат, понятий, заставодавець, перекладач, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, секретар судового засідання, судовий розпорядник;</p> <p>26) учасники судового провадження – сторони кримінального провадження, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач та його представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, представник персоналу органу пробації, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, а також інші особи, за клопотанням або скаргою яких у випадках, передбачених цим Кодексом, здійснюється судове провадження;</p>	<p>у тому числі викривач, свідок та його адвокат, понятий, заставодавець, перекладач, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, секретар судового засідання, судовий розпорядник;</p> <p>26) учасники судового провадження – сторони кримінального провадження, потерпілий, правонаступник потерпілого, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач та його представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, представник персоналу органу пробації, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, а також інші особи, за клопотанням або скаргою яких у випадках, передбачених цим Кодексом, здійснюється судове провадження;</p>
--	---

Стаття 7. Загальні засади кримінального провадження	
<p>1. Зміст та форма кримінального провадження повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, до яких, зокрема, відносяться:</p> <p>< ... ></p> <p>Пункт відсутній.</p>	<p>1. Зміст та форма кримінального провадження повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, до яких, зокрема, відносяться:</p> <p>< ... ></p> <p>23) процесуальний віктиміцентризм.</p>
<p>Стаття 22. Змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості</p>	
<p>< ... ></p> <p>4. Повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, звернення з обвинувальним актом та підтримання державного обвинувачення у суді здійснюється прокурором. У випадках, передбачених цим Кодексом, повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення може здійснюватися слідчим за погодженням із прокурором, а обвинувачення може підтримуватися потерпілим, його представником.</p>	<p>< ... ></p> <p>Повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, звернення з обвинувальним актом та підтримання державного обвинувачення у суді здійснюється прокурором. У випадках, передбачених цим Кодексом, повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення може здійснюватися слідчим за погодженням із прокурором, а обвинувачення може підтримуватися потерпілим, його представником, правонаступником.</p>

Стаття 26. Диспозитивність

< ... >

4. Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення розпочинається лише на підставі заяви потерпілого. Відмова потерпілого, а у випадках, передбачених цим Кодексом, його представника від обвинувачення є безумовною підставою для закриття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення.

< ... >

4. Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення розпочинається лише на підставі заяви потерпілого. Відмова потерпілого, а у випадках, передбачених цим Кодексом, його представника **чи правонаступника** від обвинувачення є безумовною підставою для закриття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення.

Стаття 27. Гласність і відкритість судового провадження та повне фіксування технічними засобами судового засідання і процесуальних дій

< ... >

2. < ... > Слідчий суддя, суд може прийняти рішення про здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні впродовж усього судового провадження або його окремої частини лише у разі:

- 1) якщо обвинуваченим є неповнолітній;

< ... >

2. < ... > Слідчий суддя, суд може прийняти рішення про здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні впродовж усього судового провадження або його окремої частини лише у разі:

- 1) якщо обвинуваченим **та/або потерпілим** є неповнолітній;

Стаття 29¹. Процесуальний віктимцентризм

Стаття відсутня.

1. В усіх рішеннях, діях і бездіяльності під час кримінального провадження першочергова увага надається якнайкращому забезпеченню прав та інтересів потерпілого, відшкодуванню завданої йому шкоди, а також усуненню негативних наслідків вчиненого кримінального правопорушення.

Стаття 55. Потерпілий

1. Потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди, а також адміністратор за випуском облігацій, який відповідно до положень Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» діє в інтересах власників облігацій, яким кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди.

1. Потерпілим у кримінальному провадженні може бути:

- фізична особа, **стосовно якої існує сукупність підстав вважати, що їй завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, або створено загрозу її завдання;**
- юридична особа, **стосовно якої існує сукупність підстав вважати, що їй завдано моральної або майнової шкоди, або створено загрозу її завдання;**
- громадське об'єднання, **фермерське господарство чи інше утворення без статусу юридичної**

	<p>особи, можливість створення та діяльності якого прямо передбачені законом, стосовно якого існує сукупність підстав вважати, що йому завдано моральної або майнової шкоди, або створено загрозу її завдання (окрім філій, представництв, структурних підрозділів юридичних осіб, трудових колективів);</p> <p>– адміністратор за випуском облігацій, який відповідно до положень Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» діє в інтересах власників облігацій, стосовно яких існує сукупність підстав вважати, що їм завдано майнової шкоди, або створено загрозу її завдання.</p> <p>Примітка. Під шкодою у частині першій статті 55 КПК України слід розуміти шкоду, що може бути завдана як кримінальним правопорушенням, так і суспільно небезпечним діянням, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого</p>
--	---

<p>2. Права і обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого.</p> <p>Потерпілому вручається пам'ятка про процесуальні права та обов'язки особою, яка прийняла заяву про вчинення кримінального правопорушення.</p>	<p>Особливою частиною Кримінального кодексу України.</p> <p>2. Процесуальний статус потерпілого виникає в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого.</p> <p>Особа, яка прийняла заяву, вручає потерпілому пам'ятку про процесуальні права та обов'язки. У потерпілого з'ясовується, чи розуміє він свої процесуальні права та обов'язки, а в разі необхідності здійснюється їх роз'яснення. Потерпілому роз'яснюється зміст частини другої статті 1, частин першої, четвертої статті 9 КПК України, зміст прав, передбачених статтями Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та протоколами до неї, які прямо</p>
---	--

	<p>чи опосередковано стосуються здійснення кримінального провадження.</p>
<p>Стаття 56. Права потерпілого</p>	
<p>1. Протягом кримінального провадження потерпілий має право: < ... ></p> <p>3) подавати докази слідчому, прокурору, слідчому судді, суду; < ... ></p> <p>Пункт відсутній.</p>	<p>1. Протягом кримінального провадження потерпілий має право: < ... ></p> <p>3) збирати докази, у тому числі шляхом звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб із письмовими запитами, подавати докази слідчому, прокурору, слідчому судді, суду; < ... ></p> <p>13¹) у будь-який момент відмовитися від процесуального статусу потерпілого шляхом подання слідчому, дізнавачу, прокурору, суду відповідної заяви з можливістю набути процесуальний статус потерпілого повторно.</p>

<p>2. Під час досудового розслідування потерпілий має право:</p> <p>1) на негайне прийняття і реєстрацію заяви про кримінальне правопорушення, визнання його потерпілим;</p> <p>Пункт відсутній</p> <p>< ... ></p> <p>Пункт відсутній.</p>	<p>2. Під час досудового розслідування потерпілий має право:</p> <p>1) на негайне прийняття і реєстрацію заяви про кримінальне правопорушення;</p> <p>1¹) брати участь у досудовому розслідуванні, а також впливати на хід і результати досудового розслідування в межах, порядку та способ, котрі визначені кримінальним процесуальним законодавством;</p> <p>< ... ></p> <p>2¹) отримувати витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань;</p>
<p>Стаття 58. Представник потерпілого</p>	
<p>< ... ></p> <p>3. Повноваження представника потерпілого на участь у кримінальному провадженні підтверджуються:</p> <p>1) документами, передбаченими статтею 50 цього Кодексу, – якщо представником потерпілого є особа,</p>	<p>< ... ></p> <p>3. Представником громадського об'єднання, фермерського господарства, іншого утворення без статусу юридичної особи, яке є потерпілим, є особа, визначена законом або установчим документом, а також особа, яка має право бути захисником</p>

<p>яка має право бути захисником у кримінальному провадженні;</p> <p>2) копією установчих документів юридичної особи –</p> <p>якщо представником потерпілого є керівник юридичної особи чи інша уповноважена законом або установчими документами особа;</p> <p>3) довіреністю – якщо представником потерпілого є працівник юридичної особи, яка є потерпілою.</p> <p>4. Представник користується процесуальними правами потерпілого, інтереси якого він представляє, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється</p>	<p>у кримінальному провадженні.</p> <p>4. Повноваження представника потерпілого на участь у кримінальному провадженні підтверджуються:</p> <p>1) документами, передбаченими статтею 50 цього Кодексу, –</p> <p>якщо представником потерпілого є особа, яка має право бути захисником у кримінальному провадженні;</p> <p>2) копією установчих документів юридичної особи –</p> <p>якщо представником потерпілого є керівник юридичної особи чи інша уповноважена законом або установчими документами особа;</p> <p>3) довіреністю – якщо представником потерпілого є працівник юридичної особи, яка є потерпілою.</p> <p>5. Представник користується процесуальними правами потерпілого, інтереси якого він представляє, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється</p>
---	---

<p>безпосередньо потерпілим і не може бути доручена представнику.</p> <p>Частини відсутні.</p>	<p>безпосередньо потерпілим і не може бути доручена представнику.</p> <p>6. У всіх випадках потерпілий має право на надання йому професійної правничої допомоги безоплатно, за рахунок держави.</p> <p>7. Адвокат може бути залучений для представництва потерпілого у випадках, коли слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя чи суд вирішить, що обставини кримінального провадження вимагають його участі, а потерпілий не залучив його. Потерпілий, його законний представник чи правонаступник має право в будь-який час залучити адвоката, в тому числі для надання безоплатної правничої допомоги.</p>
<p>Стаття 58¹. правонаступник потерпілого</p>	
<p>Стаття відсутня.</p>	<p>1. Якщо внаслідок кримінального правопорушення настала смерть потерпілого, його близькі родичі або члени сім'ї можуть вступити або бути залученими</p>

до кримінального провадження як правонаступники.

Правонаступником потерпілого може бути особа з кола його близьких родичів чи членів сім'ї, яка подала письмову заяву про вчинення кримінального правопорушення або залучення її до провадження як правонаступника.

За відповідним клопотанням правонаступниками потерпілого може бути визнано кілька осіб.

2. У разі реорганізації юридичної особи, яка є потерпілим у кримінальному провадженні, до кримінального провадження можуть бути залучені її правонаступники.

Правонаступником припиненої юридичної особи визнається юридична особа, до якої перейшли її майно, права, обов'язки та яка подала письмову заяву про залучення її до провадження як правонаступника.

	<p>За відповідним клопотанням правонаступниками потерпілого юридичної особи може бути визнано кілька юридичних осіб.</p> <p>3. Правонаступник потерпілого користується процесуальними правами потерпілого, інтереси якого він представляє, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється потерпілим особисто.</p>
<p>Стаття 59. Законний представник потерпілого</p>	
<p>< ... ></p> <p>2. Питання участі законного представника потерпілого у кримінальному провадженні регулюється згідно з положеннями статті 44 цього Кодексу.</p>	<p>< ... ></p> <p>2. Якщо внаслідок кримінального правопорушення особа перебуває у стані, який унеможливорює подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або залучення її до провадження як потерпілого, її близькі родичі або члени сім'ї можуть вступити або бути залученими до кримінального провадження як законні представники потерпілого. Законним представником потерпілого визнається особа з його</p>

близьких родичів або членів сім'ї, яка подала письмову заяву про вчинення кримінального правопорушення або залучення її до провадження як законного представника потерпілого.

3. За відповідним клопотанням законними представниками потерпілого може бути визнано кілька осіб. Законний представник потерпілого користується процесуальними правами потерпілого, інтереси якого він представляє, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється потерпілим особисто.

4. Після того як особа, котра перебувала у стані, який унеможлилював подання нею відповідної заяви, набуде здатності самостійно користуватися своїми процесуальними правами, вона може подати письмову заяву про залучення її до провадження як потерпілого.

	<p>5. З моменту набуття особою здатності самостійно користуватися своїми процесуальними правами, незалежно від її залучення до кримінального провадження як потерпілого, участь її законного представника в провадженні припиняється.</p> <p>6. Питання участі законного представника потерпілого у кримінальному провадженні регулюється згідно з положеннями статті 44 цього Кодексу.</p>
<p>Стаття 68. Перекладач</p>	
<p>1. У разі необхідності у кримінальному провадженні перекладу пояснень, показань або документів сторони кримінального провадження або слідчий суддя чи суд залучають відповідного перекладача (сурдоперекладача).</p> <p>< ... ></p> <p>4. Перед початком процесуальної дії сторона кримінального провадження,</p>	<p>1. У разі необхідності у кримінальному провадженні перекладу пояснень, показань або документів сторони кримінального провадження, потерпілий, правонаступник потерпілого, його представники або слідчий суддя чи суд залучають відповідного перекладача (сурдоперекладача).</p> <p>< ... ></p> <p>4. Перед початком процесуальної дії сторона або учасник кримінального</p>

<p>яка залучила перекладача, чи слідчий суддя або суд пересвідчуються в особі і компетентності перекладача, з'ясовують його стосунки з підозрюваним, обвинуваченим, потерпілим, свідком і роз'яснюють його права і обов'язки.</p>	<p>провадження, який залучив перекладача, чи слідчий суддя або суд пересвідчуються в особі і компетентності перекладача, з'ясовують його стосунки з підозрюваним, обвинуваченим, потерпілим, свідком і роз'яснюють його права і обов'язки.</p>
<p>Стаття 71. Спеціаліст</p>	
<p>< ... ></p> <p>2. Спеціаліст може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду, а також для надання висновків у випадках, передбачених пунктом 7 частини четвертої цієї статті.</p> <p>3. Сторони кримінального провадження мають право під час</p>	<p>< ... ></p> <p>2. Спеціаліст може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження, потерпілим, правонаступником потерпілого, його представниками під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду, а також для надання висновків у випадках, передбачених пунктом 7 частини четвертої цієї статті.</p> <p>3. Сторони кримінального провадження, потерпілий,</p>

<p>судового розгляду заявляти клопотання про залучення спеціаліста або використання його пояснень і допомоги.</p> <p>4. Спеціаліст має право:</p> <p>1) ставити запитання учасникам процесуальної дії з дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду;</p> <p>< ... ></p> <p>3) звертати увагу сторони кримінального провадження, яка його залучила, або суду на характерні обставини чи особливості речей і документів;</p> <p>< ... ></p> <p>5. Спеціаліст зобов'язаний:</p> <p>< ... ></p> <p>2) виконувати вказівки сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду та давати пояснення з поставлених запитань;</p>	<p> правонаступник потерпілого, його представники мають право під час судового розгляду заявляти клопотання про залучення спеціаліста або використання його пояснень і допомоги.</p> <p>4. Спеціаліст має право:</p> <p>1) ставити запитання учасникам процесуальної дії з дозволу сторони або учасника кримінального провадження, який його залучив, чи суду;</p> <p>< ... ></p> <p>3) звертати увагу сторони або учасника кримінального провадження, який його залучив, або суду на характерні обставини чи особливості речей і документів;</p> <p>< ... ></p> <p>5. Спеціаліст зобов'язаний:</p> <p>< ... ></p> <p>2) виконувати вказівки сторони кримінального провадження або учасника, який його залучив, чи суду та давати пояснення з поставлених запитань».</p>
---	--

Стаття 93. Збирання доказів

< ... >

3. Сторона захисту, **потерпілий**, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, здійснює збирання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів.

< ... >

3. Сторона захисту, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, здійснює збирання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів.

Потерпілий здійснює збирання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових

	<p>та фізичних осіб речей, документів (якщо фізична або юридична особа не заперечує проти їх надання), копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів.</p>
<p>Стаття 128. Цивільний позов у кримінальному провадженні</p>	
<p>1. Особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, має право під час кримінального провадження до початку судового розгляду пред'явити цивільний позов до підозрюваного, обвинуваченого або до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного,</p>	<p>1. Особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, має право у підготовчому провадженні та після його закінчення, однак у будь-якому разі до оголошення прокурором короткого викладу обвинувального акта, пред'явити цивільний позов до підозрюваного, обвинуваченого або до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну</p>

<p>обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння.</p>	<p>відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння. За клопотанням особи чи за власною ініціативою суд може надати додатковий час для підготовки та пред'явлення цивільного позову, який не може перевищувати двадцяти днів з моменту оголошення короткого викладу обвинувального акта.</p>
---	---

Стаття 132. Загальні правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження

<p>< ... ></p> <p>3. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження не допускається, якщо слідчий, дізнавач, прокурор не доведе, що:</p> <p>< ... ></p> <p>2) потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи,</p>	<p>< ... ></p> <p>3. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження не допускається, якщо слідчий, дізнавач, прокурор, потерпілий, правонаступник потерпілого, його представник, законний представник, не доведе, що:</p> <p>< ... ></p> <p>2) потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні;</p>
--	---

<p>про який ідеться в клопотанні слідчого, дізнавача, прокурора;</p> <p>3) може бути виконане завдання, для виконання якого слідчий, дізнавач, прокурор звертається із клопотанням.</p>	<p>3) може бути виконане завдання, для виконання подається клопотання.</p>
<p>Стаття 134. Судовий виклик</p>	
<p>1. Слідчий суддя під час досудового розслідування чи суд під час судового провадження має право за власною ініціативою або за клопотанням слідчого, прокурора, підозрюваного, обвинуваченого, його захисника, потерпілого, його представника здійснити судовий виклик певної особи, якщо слідчий суддя чи суд встановить наявність достатніх підстав вважати, що така особа може дати показання, які мають значення для кримінального провадження, або її участь у процесуальній дії є обов'язковою.</p>	<p>1. Слідчий суддя під час досудового розслідування чи суд під час судового провадження має право за власною ініціативою або за клопотанням слідчого, прокурора, підозрюваного, обвинуваченого, його захисника, потерпілого, правонаступника потерпілого, його представника та законного представника здійснити судовий виклик певної особи, якщо слідчий суддя чи суд встановить наявність достатніх підстав вважати, що така особа може дати показання, які мають значення для кримінального провадження, або її участь у процесуальній дії є обов'язковою.</p>
<p>Стаття 150. Клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом</p>	

1. Прокурор, слідчий за погодженням з прокурором під час досудового розслідування має право звернутися до слідчого судді із клопотанням про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом. У випадку тимчасового вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом, прокурор, слідчий за погодженням з прокурором зобов'язаний звернутися до слідчого судді із відповідним клопотанням не пізніше двох днів з моменту тимчасового вилучення. Пропуск зазначеного строку тягне за собою необхідність повернення тимчасово вилучених документів.

2. У клопотанні зазначаються:

< ... >

7) перелік свідків, яких **прокурор, слідчий вважає за необхідне** допитати під час розгляду клопотання.

1. Прокурор, слідчий за погодженням з прокурором, **потерпілий, правонаступник потерпілого, його представник та законний представник** під час досудового розслідування має право звернутися до слідчого судді із клопотанням про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом. У випадку тимчасового вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом, прокурор, слідчий за погодженням з прокурором зобов'язаний звернутися до слідчого судді із відповідним клопотанням не пізніше двох днів з моменту тимчасового вилучення. Пропуск зазначеного строку тягне за собою необхідність повернення тимчасово вилучених документів.

2. У клопотанні зазначаються:

< ... >

7) перелік свідків, яких необхідно допитати під час розгляду клопотання.

<p>До клопотання також додаються:</p> <p>1) копії матеріалів, якими прокурор, слідчий обґрунтовує доводи клопотання;</p>	<p>До клопотання також додаються:</p> <p>1) копії матеріалів, якими обґрунтовуються доводи клопотання;</p>
<p>Стаття 151. Розгляд клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом</p>	
<p>1. Клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом розглядається слідчим суддею не пізніше трьох днів з дня його надходження до суду за участю прокурора та/або слідчого, підозрюваного, його захисника.</p> <p>< ... ></p> <p>3. Слідчий суддя, встановивши, що клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом подано без додержання вимог статті 150 цього Кодексу, повертає його прокурору, про що постановляє ухвалу.</p>	<p>1. Клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом розглядається слідчим суддею не пізніше трьох днів з дня його надходження до суду за участю прокурора та/або слідчого, потерпілого, правонаступника потерпілого, його представника та законного представника, підозрюваного, його захисника.</p> <p>< ... ></p> <p>3. Слідчий суддя, встановивши, що клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом подано без додержання вимог статті 150 цього Кодексу, повертає його, про що постановляє ухвалу.</p>

Стаття 152. Вирішення питання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом	
<p>1. Слідчий суддя відмовляє у задоволенні клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, якщо слідчий, прокурор не доведе наявність достатніх підстав вважати, що такий захід необхідний для припинення кримінального правопорушення чи запобігання вчиненню іншого, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкодження кримінальному провадженню, забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.</p>	<p>1. Слідчий суддя відмовляє у задоволенні клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, якщо слідчий, прокурор, потерпілий, правонаступник потерпілого, його представник та законний представник не доведе наявність достатніх підстав вважати, що такий захід необхідний для припинення кримінального правопорушення чи запобігання вчиненню іншого, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкодження кримінальному провадженню, забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.</p>
Стаття 153. Продовження строку тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом	
<p>1. Прокурор має право звернутися із клопотанням про продовження строку тимчасового обмеження у</p>	<p>1. Прокурор, потерпілий, правонаступник потерпілого, його представник та законний</p>

<p>користуванні спеціальним правом, яке розглядається у порядку, передбаченому статтею 151 цього Кодексу.</p> <p>2. Слідчий суддя, суд відмовляє у продовженні строку тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, якщо прокурор не доведе, що:</p>	<p>представник має право звернутися із клопотанням про продовження строку тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, яке розглядається у порядку, передбаченому статтею 151 цього Кодексу.</p> <p>2. Слідчий суддя, суд відмовляє у продовженні строку тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, якщо суб'єкт звернення із клопотанням не доведе, що:</p>
<p>Стаття 155. Клопотання про відсторонення від посади</p>	
<p>1. Прокурор, слідчий за погодженням з прокурором має право звернутися до слідчого судді під час досудового розслідування або суду під час судового провадження із клопотанням про відсторонення особи від посади. Із клопотанням про відсторонення особи від посади до органів державної влади, зазначених у частині третій статті 154 цього Кодексу, має право звернутися прокурор, а про відсторонення від посади Голови</p>	<p>1. Прокурор, слідчий за погодженням з прокурором, потерпілий, правонаступник потерпілого, його представник та законний представник має право звернутися до слідчого судді під час досудового розслідування або суду під час судового провадження із клопотанням про відсторонення особи від посади. Із клопотанням про відсторонення особи від посади до органів державної влади, зазначених у частині третій</p>

<p>Національного агентства з питань запобігання корупції, його заступника – Генеральний прокурор або заступник Генерального прокурора – керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.</p> <p>< ... ></p> <p>2. У клопотанні зазначаються:</p> <p>< ... ></p> <p>7) перелік свідків, яких слідчий, прокурор вважає за необхідне допитати під час розгляду клопотання.</p> <p>До клопотання також додаються:</p> <p>1) копії матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання;</p>	<p>статті 154 цього Кодексу, має право звернутися прокурор, а про відсторонення від посади Голови Національного агентства з питань запобігання корупції, його заступника – Генеральний прокурор або заступник Генерального прокурора – керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.</p> <p>2. У клопотанні зазначаються:</p> <p>< ... ></p> <p>7) перелік свідків, яких необхідно допитати під час розгляду клопотання.</p> <p>До клопотання також додаються:</p> <p>1) копії матеріалів, якими обґрунтовуються доводи клопотання;</p>
<p>Стаття 156. Розгляд клопотання про відсторонення від посади</p>	
<p>1. Клопотання про відсторонення особи від посади розглядається слідчим суддею, судом не пізніше трьох днів з дня його надходження</p>	<p>1. Клопотання про відсторонення особи від посади розглядається слідчим суддею, судом не пізніше трьох днів з дня його надходження</p>

<p>до суду за участю слідчого та/або прокурора та підозрюваного чи обвинуваченого, його захисника.</p> <p>2. Слідчий суддя, суд, встановивши, що клопотання подано без додержання вимог статті 155 цього Кодексу, повертає його прокурору, про що постановляє ухвалу.</p> <p>3. Під час розгляду клопотання слідчий суддя, суд має право за клопотанням сторін кримінального провадження або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про відсторонення від посади.</p>	<p>до суду за участю суб'єкта звернення з клопотанням, підозрюваного чи обвинуваченого, його захисника, потерпілого, правонаступника потерпілого, його представника та законного представника.</p> <p>2. Слідчий суддя, суд, встановивши, що клопотання подано без додержання вимог статті 155 цього Кодексу, повертає його, про що постановляє ухвалу.</p> <p>3. Під час розгляду клопотання слідчий суддя, суд має право за клопотанням сторін кримінального провадження, потерпілого, правонаступника потерпілого його представника та законного представника або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про відсторонення від посади.</p>
---	---

Стаття 157. Вирішення питання про відсторонення від посади	
<p>1. Слідчий суддя, суд відмовляє у задоволенні клопотання про відсторонення від посади, якщо слідчий, прокурор не доведе наявність достатніх підстав вважати, що такий захід необхідний для припинення кримінального правопорушення, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного чи обвинуваченого, який, перебуваючи на посаді, може знищити чи підробити речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливати на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином.</p>	<p>1. Слідчий суддя, суд відмовляє у задоволенні клопотання про відсторонення від посади, якщо суб'єкт звернення із клопотанням не доведе наявність достатніх підстав вважати, що такий захід необхідний для припинення кримінального правопорушення, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного чи обвинуваченого, який, перебуваючи на посаді, може знищити чи підробити речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливати на свідків, потерпілих та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином.</p>
Стаття 158. Продовження строку відсторонення від посади та його скасування	
<p>1. Прокурор, а щодо Голови Національного агентства з питань запобігання корупції, його заступника – Генеральний прокурор або</p>	<p>1. Прокурор, потерпілий, правонаступник потерпілого, його представник та законний представник, а щодо Голови</p>

<p>заступник Генерального прокурора – керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, має право звернутися з клопотанням про продовження строку відсторонення від посади, яке розглядається в порядку, передбаченому статтею 156 цього Кодексу.</p> <p>2. Слідчий суддя, суд відмовляє у продовженні строку відсторонення від посади, якщо прокурор не доведе, що:</p> <p>< ... ></p> <p>2) сторона обвинувачення не мала можливості забезпечити досягнення цілей, заради яких було здійснено відсторонення від посади, іншими способами протягом дії попередньої ухвали.</p> <p>3. Відсторонення від посади може бути скасовано ухвалою слідчого судді під час досудового</p>	<p>Національного агентства з питань запобігання корупції, його заступника – Генеральний прокурор або заступник Генерального прокурора – керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, має право звернутися з клопотанням про продовження строку відсторонення від посади, яке розглядається в порядку, передбаченому статтею 156 цього Кодексу.</p> <p>2. Слідчий суддя, суд відмовляє у продовженні строку відсторонення від посади, якщо суб'єкт звернення із клопотанням не доведе, що:</p> <p>< ... ></p> <p>2) не існувало можливості забезпечити досягнення цілей, заради яких було здійснено відсторонення від посади, іншими способами протягом дії попередньої ухвали.</p> <p>3. Відсторонення від посади може бути скасовано ухвалою слідчого судді під час досудового</p>
--	--

<p>розслідування чи суду під час судового провадження за клопотанням прокурора або підозрюваного чи обвинуваченого, якого було відсторонено від посади, якщо в подальшому застосуванні цього заходу відпала потреба. Розгляд клопотання про скасування відсторонення від посади здійснюється за правилами розгляду клопотання про застосування цього заходу.</p>	<p>розслідування чи суду під час судового провадження за клопотанням прокурора, потерпілого, правонаступника потерпілого, його представника, законного представника або підозрюваного чи обвинуваченого, якого було відсторонено від посади, якщо в подальшому застосуванні цього заходу відпала потреба. Розгляд клопотання про скасування відсторонення від посади здійснюється за правилами розгляду клопотання про застосування цього заходу.</p>
<p>Стаття 159. Загальні положення тимчасового доступу до речей і документів</p>	
<p>1. Тимчасовий доступ до речей і документів полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та вилучити їх (здійснити їх виїмку).</p>	<p>1. Тимчасовий доступ до речей і документів полягає у наданні стороні кримінального провадження, потерпілому, правонаступнику потерпілого, його представнику та законному представнику особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та вилучити їх (здійснити їх виїмку).</p>

Стаття 160. Клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів

1. Сторони кримінального провадження мають право звернутися до слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження із клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів, за винятком зазначених у статті 161 цього Кодексу. Слідчий має право звернутися із зазначеним клопотанням за погодженням з прокурором.

2. У клопотанні зазначаються:

< ... >

7) обґрунтування необхідності вилучення речей і оригіналів або копій документів, якщо відповідне питання порушується стороною кримінального провадження.

1. Сторони кримінального провадження, **потерпілий, правонаступник потерпілого, його представник та законний представник** мають право звернутися до слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження із клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів, за винятком зазначених у статті 161 цього Кодексу. Слідчий має право звернутися із зазначеним клопотанням за погодженням з прокурором.

2. У клопотанні зазначаються:

< ... >

7) обґрунтування необхідності вилучення речей і оригіналів або копій документів, якщо таке питання порушується **суб'єктом звернення з клопотанням**.

Стаття 163. Розгляд клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів

< ... >

2. Якщо сторона кримінального провадження, яка звернулася з

< ... >

2. Якщо **суб'єкт звернення з клопотанням** доведе наявність

<p>клопотанням, доведе наявність достатніх підстав вважати, що існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів, клопотання може бути розглянуто слідчим суддею, судом без виклику особи, у володінні якої вони знаходяться.</p> <p>< ... ></p> <p>4. Слідчий суддя, суд розглядає клопотання за участю сторони кримінального провадження, яка подала клопотання, та особи, у володінні якої знаходяться речі і документи, крім випадків, передбачених частиною другою цієї статті. Неприбуття за судовим викликом особи, у володінні якої знаходяться речі і документи, без поважних причин або неповідомлення нею про причини неприбуття не є перешкодою для розгляду клопотання.</p> <p>5. Слідчий суддя, суд постановляє ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів, якщо сторона кримінального провадження</p>	<p>достатніх підстав вважати, що існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів, клопотання може бути розглянуто слідчим суддею, судом без виклику особи, у володінні якої вони знаходяться.</p> <p>< ... ></p> <p>4. Слідчий суддя, суд розглядає клопотання за участю суб'єкта звернення з клопотанням та особи, у володінні якої знаходяться речі і документи, крім випадків, передбачених частиною другою цієї статті. Неприбуття за судовим викликом особи, у володінні якої знаходяться речі і документи, без поважних причин або неповідомлення нею про причини неприбуття не є перешкодою для розгляду клопотання.</p> <p>5. Слідчий суддя, суд постановляє ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів, якщо суб'єкт звернення з клопотанням</p>
---	--

<p>у своєму клопотанні доведе наявність достатніх підстав вважати, що ці речі або документи:</p> <p>6. Слідчий суддя, суд постановляє ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, якщо сторона кримінального провадження, крім обставин, передбачених частиною п'ятою цієї статті, доведе можливість використання як доказів відомостей, що містяться в цих речах і документах, та неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів.</p> <p>< ... ></p> <p>7. Слідчий суддя, суд в ухвалі про надання тимчасового доступу до речей і документів може дати розпорядження про надання можливості вилучення речей і документів, якщо сторона кримінального провадження доведе</p>	<p>доведе наявність достатніх підстав вважати, що ці речі або документи:</p> <p>6. Слідчий суддя, суд постановляє ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, якщо суб'єкт звернення з клопотанням, крім обставин, передбачених частиною п'ятою цієї статті, доведе можливість використання як доказів відомостей, що містяться в цих речах і документах, та неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів.</p> <p>< ... ></p> <p>7. Слідчий суддя, суд в ухвалі про надання тимчасового доступу до речей і документів може дати розпорядження про надання можливості вилучення речей і документів, якщо суб'єкт звернення з клопотанням доведе наявність</p>
---	---

<p>наявність достатніх підстав вважати, що без такого вилучення існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів, або таке вилучення необхідне для досягнення мети отримання доступу до речей і документів.</p>	<p>достатніх підстав вважати, що без такого вилучення існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів, або таке вилучення необхідне для досягнення мети отримання доступу до речей і документів.</p>
<p>Стаття 166. Наслідки невиконання ухвали слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів</p>	
<p>1. У разі невиконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, якій надано право на доступ до речей і документів на підставі ухвали, має право постановити ухвалу про дозвіл на проведення обшуку згідно з положеннями цього Кодексу з метою відшукання та вилучення зазначених речей і документів.</p> <p>2. У разі якщо дозвіл на проведення обшуку надано за клопотанням сторони захисту, слідчий суддя, суд доручає забезпечення його проведення слідчому, прокурору або</p>	<p>1. У разі невиконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя, суд за клопотанням учасника кримінального провадження, якому надано право на доступ до речей і документів на підставі ухвали, має право постановити ухвалу про дозвіл на проведення обшуку згідно з положеннями цього Кодексу з метою відшукання та вилучення зазначених речей і документів.</p> <p>2. У разі якщо дозвіл на проведення обшуку надано за клопотанням сторони захисту, потерпілого, правонаступника потерпілого, його представника чи законного</p>

<p>органу Національної поліції за місцем проведення цих дій. Проведення обшуку здійснюється за участю особи, за клопотанням якої надано дозвіл на його проведення, згідно з положеннями цього Кодексу.</p>	<p>представника, слідчий суддя, суд доручає забезпечення його проведення слідчому, прокурору або органу Національної поліції за місцем проведення цих дій. Проведення обшуку здійснюється за участю особи, за клопотанням якої надано дозвіл на його проведення, згідно з положеннями цього Кодексу.</p>
<p>Стаття 171. Клопотання про арешт майна</p>	
<p>1. З клопотанням про арешт майна до слідчого судді, суду має право звернутися прокурор, слідчий за погодженням з прокурором, а з метою забезпечення цивільного позову – також цивільний позивач.</p> <p>2. У клопотанні слідчого, прокурора про арешт майна повинно бути зазначено:</p> <p>< ... ></p> <p>До клопотання також мають бути додані оригінали або копії документів</p>	<p>1. З клопотанням про арешт майна до слідчого судді, суду має право звернутися прокурор, слідчий за погодженням з прокурором, потерпілий, правонаступник потерпілого, його представник та законний представник, а з метою забезпечення цивільного позову – також цивільний позивач.</p> <p>2. У клопотанні про арешт майна повинно бути зазначено:</p> <p>< ... ></p> <p>До клопотання також мають бути додані оригінали або копії документів</p>

<p>та інших матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання.</p>	<p>та інших матеріалів, якими обґрунтовуються доводи клопотання.</p>
<p>Стаття 172. Розгляд клопотання про арешт майна</p>	
<p>1. Клопотання про арешт майна розглядається слідчим суддею, судом не пізніше двох днів з дня його надходження до суду, за участю слідчого та/або прокурора, цивільного позивача, якщо клопотання подано ним, підозрюваного, обвинуваченого, іншого власника майна, і за наявності – також захисника, законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. Неприбуття цих осіб у судове засідання не перешкоджає розгляду клопотання.</p> <p>2. Клопотання слідчого, прокурора, цивільного позивача про арешт майна, яке не було тимчасово</p>	<p>1. Клопотання про арешт майна розглядається слідчим суддею, судом не пізніше двох днів з дня його надходження до суду, за участю слідчого та/або прокурора, потерпілого, правонаступника потерпілого, його представника та законного представника, цивільного позивача, якщо клопотання подано ним, підозрюваного, обвинуваченого, іншого власника майна, і за наявності – також захисника, законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. Неприбуття цих осіб у судове засідання не перешкоджає розгляду клопотання.</p> <p>2. Клопотання про арешт майна, яке не було тимчасово вилучене, може розглядатися без повідомлення</p>

<p>вилучене, може розглядатися без повідомлення підозрюваного, обвинуваченого, іншого власника майна, їх захисника, представника чи законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, якщо це є необхідним з метою забезпечення арешту майна.</p>	<p>підозрюваного, обвинуваченого, іншого власника майна, їх захисника, представника чи законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, якщо це є необхідним з метою забезпечення арешту майна.</p>
<p>3. Слідчий суддя, суд, встановивши, що клопотання про арешт майна подано без додержання вимог статті 171 цього Кодексу, повертає його прокурору, цивільному позивачу та встановлює строк в сімдесят дві години або з урахуванням думки слідчого, прокурора чи цивільного позивача менший строк для усунення недоліків, про що постановляє ухвалу. У такому разі тимчасово вилучене в особи майно підлягає негайному поверненню після спливу встановленого суддею строку, а у разі звернення в межах встановленого</p>	<p>3. Слідчий суддя, суд, встановивши, що клопотання про арешт майна подано без додержання вимог статті 171 цього Кодексу, повертає його суб'єкту звернення та встановлює строк в сімдесят дві години або з урахуванням думки суб'єкта звернення менший строк для усунення недоліків, про що постановляє ухвалу. У такому разі тимчасово вилучене в особи майно підлягає негайному поверненню після спливу встановленого суддею строку, а у разі звернення в межах встановленого суддею строку</p>

<p>суддею строку з клопотанням після усунення недоліків – після розгляду клопотання та відмови в його задоволенні.</p>	<p>з клопотанням після усунення недоліків – після розгляду клопотання та відмови в його задоволенні.</p>
<p>Стаття 173. Вирішення питання про арешт майна</p>	
<p>< ... ></p> <p>7. Копія ухвали негайно після її постановлення вручається слідчому, прокурору, а також присутнім під час оголошення ухвали:</p>	<p>< ... ></p> <p>7. Копія ухвали негайно після її постановлення вручається слідчому, прокурору, потерпілому, правонаступнику потерпілого, його представнику та законному представнику, а також присутнім під час оголошення ухвали:</p>
<p>Стаття 176. Загальні положення про запобіжні заходи</p>	
<p>< ... ></p> <p>3. Слідчий суддя, суд відмовляє у застосуванні запобіжного заходу, якщо слідчий, прокурор не доведе, що встановлені під час розгляду клопотання про застосування запобіжних заходів обставини, є достатніми для переконання, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів, передбачених частиною першою цієї статті, не може запобігти доведеним під час розгляду ризику або ризикам. < ... ></p>	<p>< ... ></p> <p>3. Слідчий суддя, суд відмовляє у застосуванні запобіжного заходу, якщо слідчий, прокурор, потерпілий, правонаступник потерпілого, його представник, законний представник не доведе, що встановлені під час розгляду клопотання про застосування запобіжних заходів обставини, є достатніми для переконання, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів, передбачених частиною</p>

<p>4. Запобіжні заходи застосовуються: під час досудового розслідування та до початку підготовчого судового засідання – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора, а під час судового провадження – судом за клопотанням прокурора.</p>	<p>першою цієї статті, не може запобігти доведеним під час розгляду ризику або ризикам. < ... ></p> <p>4. Запобіжні заходи застосовуються: під час досудового розслідування та до початку підготовчого судового засідання – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора, або за клопотанням потерпілого, правонаступника потерпілого, його представника, законного представника, а під час судового провадження – судом за клопотанням прокурора або за клопотанням потерпілого, правонаступника потерпілого його представника, законного представника.</p>
<p>Стаття 177. Мета і підстави застосування запобіжних заходів</p>	
<p>< ... ></p> <p>2. < ... > Слідчий, прокурор не мають права ініціювати застосування запобіжного заходу без наявності для цього підстав, передбачених цим Кодексом.</p>	<p>< ... ></p> <p>2. < ... > Забороняється ініціювати застосування запобіжного заходу без наявності для цього підстав, передбачених цим Кодексом.</p>

Стаття 181. Домашній арешт

< ... >

6. < ... > У разі необхідності строк тримання особи під домашнім арештом може бути продовжений за клопотанням прокурора в межах строку досудового розслідування в порядку, передбаченому статтею 199 цього Кодексу. < ... >

< ... >

6. < ... > У разі необхідності строк тримання особи під домашнім арештом може бути продовжений за клопотанням прокурора **або потерпілого, правонаступника потерпілого, його представника, законного представника** в межах строку досудового розслідування в порядку, передбаченому статтею 199 цього Кодексу. < ... >

Стаття 183. Тримання під вартою

1. Тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, який застосовується виключно у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим статтею 177 цього Кодексу, крім випадків, передбачених частинами шостою та восьмою статті 176 цього Кодексу.

1. Тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, який застосовується виключно у разі, якщо прокурор, **потерпілий, правонаступник потерпілого, його представник та законний представник** доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим статтею 177 цього Кодексу, крім випадків, передбачених частинами шостою та восьмою статті 176 цього Кодексу.

<p>2. Запобіжний захід у вигляді тримання під вартою не може бути застосований, окрім як:</p> <p>1) до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, – виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених статтею 177 цього Кодексу, буде доведено, що підозрюваний, обвинувачений не виконав обов’язки, покладені на нього при застосуванні іншого, раніше обраного запобіжного заходу, або не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує;</p> <p>2) до раніше судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у</p>	<p>2. Запобіжний захід у вигляді тримання під вартою не може бути застосований, окрім як:</p> <p>1) до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, – виключно у разі, якщо прокурором, потерпілим, правонаступником потерпілого, його представником та законним представником, крім наявності підстав, передбачених статтею 177 цього Кодексу, буде доведено, що підозрюваний, обвинувачений не виконав обов’язки, покладені на нього при застосуванні іншого, раніше обраного запобіжного заходу, або не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує;</p> <p>3) до раніше судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у</p>
---	--

вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до трьох років, виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених статтею 177 цього Кодексу, буде доведено, що, перебуваючи на волі, ця особа переховувалася від органу досудового розслідування чи суду, перешкоджала кримінальному провадженню або їй повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину;

3) до раніше не судимої особи, яка підозрюється чи обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до п'яти років, – виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених статтею 177 цього Кодексу, буде доведено, що перебуваючи на волі, ця особа

вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до трьох років, виключно у разі, якщо прокурором, **потерпілим, правонаступником потерпілого, його представником та законним представником**, крім наявності підстав, передбачених статтею 177 цього Кодексу, буде доведено, що, перебуваючи на волі, ця особа переховувалася від органу досудового розслідування чи суду, перешкоджала кримінальному провадженню або їй повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину;

3) до раніше не судимої особи, яка підозрюється чи обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до п'яти років, – виключно у разі, якщо прокурором, **потерпілим, правонаступником потерпілого, його представником та законним представником**, крім наявності

<p>переховувалася від органу досудового розслідування чи суду, перешкоджала кримінальному провадженню або їй повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину;</p>	<p>підстав, передбачених статтею 177 цього Кодексу, буде доведено, що перебуваючи на волі, ця особа переховувалася від органу досудового розслідування чи суду, перешкоджала кримінальному провадженню або їй повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину;</p>
<p>Стаття 184. Клопотання слідчого, прокурора про застосування запобіжних заходів</p>	<p>Стаття 184. Клопотання про застосування запобіжних заходів</p>
<p>1. Клопотання слідчого, прокурора про застосування запобіжного заходу подається до місцевого загального суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – до Вищого антикорупційного суду, і повинно містити:</p> <p>< ... ></p>	<p>1. Клопотання слідчого, прокурора, потерпілого, правонаступника потерпілого, його представника та законного представника про застосування запобіжного заходу подається до місцевого загального суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – до Вищого антикорупційного суду, і повинно містити:</p> <p>< ... ></p>

5) виклад обставин, на підставі яких слідчий, прокурор дійшов висновку про наявність одного або кількох ризиків, зазначених у його клопотанні, і посилання на матеріали, що підтверджують ці обставини;
< ... >

3. До клопотання додаються:

1) копії матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання;

2) перелік свідків, яких слідчий, прокурор вважає за необхідне допитати під час судового розгляду щодо запобіжного заходу;

5) виклад обставин, на підставі яких слідчий, прокурор, **потерпілий, правонаступник потерпілого, його представник та законний представник** дійшов висновку про наявність одного або кількох ризиків, зазначених у його клопотанні, і посилання на матеріали, що підтверджують ці обставини;
< ... >

3. До клопотання додаються:

1) копії матеріалів, якими слідчий, прокурор, **потерпілий, правонаступник потерпілого, його представник та законний представник** обґрунтовує доводи клопотання;

2) перелік свідків, яких слідчий, прокурор, **потерпілий, правонаступник потерпілого, його представник та законний представник** вважає за необхідне допитати під час судового розгляду щодо запобіжного заходу;

Стаття 185. Відкликання, зміна або доповнення клопотання про застосування запобіжного заходу	
<p>< ... ></p> <p>Частина відсутня.</p>	<p>< ... ></p> <p>3. Потерпілий, правонаступник потерпілого, його представник та законний представник має право відкликати клопотання про застосування запобіжного заходу, доповнити або змінити клопотання, або замінити його новим клопотанням.</p>
Стаття 193. Порядок розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу	
<p>1. Розгляд клопотання про застосування запобіжного заходу здійснюється за участю прокурора, підозрюваного, обвинуваченого, його захисника, крім випадків, передбачених частиною шостою цієї статті.</p>	<p>1. Розгляд клопотання про застосування запобіжного заходу здійснюється за участю прокурора, підозрюваного, обвинуваченого, його захисника, крім випадків, передбачених частиною шостою цієї статті, а також потерпілого, правонаступника потерпілого, його представника та законного представника. Неприбуття в судові засідання потерпілого, правонаступника потерпілого, його представника та законного представника, які були належним</p>

<p>2. Слідчий суддя, суд, до якого прибув або доставлений підозрюваний, обвинувачений для участі у розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу, зобов'язаний роз'яснити його права:</p> <p>< ... ></p> <p>б) досліджувати речові докази, документи, показання, на які посилається прокурор, та надавати речі, документи, показання інших осіб на спростування доводів прокурора;</p> <p>< ... ></p> <p>6. Слідчий суддя, суд розглядає клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та може обрати такий запобіжний захід за відсутності підозрюваного, обвинуваченого лише у разі доведення прокурором наявності</p>	<p>чином повідомлені про місце та час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу, не перешкоджає його розгляду.</p> <p>2. Слідчий суддя, суд, до якого прибув або доставлений підозрюваний, обвинувачений для участі у розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу, зобов'язаний роз'яснити його права:</p> <p>< ... ></p> <p>б) досліджувати речові докази, документи, показання, на які посилається суб'єкт звернення із клопотанням, та надавати речі, документи, показання інших осіб на спростування доводів, викладених у клопотанні;</p> <p>< ... ></p> <p>6. Слідчий суддя, суд розглядає клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та може обрати такий запобіжний захід за відсутності підозрюваного, обвинуваченого лише у разі доведення наявності підстав,</p>
---	---

<p>підстав, передбачених статтею 177 цього Кодексу, а також наявності достатніх підстав вважати, що підозрюваний, обвинувачений виїхав та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, та/або оголошений у міжнародний розшук. < ... ></p>	<p>передбачених статтею 177 цього Кодексу, а також наявності достатніх підстав вважати, що підозрюваний, обвинувачений виїхав та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, та/або оголошений у міжнародний розшук. < ... ></p>
<p>Стаття 194. Застосування запобіжного заходу</p>	
<p>1. Під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу слідчий суддя, суд зобов'язаний встановити, чи доводять надані сторонами кримінального провадження докази обставини, які свідчать про:</p> <p>< ... ></p> <p>2) наявність достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених статтею 177 цього Кодексу, і на які вказує слідчий, прокурор;</p> <p>< ... ></p> <p>2. Слідчий суддя, суд зобов'язаний постановити ухвалу про відмову в</p>	<p>1. Під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу слідчий суддя, суд зобов'язаний встановити, чи доводять надані докази обставини, які свідчать про:</p> <p>< ... ></p> <p>2) наявність достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених статтею 177 цього Кодексу, і на які вказує суб'єкт звернення з клопотанням;</p> <p>< ... ></p> <p>2. Слідчий суддя, суд зобов'язаний постановити ухвалу про відмову</p>

<p>застосуванні запобіжного заходу, якщо під час розгляду клопотання прокурор не доведе наявність всіх обставин, передбачених частиною першою цієї статті.</p> <p>3. Слідчий суддя, суд має право зобов'язати підозрюваного, обвинуваченого прибувати за кожною вимогою до суду або до іншого органу державної влади, визначеного слідчим суддею, судом, якщо прокурор доведе обставини, передбачені пунктом 1 частини першої цієї статті, але не доведе обставини, передбачені пунктами 2 та 3 частини першої цієї статті.</p> <p>4. Якщо при розгляді клопотання про обрання запобіжного заходу прокурор доведе обставини, передбачені пунктами 1 та 2 частини першої цієї статті, але не доведе обставини, передбачені пунктом 3 частини першої цієї статті, слідчий суддя, суд</p>	<p>в застосуванні запобіжного заходу, якщо під час розгляду клопотання суб'єкт звернення з клопотанням не доведе наявність всіх обставин, передбачених частиною першою цієї статті.</p> <p>3. Слідчий суддя, суд має право зобов'язати підозрюваного, обвинуваченого прибувати за кожною вимогою до суду або до іншого органу державної влади, визначеного слідчим суддею, судом, якщо суб'єкт звернення з клопотанням доведе обставини, передбачені пунктом 1 частини першої цієї статті, але не доведе обставини, передбачені пунктами 2 та 3 частини першої цієї статті.</p> <p>4. Якщо при розгляді клопотання про обрання запобіжного заходу суб'єкт звернення з клопотанням доведе обставини, передбачені пунктами 1 та 2 частини першої цієї статті, але не доведе обставини, передбачені пунктом 3 частини першої цієї статті,</p>
--	---

<p>має право застосувати більш м'який запобіжний захід, ніж той, який зазначений у клопотанні, а також покласти на підозрюваного, обвинуваченого обов'язки, передбачені частинами п'ятою та шостою цієї статті, необхідність покладення яких встановлена з наведеного прокурором обґрунтування клопотання.</p> <p>< ... ></p> <p>7. < ... > У разі необхідності цей строк може бути продовжений за клопотанням прокурора в порядку, передбаченому статтею 199 цього Кодексу.</p>	<p>слідчий суддя, суд має право застосувати більш м'який запобіжний захід, ніж той, який зазначений у клопотанні, а також покласти на підозрюваного, обвинуваченого обов'язки, передбачені частинами п'ятою та шостою цієї статті, необхідність покладення яких встановлена з наведеного обґрунтування клопотання.</p> <p>< ... ></p> <p>7. < ... > У разі необхідності цей строк може бути продовжений за клопотанням прокурора, потерпілого, правонаступника потерпілого, його представника та законного представника в порядку, передбаченому статтею 199 цього Кодексу.</p>
<p>Стаття 199. Порядок продовження строку тримання під вартою</p>	
<p>1. Клопотання про продовження строку тримання під вартою має право подати прокурор, слідчий за погодженням з прокурором не пізніше ніж за п'ять днів до закінчення дії</p>	<p>1. Клопотання про продовження строку тримання під вартою має право подати прокурор, слідчий за погодженням з прокурором, потерпілий, правонаступник потерпілого, його представник</p>

попередньої ухвали про тримання під вартою.

< ... >

5. Слідчий суддя зобов'язаний відмовити у продовженні строку тримання під вартою, якщо суб'єкт звернення з клопотанням не доведе, що обставини, зазначені у частині третій цієї статті, виправдовують подальше тримання підозрюваного, обвинуваченого під вартою.

6. У разі закінчення строку запобіжного заходу до проведення підготовчого судового засідання прокурор не пізніше ніж за п'ять днів до закінчення строку дії попередньої ухвали про застосування запобіжного заходу може подати клопотання про його продовження. Розгляд такого клопотання здійснюється слідчим суддею за правилами цієї статті.

та законний представник не пізніше ніж за п'ять днів до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою.

< ... >

5. Слідчий суддя зобов'язаний відмовити у продовженні строку тримання під вартою, якщо **суб'єкт звернення з клопотанням** не доведе, що обставини, зазначені у частині третій цієї статті, виправдовують подальше тримання підозрюваного, обвинуваченого під вартою.

6. У разі закінчення строку запобіжного заходу до проведення підготовчого судового засідання **суб'єкт звернення з клопотанням** не пізніше ніж за п'ять днів до закінчення строку дії попередньої ухвали про застосування запобіжного заходу може подати клопотання про його продовження. Розгляд такого клопотання здійснюється слідчим суддею за правилами цієї статті.

Стаття 200. Клопотання слідчого, прокурора про зміну запобіжного заходу

1. Прокурор, слідчий за погодженням з прокурором має право звернутися в порядку, передбаченому статтею 184 цього Кодексу, до слідчого судді, суду із клопотанням про зміну запобіжного заходу, в тому числі про скасування, зміну або покладення додаткових обов'язків, передбачених частиною п'ятою статті 194 цього Кодексу, чи про зміну способу їх виконання.

2. У клопотанні про зміну запобіжного заходу обов'язково зазначаються обставини, які:
< ... >
2) існували під час прийняття попереднього рішення про застосування запобіжного заходу, але про які слідчий, прокурор на той час не знав і не міг знати.
< ... >

1. Прокурор, слідчий за погодженням з прокурором, **потерпілий, правонаступник потерпілого, його представник, законний представник** має право звернутися в порядку, передбаченому статтею 184 цього Кодексу, до слідчого судді, суду із клопотанням про зміну запобіжного заходу, в тому числі про скасування, зміну або покладення додаткових обов'язків, передбачених частиною п'ятою статті 194 цього Кодексу, чи про зміну способу їх виконання.

2. У клопотанні про зміну запобіжного заходу обов'язково зазначаються обставини, які:
< ... >
2) існували під час прийняття попереднього рішення про застосування запобіжного заходу, але про які **суб'єкт звернення з клопотанням** на той час не знав і не міг знати.
< ... >

<p>4. До клопотання додаються:</p> <p>1) копії матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання;</p> <p>2) перелік свідків, яких слідчий, прокурор вважає за необхідне допитати під час розгляду клопотання, із зазначенням відомостей, які вони можуть надати, та обґрунтуванням значення цих відомостей для вирішення питання;</p>	<p>4. До клопотання додаються:</p> <p>1) копії матеріалів, якими обґрунтовуються доводи клопотання;</p> <p>2) перелік свідків, яких суб'єкт звернення з клопотанням вважає за необхідне допитати під час розгляду клопотання, із зазначенням відомостей, які вони можуть надати, та обґрунтуванням значення цих відомостей для вирішення питання;</p>
<p>Стаття 214. Початок досудового розслідування</p>	
<p>1. Слідчий, дізнавач, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг</p>	<p>1. Слідчий, дізнавач, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг</p>

<p>з Єдиного реєстру досудових розслідувань. Слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування, а дізнавач – керівником органу дізнання, а в разі відсутності підрозділу дізнання – керівником органу досудового розслідування.</p>	<p>з Єдиного реєстру досудових розслідувань. Слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування, а дізнавач – керівником органу дізнання, а в разі відсутності підрозділу дізнання – керівником органу досудового розслідування.</p> <p>У разі, якщо заява (повідомлення) про кримінальне правопорушення є відверто беззмістовною, не передбачає належного інформаційного навантаження або за своєю суттю є заявою (повідомленням) про адміністративне правопорушення, відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань не вносяться.</p>
<p>Стаття 220. Розгляд клопотань під час досудового розслідування</p>	
<p>1. Клопотання сторони захисту, потерпілого і його представника чи законного представника, представника юридичної особи, щодо</p>	<p>1. Клопотання сторони захисту, потерпілого, правонаступника потерпілого, його представника</p>

<p>якої здійснюється провадження, про виконання будь-яких процесуальних дій та у випадках, установлених цим Кодексом, іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, або її представника слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язані розглянути в строк не більше трьох днів з моменту подання і задовольнити їх за наявності відповідних підстав.</p>	<p>чи законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, про виконання будь-яких процесуальних дій та у випадках, установлених цим Кодексом, іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, або її представника слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язані розглянути в строк не більше трьох днів з моменту подання і задовольнити їх за наявності відповідних підстав.</p>
<p>Стаття 225. Допит під час досудового розслідування в судовому засіданні</p>	
<p>1. У виняткових випадках, пов'язаних із необхідністю отримання показань під час досудового розслідування, якщо через існування небезпеки для життя і здоров'я особи, її тяжкої хвороби, наявності інших обставин, що можуть унеможливити її допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань, сторона кримінального провадження, представник юридичної особи, стосовно якої здійснюється провадження, мають право звернутися</p>	<p>1. У виняткових випадках, пов'язаних із необхідністю отримання показань під час досудового розслідування, якщо через існування небезпеки для життя і здоров'я особи, її тяжкої хвороби, наявності інших обставин, що можуть унеможливити її допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань, сторона кримінального провадження, потерпілий, правонаступник потерпілого, його представник</p>

до слідчого судді із клопотанням провести допит такої особи в судовому засіданні, в тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб. У цьому випадку допит здійснюється у судовому засіданні в місці розташування суду або перебування хворої особи в присутності сторін кримінального провадження з дотриманням правил проведення допиту під час судового розгляду.

< ... >

Неприбуття сторони, що була належним чином повідомлена про місце та час проведення судового засідання, для участі в допиті особи **за клопотанням протилежної сторони** не перешкоджає проведенню такого допиту в судовому засіданні.

Допит особи згідно з положеннями цієї статті може бути також

та законний представник, представник юридичної особи, стосовно якої здійснюється провадження, мають право звернутися до слідчого судді із клопотанням провести допит такої особи в судовому засіданні, в тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб. У цьому випадку допит здійснюється у судовому засіданні в місці розташування суду або перебування хворої особи в присутності сторін кримінального провадження з дотриманням правил проведення допиту під час судового розгляду.

< ... >

Неприбуття особи, що була належним чином повідомлена про місце та час проведення судового засідання, для участі в допиті особи не перешкоджає проведенню такого допиту в судовому засіданні.

Допит особи згідно з положеннями цієї статті може бути також

<p>проведений за відсутності сторони захисту, якщо на момент його проведення жодній особі не повідомлено про підозру у цьому кримінальному провадженні.</p> <p>< ... ></p> <p>4. Суд під час судового розгляду має право допитати особу, яка допитувалася відповідно до правил цієї статті, зокрема у випадках, якщо такий допит проведений за відсутності сторони захисту або якщо є необхідність уточнення показань чи отримання показань щодо обставин, які не були з'ясовані в результаті допиту під час досудового розслідування.</p>	<p>проведений за відсутності сторони захисту, потерпілого, правонаступника потерпілого, його представника та законного представника, якщо на момент його проведення жодній особі не повідомлено про підозру у цьому кримінальному провадженні.</p> <p>< ... ></p> <p>4. Суд під час судового розгляду має право допитати особу, яка допитувалася відповідно до правил цієї статті, зокрема у випадках, якщо такий допит проведений за відсутності сторони захисту, потерпілого, правонаступника потерпілого, його представника та законного представника або якщо є необхідність уточнення показань чи отримання показань щодо обставин, які не були з'ясовані в результаті допиту під час досудового розслідування.</p>
<p>Стаття 228. Пред'явлення особи для впізнання</p>	
<p>1. Перед тим, як пред'явити особу для впізнання, слідчий, прокурор попередньо з'ясовує, чи може особа,</p>	<p>1. Перед тим, як пред'явити особу для впізнання, слідчий, прокурор попередньо з'ясовує, чи може особа,</p>

яка впізнає, впізнати цю особу, опитує її про зовнішній вигляд і прикмети цієї особи, а також про обставини, за яких вона бачила цю особу, про що складає протокол. Якщо особа заявляє, що вона не може назвати прикмети, за якими впізнає особу, проте може впізнати її за сукупністю ознак, у протоколі зазначається, за сукупністю яких саме ознак вона може впізнати особу. Забороняється попередньо показувати особі, яка впізнає, особу, яка повинна бути пред'явлена для впізнання, та надавати інші відомості про прикмети цієї особи.

< ... >

8. При пред'явленні особи для впізнання можуть бути залучені спеціалісти для фіксування впізнання технічними засобами, психологи, педагоги та інші спеціалісти.

яка впізнає, впізнати цю особу, опитує її про зовнішній вигляд і прикмети цієї особи, а також про обставини, за яких вона бачила цю особу, про що складає протокол. Якщо особа заявляє, що вона не може назвати прикмети, за якими впізнає особу, проте може впізнати її за сукупністю ознак, у протоколі зазначається, за сукупністю яких саме ознак вона може впізнати особу. Забороняється попередньо показувати особі, яка впізнає, особу, яка повинна бути пред'явлена для впізнання, та надавати інші відомості про прикмети цієї особи. **Потерпілий має право відмовитися від участі у впізнанні.**

< ... >

8. При пред'явленні особи для впізнання можуть бути залучені спеціалісти для фіксування впізнання технічними засобами, психологи, педагоги та інші спеціалісти. **За клопотанням потерпілого слідчий, дізнавач, прокурор**

	<p>зобов'язаний залучити психолога та/або лікаря. Потерпілий також має право залучити психолога та/або лікаря самостійно.</p>
<p>Стаття 229. Пред'явлення речей для впізнання</p>	
<p>1. Перед тим, як пред'явити для впізнання річ, слідчий, прокурор або захисник спочатку запитує в особи, яка впізнає, чи може вона впізнати цю річ, опитує про ознаки цієї речі і обставини, за яких вона цю річ бачила, про що складається протокол. Якщо особа заявляє, що вона не може назвати ознаки, за якими впізнає річ, проте може впізнати її за сукупністю ознак, особа, яка проводить процесуальну дію, зазначає це у протоколі. Забороняється попередньо показувати особі, яка впізнає, річ, яка повинна бути пред'явлена для впізнання, та надавати інші відомості про її прикмети.</p> <p>< ... ></p>	<p>1. Перед тим, як пред'явити для впізнання річ, слідчий, прокурор або захисник спочатку запитує в особи, яка впізнає, чи може вона впізнати цю річ, опитує про ознаки цієї речі і обставини, за яких вона цю річ бачила, про що складається протокол. Якщо особа заявляє, що вона не може назвати ознаки, за якими впізнає річ, проте може впізнати її за сукупністю ознак, особа, яка проводить процесуальну дію, зазначає це у протоколі. Забороняється попередньо показувати особі, яка впізнає, річ, яка повинна бути пред'явлена для впізнання, та надавати інші відомості про її прикмети. Потерпілий має право відмовитися від участі у впізнанні.</p> <p>< ... ></p>

<p>Частина відсутня.</p>	<p>4. За клопотанням потерпілого слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язаний залучити психолога та/або лікаря. Потерпілий також має право залучити психолога та/або лікаря самостійно.</p>
<p>Стаття 240. Слідчий експеримент</p>	
<p>< ... ></p> <p>3. До участі в слідчому експерименті можуть бути залучені підозрюваний, потерпілий, свідок, захисник, представник.</p>	<p>< ... ></p> <p>3. Потерпілий має право відмовитися від участі у слідчому експерименті. За клопотанням потерпілого слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язаний залучити психолога та/або лікаря. Потерпілий також має право залучити психолога та/або лікаря самостійно. До участі в слідчому експерименті можуть бути залучені підозрюваний, потерпілий, свідок, захисник, представник.</p>
<p>Стаття 241. Освідування особи</p>	
<p>1. Дізнавач, слідчий, прокурор здійснює освідування підозрюваного, свідка чи потерпілого для виявлення на його тілі, одязі, в якому він перебуває, слідів кримінального правопорушення та їх вилучення або</p>	<p>1. Дізнавач, слідчий, прокурор здійснює освідування підозрюваного, свідка чи потерпілого для виявлення на його тілі, одязі, в якому він перебуває, слідів кримінального правопорушення та їх вилучення або</p>

виявлення особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу.

< ... >

2. Перед початком освідчення особи пропонується добровільно пройти освідчення на підставі постанови дізнавача, слідчого, прокурора, а в разі її відмови освідчення

здійснюється примусово **виключно на підставі постанови прокурора.** < ... >

3. < ... >

При освідченні не допускаються дії, які принижують честь і гідність особи або є небезпечними для її здоров'я.

Застосування примусу допускається лише у межах, необхідних для досягнення мети освідчення.

< ... > Зображення, демонстрація яких може розглядатися як образлива для освідченої особи, зберігаються в

виявлення особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу.

Освідчення потерпілого може здійснюватися лише за його добровільною згодою.

< ... >

2. Перед початком освідчення особи **пред'являється постанова прокурора та** пропонується пройти освідчення **добровільно.** У разі відмови освідчення здійснюється примусово. < ... >

3. < ... >

При освідченні не допускаються дії, які принижують честь і гідність особи або є небезпечними для її здоров'я.

Застосування примусу допускається лише у межах, необхідних для досягнення мети освідчення.

Примусове освідчення потерпілого не допускається.

< ... > **За клопотанням освідченої особи всі зображення та матеріали відеозапису, отримані в ході**

<p>опечатаному вигляді і можуть надаватися лише суду під час судового розгляду.</p>	<p>проведення освідування, підлягають збереженню в опечатаному вигляді і можуть надаватися лише слідчому судді під час досудового розслідування та суду під час судового розгляду.</p>
---	--

Стаття 242. Підстави проведення експертизи

<p>1. Експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту у випадках та порядку, передбачених статтею 244 цього Кодексу, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права.</p>	<p>1. Експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, яких залучають сторони кримінального провадження, потерпілий, правонаступник потерпілого, його представник та законний представник або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту, потерпілого, його представників у випадках та порядку, передбачених статтею 244 цього Кодексу, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права.</p>
--	--

<p>2. Слідчий або прокурор зобов'язані забезпечити проведення експертизи щодо: < ... ></p> <p>Пункт відсутній.</p>	<p>2. Слідчий або прокурор зобов'язані забезпечити проведення експертизи щодо: < ... ></p> <p>7) визначення розміру моральної шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, якщо потерпілий, його правонаступник, представник та законний представник заявив про це відповідне клопотання.</p>
<p>Стаття 243. Порядок залучення експерта</p>	
<p>1. Експерт залучається у разі наявності підстав для проведення експертизи за дорученням сторони кримінального провадження. Сторона захисту має право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової.</p>	<p>1. Експерт залучається у разі наявності підстав для проведення експертизи за дорученням сторони кримінального провадження, потерпілого, правонаступника потерпілого, його представника та законного представника. Сторона захисту, потерпілий, його правонаступник, представник та законний представник мають право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової.</p>

<p>Експерт може бути залучений слідчим суддею за клопотанням сторони захисту у випадках та порядку, передбачених статтею 244 цього Кодексу.</p>	<p>Експерт може бути залучений слідчим суддею за клопотанням сторони захисту, потерпілого, його представників, правонаступників у випадках та порядку, передбачених статтею 244 цього Кодексу.</p>
<p>Стаття 244. Розгляд слідчим суддею клопотання про проведення експертизи</p>	
<p>1. Сторона захисту має право звернутися до слідчого судді з клопотанням про проведення експертизи у разі, якщо: < ... ></p> <p>2) сторона захисту не може залучити експерта самостійно через відсутність коштів чи з інших об'єктивних причин.</p> <p>2. У клопотанні зазначаються: < ... ></p> <p>До клопотання також додаються: копії матеріалів, якими обґрунтовуються доводи клопотання; копії документів, що підтверджують неможливість самостійного залучення експерта стороною захисту.</p>	<p>1. Сторона захисту, потерпілий, його правонаступник, представник та законний представник мають право звернутися до слідчого судді з клопотанням про проведення експертизи у разі, якщо: < ... ></p> <p>2) відсутня змога залучити експерта самостійно через відсутність коштів чи з інших об'єктивних причин.</p> <p>2. У клопотанні зазначаються: < ... ></p> <p>До клопотання також додаються: копії матеріалів, якими обґрунтовуються доводи клопотання; копії документів, що підтверджують неможливість самостійного залучення експерта.</p>

Стаття 245. Отримання зразків для експертизи

1. У разі необхідності отримання зразків для проведення експертизи вони відбираються стороною кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим суддею. У випадку, якщо проведення експертизи доручено судом, відібрання зразків для її проведення здійснюється судом або за його дорученням залученим спеціалістом.
< ... >

3. Відбирання біологічних зразків у особи здійснюється за правилами, передбаченими статтею 241 цього Кодексу. У разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки слідчий суддя, суд за клопотанням **сторони кримінального провадження**, що розглядається в порядку, передбаченому статтями 160-166 цього Кодексу, має право дозволити слідчому, прокурору (або зобов'язати їх, якщо клопотання було

1. У разі необхідності отримання зразків для проведення експертизи вони відбираються стороною **або учасником** кримінального провадження, **який звернувся** за проведенням експертизи, або за клопотанням якого експертиза призначена слідчим суддею. У випадку, якщо проведення експертизи доручено судом, відібрання зразків для її проведення здійснюється судом або за його дорученням залученим спеціалістом.
< ... >

3. Відбирання біологічних зразків у особи здійснюється за правилами, передбаченими статтею 241 цього Кодексу. У разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки слідчий суддя, суд за клопотанням, що розглядається в порядку, передбаченому статтями 160-166 цього Кодексу, має право дозволити слідчому, прокурору (або зобов'язати їх, якщо клопотання було подано стороною захисту, **потерпілим,**

<p>подано стороною захисту) здійснити відбирання біологічних зразків примусово.</p>	<p> правонаступником потерпілого, його представника та законного представника) здійснити відбирання біологічних зразків примусово.</p>
<p>Стаття 284. Закриття кримінального провадження та провадження щодо юридичної особи</p>	
<p>1. Кримінальне провадження закривається в разі, якщо: < ... > 7) потерпілий, а у випадках, передбачених цим Кодексом, його представник відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення, крім кримінального провадження щодо кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством; < ... > 6. < ... > Копія постанови прокурора про закриття кримінального провадження та/або провадження щодо юридичної особи надсилається заявнику, одному із близьких родичів або члену сім'ї, коло яких визначено цим Кодексом, та/або захиснику померлого,</p>	<p>1. Кримінальне провадження закривається в разі, якщо: < ... > 7) потерпілий, а у випадках, передбачених цим Кодексом, його представник, правонаступник відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення, крім кримінального провадження щодо кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством; < ... > 6. < ... > Копія постанови прокурора про закриття кримінального провадження та/або провадження щодо юридичної особи надсилається заявнику, одному із близьких родичів або члену сім'ї, коло яких визначено цим Кодексом, та/або захиснику померлого,</p>

<p>потерпілому, його представнику, підозрюваному, захиснику, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.</p>	<p>потерпілому, його представнику, правонаступнику, підозрюваному, захиснику, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.</p>
<p>Стаття 291. Обвинувальний акт і реєстр матеріалів досудового розслідування</p>	
<p>< ... > 4. До обвинувального акта додається: < ... > Пункт відсутній.</p>	<p>< ... > 4. До обвинувального акта додається: < ... > 3¹) розписка потерпілого про отримання копії обвинувального акта і реєстру матеріалів досудового розслідування.</p>
<p>Стаття 293. Надання копії обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та реєстру матеріалів досудового розслідування</p>	
<p>1. Одночасно з переданням обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру до суду прокурор зобов'язаний під розписку надати їх копію та копію реєстру матеріалів досудового розслідування підозрюваному (крім випадку, передбаченого частиною другою статті 297-1 цього Кодексу), його захиснику, законному</p>	<p>1. Одночасно з переданням обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру до суду прокурор зобов'язаний під розписку надати їх копію та копію реєстру матеріалів досудового розслідування підозрюваному (крім випадку, передбаченого частиною другою статті 297-1 цього Кодексу), його захиснику, законному</p>

<p>представнику, захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. Якщо провадження здійснюється щодо юридичної особи, копії обвинувального акта та реєстру матеріалів досудового розслідування надаються також представнику такої юридичної особи.</p>	<p>представнику, захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, а також потерпілому. Якщо провадження здійснюється щодо юридичної особи, копії обвинувального акта та реєстру матеріалів досудового розслідування надаються також представнику такої юридичної особи.</p>
<p>Стаття 303. Рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування, та право на оскарження</p>	
<p>1. На досудовому провадженні можуть бути оскаржені такі рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора:</p> <p>1) < ... > – заявником, потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, володільцем тимчасово вилученого майна, іншою особою, права чи</p>	<p>1. На досудовому провадженні можуть бути оскаржені такі рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора:</p> <p>1) < ... > – заявником, потерпілим, правонаступником потерпілого, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, володільцем тимчасово вилученого</p>

<p>законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування;</p> <p>2) < ... > – потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження;</p> <p>3) < ... > – заявником, потерпілим, його представником чи законним представником;</p> <p>4) < ... > – заявником, одним із близьких родичів або членом сім'ї, коло яких визначено цим Кодексом, та/або захисником померлого, потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження;</p> <p>< ... ></p>	<p>майна, іншою особою, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування;</p> <p>2) < ... > – потерпілим, , правонаступником потерпілого, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження;</p> <p>3) < ... > – заявником, потерпілим, правонаступником потерпілого, його представником чи законним представником;</p> <p>4) < ... > – заявником, одним із близьких родичів або членом сім'ї, коло яких визначено цим Кодексом, та/або захисником померлого, потерпілим, правонаступником потерпілого, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження;</p> <p>< ... ></p>
--	--

8) < ... > – підозрюваним, його захисником чи законним представником, потерпілим, його представником чи законним представником;
< ... >

Пункти відсутні.

8) < ... > – підозрюваним, його захисником чи законним представником, потерпілим, , **правонаступником потерпілого, його представником чи законним представником;**
< ... >

12) процесуальні дії, процесуальні рішення та бездіяльність слідчого, дізнавача, прокурора, які порушують права і законні інтереси потерпілого, – потерпілим, його представником чи законним представником, правонаступником;

13) бездіяльність слідчого, дізнавача, прокурора, яка полягає у недотриманні розумних строків, – підозрюваним, обвинуваченим, потерпілим, його представником, чи законним представником, правонаступником, іншими особами, права чи законні інтереси яких обмежуються під час досудового розслідування

Стаття 308. Оскарження недотримання розумних строків

1. Підозрюваний, обвинувачений, потерпілий, інші особи, права чи законні інтереси яких обмежуються під час досудового розслідування, мають право оскаржити прокурору вищого рівня недотримання розумних строків слідчим, дізнавачем, прокурором під час досудового розслідування.

2. Прокурор вищого рівня зобов'язаний розглянути скаргу протягом трьох днів після її подання і в разі наявності підстав для її задоволення надати відповідному прокурору обов'язкові для виконання вказівки щодо строків вчинення певних процесуальних дій або прийняття процесуальних рішень. Особа, яка подала скаргу, невідкладно письмово повідомляється про результати її розгляду.

1. Підозрюваний, обвинувачений, **потерпілий, правонаступник потерпілого, його представник, законний представник**, інші особи, права чи законні інтереси яких обмежуються під час досудового розслідування, мають право оскаржити слідчому судді або прокурору вищого рівня недотримання розумних строків слідчим, дізнавачем, прокурором під час досудового розслідування.

2. **У разі, якщо скарга була подана прокурору вищого рівня, він зобов'язаний розглянути її** протягом трьох днів після її подання **та за** наявності підстав для задоволення **скарги** надати відповідному прокурору обов'язкові для виконання вказівки щодо строків вчинення певних процесуальних дій або прийняття процесуальних рішень. Особа, яка подала скаргу, невідкладно письмово повідомляється про результати її розгляду.

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»	
Стаття 1. Визначення основних термінів	
<p>1. У цьому Законі нижченаведені терміни вживаються в такому значенні:</p> <p>< ... ></p> <p>7) клієнт – фізична або юридична особа, держава, орган державної влади, орган місцевого самоврядування, в інтересах яких здійснюється адвокатська діяльність;</p>	<p>1. У цьому Законі нижченаведені терміни вживаються в такому значенні:</p> <p>< ... ></p> <p>7) клієнт – фізична або юридична особа, держава, орган державної влади, орган місцевого самоврядування, утворення без статусу юридичної особи, в інтересах яких здійснюється адвокатська діяльність;</p>
Закон України «Про безоплатну правничу допомогу»	
Стаття 14. Суб'єкти права на безоплатну вторинну правничу допомогу	
<p>1. Право на безоплатну вторинну правничу допомогу згідно з цим Законом та іншими законами мають такі категорії фізичних осіб:</p> <p>< ... ></p> <p>23) потерпілі від кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, катування або жорстокого поводження під час воєнних дій чи збройного конфлікту – на правничі послуги, передбачені пунктами 2 і 3</p>	<p>1. Право на безоплатну вторинну правничу допомогу згідно з цим Законом та іншими законами мають такі категорії фізичних осіб:</p> <p>< ... ></p> <p>23) особи, які мають процесуальний статус потерпілих від кримінальних правопорушень, та правонаступники потерпілих – на правничі послуги, передбачені пунктами 2 і 3 частини другої статті</p>

<p>частини другої статті 13 цього Закону, у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактом вчинення таких кримінальних правопорушень;</p>	<p>13 цього Закону, на всіх стадіях кримінального провадження;</p>
<p>Стаття 17. Повноваження центрів з надання безоплатної правничої допомоги</p>	
<p>1. Центр з надання безоплатної правничої допомоги: < ... > Пункт відсутній.</p>	<p>1. Центр з надання безоплатної правничої допомоги: < ... > 5¹) забезпечує участь представника потерпілого під час здійснення досудового розслідування та судового провадження, якщо він залучається слідчим, дізнавачем, прокурором, слідчим суддею чи судом або самим потерпілим, його законними представниками чи правонаступниками;</p>
<p>Цивільний кодекс України</p>	
<p>Стаття 1207. Обов'язок держави відшкодувати шкоду, завдану каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю внаслідок кримінального правопорушення</p>	<p>Стаття 1207. Обов'язок держави відшкодувати шкоду, завдану внаслідок кримінального правопорушення</p>
<p>1. Шкода, завдана каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю внаслідок кримінального</p>	<p>1. Шкода, завдана внаслідок кримінального правопорушення, відшкодовується потерпілому або</p>

<p>правопорушення, відшкодовується потерпілому або особам, визначеним статтею 1200 цього Кодексу, державою, якщо не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, або якщо вона є неплатоспроможною.</p>	<p>особам, визначеним статтею 1200 цього Кодексу, державою, якщо не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, або якщо вона є неплатоспроможною.</p>
<p>Кодекс України про адміністративні правопорушення</p>	
<p>Стаття 185¹⁶. Невиконання слідчим, дізнавачем, прокурором обов'язку щодо внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань</p>	
<p>Стаття відсутня.</p>	<p>Невиконання слідчим, дізнавачем, прокурором обов'язку щодо внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення – тягне за собою накладення штрафу в розмірі двадцяти п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян на керівника органу досудового розслідування, керівника органу дізнання або керівника органу прокуратури.</p>

Стаття 221. Районні, районні у місті, міські чи міськрайонні суди (судді)	
Судді районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів розглядають справи про адміністративні правопорушення, передбачені < ... > статтями 183 ¹ - 185 ¹¹ , 185 ¹³ -185 ¹⁵ < ... >	Судді районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів розглядають справи про адміністративні правопорушення, передбачені < ... > статтями 183 ¹ - 185 ¹¹ , 185 ¹³ -185 ¹⁶ < ... >

АКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Паперова копія
електронного
документа

АПАРАТ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Управління з питань звернень громадян

01008, м. Київ-8, вул. М. І рушевського, 5

25.09.2023

Щиголю Олегу Володимировичу

Повідомляємо, що Ваше звернення одержано і 25.09.2023 р. за № 35471Щ-1-09.2023/208772 передано в Комітет Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності.

Заступник керівника Управління - керівник відділу Тетяна БЕРЕСНЕВА

Тетяна Береснева, Тел: (044) 255-42-21

Кому: Щиголю Олегу
Володимировичу
Куди: вул. Київська, буд. 161, м.
Бровари, Київська обл., 07402

Тетяна Береснева

ЄАС ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
Підписувач Береснева Тетяна Сергіївна
Сертифікат: 581 2091 71 9003071040000001 129280071 799A00
Дієсний до 20.10.2023 0 00 00

Апарат Верховної Ради України
09/15-2023/209161 від 25.09.2023

1331037

До реєстр Інв 35471Щ-1-09.2023.208772

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Перший проректор
доктор юридичних наук, професор
Єгор НАЗИМКО
« » 20__ р.

**АКТ
впровадження результатів дисертаційного дослідження
в науково-дослідну діяльність Донецького державного університету внутрішніх справ**

1. Комісія у складі:

Голова комісії: Ганна БУГА, начальник відділу організації наукової роботи, доктор юридичних наук, доцент

Члени комісії: 1. Ольга КОВАЛЬОВА, декан факультету №1, доктор юридичних наук

2. Юлія ДАНИЛЕВСЬКА, завідувач докторантури, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

3. Андрій УДОД, завідувач кафедри кримінального права та криміналістики факультету №1, кандидат юридичних наук

2. Комісія встановила:

Результати дисертаційного дослідження аспіранта кафедри кримінального процесу та криміналістики ННІ права КНУ імені Тараса Шевченка Щиголя Олега Володимировича, поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право, використовуються в науково-дослідній діяльності Донецького державного університету внутрішніх справ під час проведення загальнотеоретичних та галузевих досліджень, спрямованих на подальший розвиток тематики гарантій прав потерпілого на досудовому розслідуванні.

Впроваджено наукові результати здобувача у площині кримінальних процесуальних гарантій, гарантій прав учасників кримінального провадження загалом та гарантій прав потерпілого зокрема, участі цього учасника кримінального провадження і його представників на стадії досудового розслідування, процесуального статусу (становища) потерпілого, а також інших пов'язаних із цим питань; пропозиції щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства в аспекті забезпечення прав потерпілого.

Голова комісії:

Ганна БУГА

Члени комісії:

Ольга КОВАЛЬОВА

Юлія ДАНИЛЕВСЬКА

Андрій УДОД

ЗАРЕЄСТРОВАНО в журналі обліку актів впровадження результатів наукових досліджень в науково-дослідну діяльність Донецького державного університету внутрішніх справ « 15 » вересня 20__ р. Науковий співробітник ВОІПР <i>Тетяна Сергійівна І.В.</i> (підпис, прізвище)

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ЗАТВЕРДЖУЮ
Перший проректор
доктор юридичних наук, професор
Єгор НАЗИМКО
« » 20 р.

АКТ
впровадження результатів дисертаційного дослідження
в освітній процес Донецького державного університету внутрішніх справ

1. Комісія у складі:

Голова комісії: Ганна БУГА, начальник відділу організації наукової роботи, кандидат юридичних наук, доцент

Члени комісії: 1. Ольга ГАПОНЮК, начальник навчально-методичного відділу, кандидат економічних наук, доцент
2. Юлія ДАНИЛЕВСЬКА, завідувач докторантури, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
3. Андрій УДОД, завідувач кафедри кримінального права та криміналістики факультету №1, кандидат юридичних наук

2. Комісія встановила:

Результати наукового дослідження аспіранта кафедри кримінального процесу та криміналістики ННІ права КНУ імені Тараса Шевченка Щиголя Олега Володимировича на тему «Гарантії прав потерпілого на досудовому розслідуванні», поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право, використовуються в освітньому процесі Донецького державного університету внутрішніх справ при викладанні навчальних дисциплін «Кримінально-процесуальне право», «Актуальні проблеми кримінального процесу України», «Змагальне кримінальне судочинство»; для підготовки підручників (їх окремих розділів, глав, параграфів), навчальних і довідкових посібників, методичних рекомендацій.

Голова комісії:

Ганна БУГА

Члени комісії:

Ольга ГАПОНЮК

Юлія ДАНИЛЕВСЬКА

Андрій УДОД

ЗАРЕЄСТРОВАНО в журналі обліку актів впровадження результатів наукових досліджень в освітній процес Донецького державного університету внутрішніх справ « 15 » вересня 2013 р. Науковий співробітник ВОНР <i>Ганна Буга</i> (підпис, прізвище)

ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
**ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

вул. Героїв Майдану, буд. 8, м. Хмельницький, 29000. Тел. (038-2) 71-80-00, факс 71-75-70
E-mail: info@univer.km.ua. Розрахунковий рахунок UA 598201720344281002200032328 в ДКСУ у м. Києві.
МФО 820172. Код ЄДРПОУ 14163438

ЗАТВЕРДЖУЮ
Горіша проректорка
Ірина КОВТУН
14.06.2023
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
УКРАЇНА

АКТ
про реалізацію результатів наукових досліджень
Щиголя Олега Володимировича
на тему: «Гарантії прав потерпілого на досудовому розслідуванні»

Комісія у складі: голови, декана юридичного факультету, кандидата юридичних наук, доцента Захарчука Віктора Миколайовича, членів комісії: завідувача кафедри кримінального права та процесу, кандидата юридичних наук, доцента Крушинського Сергія Антоновича, професора кафедри кримінального права та процесу, доктора юридичних наук, доцента Циганюк Юлії Володимирівни стверджує цим актом, що розроблені в ході дисертаційного дослідження Щиголя Олега Володимировича наукові положення і висновки з теми «Гарантії прав потерпілого на досудовому розслідуванні» були детально вивчені колективом кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова і застосовуються у навчальному процесі.

Зокрема, дисертантом було надано комісії для ознайомлення наступні наукові публікації:

1. Shchyhol O. Correlation of the procedural status of a victim with the procedural statuses of an applicant and a civil plaintiff in criminal proceedings. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2023. № 4 (56).
2. Shchyhol O. Comparative legal analysis of criminal procedural legislation of Ukraine and other Eastern European countries in terms of establishing certain

certain victims' rights and their guarantees at the pre-trial investigation. *Recht der Osteuropäischen Staaten*. 2022. № 1. S. 34-41.

3. Щиголь О. Нова концепція процесуального становища потерпілого та його представників у кримінальному провадженні з урахуванням засади процесуального віктимцентризму. *Юридичний вісник*. 2021. № 2. С. 177-185.

4. Щиголь О. Забезпечення прав потерпілого на збирання та подання доказів під час досудового розслідування. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 3. С. 289-295.

5. Щиголь О. Збирання потерпілим копій документів під час здійснення кримінального провадження: проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2020. № 3-4. С. 178-187.

6. Щиголь О.В. Трансформація гарантій прав потерпілого під час воєнного стану: праксеологічний аспект. *Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи*: матер. круглого столу (м. Львів, 23 вер. 2022 р.). Л., 2022. С. 253-258.

7. Щиголь О.В. Науково-практичний огляд законодавчих змін, пов'язаних із наданням окремим категоріям потерпілих права на безоплатну вторинну правову допомогу в кримінальному провадженні. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 27 трав. 2022 р.). Х., 2022. С. 92-94.

8. Щиголь О.В. Щодо потреби здійснення кримінального провадження в закритому судовому засіданні у разі участі в ньому неповнолітнього потерпілого. *Сучасне правотворення: питання теорії та практики*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 4-5 черв. 2021 р.). Д., 2021. С. 120-123.

9. Щиголь О. Щодо процесуальної участі потерпілого у вирішенні питання про застосування запобіжного заходу. *Актуальні питання розвитку юридичної науки та практики*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 21 трав. 2021 р.). К., 2021. Т. 2. С. 174-176.

Наведені наукові публікації були використані під час викладання навчальних дисциплін «Кримінальне процесуальне право», «Теорія та практика кримінального судочинства», «Особливі порядки кримінального провадження», «Досудове розслідування кримінальних правопорушень» у Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова.

Теоретичні положення та висновки, запропоновані Щиголем О.В., використовуються для підготовки робочих програм та навчально-методичних матеріалів із навчальних дисциплін «Кримінальне процесуальне право», «Теорія та практика кримінального судочинства», «Особливі порядки кримінального провадження», «Досудове розслідування кримінальних правопорушень» для студентів юридичного факультету денної та заочної форм навчання. Включення до зазначених матеріалів положень та висновків, які

містяться у дисертації, сприяє більш глибокому вивченню навчального матеріалу студентами університету, які навчаються за спеціальностями 081 Право та 293 Міжнародне право.

Голова комісії

декан юридичного факультету
кандидат юридичних наук, доцент

Віктор ЗАХАРЧУК

Члени комісії

завідувач кафедри кримінального
права та процесу
кандидат юридичних наук, доцент

Сергій КРУШИНСЬКИЙ

професор кафедри кримінального
права та процесу
доктор юридичних наук, доцент

Юлія ЦИГАНЮК

20 вересня 2023 року

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

Вих. № 374

АКТ

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Щиголя Олега Володимировича на здобуття наукового ступеня
доктора філософії за спеціальністю 081 – Право
(тема: «Гарантії прав потерпілого на досудовому розслідуванні»)**

Адвокатське об'єднання «Національна колегія адвокатів» опрацювало дисертаційне дослідження Щиголя Олега Володимировича на тему: «Гарантії прав потерпілого на досудовому розслідуванні», подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

Дисертацію присвячено дослідженню гарантій прав потерпілого на стадії досудового розслідування, теоретичним і практично-орієнтованим питанням, що пов'язані із забезпеченням здійснення, охорони та захисту прав потерпілого. Здобувачем сформульовано низку висновків і положень стосовно участі потерпілого та його представників на стадії досудового розслідування, його окремих етапах.

Висновки та пропозиції Щиголя Олега Володимировича мають високе практичне значення, зокрема для підвищення дієвості представництва потерпілих адвокатами, зростання якості професійної правничої допомоги, а тому будуть враховані у діяльності Адвокатського об'єднання «Національна колегія адвокатів».

Голова

Віталій НАУМ

Вих. № А від 20 вересня 2022 р.

АКТ
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Щиголя Олега Володимировича на здобуття наукового ступеня
доктора філософії за спеціальністю 081 – Право
(тема: «Гарантії прав потерпілого на досудовому розслідуванні»)

Адвокатським об'єднанням «Вишневий і Партнери» розглянуто дисертаційне дослідження Щиголя Олега Володимировича на тему: «Гарантії прав потерпілого на досудовому розслідуванні», подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

Висновки та пропозиції Щиголя Олега Володимировича мають високе практичне значення, зокрема для підвищення дієвості представництва потерпілих адвокатами, а тому будуть враховані у діяльності адвокатського об'єднання «Вишневий і Партнери».

Керуючий партнер

Алла САБАДИН

21 вересня 2023 року

Вих. № 21-09/2023

АКТ

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Щиголя Олега Володимировича на здобуття наукового ступеня
доктора філософії за спеціальністю 081 – Право
(тема: «Гарантії прав потерпілого на досудовому розслідуванні»)**

Адвокатським об'єднанням «Яр.ВАЛ» розглянуто та проаналізовано дисертаційне дослідження Щиголя Олега Володимировича на тему: «Гарантії прав потерпілого на досудовому розслідуванні», подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

Висновки та пропозиції Щиголя Олега Володимировича мають високе практичне значення, зокрема для підвищення дієвості представництва потерпілих адвокатами, а тому будуть враховані у діяльності адвокатського об'єднання «Яр.ВАЛ».

Рекомендації здобувача будуть доведені до відома адвокатів, а також будуть покладені в основу стандартів роботи з потерпілими у кримінальному процесі.

Керівник

Адвокатське об'єднання

"G&D"

Guseinova&Deledyvka

02 жовтня 2023 року

Вих. № 1/02/10

АКТ

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Щиголя Олега Володимировича на здобуття наукового ступеня
доктора філософії за спеціальністю 081 – Право
(тема: «Гарантії прав потерпілого на досудовому розслідуванні»)**

Адвокатським об'єднанням «ДЖІ ЕНД ДІ» розглянуто та проаналізовано дисертаційне дослідження Щиголя Олега Володимировича на тему: «Гарантії прав потерпілого на досудовому розслідуванні», подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

Висновки та пропозиції Щиголя Олега Володимировича мають високе практичне значення, зокрема для підвищення дієвості представництва потерпілих адвокатами, а тому будуть враховані у діяльності адвокатського об'єднання «ДЖІ ЕНД ДІ». Рекомендації здобувача будуть доведені до відома адвокатів, а також покладені в основу стандартів роботи з потерпілими у кримінальному процесі.

Керівник

Сергій ДЕЛЕДИВКА

gdlawoffice.com.ua

+38098 856 86 95

g.d.law.office.ua@gmail.com